

سید نکلاخ

(مبانی اللغة)

I

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 056 - 1863.1

سنکلاخ

برویندر - جعفر اوغلی احمد بیک اماره استیغی نذرلردن غیلہ جیفا بلان
صور تدر

5 - تمیز - ۱۹۴۹

بن محمد مهدی، اُمیر علیتر نوائی نیک شعر گویند حدیسی ایه بن اودوم،
 و بدیدن اتر لریخ اودوم قدسه صدر ا ایتیم که شعر لغوی بر آرایه تروپ بر لغت
 کتابی یا نام . آریجه تالیف کننده اسلاری ذکر ایه لمین ایکی روسی مؤلف و
 طالع هروی، خراسانی، نذری علی و سیرا عبه الخلیل الناصری و بعضی دیگر
 لغت یا نام نوائی نیک لغتی یا میگوید . فقط بدینار هم مختصر هم ده بیله کلری
 اکثر لغتاری تفاضل ایه بن ذکر ایتیم مشرک، یا ز دقارینک بعضی یا ملت، بعضی یورده ده
 شعره یا ملت شعر کردن آلوب قیاسی اولورده اوکا سنا ویرشک و او یا ملت شعره
 مثال اولورده که شعره . برخی ده دوغری یا زشک، فقط ماضی و استقبال، مثال
 و مفعول آرا سنده خرده گنده تمه مکورد .

ایته بن نادر شاه آفشار خدمتده عفرده و سفرده وضع ندیس این
 به کتاب بن تنظیمه چالیتیم . ادنی حروف نهجی ترتیله مرتب ایه بن هر حرفاً حرکات
 ثلث ایله بابله آیریم و هر بابی بر قارج حرف اوزرینه قدریم . مثلاً : کتاب الالف
 باب المقصوده - حرف الالف مع الالف الی آخره

و بنای استقائی، علامتاری قیاسی اولان صیفه یی بر اقریه او صیفه یی شتقاندن
 ذیلنده ذکر ایتیم و سماعی اولان هر برینی ده Cere mit قحنه یا زیم و
 هر برینی برنده آیریمه ذکر ایتیم .

بدما **استغلاخ** آری ویریم . اسکی مد لغدن استنباهانندن حبت اینه
 بد نکه گیریکدن و اعترا حدن رکه ، صرف ادعویانلر فکرینی مضویب ایچیندر .

مقدمه

اگرچه لغت یا نامت بر قاعده سنده که هر پاره **پ**، **ج** و **ک** حرکتده
عجمی و عربی قیدی، حرکتون حرکتندن ذکر می [Chak] استماع و بلا استماع
قید ایستین. فقط ندائی بر کما عایت اینهمه بر ریدانده جیم عجمی ی جیم عربی ایله
و حرکتات شقی غیر شبع ایله خانه یا بدین ایجه بن ره بعضی پاره بد کما گند
بد مریه عجمی و یا عربی، شبع و غیر شبع دینه قید اینهمه. قدران اوز بکلوی
و مادی و انهر اها لیس **کد ماک**، **کیتماک**، **کیلماک** کیلاری عربی **ک** ایله
و قدر کماک و خدا نسیم اها لیس عجمی کاف (**گ**) ایله سولور. بدین ایجه هر ایستین
دو فرد بد لریه **ک** حرکتدن عجمی و یا عربی قید بنی قیدیم، یا کما بعضی پاره کاف عجمی
و یا استماع ایله محمول اولانلار قیدی لازمی، بدنی یا یدم.

کما یک مقصد ندائی ندان منظم و فتور کتابارنده کی لغتورن علی اولدین ایجه
سالمه اولدن اسنی ذکر اینهمه بر بعضی مودول و دوم لغتور ایجه اولدن ساعرا کین
اسنی یا یدم.

بد لغت ایجه المکین ندائی ندان تألیفاتندن اون ایکی منظم و دو فتور شور جلدده.
منظمه مار: (1) غرائب الصغر (2) نادر السباب (3) بدایع الرسط (4) فوائد
الکبر (5) حیرة الابرار (6) فرهاد و شیرین (7) لیلی و مجنون (8) سبعة سیاره
(9) براسکندی (10) لسان الطیر (11) اربین منظم (12) نظم الجواهر
منقول: (1) محبوب القلوب (2) میزان الاوزان (3) خمسة المختارین
(4) نسائم المحبة (5) تاریخ الانبیاء (6) تاریخ ملوک عجم (7) مجالس النقایس
(8) مناجات (9) دقتنامه مدیه اخلاصیه

ایستیم که ادق یا ندره بر ابراهیم قلا سین؛ بد کتاب عجمی و فارسی لغتورده سأل
اولدن، بدین ایجه کتابک زلیله منظم اون ایکی جلدن فارسی و عربی لغتورن
هادی سالر ذکر ایدلر، (III) فقط بعضی لغتور که کتابارده یدندی و سالر قیدی
لازمی، فتور لردن **حجوب القلوب** ته آلا صحیح نسیم سندن فارسی و عربی لغتور ایجه
اکتفا اینهمه.

خرانی تألیفته دیر که: "تدریکه سوزلر وزن و مضارن عاریده، کتابی اسکیدون
تدریکه تدریم. بدین سوزی تسبع و تحقیقه ادیان. جیدک تدریکه ره اولان
ضوابط و قاعده لک نه فارسی ره و نه ده عجمی ره وارده. تدریکه ندان بد تدرن
صیفه لری علم اریک قاعده لک نه مدافقه.

بدنن ايجمه به ضابطه وقاعده لری بر ترصیف و آلتی مبنا آلتنه مآلله
یا زدم داوفا **مبانی اللغة** آردنی ویردم .

شیدی به قار به تقلده جمع بر تدرکجه صرف و نحو یا ز طارینی ايجمه به ایدین
- هوند نقضاندرینی گنده نکر لطفاً اصلاح اینستلر .

برنجی مینا

صیغه تشکی - اون بابیه -

مصدر

اُرمیه به بدن فعل غریب یکنواخت استای امر فعلی در واو شکله با سطر ؛ فقط عریجه دره
صدر - اوله گله یکه ایجه به - اوره ده اوندن با سطر اندی . بدنی ایکی فصله گدره گلز .

برنجی فصل - - صادر عریجه دره . به دره ایکی قسمه - .

برنجی قسم - - صدر مناسه کلن " ماق " و " ماک " دره ، حجم لفته کی
" وال ، ذن " و " تا ، ذن " کی . مثلا : **ردن** ، **بستن** .

ایکینجی قسم - - باقی مناسه اولدین حالده بر مناسیله صدر مناسه
قولایلا نلورده ، به دره ایکی قدر لورده .

I - - مناسه فعلی دره . **بارور** ، **چیکار** ، **آغری** کی . مصدر و فاعل

مناسه ره گلز . مثلا **باروری** به - اوره گینک ، مناسه گدرورن :

بکده قازبار دی الم لار ییز لایب هوراییم

ضعف افراخی یا قینلا شتور دی بارور جاغیم

بدن کی ندائ سبسیا - ده " **چیکار** کی " **چیکار** مال " و " **آغری** کی
" آغریاق " مناسه قدر لورده .

تندین او قونلین چیکساکار آغری دین ایرماس شیونم

اندین قیلدرین ندحه کیم آیر و ندرشار جان دین تینم

بیلمه کی که مناسه غیر منفصله به انتقام ایله به مصدر مناسه اناره ایله - .

باروری ، **چیکاری** ، **آغری** کی . **بارور دنگ** ، **چیکارینک** ، **آغری نیک** دره

صادر دره . اگر غیر منفصله ایله استعمال ایله بیر به مصدر مناسه گلز ،

مناسه قایر **بارورمین** ، **چیکارمین** ، کی .

مفرد متکلم اولان **میم (م)** ایله گلریم ، اگر مناسه اکی اولان **میم (م)**

ایله مضوم و تکدر مرتب اولدیم اناره به نظر اُصدر اولدر ، مثلا :

ضنه ایله **باروردم** ، **ایله چیکاریم** . اگر ضمیر **میم (م)** ینه فته

اضافه ایله **بارورام** ، **چیکارام** کی مناسه قایر . بر شکل واحدا دره

حال مناسه گلر ، مصدر مناسه ره اناره ایله - ، کی .

تدر : آقار با سطر دی باش و ندر لای با سطر ده تیش

مفر یراقین قیلنل که ندرشتی باشینکا ایش

حال مناسبه گدای صیفه برنج قسم مفارح ، اُمر غائب مناسبه افاره ایبر .
(اوستی بایه ذرا به مسته) . مفارح مک منفی مفار غائب صیفی اگر بر حرفه
بر له تیره منفی مصدر مناسبه میری . " چیتاس ، ایستاس ، آجیاس ،
گدرماس " ی ندائی ره به بدله گدرند .

حقیق ندائی فار به نیک حرمت ایله میده دین
سو اندر لاکیتی جیتماسلیغ ایستب بدله قاشاند

فارما ای شیخ ندائی ایستماس الکاپند اولمیش
کیم مینک پند نیک ایستماسلک انکاپند اولمیش

یار آغیز آچماسه دریم سور غالی نایتم سبب
کدچب جوجو کده مکنین یا پد شیشلار مکر اول ایله لب
(3) فاعل مجتذعه کدره هکله کی منفی فاعل مناسبه ره گیر .

II . - " قان " و " کان " دکره قیاس یدلیله مصدر و فاعل مناسبی
افاره ایبر . فقط به بعضی مضمرل مناسبه ره گیر . به نین استیای اکی شعله ره :
1 . - اُمر صفت صدنه گیر . ساچقان (صایان ، صایجه) کی . ندائی
" صایجه ، مناسبه قدلاشند . شری :

قورر ساچقاندین چین ملکه اسلفان بدله گل
عنیه قانلیغ کد تعلیق سالان گره اسان ایمیش

فانده . - آنا دلد و ایران ندر مری اگر اُمر صفت صدنی سکن اولدیه آلان ،
کیلکان کی ، " عین (غ) " و " کاف (ک) " ی حذف ایله اُمر
صفت صدل حرفی حرکت له ندر بر لک و آلن ، کیلین سدر لر . " الاندا ،
کیلاندا ، آلاقدا ، کیلما کدا مناسبه گیر . اگر اُمر صفت صدل حرفی حرکت
ایه باشتولانده ، اوقولانده ، دینگان کی اوزانده عین (غ) و کاف (ک) ی
حذف ایله برینه بر یای غطی کتیر لک ، باستلاین ، اوقولان ، دین کی .
باستلایاندا ، اوقولاندا ، دیانده ره مصدر مناسبی افاره ایبر .

2 . - مفارحه " عخان " علاوه بیه پایلیر . مثلاً " اورا تدر ، حق
" اوزا تادر ، ه " عخان " علاوه ایله پایلیر . اورا تدر عخان ، اوزا تادر عخان کی .
به ندر بعضی مصدر مناسبی افاره ایبر . برنجین سببه سیاره ده گدرند .
اوزا تدر عخان زمانی اتلانده چون اوزا تدر و تاقیفه یانده

به آن استعمالیه یار، چنانکه ندائی نیت به بدن اثر نکرده یا کذب به راه و راه
ایمانی شکر، بین اورا تا او در غان راه صیغه قدیله یار، بدن کی "کیلور" و
"کیلور" ه "گان" علاوه جمله مذکور میا ویر یار، مثلا "کیلور گان" ی
ندائی "کله" معنایه نام الحبه ده خواجه عبدالرحمن گواره گر
نکرده قدیله نکرده: "که کینت اهلی مدلا ناه وید بلا که خواجه سزینک
کیلور کاینکز جهن دین فلان خراسان پیر جو قورغه گریب تور"
"قاف" لیت اوله بین کی "کاف" لیت ده ایمانی شکر راه صیغه قدیله یار
بر ده ماضیک مفر غائب اکی اولان "میش" واره صغی صغیله کرده مفر
و مجهد ماضی اکیه، او کایای مصدری اکلده یار مصدر معنای ویر یار
اسرامیش [صاغله] یا سامیش [کی به مدغله
بدلیله گیرمه]

④ تدیکر زان اسلرین و صفقاری خل صغیله قوندشمه ایته دکاری زمان
ایچون اورد حرف قبول اختیار و استقاری او کما گوره یا یار کر.
(1) "لا" در، باشلامق بشلامک کی، بیضا فارجه کلمه کرده
به حرف علاوه ایله یار گما قلامق (صاغله) کی؛ ندائی به کلمه ی نام الحبه ده
مفر علاوه مجتده امر معنایه قدیله نکرده: که استادی ابو عمرو دین
عثمان یکی آنی قارغاری کیم پیرا و فی انما لمارا کیم اینک ایا مین کیمکای
و دافه تارغای، بدن کی "نوره مک" معنایه گن گذار لاسق ی
ده ابد النیات ارزیزی مجتده ماضی معنایه به جمله ده پیرگون سمار
پشن فی گذار لاری و باشین مرفعه تارتی چون قیلوق دوتوب ایردی،
"نوره مک" معنایه به جمله ده "که شیخ قاتینه کیلیب ندراندا نیغان
مجلده تیلکایه ده که حج گذار لای" "هو سلا مق" ی ماضی معنایه
به توره قدیله نکرده:

سلامت هو سلا ندی شیخ و سامیندی که زهد ریای نیغلیغ آسان ایردرید
(2) "را" در، یولدامق [یدله در سیدک، یدله آتقه]، او گدراماک
[کی]
(3) "را" در، مونگرامق (محزون اولوق)، تیلره راماک (دی اولمه) کی.

قاعده - - **دِیَاک** ، **یَمَاک** کی امراحدی و یا **قیلماق** کی امراحدی
 اولان و **ایشیماک** کی تلاقی اولان صدر لکمه عمدتله عرجم عشره مُشَقَّبه
 بابلرندن سَعْلَه - ، تدکجه ره راحانه یاره زبله ، ذکر ایله یله حبل اولان ابدان ثلثه
 معالری اوزرینه قدر ولته - ، هر اودع باب سما عید - .

برنجی : انفعال مفاصله آلتی سَعْلَه . استعمال ایله یلیر :

1. - **لام** [ل] ایله قدر یلیر ، **تدملماق** ، **یسار یلماک** [کندنه یل] کی .

2. - **ندن** [ن] ایله . **باغلاخق** ، **گدر وعلک** کی .

3. - **لام** [ل] و یا **ندن** [ن] ایله . **بد جانزال جهان** ره . **باسالماق** و

- **یاساغق** [یایمه اولمه] کی . فقط **ایکیند** آراسنه تدفرمه واردر که

اگر " یایمه " باستغیریندک حرقتدن یایلمشه **لام** [ل] ایله ، اگر بالذات

کنده حرقتدن یایلمشه **ندن** [ن] ایله اولد - ، ناصح که ندائی حرورترین ته

اتمام قصص نده ، به بیته **لام** [ل] ایله :

یاسار ابدله هر صفت غه متغول

یاسالغاج بد لغوسی عشرت غه متغول

و محبب القلوب ته ادریدنم شمنه **ندن** [ن] ایله : که ایراندور **یاساغماق**

⑤ که نمایش اوچون در خاتوندلر بین انماکی دور ، و **روملماق** ، **قیلماق** ،

و **روغق** ، **قیلماق** ره محبب القلوب ته ایکتمه شمنه **لام** [ل] ایله : و اگر

کتابلا **تصفیل** و **ایلیلا** و **مجلدلا** **ایتیل** ، و نظم الجواهر ره باب ثناب م

ندن [ن] قدر نبلد - .

قاری لیغ ایرور که تعلیقاً سینماق حرمت

جانیغه قاری لین قیلماق حرمت

4. - **لام** [ل] و **لام** [ل] سر . هر ایکسی ره قدر یلیر . **ایر یلماک**

[کندنه یل] ، **ایر یلماک** [کندنه یل] کی . به سدا سکنده ره بد بیتد که در ولد :

چو بیر دینک آییکی لیلیغا ند شمنه **عقیقک** اوتین گرنهائی و **یاسا ایلدی** رحم

ادبات تین ایریلدی ارایر اقلند **سوزیدین** کدیار قلم قورور قرا ایریر روات

5. - (بد شکل کتابده ید قدر) .

6. - **ندن** [ن] و **ندن** [ن] استعمال ایله یلیر . **قالیناس** ، **قالماس**

تا کیم اول گل سیز بدلوب تکلیف هوای بولیشام

بزم عیش یادی دین اشکم **قالیناس** باره دین

بغلاً **لام** [ل] و **ندن** [ن] کلیم ندک جزونده بد لوند - **توقولماق** ، **تالیماق**

[اضطراب یایمه] کی .

آپنی ۔۔ مفاعله مناسبہ کلن شین [ش] در۔ اوروشماق تدرشماق
 کی۔ بعضاً شین [ش] قفد لہ اولہ در سوزن ایچہ کیر۔ "قوروماق" ن
 مراد فی قوروشماق کی۔ "یاروماق" ن مراد فی "یاروشماق" کی۔ [بدر]
 در دخی مبانن زواند مجتہدہ در۔ جگر [ش] بعضاً شین [ش] کلہ ن اعلندہ بدلہ در۔
 نوشماک کی، اگر اوندہ مفاعله صغی یا یلکھہ بہ نیرہ سینه شین [ش] کتیر یار،
 اوزمان "تدرشماک" اولہ۔

اوجونج: تفصیل مناسبہ اولان مقدیہ عبارتہ۔ بدردہ بر قاعدہ مجتہدہ
 اولارینہ ایچہ آستیر یلا میور، جفکھ هر صدر مقیس آیری بر فحوایله در جدر
 بدلہ در۔ مثلاً "قور تکلہ" مناسبہ اولان "قور تلاف" ن "قور تارماق" ن
 و "تویماق" ن "توینارماق" و "دالمہ" مناسبہ اولان "جووماق" ن
 "چومورماق" و "یازماق" ن "یازغورماق" و "تدوماق" ن
 "تدغورماق" و "یور قاپ ایتک" مناسبہ اولان "آزماق" ن "آزغورماق" و
 و "داملوق" مناسبہ اولان "تامااق" ن "تایزماق" و "آتماق" ن
 "آقیرماق" و "چولماک" ن "چولماک" و "کیتماک" ن "کیتارماک" و
 "کیتماک" ن "کچورماک" و "کچماک" ن "گدچورماک" کی۔

اکتر صدر ک مقدیہ "تور" و "دور" و سرت تا [ت] ایلہ یایلندہ۔
 "اورماق" ن "اور دورماق" و "سورماق" ن "سور دورماق" و "توتماق" ن
 "توتورماق" و "دورماق" و "سورماق" و "سور دورماق" و "اچرماق" و
 "تارلا سورماق" مناسبہ کلن "سورماق" ن "سور دورماق" کی۔

6) بعضاً کلہ لورہ ایکہ تا [ت] قایتلیر۔ اوزمان بری حذف ایہ یلیر، مثلاً:
 "تامااق" و "تاتورماق" و "یاغوق" و "باتدورماق" اولہ۔ فقط بعضی بدردہ
 اولان، "توتماق" کی۔ بعضی بدردہ "دور" و "تور" ن رال [ر] و
 تا [ت] سی حذف ایہ یلیر و اوسر صفتن صدک حرفی در مضوم یایلندہ۔
 رای مہملہ [ر] بہ عللہ ایہ یلیر۔ مثلاً "آشماق" و "قاچماق" ن مقدیہ
 "آشورماق" و "قاچورماق" اولہ۔ فقط بعضی بدردہ حذفی جائز دکل "آلماق" و
 "چالماق" کی۔ بدینک مقدیہ آلدورماق و چالدورماق در۔ "دور" و
 "تور" کلہ ن اعلندہ اولدینہ زمان اولتورماق، قورورماق کی، بدینہ سرت تا [ت]
 عللہ ایہ یلیر مقدیہ یایلیر۔ حیرت الابرار اوند سترخی مقام سندہ کہ
 ستر بیتہ قوللا نیلندہ کی:

یاساق برلہ یکلور تا مین خدج فوج
 کہ تدرسون چریک فی مضیض و فی اوج

نہانی سپاہین جان ملکین
 فی جان ملکین لامکان ملکین

بدون کی "نیرینک" که "نیرینک" نه متدیه - فقط اما نیرینک اولدن
شکل ایرور جمله سنده باقی شکل دارور - به تن به قاعده لرسای در -

آرصد لره عیم (م) خیر تعلیم واحد اضافه اولدند - که به آلتی میناره ،
در رنجی عیم ذلینه ایضاح ایه یله کله - - و صد - اکتل صول حرضه مکسر اضافه
اولدند - او زمان صد - مناسی ویر - مثلا : **آلما غیم** و **کیلما عیم** کی .
اگر عین (غ) و کاف (ک) ضمه یله ذکر ایه یلر - مفتی منافع مناسی
ویر - **آلما غوم** ، **کیلما غوم** کی .

"غوم" و "غوم" آیری اولار در - ادنجی بایک ذلینه ذکر ایه یله کله -
قاعده - آرصد لر قاف (ق) لی و کاف (ک) لی اولد - و صد - حموی
سای اولدینه مکه صفیرک اشتقاقی قیاسی - ، یعنی قاف (ق) لی صد لر صفیرکی
قاف (ق) و عین (غ) ایله کاف (ک) لی صد لر صفیرکی کاف (ک) و
گف (گ) ایله اشتقاق بیلر -

ایلمک (ایلمک) کاف (ک) لی اولدینه مکه نه دن **ایلماق** (طوقه)
و **ایلماق** (طوقه) قاف (ق) لی در - ؟ جواب اولدنه دینم یلر که **ایلمک** ن
صدری **ایلماک** در و **ایلماق** ، **ایلماق** آیری صد لر در - ، آما مناسی
با قیلقلری دارور -

7 **یشینغ** (غ) ایله در - فقط **یشماک** (ک) ایله ، به ناصیل اولد - ؟
به اگرچه قاعده به آیری - آما یینه قوللا نیلر - بدکی کلمه لر عرب لاشنه ده هر جودور -
قاعده - آنا طولد و ایراز تدرکلی صد رک (ق) لی (ک) لی اولدنی
فضله مد خطه ایتدیر - بد صد لرکی کینی اولدنه یایار - مثلا **ایرماک** ی فضولی
ایله به سمنده قوللا نمشد -

خوشد ایرماک اول بدن وصلینه پراهن کی گله آل اومیل استین تک که ایاغ دان کی
فقط خواجه سعدالدین صفائی رومی که برای وقفه نویسی ایدی ، تاریخ آل عثمانده
به صدری **ق** ایله به مناره قوللا نمشد و ایرماق ایله جناس با میشد - که
لب جویه واروب روم ایلی نامدارینی تعصیم ایتدکلی شقاق مقامنده آیرماق
ایچده ایرماق کنارینه دعوت ایله دی -

به تدرک (ق و ک) - خیدر لقلریندن سبی دیکر صفیرکردن **ق و ک** ن
مخزون اولدنی در - مثلا : **آلغان** ی (آلان) ، **کیلغان** ی (گلن) و
آلغچی ی (آلچی) ، **کیللجی** ی (گلجی) دیر -

اگر چغتای لغتده آیهی اولده **ق** لی **ک** ایله **ک** لی صده **ق** ایله
 ذکر ایه یلیر بدندن صغه ره ساریت ایه **ک** اوندن متناظر مناسبتی اولدر . بدجهته درکه
 بد قاعده چغتای لغتده مضبوط و مرئی در .

ینه آنار اولد ندملری اگر صده لری بعضی حرفله منضم اولدرده اضافه ایه لر صده **ک**
 صده حرفه که محموله **ق** دیا **ک** در ، تخفیف ایجه حذف ایه لر . **آلاق** دن
آماسی ، **آلارین** و **کیلماک** دن **کیلماسی** و **کیلما دین** کی . بد ندر منضم مناسبتده
 استمال ایه یلیر [بدیهی بابن ذیلده مفضلئ مثاللر ذکر ایه بدجهته . فقط اگر
 تده یه حرفلری ایله استمال ایه یلیر اوزمان مناسبت افاده سی شبت اولدر . مثلا ؛
آلاقه (8) دن مخفیف **آلماغه** و **کیلماک** دن مخفیف **کیلماکا** در . صؤترا
آلمایدور (آلاجه) ، **کیلمایدور** (گله جده) ده بدندن کی در . ینه چغتای ،
 آنار اولد و ایران تدرملرینک ماضی جمع متکلم اولده **ق** قولاندملری **ایلا دوت** و **آغلادوق**
 کی کلمه ره بعضی غیر لر و آرائلر علاوه ایه یلیر صده مناسبت ویریر یلیر . مثلا **ایلا دوتکم** ،
آغلادوغم . فعلی دن بد بیتده اولدینی کی .

آه ایلا دوتکم سردرمانن ایچوند .
 قان آغلادوغم غنیه غنئانن ایچوند .
دوتدوت و **دوتدوتجه** ، **اولدوق** و **اولدوین** ده بدندن کی . ینه فعلی ده گدر در .
 تدر دوتجه قانغی او قیل اولد آستان ایچر
 قنن کیم باغریغیک اولد لاله رخ قان اولدوین یلیر
 بریر ده ام اسیر که تویراغی قان ایچر
 جگریر کاله سنده راغ نیزان اولدوین یلیر

ایکینجی فصل

آیه ندعه :
 برنجی ندع . - *Almhatattca* ، ینن صده اسمی مناسبت گیلر . بیلارن
 بعضی سرت **ت** ایله در . مثلا **اولوت** (اولدومه) ، **اویات** (اویاغمه) .
 بعضی ره **ق** و **غ** ایله استمال ایه یلیر : **بویروق** (بویروق) ، **آلداغ** (آلدغم)
 و بعضی ینه ره گیلر . مثلا **بیلک** (بیلگی) ، **دیکت** (ده لیک) ؛ برقی ده
 ش ایله قوللا یلیر . **اوروش** ، **یدروشن** ، **توروش** ، **اوچوش** کی . (**م**) ایله اولانلر ده
 وار در . **اویوم** ، **یولوم** (هوکیدی) در بند کی . بعضی **ن** و **ج** ایله اولدر ،
کونج (کونج) ، **سوغم** (سوغم) ، **سایغ** (اندیشه) ، **قورقونج** کی ؛ **ل** ایله مستعمل
 اولانلر ده وار در : **سیورتال** (احسان) ، **یاسال** (منظم ، مرتب صفت) ؛ بر قاضی ده
ن ایله در . **یینین** (یینین) ، **یاغین** (یاغور) ؛ برغروی ده **غو** و **گو** آلیر ؛

منہ : آلفہ پرگہ (آئیں رہیں) ، آئیں پریش (آسم صاتم) ، قیلاخ (قیلتیں)

ایکجی نوع . - مشترکہ سو لہرند . اولادہ غور و گور . - تھلا تھلائی نہ ہد
ہیندہ تھلا تھلائی چیقفور (گلن ، گلہ حب) کی .

کو گاج اول یوز فی باشیمہ اورور پور تیج بلا
کو کہ چیقفور کو باشیمہ فی بلا لار کیلتورور

تیماغور (قرآن) ی رہ ہر ہیندہ گورور
صحتم آزر رہ جانانیدا بولغای کاشکی
در دی آئینک تیماغور جانانیدا بولغای کاشکی

دور رنج بایدہ اسم فاعل مجتہدہ گورہ گلن کی بد آئی ارات بعضی یر رہ خال معناسنہ رہ گلر

ایکجی باب

9

فعل ماضی

اردع قصہ : برجی ماضی معناسنہ گلر ، اورہ ایکی نرعدنا عبارتہ

برجی نوع . - دی و تی . بد آلتی علامتہ متحدہ درت و جدہ استمال ایلیہ

1. - ضرر غائب علامتی اولان دی ، تی . آلدی (آلدی) ، کیتی (کیتہ) کی .

2. - تثنیہ و جمع غائب علامتی اولان دیلار ، تیلار . آلدیلار (آلدیلر) ،

کیتی لار (کیتہ یلر) کی .

3. - ضرر مخاطب علامتی اولان دینک ، دونک ، تینک ، تونک ، آلدینک

(آلدک) ، اور دونک (وور دہ) ، تینک (کیتہ) ، توتونک (طوتنہ) کی .

4. - تثنیہ و جمع مخاطب علامتی اولان دینلر و دینقلار ، دونلور و

دونقلار ، تینلر و تینقلار ، تونلور و تونقلار . الدینلر

الدینقلار (آلدینلر) اور دونلور ، اور دونقلار (وور دینلر) کیتینلر ،

کیتینقلار (کیتہ دینلر) توتونلور ، توتونقلار (طوتنلر) کی .

5. - ضرر شہم علامتی اولان دیم ، دوم ، تیم ، نوم . آلدیم (آلدیم) ،

اور دوم (وور دم) ، کیتیم (گیتیم) ، توتوم (طوتیم) کی .

6. - جمع شہم علامتی اولان دوق ، توق ، دوت ، توت . آلدوق (آلدہ) ،

ساتوق (ساتہ) ، کیدوک (گلدک) ، کیتوک (کیتک) کی .

بعضی حروف و حرکے لری آلتیجی مینا لن املقا عدہ لری مجتہدہ گوہر و لم جکہ ۔
 بعضی جمع شتلم علامتی کلمہ لن جزؤندہ بدلندہ ۔ **توتوق** (پردہ) ، **خوردوک** (حبیب) ،
اوتور (ترک ، چیمہ) کی ۔ آفادولور و ایران تدرکار شیک قوللانڈ لری جمع شتلم
 اکی بعضی ضمیر لہ انضمام ایرک برنجی بابہ حوبہ یانز کی صدہ معناسی دیر پر و جمع
 شتلم معناسندہ با شتلم معنادہ افادہ ایر ۔ مثلا **ایلا دوکنک احانلر** (ایلا دیک
 احانلر) کی ۔ بعضی فعلی لن آلتیجیہ کی بیتندہ گوہر و ۱۵

ایلا عتاقہ جفا کریم وفا کر کوہرہ سین
 صانمہ کیم ضایع اولور ایلا دوکنک احانلر
 ینہ فعلی رہہ **کور دوکنک کوئلکم** کہہ دیک لکلم ، ی رہہ بہ شتلمہ گوہر و ۱۵
 تدرستی غم اوردنہ ساد کہہ دوکنک کوئلوم
 مقید اولدی اول آزار کہہ دوکنک کوئلوم
ایکینی نوع ۔ بان ارایدر ۔ مثلا **آلیبان** (آلمش) ، **کیتیبان** (گیش) ،
ایلا بان (ایلمش) کی ۔ نوائی رہہ ۱۵

چہرہ یاپیتیک حستہ جانی انفا زار ایلا بان
 زلف یقینک تیلہ کوئلومنی کرفزار ایلا بان
 بدارات ضمیر لہ و رابطہ لہ جمع ہر صورتہ اکلہ نر و اعتقادہ بو بان ی مخفف
 پایہ **ب** ی ساکنہ آلتا ایر لہ **آلیب** ، **کیتیب** ، **ایلاب** دیر لہ نوائی دن
 کاتب صنع چوہر کیمجا بیرایشنی رقم ایلاب
 سبز خطا رغی یزنی قضا سہم ایلاب

اگر بدقا ضمیر منفصلہ و یا بعضی رابطہ لہ علاوہ ایلمش ایلمش نرہ اوزمان **بان** دن
الف و نون حذف ایر لہ **آلیب مین** ، **آلیب تور** ، **آلیب ایدی** کی ۔
ایکینی قسم ۔ الفاظ مشترکہ در ۔ بونلر رہہ ایکی نرہ ۱۵
برنجی نوع ۔ بعضی یر رہہ مفعول ، بعضی یر رہہ جمہول ماضی معناسندہ کلیر
 بد نہ ایکی علامتی وار در ۔

1۔ **میش** (میش) ، ماضی معناسندہ **آلمیش** ، **اورمیش** ، **قیامیش** کی ۔ مفعول
 و جمہول ماضی معناسندہ **آلیمیش** ، **اورولمیش** کی ۔
 بد متصلہ و منفصلہ ضمیر و بعضی رابطہ لہ رہہ استعمال ایر لہ ۔ مثلا
آلمیش مین ، **آلمیشام** ، **آلمیش** ، **آلمیشانک** ، **آلمیشور** ،
 و مضارعن ایکینی صیفہ لنک حوٹنہ گلہ رک ماضی معناسی افادہ ایر : **اورادومیش**
آلدومیش ، **قیلا دومیش** کی ۔

2. - **خان و گان** در . بر برخی بابده مصدر مجتذده ذکر ایدلدی . بداره ماضی معنایی
کوره گیر . نوائی دن :

تعالی الله فی قدر دور قدر ایماس جنت نرالی دور

آ چیلغان گل یاشوئغان برک گل بوئغان شکر اندا

مفعول و مجهول ماضی معنایند **یاشورولغان** (گیزلریش) **بوئقاریلغان** (بخت) اولدر .

مصدر مجتذده ذکر ایدلدی کی بوصیفه آنار اولو و ایران تورکله آراسنده **خان و گان** نه
تخصیصه سئلدر .

خان و گان مضارع هر ایکه قسمه امله نهرک ماضی معنایی ویر . **یالیر** : **آلادوئغان** ،

آلدوئغان ، **کیلورغان** ، **کیدوئغان** کی . فقط مفعول و مجهول ماضی معنایند .

یاشانورغان ، **یاشانوروئغان** ، **بوئقاریلورغان** ، **بوئقاریلادوئغان** کی اولدر .

التماس ایتدیک هر لفظه بلا اشتراک فاعل و ماضی معنایی ره افاره ایدر . بد مصدر
ذیلنه برنجی بابده ذکر ایدلدی کی اسم فاعلی مجتذده ره ذکر ایدیلیم جکدر .

مصدر معنایند . رانما ضمیر متصله ایلله قولانیلیر **یاشونغانی** ، **یاشونادوئغانی** ،

بوئقاریغانی ، **بوئقاریلورغانی** کی . منفصله ضمیرله قولانیلماز .

ایکینجی نوع . - مضارع صیغی در . **یازیلما ایدور** (یازیلماز) **آچیلما ایدور**

(**آچیلماز**) (11) کی ، فقط ماضی معنایند ره گیر (آچما سدر) . نوائی ره :

سلیخ طره سیدین کیم گره یازیلما ایدور

بفتنه تورور اما حضور آچیلما ایدور

فائده . - مضارع ، ماضی رابطه لریله قولانیلیر حقایق حال ماضی معنایی ویر :

کیلور ایردی ، **کیدو ایردی** کی . نوائی دن :

کیدو ایردی جییم منی کدر حاج یاندی

ای نوائی نیغا چقیم منی نادان اوئرو

اوچنجی باب

مضارع

ایکی قسم . -

برنجی قسم . - أمر حذقل صوته رای مهمله (**را**) گیر . بدره ایکی نوعدر :

برنجی نوع . - سماع در و مکذونه الآخر امراض در . مثلا : **آله** ، **آت** ، **پیر** ، **چیک** کی .

بدله مکرره الآخر یا یلمره رای مهمله (**را**) به علاوه ایدیلیر ، فقط بدله اوله مکرریندن

حرکتی بر قاعده یہ تابع و ملد۔ چنانکہ صوت حرفت کعدی بفتا ضمہ یہ ، بفتا رة فتوة یہ
تبدلایہ۔ مثلا : (ل) ضمہ سیلہ **ال** ی **آلور** ، **ت** ضمہ سیلہ **آت** ی **آنا** و
ر ضمہ سیلہ **بر** ی **برور** ، **ک** ضمہ سیلہ **چیک** ی **چیکار** دیم قولانیلر بضموم
فتوة ایله و مفتوح ضمہ ایله قولانیلاز۔

آینچی نوع۔ - قیاسی ، محرکة الآخر خلفد۔ **ایستاء** **یو** ، **دی** کی ۔ بفتا صوت
حرفت حرکت لری دگیتہ دن رای مہدیہ (**ر**) علامہ ایدیلرک : **ایستار** ، **یور** ، **دیر** کی ۔
بواکی نوع مصدر و فاعل مناسبہ رہ گیر ۔ برخی بابہ مصدر اولوشنی کدر دیکر کی دور برخی
بابہ رہ فاعل مناسبہ رہ مدگیل کدر۔ جبر۔

آینچی قسم۔ - اوج قیاسی نوعد۔

برخی نوع۔ - بد اوج قاعده اوزرندہ۔

I. - مکذنة الآخر أمرضلتک صدہ عرض مفتوح بابہ رہ **دور** علامہ ایہلر۔ **آل** و
کبل دن **آلا دور** و **کیلا دور** کی ۔

II. - **ایستاء** **اسرا** (صفت) کی مضموعة الآخر و **یا یو** ، **اوقو** کی مضموعة الآخر
أمرضلتک بر یای خطی (**ی**) علامہ ایہلر صدنہ **دور** آلی کتیرلر : **ایستایدور** ،
اسرایدور ، **یویدور** ، **اوقویدور** کی ۔

III. - **دی** ، **ی** کی مکسورة الآخر ظل أمر در ؛ بد ، آینچی نوع کی **ی** علامہ
ایدیلرک صدنہ **دور** تیرلر لازم ، فقط آلی (**ی**) نڈ (12) برشمس ایچہ بآلنر **دور**
آلی کتیرلر ، کسہ نڈ اشباعیلہ حدیلر تہ ، مثلا : **دیدور** ، **ییدور** کی ۔
صرد و یلرکہ **تیماق** (منع ائیک) وزن اعتباریلہ **دیماک** و **یماک** ایله صادرہ ،
فقط مضارع **تیار** و **تیبادور** در ، بدشردہ اولدنی کی
مالینی تیلاپ نآن نڈن نوالی حنتہ کیم
تیساشکین آہ اورار یفلار اگر امین تیار

*

بارور دا کو یونگا یوق اختیام

منی هر نیجه کیم کد معلوم تیبادور

جواب اولر رہ دیندیلرکہ **تیماق** کسہ ایله تلفظ ایہلر و ثنائی جلد سندہ ، **ی** کی
کلمنک جردن دن اولدنی ایچہ مضارع **تیار** و **تیبادور** اولر۔ **دیماک** و **یماک**
اشباعی خذند تلوم و احدی در ، آینچی حرفی اولن یای خطی () کسہ لی اولدنی دن
مضارع **دیر** ، **دیدور** و **یر** ، **ییدور** در ۔
آینچی نوع۔ - الفاظ مشترکہ در ، بدلارہ **غای** ، **گای** ، **سون** ، **دیک** در کہ

أمر طفلك صرته غير . **آلغاي** ، **آلون** ، **آلدك** ، **آليكاي** ، **آيون** ، **آيدك** .
 كي . بعضي يرد - أمر جند زرايه لايكي - أمر طفلك مفر غائبي افاده ايدر .
 مكنه الاضادان أمر طفلي مضومة الاخر يايدر ، مثلا : ندائي لك **سداكند** سنده
 سنان له وصفتي **تيشا** (ده له) كي :

اوچي قطره سورين تايب چاشني نيتانگ كر تيشا قطره سوتاشني
تاريله (كيليه) ي ده لطفی جناس يديله بد شعله قوللاختد :
 تا ايشيم توشدي بير آغزي تاريله كو نكلومي اسرار ساچي بير تاريله
 كوز تو تارمين يم كوز دم نيك سوي دين كو نكلديه اخم محبت تاريله
 بوصيفه برنجي بابه بخت ايدلديكي كي صدر ، آلتجي ده كدر ده چكي كي أمر غائب ، انجيه
 زرايه بيه چكي كي حال سنانده .

فانده . - مضارع جئت آيلجي فعل علامتي اولان **دور** اگر ماضي آلي اولان **ميش**
 ايله برلير و فعل مشتباتيه اضافه ايديلير - استقبال ماضي افاده ايدر ، مثلا :
ايسنادوميش بولغاي (ايسناد اولميه) ، **قونقارادوميش بولغاي** (بيريرن سولت اولميه) ،
قيلادوميش بولغاي (ياميت اولميه) كي . ندائي **ناسم المحبة** ده شيخ ابد الحسن خرقاني
 زمرده به مضارع قوللاختد :

آني آسماندين بير تار اياك يله آسميش بولغايلاديلي ايسادوميش بولغاي يم
 بنالارني و بيغاچلارني قونقارادوميش بولغاي و دريالارني اباشته قيلادوميش
 بولغاي آني بيردن تيراتا آلمانغاي .

دور دنجي باب

(13)

اسم فاعل

آيلي قمر :
 برنجي قسم . - فاعل مسانه غله ندر .
 برنجي نوع . - قياسي در ، آيلي آلي واردر .
 I . - **غوجي و گوجي** در كه أمر طفلك صرته غير ، **آلغوجي و كيلگوجي** كي . طالع هروي
 آلغوجي ي بعضا فاعل ، بعضا مصدر و صيغة ببالنه مسانه غير ، دير . بويلاختد .
 غوجي و گوجي ياكز اسم فاعل يايه آلي در .
فانده . - آنادولو و ايران توركمري اسم فاعل يايه ايجيه **غو و گو** ي حذ
 ايدرك . فلك صول صرفتي صرته لنديره **چي** صدانده اضافه ايدر . مثلا :

الفرجی، کیلجوجی، توتقوجی، آلیچی، غلیچی، توتجی، دیه سولیر.
 II. - جیم عجمی (ج) ایله اولان جی درکه ذات اسلمینک د دیکر اسلمک صحنه گیر.
 اوچی کی. نوائی دن.

بوزوق قبرینی کورگان اوچی دکاینه اوخا تقای
 خرا قینک اوچی دین اندا کوروب پیکان ریر هریان
 ایند آلی (ضایفه یافیران) بیتکی (یا زان، یازچی) ره بدنک کی در.
 بوجی اگر مصدر لرن صحنه گیر سه مفعول معانی افاره ایدر. *Parhi Balure*
 بد جده سنده اولدینی کی. باقی جفا یانی دولت خواصیق قلیب یزگا قشوما قچی بولدی (بولدش
 اولوق، همرا هلق اولوق) د یانی لارینک اوستیغا افلا عما قچی ایدول (بینه یلش ایدک).
 بعضا سوز ره مقله له اولدیه قوللا ییلیر، بدنی در دخی منبارده کوستره گیر.
 آلیچی نوع. - ساهم در د بر قاج شکل دار در.

I. - اول درکه بعضی کلمه لره گیر. مثلا: قر اول (گلدورجی)، یا اول (بکچی)،
 یا اول (ناظم، پایان)، بعا اول (مضرب)، توسقا اول (مستفط) کی.
 II. - مکونه الآخر أمرضند صوکی مفتوح یا ییلار ره غان د کان ا کلمه نیر؛ بو،
 شد د درام افاره ایدر. مثلا توتاما غان (داما طوتان)، چاما غان (داما)،
 (داما دوران)، کولا کان (داما گدونه)، کیکا مان (هیوه کسه ن) کی.
 III. - چاق در. ساجاق (کنشی بایان، کنشی سولیش). ندائی تنیهات محبوب
 القلوب ره بویله دیر:

آ. - الفاظ مترن المنی دن اولان تیلکا مان فی کاف ی حذف ایدیلرک جی
 علاوه سیله یا ییلیر. نجی کی. ندائی نک لیلاد مجنون نده:
 تون در گرینگا تیلانجی زلی آیلنیه اتیری سید در یلنگی

(14)

بو قاعده یه اویماز.
 آلیچی قسم. - الفاظ مترن در د آلیی ندر در:
 برنجی نوع. - قیاسی د ادرج شکلده در.

I. - مضارع فعلی در. مثلا (آچار) فاعل معنانه گیر. نوائی دن:
 قالان مین آچار بولسا یوز اول حور پیر یزار
 بلبلغه فی تانک کل آچلور فضلده فریاد

بدنک کی کورار، ایشیتور، ایتور، انقلدری ره حیرت الابرار ته اون کفرنجی مقام سنده
 فاعل معنانه گدر در.

لطف بله ایلا دی انسان سینی
 دین یولیه قیلدی سلمان سینی
 پیری کورار کوز و ایشیتور دلاغ
 ایتور تیل عطری انقلدر دماغ

برخی بابده گدردیلمز کی صدر - معناسنه ده گلیز .

II. - **غان و گان** در - **دیگان** ، **بیگان** ، **ساچغان** ، **تیرگان** (دینه) کی . ندائی نلک
سان الصیر ندن :

اول دیدی دیغان اوزی بیگان اوزی بذل ارا ساچغان اوزی تیرگان اوزی
یوغان (بیقایان) ده بوئن کی در -

یوق متفق معلوم قالینه قالیب ایردی سهر
آخی یوغان مجرا شکیم موجی دین کولاب میش
نوائی **محبوب القلوب** ک ادنجی بابنده عقندن حجت ایدرکن **چومرغان** (باتیران) اوچورغان
(اوچوران) ی ده بدمناده قولانمدر - **بحری دور وسیع** ایاکرمی یوز عقل رهوش کیمه سین
چومرغان د تاغی دور رفیع هر تینی **مینک زهد و تقوی** باشین اوچورغان .

برخی بابده ذکر ایدله یکی کی صدر - معناسنه ده گلیز .

فانده - صدر مجتبه گدردیلمز کی آنا دلو و ایران ندرملوی بد صیفه ی
تخصیصه استعمال ایدر لر . مثلا : **قیغان** ی **قیلن** و **ایلامان** ی **ایلمن** دیر لر . فعول دن :
رعالیغ ایلله قامت شمدی قیلن یار اولزمی قیلن سره ضامانکی گدردیلمز

تخصیصی ملامت ایلین بیدر دیلمز که بازار جنون رسا گنده تنک دنام اولمز
بدلفظ صدر لوه و غیره سنالده خیفای لغته انقباضه ایدر .

(15) خیفای لغتده به ا ک مضارعن هر ایکه تنک صوکنه غله بیلمز . مثلا : **قازارغان** ،
قازارورغان ، **ایورولادورغان** کی . **قازارورغان** خرهاون دستانده و اونن Ermen
دارینده **ایورولادورغان** ی ده به شمرده گدردیلمز : **از مینه تاغی کمریده قازارورغان**
ایل مجزین کدوب قازار غه لمرچت ایتغانی

چور وک سوغاکلاریم اولمش قویونه اراختاک باشیغه ایورولادورغان تم عباری یله
برخی بابده گدردیلمز کی صدر - معناسنه گدن / بعضی یرده ماخی و بعضی یرلره مفعول معناسنه ده
گلیز .

III. - منفی مضارعن مضارع غائب صیفی در - **آچماس** کی . به مستببات ضلیه ایلله استعمال
ایه یلمز - منفی فاعلی معناسی افاده ایدر .

صدر لر مجتبه گدردیلمز کی منفی صدر اولمه ده قولانیلر .
ایکینی نوع - سماه در و آیی شعله در -

I. - **غور و گور** در - **اوچقور** (حیزلی اوچان) ، **شیغور** (آسایش دیره ن) ، **اونگور** (کین) ،
اویغماغور (اریا فایان) . شمر :

دیرمین ایلا دی سرمه بر صاحب نظرینک گردینی آه کیم اویغماغور بختیم آچماس اویقودین
برخی بابده کیدگی کی بعضی سوز لوده اسم مصدری افاده ایدر .

III. - **عنون و گون در** . **قاوغون** (نقاب آینه ن) ، **اوتگون** (کفن) ی نوائی ن **سپه شیاره** سنده
گدر و نر : شمر :

سور و یلا رکجه فی شباب یله
اوتگون یکان مناسنه ره مددی ایجه نوائی یو اره ابرام یو یله قویلا نغدر :
تیرباران غینگ جان و کولغول دین اوتی
ینه نوائی دیرمه : (شمر)

تیرباران نراق اصباب جانی دین اوتار
جایغون (۵، ۶) (قوتو آتی ، آسن روزگار) مفعول مناسنه ره گیر .
هیچ یانلور موندن اما اکتون اولغا یموایلن

بعضاً فاعل قیاسی اکلون اولان
ی بقمه علاوه ایله لر . **تاریخ الملوک** ره هج ابرام جوسینه
مکتبه ده **یللا و مجنون** ره اولدین کی . **برام پروغره قاوغون** ایسباریب اوزی یاردا لیقه اولتور دی .
شمر : بونکله لار ایلا بان شماره
اوتگونچی لار ایلا بان نظاره

بشچی باب

(16)

اسم مفعول

ایکی قسم :
برنجی قسم . - دوفورون درغوریه مفعول مناسنه گلن کلمه لردر . **سینوق** (قیرلمیسی ، قیرینه) ،
بیتک کی . بد صفت مشبه مصدر اسمی ره اولدر . **بیقوق** ، **تیلوک** (ده سین) ،
بویروق کی .

ایکینجی قسم . - الفاظ مترکه در ، بورد دردت نغدر .
برنجی نوع . - **میش** اکی درکه بعضی یوره مفعول و بعضی یورده ماضی مجتبه گلد و لدگی
کی . ماضی یی افاره ایله .

ایکینجی نوع . - **غان و گان** اکلوریه که بعضی یوره مفعول و - یوقا ریه کدر دینم کی -
بعضی یوره ماضی اولدر . **قیلغان** (اولتر) ، **تاپغان** (بولتر) ی مفعول مناسنه **محبوب القلوب** له
اونجی مجتبه ، عتقه ذکر نه گلد و نر : که بد تریف **قیلغان عشق** معشوق و جود ی بیرله قایم دور
و تواره **تاپغان حالاته** منسوب بولغدری دایم . بد ننگ کیب **بیتغان** (مکتوب ، یازش) ی ره
وصف خود یکنده ره بولورنر . **بیمنی ضد یاتین جارا لله بیتغان کتف گمان قیلغای**
بد اولجی گدر دلدگی کی مصدر و فاعل مناسنه ره گیر .

قاعده . - **آناد اولد** و **ایران** تدکلری بد صفتی - مصدر مجتبه آکلایدینی دیرله - تحفله
قولانیر لر . **تلا اولغان** ی **اولن** و **اولغان** ی **اولان** دیر لر ؟ فضل دن ،
خراب اولن گلدنل ای بت سند مقاملدر
تفاضل ایله بیر قایع داشیله آبادایت

بدن کی یا سنانی یا بن دیر ، خفوی دن :

دور خه گیر من ستمکن دن یا بن
خفتای لغتده بو آن مضارع هه آیی ستمکن مدینه کله دن غنی معنای افاده ایده .
مثلا : **توتولرغان و توتولا درغان** (خوتولش ، خوتولان) ، **بیتلوگان و بیتلا درغان**
(یازولش ، یازولان) کی .

برنجی و دور دنجی بابه گدر و لکی کی مصدر و فاعل مناسبه ده گیر .
أرجوخی ندع . - لیغ ، لوغ و لیک ، لوک اکلویه که یای نسبت (یا) و
یای مصدری (یا) ، (زه) و (ذ) مناسبه ده ، فقط بعضی کلمه لار مفعولی ده
افاده ایده . **چرماشلیغ** (چورلیش) کی . نواتی دن :
رقعه دور چرخ چرماشلیغ که مفعول صدرین **چرخ** کیم ضم ایتاری غذائی نینک مضمونیدین
کومو ملک (مدفون) ، **خرو و شیرین** ده خرها دن اتره های نرله در رشتن ،

(۱۶)

بیتک لیک (مکتوب ، یازولش) .

قلید را غنی اسمی ایردی بیتک لیک که اول به اسم دین تا پیش اتیک لیک
به اده **کومو ملک و بیتک لیک** ، **کومو لگان** ، **کومو لیش** ، **بیتلکان** ، **بیتلیش** و
مرادنی ده . **ایتیک لیک** ایسه مفعول مصل ، حدت و سرعت مناسبه ده .
دور دنجی نوع ، - **غون و گون** آلی ده . **توتولون** (محبت) ، **یورغون** (یورغون) ،
سردن (سردن) کی . به آن بدق بابه گدر و لکی کی وجهه فاعلی ده افاده ایده .

آلتجی باب

أمرضای

برنجی بابه . قائمه صیفه اولدین ، بدتن اکلون اوندن ادرینه قائم و مدس اولدینی
یاز دینیز أمرضای مفردها طبعه بفا مزیدتن و تزین بیان ایچین **غیل** و **گیل** علاوه
ایه یلر ، ندائی دن :

ترا کوزدم کیل و مردم بوق ایمری تن قیلین کوزدم ترا سید مردم کی وطن قیلین
ینه ندائی دن **سبب یاره** سدن :

یا که یلگاج باشینک آلیب لیشیل یا بوتیشی ترکی ایشیل
به آن اختیار ده و امر و نینک مفردها طبعه موصو . **قیلین** ، **قیلما غیل** و **ایتیل** ،
ایما گیل کی

بعضاً **فیل**، **کیل** (ل) ی (ن) ہ تبدل ایدہ : **تیل** (دیلہ) ، **ریگین** (دی) کی .
نوائی دن :

دیانت کہ قاشلا دی محرابیہ ایتلاک تیلگین مناکہ قاشلا دی محرابی اوقی تور ورتیلگیم
مین دنغ دیری کیم هر ساید آنداشه ساری باقماس ریگین ای شیخ صحت تین مویا شکت تین آپرین مو
اوزه بکارت آتربسی بدیلہ تلفظ ایدہ رر .

قاعده . - امر مفلط مغر و مخاطب صیفه سنن صدقہ اگر مفعول نڈنه گنن بر ای مرحله
(ر) ایله بترسہ **بار** (کیت) ، **اختار** (آفتار) ، **قایمار** (جویر ، روندور) کی ،
بعضاً راخرنی (ر) مضموم یا پیلدہ صدقہ واو (و) علاوہ ایدہ پلر . نوائی دن :
ای صبا آدارہ کدنگلیم اینا یو هر یان بارو واری دناغ دیابان لاری بیر پراختارو
نایا کدر آئی جی تاپ کک هر قایان غلام ایسا باشتیه ایورول قودین دیک راغی آلداب قایتارو
ناصری بدنی کتابک دیباچه سنه یا کلتس اولدیه استقبال سناسنه (18) ذکر اینش
قد برنجی بیی شالا اولدیه گدترشد . Calic Herevi ده یا کلتس اولدیه (و)
واو مضموم تاکیه ایچیه بازیدہ امر حاضر صدقہ گایر ، دیر .

قاعده . - مغر و مخاطب تنبیه و جمع یا یچیه ایچین اگر امر ضلی مکدنه الا فر اولدیه
موله هر فی حرکه لم ندیرہ (ک) د (ن) نون و کاف کالین علاوہ ایدہ پلر ،
کور ونگ ، **توتونک** ، **آلینک** ، **کیلینک** کی . **اور ونگ** د **آلینک** حره لرینک اختلاف
بیی آلتی مینارہ املا مجتده گدتره جیتر .

اگر امر مفلط صدقہ حره لی اولدیه حرف و حره سی رستدیرلرن اوکا (ن ، ک)
نون و کاف علاوہ ایدہ پلر : **باشنگ** ، **اوقونک** ، **دینگ** کی .
بعضاً تراکة و سنه آفیرله ویرک ایچیه (ن ، ک) نون و کاف قودلا پلر ،
ایکی شقله استعمال ایدہ پلر :

I. - املا مجتده گدتره جیتر کی مقام سناسیلہ (ن) نون دن صدرا گنن (ک) مضموم
و یا کدر اولدیه زای مرحله (ز) علاوہ ایدہ پلر . **کور ونگلور** ، **توتونگلور** ، **آلینگلور**
کیلینگلور

2. - جمع حاضر و غائب اکی اولان (ل -) در . **کور ونگلار** ، **توتونگلار** ، **آلینگلار** ،
کیلینگلار کی . نوائی دن :

کور ونگلار عشق رشتین کیم نسیم ولادین [؟] رایم گئی جانجش سلقین دورگهی مهدن شرار آندا
توجعونی بابک مضارع مجتده ذکر ایدین ردت آن دله دکر آمره مغر و غائبه اکلہ پیر
استقبال معانی ویریه .

I. - **دیک** اکی در . **اسرادیگ** (صاقلار ، صاقلایه حق) کی . نوائی دن :
(*) معجمه اولماس لازم [50 ، 51 ، 52] .

کیم که کز نعلین ایستامان غنیمت نیغ اسرار دیک کیم تلی بنگان کیشی اینک کونعلیه آزار ایماس
سور دیک (صدیدن) **اولد دیک** (اولدن) ره بدند کی در.

ایله بیه گنه دم هگی کی **(دیک)** مثلا د بانه مناسنه ره غیر.

2- **سون** آلی در **اسرا سون**، **سور سون** کی.

قاعده 0- اگر جمع مخاطب یا مینه است و نیز جمع آلی اولان **(لار)** برنجی و یا آیلنجی اگر علاوه

ایه یلر **سور دیکلار**، **سور سونلار** کی. نوائی دن.

شام هجرانم وصال اهلیمه بدقیقه دور انی سور دیکلار نوائی دیده گر یا شیدین

اولد دیکلار، **اولسونلار** ره بدیده در. نوائی دن **سور سونلار** سندن.

وحن غه یا شیب خلق آسوره دل یاری یزدین اولد دیکلار اما جل

بدایی آل جمع آلی اولان **(لار)** دن باشه جمع برضیه و ایله ایله برلش.

3- **غای** و **غای** آلی در **اسرار دیک**، **اسرا سون**، **سور دیک**، **سور سون**، **کید دیک**،

کید سون و **کید دیک**، **کیتون** نه مزار فی اولان **اسرا غای** (صانلار، صانلین) **سور غای**

(صدیدن)، **کید غای** (کلین)، **کید غای** (کیتین) کی. **(19)**

4- **مکدنه** آل خرا اولان امر فاعل صحنه مفعول یا یلار **کید راک** (مالی، اولالی)

ایله تلفظ ایله یلر **یاراش کیران بد لغای** (لایه اولالی)، **اوخاش کیران بد لغای** (کیران اولالی) کی.

محبوب القلوب ره وصف عشق حقیق ره نوائی دیکه که قولوق و اضطرار به انغا

یاراش کیراک بولغای و غلبات جذباتی انغا **اوخاش کیراک بولغای**

کید راک آله (آمالی) **کید راک اوره** (دور مالی) ره بدیده در.

یدنجی باب

نهای

بارما (کیتنه) **یلمما** (گلمه) ره اولدنی کی نهی آلی اولان **(م)** میم مضمومه یه بعضاً

سوزی سوله دن ایجه **فیل** و **گیل** علاوه ایله یلر **بارما فیل**، **کیمما گیل** کی. بعضاً

(ل) لام **(ن)** نونه تبه لایه در. نوائی دن به پیتنه اولدنی کی.

نیجه ریدیم اول ضم غه بارما غین قیلما دی اول ترک آخر بارما غین

بدقاریه کی جناسه برنجی (گیتنه)، آیلنجی (یارما غی) مناسنه در. بدند کی نوائی

آلما غین ی به شوره **آلما فیل** پرند و قولانمشد.

ای نوائی تیلما ساند دولت باقی ناپماق آلما غین ربرضا یولیه ن اصلا غرض

(م) میم مضمومه بعضاً کلمه ترک حونده ره غیر، فقط نه افاره ایتیز. بدایی قصد.

برخی قسم . - ننی اَلْتُ اَمْرَ مَعْلُومٌ صَدَنَه گلیس کی بوره در غزورن در غزیه کلمه نَن صَدَنَه گلیس ،
بوره اُدج شعله .

I. - جنس اسمری . مثلاً : **آلما** (اُلما) .

II. - مصدر اسمری و مفعول . مثلاً : **ایکما** (اُلکُت ، اُلکیتس) ، **آسما** (اُدزیه) ، **باسما** (باحه) ، **قاورما** (قاورمه) کی . ندائی دن ؛

ایکما قدیمه باقوب هم قیل ای سروان دورسی ایله ده قامت رعنائی گور

III. - (م) میم مصدری در . مصدر ، ضمیر کردن بفضیله استعمال ایله ملان ایته نیکو زبان
(کُت و کُت) کاف و قاف حذف ایله یلر یانلر (میم) میم خالیر . **قیلماسی** (قیلماسی) ،
کیلماسی (گلمه سی) کی .

ایله یه گدره گلیس کی نفی مناسبه ده گلیس .

ایکینجی قسم . - سائر کلمه لرن صَدَنَه و حرف تقدی اولان **فا** ، **ما** ایله برابریکن مفرد تنکلم
ضمیرینک (م) میم در . بعضاً ، آلتینجی مینانک آلتینجی سمنک زلیله گدره ده گلیس کی حرف تقدی
حذف ایله یلر و یرینه ضمیر (م) میم مفتوح اولدر . مثلاً : **حایمینه** و **کدرنقلوما** یرینه **حایلما** و
کدرنقلوما دیر .

کترنجی باب

(20)

نفی

نفی اَلی (م) میم مفعوله درکه اَمْرَ مَعْلُومٌ صینه اَلی آراسه ده گلیس . **آلاماق** ، **کیلما ماک** ،
آلاماری ، **کیلما ری** کی .

قاعده . - مضارع فعلی ، نفی معینی (م) قبول ایندیکه ایجه اکر مفرد غائبینک تنقیس یا یمه
ایستندیرم آیاک شعله یاییلر .

I. - **مایدور** اَلی درکه اَمْرَ مَعْلُومٌ الیقه ایله ، **چایلما ییدور** (چاخماز) کی .

دیم بخاری بولوتیدر در دجاجی دین کدر دوما جمع نفس یه قه که اوت چایلما ییدور
بدر آلتینجی بابده کدر دلیگی کی ، منفی ماضی مناسبه ده استعمال ایله یلر .

2. - **ماس** اَلی درکه اَمْرَ مَعْلُومٌ الیقه ایله . **آماس** (آلاماز) ، **دیماس** (دیمیز) کی . بد صیفه
مصدر و فاعل مجتهد ذرا یه لکیمی در هلم منفی مصدر و فاعل مناسبه ده گلیس .

قاعده . - آنادر دلو تدر گلیس (**ماس**) اَلن (**ز**) زای سمجه ایله (**میز**) دیرلر . بد صافه
مینای لفته انقباضه ایله . **یازمز** (یازماز) ، **یازماق** (کی) فضل دن ؛

سینی ملان گدره لی یازمز اولدی عشق ناه ولی یازیلدی به ییذره راسی ثواب آتقا
مفرد تنکلم نه تنقیس اُدج تدر له اولدر ؛

I. - مان آلی در که اُرمفله التماق ایه - **کیسمان** (کسم) ، **ایتمان** (ایتم) کی .
 قاعده - مکذنه الآخراولان اُرمفله صون حرفه مفتوح بایله **کیسمان** نه مرارغ اولان
کیسمان کی . ندائی دن .

بلد باشیغه بن کیده قویما دیم عشقنگ کیس امید آلی یوق ایرسا بولار یله کیسمان
ایتمان نه مرارغ اولان **ایتمان** ی آنا درلدن کی سده **ایده من** دیر . فغولی دن ؛
 ایه مغازت فغولی سر کدین یارینگ نه قدر ظلم ایه سه اینغا غوغه وطم
 ندائی دن بهندن اثر کونده و فغولی دن دیر انده بدایکی بیتن باسقه مثال یه قدر .
 یه قایکه قاعده ده سولید ندیگی کی بد صیفه ده (م) میم ، فقه ایله سولید ندره متقی معانی
 دیریر ؛ اگر کسه ایله قوللا یلیر سبت معانی افاره ایه **کیسمین** (کسم) ، **ایتامین** (ایتم) ،
آلامین (آلیم) کی .

(21) 2. - مان آکده که (ن) ندن ، مقصده بایله در مفرد تکلم ضمیمت (م) می اوجا
 علاوه ایه یلیر **ناپماخ** (بدطام) کی . ندائی دن ؛

به شکل حقیقی دلیله از قوللا یلیر ، ندائی دن بهندن اثر کونده یا کتر به راره گنده درنه ؛ فقط
 آنا درلدن ایران ندره کله به شکلده فغوغه در .

3. - **ماسمین** در که اُرمفله آکله نه **کیتماسمین** ، **ایتماسمین** ، **نایماسمین** کی .
 قاعده - اگر (م) میم مقصده کله نغ جزونده ایه ، مثلا **یامان** (یاها) کی ، بهندن مصدری
 (یاماماق) **یاماماق** در . اگر بهندن متغیسی یا میه اینه ندره متقی آلی اولان باسقه بر (م) میم
 مقصده اُرمضای ایله مصدر آلی آراسه کتر یلیر و اُدع (م) میم مقصده ایله ذکر ایه یلیر **یاماماماق**
 کی . بهندن کی **سیرماماک** (جیروب آلمه ، کندنیک) نه متغی مصدری **سیرماماک** دیر تلفظ ایلیر ،
 دیکر صیفه لرینک استعالی ایه مصدر آلی قالدیر لکندن صوُرا قالان ایکی (م) میم مقصده ایله در ،
یامامادی ، **سیرمامادی** کی .

ایکی کلمه دار در که شکل اعتباریله بر ، فقط معنا اعتباریله آیری متقی و مبتک هر اکیس
 افاره ایه ، اوره اُدع مصدر ؛

I. - تخفیف متقی مفرد غائب صیفی و تخفیف مصدر مفرد غائب صیفه سده
 - **اولاس** ، **خیلماس** ، **اولما** ، **خیلما** کی - اخصانه ایه له یگی زمان هم شیت هم ده متقی مصدر
 معانه گیر . بهندن پی تدلیله ره اگر کلمه نغ صون حرفه سائن اولدره اذن خبری (ی) یای فغولی در .
 مثلا : **فاس** ، **گوز** ، **تیش** خبر آلد فغولی زمان **فاسی** ، **گوزی** ، **تیشی** اولدر . صدکی سکن اولان فارسی
 کلمه نغ صون حرفه مفتوح ، مخدوم و یا کدر اولدره اوجا **تیشی** اولدره (سی) کتر یلیر . **اناسی**
 (آتاسی) ، **گوزگوسی** (آنیاسی) **ایلمنجیسی** (خ، غ) (سوروی) کی ، بده فارسی ده که (پیش)
 کی در . بهندن اولای اگر متقی مفرد غائب صیفی اولان **خیلماسی** ، **اولاس** مفرد غائب خبری ایلر سولیدن

ایستند بر سر صحرای سکن اولدین ایچین (ی) یای غطی ایله قیلماسی د اولماسی دینر . اگر تحقیق بصر
اولان قیلماسی د اولماسی یی سفر غائب خبری ایله قدیلاقمه لاشم حله صدق قته لی اولدین ایچین سی ایله
قیلماسی د اولماسی سولیمه لیر . نیا اولم مثنی د مثبت هر ایکلین ده افاره ایله . مثلاً آسماسی
(آدینه) ، پیکماسی (چیزم) مثنی د مثبت سنا لردن باشم بولماسی ده افاره ایله . اسماسی (آسماسی)
آسماسی ، آدینه سی) د پیکماسی (حکیم سی ، چیزم سی) کی . مثلاً ندائی دن ؛
(22) غنق دینر تحلیصا ایلایان احباب دغا مستجاب اولماسی اینیک کیس مخر و نفعه تیلک

ندائی اولماسیغه غارم عراق و حجاز نگر ترا هت ملای هر ی ایردر باعث
د آنا دلد اولماسیله آل غنق نه ناع الدراج نده آبا صدقیه جامعت عفته
دینر که : مرآت خبر نده نقی پذیرا دن طاهره یک عرصه سیدر . و بعد طاهره کده سیله
جلده نگر اولماسی نترای نیتی ایله دکن تقریر ایتدی .
مثنی سنا سنده ، هیفتا بجه تألیف ایله یلین مکلیله و دمنه ده کشف د عقب رستنده ده
تدویر دینر :

کیم کیم عادت بولدر مثل زیم صادر اولدر اندین اول لی اختیار
نام و تاش دمای چایان نیغاج تیغار کد نعلیه اکیچی قیلدر قیلماس کار
ینه ندائی دن : بده اره بیلگدما (قایانم) مصد سنا سنده ده . (مثبت) ؛
او صوغ زخمی لبیده بیلگدور بیلگد ماسین کدر دیک نشانه کیم که ایستار جان آراغ نیرا نمدین
فضل دی دن :

دلکه سرمنلی اول زلف یرین اولمیش نوله جرمی که آسپلماسنه فرمان اولمیش
3 - تحقیق مثنی مضارع صینه سنه دین (دن) عللاره ایله یلمر . ایلاماسدین ایتماسدین کی .
آنا دلد ندر کیم سیله اولان مکلیله و دمنه ده بده لیردر : و عده غه دما ایتماسدین آلی
تأدیب ایتدیلر کنن اگر اولم کین برسدنله قولایلیرسه د اول سندن ده صحراره
بولدغانه اوزمان مثنی ، مثبت اولدر . ندائی دن ؛
باش افارب یور قرالیغ دورینا کول ارب دوست غدت ایلاماسدین بده راقیل عصیانن بده

غنق خلی اینیک یری هجران ایتمس ای دوستلر بد لغیت تین یسینگیر برعاق اولماسدین بده دن
دالکندری دن ؛
ندوب برگر اندین سرحدین راق کیلیب اولغی دین بر ضرور کین راق
انی هم اوزغالی ایلیب هواغه
نوشورما سیدین بورون فرمان روانه

3. - منی مفر غائب صیدی "س" ، تحفیله و مصدر "ق" و "ک" ، تحفیله
 "دین" ، آلتی آیرسه هم مثبت مصدر و هم منی ماضی مناسبه گلو ؟ به شکلی آند و دند کلونین
 قولاندینی شکلی ده . مثبت مصدر (23) مناسبه گلو مصلحه ، غیرنکه مصدر صدق عربی
 اولان " و " تحفیله حذف ایلمده . فضولی نل به پیلر نده اولدینی کی ؛
 منبر سبلوگن دین آلمارین به اولماروم سوا به رسدالیق نیقا سندن دقل باد صبارنده

سری سولایم فاش ایتمارین مالکوه زار جیم اشک گوراندیه نیزان اولسه پک
 بداره "آلمارین" ، "الملاقدن" ، "ایتمارین" ، "ایتمالدن" ، "یا ماردین" ، "یا ماردین" ،
 تحفیله ده . روسی کلیله و دمنه ده اولمارین بدیه ده ؛
 بن الدم یکله دم غم سدرای زلفندن سنک چون که سن ال یکمدنگ اغیار ایله یار اولمارین
 فقط منی ماضی مناسبه گلو ن علی مجهدله ، غیرنکه اگر مثال منی مصدر مناسبه دلالت
 ایسه "دیاس" و "قیلماس" کی سولایم غم لایم که او مصدر لرن تحفیله اولدن ، لکن به هر یوره
 منی ماضی مناسبه . احتمال ایله یکی ایچمه قیاس و علی معلوم دگله . فضولی نل
 منی ماضی مناسبه به پیلر ده سولایم یکی کی ؛
 بدنه سرور سر قفینک دیارن سر کبه به شمدی رشیش بنی سیودوم دید آواره لک

جده کاه ایتمدی عله اهل قاشینک محرابی قیلمارین خیل ملائک حبه آدم حذرن
 بداره "دیاردین" ، "دیامیش" ، "قیلمارین" ، "قیلمامیش" ، مناسبه ده .
 می ایچمارین آچیلر اییش باب معرفت سوکند لک به باب به پیرمنان ایچر
 بداره "ایچمارین" ، "ایچمامیش" ، مناسبه ده و منی مصدر مناسبه ده افاره ایله .
 بدنه کی یتیشما و گویدرما ده روسی کلیله و دمنه ده وارده ؛ خور دردی
 یتیشما دین تف اندره و تاب ملامت دین یاندوم و غم آنلرک غامانلرین
 تارومار ایله گدیه درمارین آنلر آنک آب بوار ایله حیاتی او جانین سوزده . لک
 بداره "یتیشمارین" ، "یتیشمامیش" ، و گویدرمارین "گدیه درمامیش" ، مناسبه ده .

دوقوزنجی باب حال و بیان تکریر

آیله نده لدره ؛ مفر و مکرر .
 مفر و مکرر ده مستند اولان جاء زید لا عباً یعنی ارنیا یازید (24) گله ی
 و ذهب ساراً یعنی سه دینن گله ی ، کی .
 (کیتدی ازلایمده . ۵۰ لک . ۵۰)

تکرار این قرآن کریمه **وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا** آیتزه اولدینه کی .
 بد آیه ندرله ندرله ره درر تفسیر احتمال ایه یلیر .

I - اکر **یَقِيلُ** (یعقل) ، **خَوِبَ** (خالعه) ، **سَال** (صال) ، **كُول** (گول) ، **لُحْشِي** (کی اُمرصنن
 صدن حرفی سکن اولدیه صول حرف مفتوح یا یلیر و بیان ایچین ضمه (|) اَلِف و یا
 (هـ) های هوز صوته کتر یلیر . **يُقِيلَا** ، **قَوِيا** ، **سَالَا** ، **كُولَا** کی . **سَبَّحَا** . ده
 دسان عدد ده .

ناشده احوال هندوی کافر ایرد که اهل دین قلمی ارجون چیقیت تور کدز سالاریر طا حقیقه

عنه چه ایلک اون یا قیب ایلک کدزرم سوئی آقیب هر ساره کیم کدلا باقیب در ر ایلد یزنی ینلاقیب
تَرَاتَرَاتَا ، **جَالَه جَالَه** ، **بَارَه بَارَه** کی تکراره ره قدلا یلیر . ندائی دن ؛
 گلکنت چین خوشدور اُمر ساقی و مطرب به کیلا تَدَاتَدَاتَا و اول پر جالم جالم

نا یولی ندائی بی قاتیغ دور تکر آسانراق اولنای باره باره .
 II - اکر **اَوِنَا** (اوینا) ، **اَسْرَا** (صافلا) ، **اِيسَا** (ایسه) کی اُمرصنن صدن حرفی
 مفتوح ایه ایلک ندرله قدلا یلیر ؛
 1 - صدنغ های سکن (ی) کتر یلیر : **اَوِنَاي** ، **اَسْرَاي** ، **اِيسَاي** کی . بد
 تکراره له ره قدلا یلیر . ندائی دن ؛

اوینای اوینای اولکدور . بیریر اولوسنی کدزلارینک ستوخ قائل لارنی جانلار قشده یغ اوینا تاغیل

کدنگولدا استر عقیقک آسرای اولدم ای ساقی خدع نذت کیم خرابات اهلینه ناشد اولسا فاشد اولر
 2 - صدنغ (ی) یای مضومه کتر یلیر : **اَوِنَايُو** ، **اَسْرَايُو** ، **اِيسَايُو** کی .
لَبَّادَ مَجْدَنَ ره وصف یلیر ده ؛
 قیزلار بیلر اوینا یو تلاشا قوی ساغماغین ایتعالی ماشا

صبحی ایستایونغاچ سحر ایلدی ایشیک به فتح دیردا اوتماس اید ی گلائیم ارا
 بدشکن تکراره قدلا یلیر و حال مناسنده باسقه منقادیرم دنگی کی جمع برضیر در ر ایلد ره برشمنز .
 III - اکر **اَوِدُو** ، **اَوِيد** کی اُمرصنن صدی مضوم اولدیه صدنغ (ی) یای سکن گیلر ؛
 اوقوی ، **اَوِيدِي** کی ، تکراره لر ره قوللا یلیر .

IV - اکر **يِي** ، **يِي** کی اُمرصنن صدی کسه لی ایه ایلک یا (ی) نذ یان یانه
 کلمه سی تافره سرجب اولاجنن ایچمه صدنغ یای بیان (ی) کتر یلیر ، (25) یا تکر نام کسه
 ایلد تلفظ ایه یلیر ، تکراره لر ره قدلا یلیر ؛
 کی . بدشکن تکراره یا تکراره اکراره ایه

قاعده ۱۰ - اورناید ، ایناید آینجی قسم آینجی ندرعندن غیر باشتق مناکره ره گلیر .
 اگر بر اُمره اصنافه ایه بایر سه اُمر مناسنی افاره ایه ؛ **ایتا س ل** (ایتا س ل آت) ،
قویا بیر (قویدر) ، **آلا گیل** (آله گیل) ، **ایتای گدر** (ایته) ، **اوقوی گدر** (اوقدر) ،
ری گدر (سدیله) کی .

اگر مصدر له قولا بایر سه مصدر مناسنه گلیر . **الاکیلغاندا** (آلمنه گلکده) کی . ندائی دن :
 جان الاکیلغاندا سی و اخلا بیلکله اولای . آلاما گت هم قایقان چاغدا ستا بیلکله اولای
الاباشلادی (آلمنه باشلادی) ، **ایتای باشلادی** (ایته مکه باشلادی) ، **اوقوی باشلادی**
 (اوقدرنه باشلادی) ، **دی باشلادی** (دیکه باشلادی) ده به نئ کبیر .
 ضمیر له منتهیات و او خیرک موافق .
 اقفا مننه گه ره مناسنه بایر .

آلا سین (آلیریم) ، **ایتای سین** (ایتیم) ، **اوقوی سین** (اوقوسم) ، **الاکیلیم** (ایلیم) ده به بایر ده . ندائی دن :
 غمزنلکده بی اولدرماک ایشینی قیلم الاکیلیم اول . به شروع استاد اولسا اول از چاغدا ما هر به لغوس
الاکیلغای (آلمنه اولمالی) ، **ایتای آلفای** (ایتیمه بایر) ، **اوقوی آلفای** (اوقوبایر) ،
دی آلفای (دیه بایر) ده به نئ کی در .

فقط آینجی قسم آینجی ندرعند مناسنده در . و به قاعده دن خارجدر . جمع بر ضمیر ،
 ربط و منته استمال ایه بایر .

قاعده ۱۱ - اوجیدنجی ، در درنجی و آینجی قسم ندرعند برنجی ندرعند اگر یا کتر قولا بایر سه
 مضمر متکلم ، مضمر غائب ، مضمر مخاطب مناسنی افاره ایه بایر . **ایتای** (ایتیدیم) ،
ایتیدر ، **ایتیدرک**) ، **اوقوی** (اوقدیدیم ، اوقدیدر ، اوقدیدرک) ، **دی** (دیدیم ،
 دیدر ، دیدرک) کی . لغت ذیلینه ذرا ایه لکلی کی به ندره **ایتایین** ، **اوقدین** ،
دین ک مراد فله واد در . **بیقلای** ، **قویا** ، **الا** ، **توتا** دن عبارت اولان برنجی قسم

به قاعده دن خارجدر . اگر به مناسره استمال ایه ملک ایته ندره صدنه بر (ی) یا بیضی
 علامه ایه بایر . مثلاً : **بیقلایین** ، **قویایین** ، **الایین** ، **توتایین** و سرافخی اولان **یتیلای** ، **قویای** ، **الای** . ندائی کی .
فائده ۱۱ - آنا درلد ندره کلمی اگر بر کلمی حد مناسنه سدیله ملک ایتدیرسه اُمرن صدکی

کائن اولدینی زمان قافی (ق) و اولان (ک) (د کافی (ر ق) و اولان (ر ک) ی
 علامه ایه بایر . **چاپار ق** (خسته یه) ، **اوره ر ق** ، **گیله ک** ، **کیده ک** کی . اگر اُمرن
 صدکی متحرک ایه صدنه بای مفتوحه (ی) کیده ران کتر له قولا بایر . **آغلا یه** ، **آغلا یه** ،
اوقدیه ، **اوقدیه** ، **دیه** کی .

اونجی باب صیغه علامتیک تماملانا

شرح مختار درقده صیغه نون اکلمی درقده باب به ذکر ایه لری؛ کوی قیلانر ایکه فسمه:

I. - کائن دیا مخول اولان محرم امرکده ساکن و حرکتی اولدقاری فاعله حرکتیه علامه ایه بدین اکلمدر. بدیه اربع ندمه.

I. - مفرد آئی اولان **فاج**، **گاج** دیکه محض، مجرد و کی مناسبه استعمال ایه یلیر.
الماج (صرف آلمه)، **توتاج** (وقتاکه طه نه نه کلمه)، **یتغاج** (صرف یج، دایمه)،
وقتاکه وار ری، وار دینی کی)، **اسراج** (صرف صا فاعله، وقتاکه صا فاعله، صا فاعله کی)،
دیعاج () . بدیه اکی تدرله استعمال ایه یلیر:

برجیس - چون ایه **لسان الطیر** نه مناسبه اولدینی کی.

هرسم که تدرله دین ییتیب اول چو ییتغاج آه اوروب اوز دین کیتیب

اینجیس - چون سر، فقط معناده **چون** مفهومی وار در.

کدر ونگ فایده سیراب ایتی اوزنی نقجهان الفاج یچون کیم مست برگاه صیغه فاعله راکان الفاج
کولاج (کدریده لری) ده کی **گاج** به مناسبه دیر تر.

فائده - آنا اولد تدرله کوی به صیغه یی ایکه تدرله قیلانر که

برجیس - حیثی دلیله کی طه نه ده در. فضولی دن:

جان چیق تدرین کدرغل ذکر لب یار ایلا گاج تن بدله جان نیلی دین اولد فاعله تدر ایلا گاج

اینجیس - **جک**، **حق** ایه در. فضولی دن:

ای دین جبریل آه ایله یاری کدر **جک** بنفاد شدار در اول کرسفا آسان کدر دردر

بر ده غالی، **غالی** وار در که ایکه مناسبه گلیو:

برجیس - عریجه ده کی لام تبدیل (ل) مناسبه در.

اینجیس - عریجه ده کی **مزد**، **حتی** مناسبه در. **قیلغالی** (نلمه ایجه، قیلغیه)،

کیلغالی (مکث ایجه، گلغیه) کی، ندائی دن:

ایپا کلا کیم ایشیب سین جملدر زخمی حیوه گدیا مقید قیلغالی جانلدر خدشین هم اولدور اسبابیک

دور آهم سروریک جیتی و مکدن بدله اشک قیلغالی ترل و فاسر وکل انه ایم مینک

(27) **بر ده غو، گد** وار در که حاصل مقصد مناسبه افاده ایه. **آلفد بر گد** (آلبی دیرش)

سورغد (صدر وشن، صدر وشن)، **بیگلد** (علامت، بیلش، بیگلک).

بر ده **مان** وار در که معنی مفرد و قلم اگلد. **آلمان** (آلام) کی

بر ده **ماس** معنی مفرد غائب آئی در. **آماس** (آلان) کی.

[illegible]

کندول جراحی غه یا ق وصال ره می فی فراق خار سی پیرله باشیم اوشا تغوینیه
سینه یاره ده ایغوج، ایغوریه، ایغاییه (ایدیجیه) (گدره زنده)

ایمان حقه آنچه قایضرم یوق
اول ایغایه اینا آخوم یوق
بره غولوق، گولگت دارکم قابلیت میانی افاده ایبر. **آخولوق** (آینا بیدن) و
گولگت (آینا سله) کی. ندائی دئی.

صد در در هوشی آملاتیغینک نیدور
ای جانلر آتی سنگا جانید و رآلزلوق
نفسن کیلک لورک اوله یالاندن تسم نه هوس
حصیر نقش حصیری لباس اور نیغه بی
برده غدریک، گوریک وار دیکه آیی معنایه کلیر
1. - خالیت افاره ایدر

2. - مماثلت ، مشابهت افاده ایدر. **از غوریک** (در احق کی ،
سادر غوریک (سادر احق کی) . نژادی دن :

بدگیمه آهیم ایدوردو اینی برهم ادر فوریکن
 بد لغوردیک (اولا حق کی) ی سلطان حین میرزا برنجی مناره ؛
 چون بد دولت بد لغوردیک بد لدی میر و ایکم
 ندائی **لان الفیر** ده آیلجی مناره قد و لاغشدر ؛

28) **اینگد ریک** (ایده ملک کی)، **ایشیتیکوریک** (ایشیتیلہ جک کی) (ایہ بہن کی)۔
برخی نوائے **بن الطیر** نہ

در دجایم توت مینی زار ایتلوریک
ایکجی ی تاریخی بابوری ده گوردن : ایشیتلوریک نیمه ایشیتلوریک تقریر قلعومور
مینی ایشیتلوریک، ایشیتلوریک قابل اولان شی ایشیتلوریک تقریر ایدم
برده ماضی نیک مضرر مخاطب ای اولان میثانک وارده. آسمانک (آهشتن)
نوائی دن :

بونیونغا سیمین ایپا کدین ای که طوارا سیمینا کد قاید احایم بیگاسین کیم بونیونما آقتیک کمد برره ماضی د مفاع منفی صیدس آلی اولان **مایدور** و **آلامایدور** (آلامشدر آلمان) کی . آلی آن داهادار که استقبال مفاشی افاده ایدر .

I. -- غُذْمٌ ، غُذْمٌ وَهَذَا مَفْرُودٌ شَتَعْلَمُ أَنَّكَ دَرَسْتَ الْغُذْمَ ، الْغُذْمُ وَر (الْأَفْهَمُ) ، لَيْلُ الْغُذْمِ ،

کیلدور دور (کله جلم) کی .

2. - غومیز ، گدیز در که جمع شقام آلی در . آغومیز ، آغومیز دور (آلا حقیر) ، کیلدوریز ، کیلدوریز دور (کله جلم) کی .

3. - غونک ، گونک مضر مخاطب آلی در . آغونک ، آغونک دور (آلا حقیر) ، کیلدونک ، کیلدونک دور (کله جلم) ، اونوغونک ، اونوغونک دور (اونوغونک) . ندائی دن چون اونوغونک ورسین ایلنی ایلینی بارچی کیب عیش جانیک بر اونوغونک غونک بیر ساعت اونوغونک

4. - جمع مخاطب آلی اولان غونلور ، گونلور در . آغونلور ، آغونلور دور (آلا حقیر) ، کیلدونلور ، کیلدونلور دور (کله جلم) کی .

5. - مضر غائب آلی اولان غوسی ، گوسی در . آغوسی ، آغوسی دور (آلا حقیر) ، کیلدوسی ، کیلدوسی دور (کله جلم) کی .

فانده . - آنا دولو تدرکوی اگر برعلی به مبارده قولوغون ایتلر سه غین (غ) د کاف (ک) ی حذف ایه لر ، اگر اوند اهرینک عوکی ساکن ایه حرکت لندیر لر . آغوسی و کیلدوسی ی آلی و کیلیسی دیر لر ؟ اگر صوکی حرکت لی ایه بر پای مفتوحه (ی) کیره ک اوغاسی ی علاوه ایه لر . آغلایاسی کی . فصولی نک غمخندان :

ای کفنگول عشق اهلینه هرشب کولور دنگل شمع بن دیمیم که آخر آغلایاسیدور کولن 6. - جمع مخاطب آلی اولان غوسیلار ، گوسیلار در . آغوسیلار دور (آلا حقیر) ، کیلدوسیلار دور (کله جلم) ، اویغاسیلار دور (اویغاسیلار دور) کی .

سوسیب اویغاسیلار دور سینی اویغاسیلار مانک غنچه وضع و صراحی غلغلی کولدریله ناعده . - سه صیفه سی منقی قولایلیق ایسته نیربه آیی یول ایله پایلیر .

1. - مای نایه امر دالت آراسته کیره . آلمانا غونک (آلمانا حقیر) ، کولما کونک (کولر مه یه جلم) کی .

2. - عینی صیفه مای نایه سر یوق کلمه سه اضافه ایدیلر . ندائی دن : ای ندائی اوینا غونک یوق عشق یایوز کولما کونک عذر ایتیب یرنی ی اویر سوز ترکیبی یکبار . قیل یعنی ، ای ندائی عشق بازی یایما من اولاجق د یایوز گور من اولاجق ، عذر دیر یه یر یی ندی و بر دهنه لان ترکیبی ایت .

قولولما غونک ، قولولغونک یوق (خود دلشدن اولامیق) ره بدند کی در . ندائی دن : زلفی رین ای زلف کلدولم قولولغونک یوق دور کیم سینک هر حلقه زخمینک اهر قلابی وار

نوع 3. - شرط آلی در . دور رنجی مبارده گور . جگر کی بو ، شرطدن غیر معنایه ره کلیر . مضر غائب آلی سا در . اولتورسا (اولتورسا) ، (اولتورسا) کی . دیکر نیرله ره استعمال ایدیلر .

1. - جمع آلی اولان سالار در . اولتورسالار (اولتورسا) ، (اولتورسا) کی .
2. - مضر شقام آلی سام در . اولتورسام

۳. - جمع متعلم آلی **ساق و سآک** در . **اولتورباق** (اولتورسه نه) **اولتورساک** (نولدورسه نه) کی . بهاره کی کلمه اختلافند سبی برینت صد می **قانی** دیکرینک **کافی** اولتوری در .
۴. - مفرد مخاطب آلی **سانگ** در . **اولتورسانگ**
۵. - جمع مخاطب آلی **سانگیز** در . **اولتورسانگیز**
- II. - مکتوبه الاخر اولان امریک صوی حرکت لندیریلرک او کاعلاوه ایله یین اکلور . ایلک نرعدر ؛
- نوع I. - مفرد اکلور در . جمع متعلم آلی اولان **لی** در . **اللی** (آلام) ، **ایتالی** (ایه هلم) کی . بعضی توران تورکله **الالینگ** و **ایتالینگ** دیر . بابرت هک سولیدگی کی ؛ خوش اول که برار فعلی بدنیاره بولغای طرب اسبابی باری آماره یزدین گزوک و طعالم و سین دین باره کربولاس اسباب ایتالینگ دنگانه
- ③ **فانده** - آماردولوفتده **لی** آلی **متی** (**مذ** ، **مئذ**) معانی اناره ایله ، کی فصلک دن ؛ کورقارغم عشق اولای آزاره دهرم غم عشق بی بدندین بتریارب کورقارایت
- مفرد مخاطب و مفرد غائب آلی اولان یای **کن** (**ی**) در و **بین** در . **آلی** ، **آلایین** (آلام ، آلامه ، آله) ، **ایتای** ، **ایتایین** (ایه هلم ، ایه هلمه ، ایه هلمه) کی .
- أمرغلتک جمع مخاطب آلی اولان **ن واکت ساکنین** (نون و کاف ساکنین) در . **الینگ** (آکنیز) ، **ایتننگ** (ایدیکیز) ، **اورونگولور** (دوریکیز) کی .
- نوع II. - کرب اکلور در نه بهره ایلی ندرلور ؛
- I. - قیاسی ؛ **دورغان** و **دورغان** در . **الادورغان** (آلان ، آلمن ، آلق) ، **کیلا دورغان** (گلن ، گلن ، گلک) کی .
- دورمیش** آلی در . **آلا دورمیش** ، **کیلا دورمیش** کی .
2. - سماعی در . **تورغان** آلی در . به سوره کین **توراندوغان** کی .
- جایغه ندر ونگ ظلم ایماس ظلم بورور ظلم کیم مین توراتوغان تیلای سین یانا مظلوم بین ، کدرتیک ظلم جانم ظلم دمله . ظلم اور که بن دور و کین سنک باشقه مظلوم ایستد .
- نایم المجه** ده مایخ زرنده کین **اولتوراندوغان** ده به یله در . **مغنی** بار ایردی
- کیمیک باشلیغ و شوخ ایردی** **مجلدا التوراندوغان** **کریب اول غمزینینگ**
- بدینغه مینیب ایاین دیار ایردی** . یعنی ؛ " مغنی ایدی کدر جیون و باراماز ایدی ، صرف اولتورمتق ایچین صیمرایه ب او غزینک اوسوزینه (به یینه) بخت و آیا قورینی اولنک ایلک یاشنه دور دیردی . "
- نولای نک بدندن اترکونده به اکی متالدرن باشقه بدور ؛

ایک نئی مینا

(31)

صیغہ اشتقاقی

بد، بر قاعدہ کے ایک شق کے عبارت ہے۔

قاعدہ۔۔۔ امرضندہ التاق ایہ صیغہ اکاویٹ حرکت لڑی امرضندہ حرکت لڑیہ تا یہ۔ یعنی
اگر امرضندہ حرکت ہی مضوم ایسے، **تد**، اور کی، اکاویٹ وہ مضوم اولدے۔ **تد تدم**، اور دوم
کی۔ اگر مفتوح دیا مکدر ایسے، **ال**، **کیت** کی، ایہی شق وہ اکاویٹ مکدر اولدے۔ **آلیم**،
آکیتیم کی۔

حرفضندہ ن ماضی دیا جمع مخاطبہ ایستہ ننگی زمان اگر مضوم حرکت ایہ امرضندہ صول
حرفضندہ کعدنی ضمہ یہ تہ ل ایہ ر۔ **تد تپ**، اور **وب** کے **تد تنگ**، اور **نگ** کی۔ اگر مفتوح حرکت
دیا مکدر حرکت ایہ صول حرفضندہ کعدنی کسرہ یہ تہ یل ایہ یلر۔ **آلیب**، **آکیتیب** کے **آلینگ**،
آکیتینگ کی۔ فقط یہ قاعدہ آنا اولدے دیندے مرعی وکے۔ محمدیہ مفتوح حرکت دیا مکدر حرکت لڑی
دخی ضمہ ایہ سربا لڑی۔ **آلوم**، **بیلوم** کے **آلدب**، کی۔ ناصیل کہ فعدنی دیدا ننگ یہ تداسر کرندے
" **رال**، لڑی بہ یلہ ر۔

مبنیات حکمی حادی اولان بعضی اکاویٹہ وارے۔ بد حکم اولدے وہ مرتفعہ۔ بدنی آلستہ مبنیات
آداب املا مجتہدہ و قواعد متفرقہ مجتہدہ مفضلہ گندہ۔
برخی شق۔۔۔ امرضندہ صول حرفی سائن اولدے **آل** کے **آکیل** کی۔ برخی مبنیات مضارع
مجتہدہ یازیلان و اشتقاقی آقیری و صحاح اولان مضارع مفلح برخی ضمہ غیرہ بد شق
صیغہ لڑی ایہ ضمہ اشتقاقی ایہ یلر۔

1۔۔ صول سائن اولان امرضندہ درغدر و درغدر یہ گن اکاویٹ۔

ماق کے **ماک**۔ **الماق** کے **کیتماک** کی۔
دی کے **تی**۔ **آلدی** کے **آکیتی** کی۔
دینگ کے **تینگ**۔ **آلدینگ** کے **آکیتینگ** کی۔

ماضی فعلی اکاویٹ بد اکاویٹ برخی حرفی **رال** اولدے ایجن کندن اول کلن حرفہ
مضارع و مناسبہ بعضی پر وہ تا ایہ ورا یہ یلر۔
دینگلر، **دینگلار** کے **تینگلر**، **تینگلار** اکاویٹ؛ **آلدینگلر**، **آلدینگلار** (آلدینگلر)
آکیتینگلر، **آکیتینگلار** (آکیتینگلر) کی۔

دیم، **تیم**، **دوم**، **توم** اکاویٹ؛ **آلدیم**، **آکیتیم**، اور **دوم**، **توتوم**۔
روق، **دوک**؛ **آلدوق**، **آکیتوک**۔
غان، **گان**؛ **آلغان** (آلوا، آلمق، آلمق)، **آکیتغان** (آکیہ، ن، گیتن، گیتن) کی۔

(32)

فیل، کیل : آفیل (آل)، کیفیل (کیث).

ماس : آماس (آماز)، تیماس (گیتز).

مان : آلمان (آله)، کیمان (کیته).

مایدور : آمایدور (آماز، آماش)، کیمایدور (گیتز، کیتهش).

میش : آمیش (آلمش)، کیمیش (کیتمش).

میثانگ : آمیشانگ (آلمش)، کیمیثانگ (کیتمش).

غوجی، کوچی : آغوجی (آیچی)، کیئلوجی (کیچی).

غوجه، غونجه، غانجه، گوجه، گونجه، گانجه : آغونجه، آغوججه، آغانجه

(آلنجه، آلنجه به قارار)، کیت گونجه، کیت گانجه (کیتهجه).

غایج، گایج : آغایج (موضعالق، آلهجه کی، آلین)، کیغایج (موضعالق، کیتهجه).

کی، گیتین).

غالی، گالی : آغالی (آله ایجن، آلنجه به قارار)، کیغالی (گیتین ایجن، کیتهجه به

قارار، گیتین به قارار).

غای، گای، سون، ریگ، نیگ : آغای، آلون، آلدیک (آلین)،

کیغای، کینون، کینیک (گیتین).

غولوق، گولوک : آغولوق (آله)، کیئلدوک (گیتین).

غوردیک، گوردیک : آغوردیک (آلق، آلفی کی)، کیئلدوردیک

غوم، گوم : آغوم (آلاخیم)، کیئلدم (کیتهجه).

غومیز، گومیز : آغومیز (آلاخیم)، کیئلومیز (کیتهجه).

غونگ، گونگ : آغونگ (آلامق)، کیئلونگ (کیتهجه).

غونگوز، گونگوز : آغونگوز (آلامق)، کیئلونگوز (کیتهجه).

غوسی، گوسی : آغوسی (آلامق)، کیئلوسی (کیتهجه).

غوسیلار، گوسیلار : آغوسیلار (آلامق)، کیئلوسیلار (کیتهجه).

سا : آسا (آله)، گیتین.

سام : آسام (آله)، کیسام (گیتین).

ساق، ساک : آساق (آله)، کیساک (گیتین).

سانگ، آسانگ (آله)، کینانگ (گیتین).

سانلیر، آسانلیر (آله)، کینانلیر (گیتین).

۲. - صدیقی ساکن اولان اؤرملیک حاکمی له ندره راک اوکا اضاخ اولدنان اکلور :

لی : آلالی (آلام)، کینالی (گیتین).

ی ساکن، بین : آلالی (آلام، آله)، کینای، کینایین (گیتین).

گہ۔ نڈ۔ گہ۔ (33)

دور: الارور (آلیر)، لیٹارور (گیدر).

دورمیش : الادورمیش (آلیوم) کینا دورمیش (گیدمیش) .

دورغان، دورغان، الادورغان (آل دوران، آلمت، آلمق)، کیتا دورغان (گیه دوران، گیتن، گیتنک).

نَت، نَئِر، نَقْلار، آ لِنْد، آ لِنَلِر، آ لِنَقْلار (آ لِنِر)، كِئِنْد، كِئِنَلِر، كِئِنَقْلار (كِئِنِر).

ب، بان، الیب، الیبان (آلہ، الحزن)، کینب، کیتیان (گیہ روپ، گیتہ)۔

علاوة ٠٠ - اگر صورتی آئین اعلان امر جعلی حال مناسبتہ قود لا ینکحہ ایہ نیزہ امر

صفت صد حرف اولی فقهیه به نیدیل اولدورق الف ویا های بیان فقهیه

اوتن صحنه تریلر، مفرد و یا مزدوج تریلر. مثلا: آلا، آلا آلا و آدارا،

ادرا ادرا کہ یہ ہے بھی مینا بن دو قہ بھی بانین ذیلینہ ذرا یہ ملتی

آیاغی شوق - امر حقیقت صدق مقرر اولد که بدیده ادرع حقه ن حقه دغمه - یا

مفوحہ۔ اوقو کی، یا مفوحہ۔ ایلا کی، یا مکرور۔ ری کی۔ ہذا مع شخص

هر برینه بر طرز ره اَل اُكله یَر، صیفه لری و نعل لری بر طرز ره استقاق اولمندی این

هر اربعه شكل به قدره مندرجه .

اور بجایاندر ده ایضاح ایہ پدہ مکتبہ۔

ماق، ماک : اوقوماق (اوقوس)، ایلدماق (ایلدی)، دیماق (دیماق).

ري ، اوقوری ، ایلا ری ، ری دی ،

رونڊ ، رينڊ ، اوڦورونڊ ، ايلڊرونڊ ، ريڊينڊ .

دو نالوز، ریشیز، دو نعلار، دیغلار، او قورونگلوز، او قورونغلار (او قورینلر)،

ایلا دینگلیز (ایده دینار)، دیدینگلار (دیدنگلار) (دیدنگلار)

روم، ریم، اردو روم، ایلاریم، دیدیم

دوق، دك : ادقودوق ، ابلادك ، ريدوك .

غان، حان، ادوغان (ادويان، اوقوس، اوقوس)، ايلغان (ايلين، ايلين، ايلين)، ديلغان

(ریبہ ن، دیش، دیش)

غیل، کیل : اوقوع غل (اخر)، ایلاکس (اُیلہ) دیکس (دی) .

ماس : اوقوماس (اوقوماس)، ايلاماس (ايله ماس)، ديماس (ديماس).

مان : اقومان (اقوام)، ایلمان (ایلم)، دیمان (دیم).

مایدور: اوقومایدور (اوقوماس)، ایلیمایدور (ایلیماس)، دیماپور

(دیگز، دیمش).

میش : اوقومیش ، ایلامیش ، دیمیش .

میثانک : اوقومیثانک (اوقومیش) ، ایلامیثانک (ایلامیش) ، دیمیثانک (دیمیش) .

(34) ی دین : اوقوی ، اوقوین (اوقویام ، اوقویه ، اوقویاس) ، ایلی ، ایلاین

(ایلیهم ، ایلیه ، ایلیه س) ، دی دین (دیمیم ، دییه ، دییه س) .

اوقوی و ایلی حال ، دی اومرسانه گلیر .

ب و بات : اوقوب ، اوقوبان (اوقوبیم ، اوقوبس) ، ایلاب ، ایلابان (ایلیم ییب ،

ایلیه س) ، دیب ، دیبان (دیبیم ، دیمس) .

غوجی و لوجی : اوقوغوجی (اوقوبوجی) ، ایلاگجی (ایلامیجی) ، دیگجی (دییجی) .

غدچه ، غوچیه ، غاچیه ، گوجیه ، گوچیه ، کاچیه ، اوقوغوچیه ، اوقوغوچیه ، اوقوغاچیه ،

(اوقوبیه ، بقدرخواندن ، تاخواندن) ، ایلاگچه ، ایلاگچیه ، ایلاگاچیه (ایلیه یینه ، بقدرخواندن ،

تاگرت) ، دیگچه ، دیگچیه ، دیگاچیه (دییچیه ، بقدرگفتن ، تاگفتن) .

غاچ ، گاج : اوقوغاچ (محض اوقوس ، چون خواندن) ، ایلاگاج (

دیگاچ) .

لی : اوقولی (اوقویالم) ، ایلالی (ایلیه لم) ، دیلی (دییلم) .

غالی و گالی : اوقوغالی (اوقوس ایچین ، اوقوالی) ، ایلاگالی (ایلیه ایچین) ، دیغالی (دیی ایچین ،

دییه لی) .

غای ، گای ، سون و دیگ : اوقوغای ، اوقوسون ، اوقودیک (اوقوسون) ، ایلاگای

ایلاسون ، ایلا دیگ (ایلیه سون) ، دیغای ، دیون ، دی دیگ (دیسین) .

غولوق ، گولوک : اوقوغولوق (اوقوبیه ، اوقوبانی ، اوقوبله) ، ایلاگولوک (ایلیه ییلوک ،

ایلیه سولک) ، دیگولوک (دیییلوک ، دییولک) .

غودیک و گودیک : اوقوغودیک (صحنه انداختن ، خواندن ، اوقوبیلیر) ، ایلاگودیک

(ایلیه دیلیکی) ، دیگودیک (صحنه انداختن ، گفتن ، دییگیکی ، دییه ییلیر) .

غوم و گوم : اوقوغوم (اوقوبایچیم) ، ایلاگوم (ایلیه جگم) ، دیگوم (دیی جگم) .

غومیز و گومیز : اوقوغومیز (اوقوبایچیمیز) ، ایلاگومیز (ایلیه جگمیز) ، دیگومیز (دیی جگمیز) .

غولدن و گولدن : اوقوغولدن (اوقوبیه جگتم) ، ایلاگولدن (ایلیه جگتم) ، دیگولدن (دیی جگتم) .

غوسی و گوسی : اوقوغوسی (اوقوبیه جگم) ، ایلاگوسی (ایلیه جگم) ، دیگوسی (دیی جگم) .

غوسیلار ، گوسیلار : اوقوغوسیلار (اوقوبیه جگم) ، ایلاگوسیلار (ایلیه جگم) ، دیگوسیلار (دیی جگم) .

(ایلیه جگم) ، دیگوسیلار (دیی جگم) .

سا : اوقوسا ، ایلاسا ، دیسا .

سام : اوقوسام ، ایلاسام ، دیسام .

ساق و ساک : اوقوساق ، ایلاساک ، دیساک .

سانگ : اوقسانگ (اوقسانگ) ایدسانگ (ایدهنگ) دیانگ (ویهنگ).

سانگیز : اوقسانگیز (اوقسانگیز) ایدسانگیز (ایدهنگیز) دیانگیز (ویهنگیز).

زیل . - دور آکی ایله امرضای آسانه بر (ی) یای خطی (35) کتیریلر . مثلا :

اوقریه ور (اوقریه ور) ، ایلایدور (ایلیهیدور) ، اوقریه ورغان (اوقریه ورغان) ، اوقریه ور (اوقریه ور) ،

اوقریه ور (اوقریه ور) ، ایلایدورغان (ایلیهیدورغان) ، ایلایدور (ایلیهیدور) ، اوقریه وریش (اوقریه وریش) ،

ایلایدوریش (ایلیهیدوریش) کی . فقط مکسوره الآخره ایکی (ی) نغ یان یانه

کلیستی تاخری مدحی ایلایدوریش ایله کسره نغ (ی) سی اتباع ایله تلفظ ایله یلر . مثلا :

دیدور (دیدور) ، دیدورغان (دیدورغان) ، دیدوریش (دیدوریش) ، دیدوریش (دیدوریش) ،

کی . اگر حال معاشنه قریبلا نیله ایته نبره مقروح الآخره مدحی الآخره امرضای

مدحی (ی) یای خطی کتیریلر ، مضر و یا مضر ج اریه ذرایه یلر . مثلا : اوقوی

و یا اوقوی اوقوی (اوقوی اوقوی) ایلای و یا ایلای ایلای (ایلیه ایلای) کی . مکسوره الآخره

اولدیه اتباع مدحیله اولدیه . مثلا دی و یا دی دی (دییه دییه) کی .

ایله یه گدیه گیمه کی به ، باسق مناره ده کلیر .

ضمیر و اشارت اسماری

برنجی باب

اُدچو قسم -

برنجی قسم - - - - - سوزن صحنه گنن ضما و مفضلہ در -

م - - - - - مضر و تکلم ضمیری در - - - - - باشیم ، قاشیم کی . بدیعاً کلمه نژ جزو نژده در بدلدن -
اولدم ، بدلدن کی .

میز - - - - - جمع تکلم ضمیری در - - - - - باشمیز ، قاشمیز کی .

نون و کاف - آئین - - - - - مضر مخاطب ضمیری در - - - - - باشینگ ، قاشینگ کی . به امر و
نه صیغه نژده جمع مخاطب - - - - - مثلاً : آئینگ (آئینگر) ، آلمانگ (آلمانگر) کی .

ینگ ، سینینگ ، آئینگ ، موندنگ کی مفضلہ ضمیر گردان است اسماری در قدلا نیلیر -
تذکره است است اسماری در که به کاف (ک) عریضه در اولنگ ، ذلت در که کاف در -

یا قین و اوزانه مناسبه گیر . رابطه کر مجتبه گه در و جگه کی بعضی پرده مفعول رابطه مناسبه
قدلا نیلیر ، بعضی پرده در مناسبه و فضا لغت - فقط بدشتر در سوزن مناسبه عام اولنگ -

نگدن نگلیر - - - - - جمع مخاطب ضمیری در که باشینگلیر ، کدزوننگلیر و آئینگلیر (آئینگر)
اور و نگدن (در و گنن) .

ی - - - - - مضر و غائب ضمیری در که مکذبه الاخر کلمه گنن صحنه گیر . باشی ، قاشی کی .

سی - - - - - مضر و غائب ضمیری در که مکذبه الاخر کلمه گنن صحنه گیر . آتاسی ، اویقوسی کی .

لار - - - - - جمع ضمیری در - - - - - یجشی لار (گوزلار) ، یمانلار (خانم) کی . اگر به غائب ضمیری

ایده قدلا نیلیر - اوزمان جمع غائب مناسبه ویریر . ندائی نژ سیه سیه - بسنده اوجه نژ
بهرام ی معالجه سنده :

چاره تا پیحقضه جازم ایردیلاز گپیه گدنن ملازم ویرایلاز

اگر خطاب (نژدن و کاف) ایده گیریم جمع مخاطب مناسبه ویریر . بهرام ی چاره نژ
نراقته خیار ایده در قومنه خطاب ایده نیی :

قوم و خیل که بندم ایردیگلار فی ریسام سرافکنم ایردیگلار

که کلمه نژ جزو نژده در بدلدن - در - - - - - برنجی میناره زرا نژ مجتبه (37) گدر دم جگه
کی فضله لق اولدره در گیر .

ایکینجی قسم - - - - - هم متصله و هم مفضلہ اولان ضمیر در - - - - - اگر کلمه نژ باشنه گیریم -

منفصله ضمیر ، صحنه گلبرگ متصله ضمیر اولیہ کر ؛ اگر تکرار قولانیہ بر سر ضمیری ،
دیگری ضمیر انتہای اخارہ ایہ ۔
بدنار دوت تانہ در :

مین ۔ - خارجہ کی **من** و محرمہ دہ کی **انا** در ۔ **مین مین** (بنم) ، **اولفای مین** (اولایم)
فائدہ ۔ - آنا در دہ بد ضمیری ایچر پاییلہ (**ب**) و ضمیرہ انتہائی دہ متصلہ مین
(**م**) ایلہ زرا یہ بر ۔ **بنم** ، **بنم سلطانم** کی ۔ منفصل ضمیرہ قولانیہ کر ، حالیکہ
حقیقتاً بچہ دہ ہر ایکس قولانیہ کر : **اوقور مین** ، **آلدور مین** ، **آلدور مین** ، **توتار مین** ، **توتار مین** کی ۔
مین ۔ - بد خارجہ کی **تو** و محرمہ دہ کی **انت** در ۔ **مین مین** (**م**) ، **ندائی دن** ؛
ای زہد بد لوم اور تاکہ بد مرحلہ ایچرہ مقصد غہ و مین مین پری یو مینک غفر مین
و **اولفای مین** (اولایم اولایم) کی ۔

بیز ۔ - خارجہ دہ کی **ما** و محرمہ دہ کی **مخن** در ؛ **بیز بیز** (**بیز**) ، **اولفای بیز**
(اولایم) کی ۔

فائدہ ۔ - آنا در دہ دہ کی **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ، **بیز** ،
مقدم پایہ ق اوکا ز (**ز**) ی صحیحہ علامہ ایہ کر ۔ **بیزوز** ، **اوجاقوز** کی ۔ **بیزوز** ،
ایر در وقت دست جام من فوق اما **بیزوز** مستعد اولان لیلی سنکا مجنون نیگاریر کر
زاهد گد سینه یالی قلم مین بیز دین صاقین **بیزوز** ، **بیزوز** ، **بیزوز** ، **بیزوز** ، **بیزوز** ،
لام (**ل**) کرہ سیلہ و یای غطی (**ی**) ضمیرہ **قولیوز** دہ بدیدہ در ۔ **بیزوز** ، **بیزوز** ،
اہل در دہ **قولیوز** اولہ **بیزوز** جانین غریز **بیزوز** اولہ غور غورس آنقلہ یوخ بازہ **بیزوز** ،
بدنک کی آنا در دہ دہ کی **ایتار بیز** ، **قیدور بیز** ی دہ **ایدروز** ، **قیدوروز** ، **بیزوز** ،
بیز ۔ - بد خارجہ دہ **شما** ، محرمہ دہ **انت** در ؛ **بیز بیز** (**بیز**) ، **اولفای بیز**
(اولایم) کی ۔

(38) **لب** و نفی مسانہ دہ گلبرگ : **بیز بیز** کی ۔ بدنی ندائی **سبب** سیارہ دہ
تہزارہ ندائی عاصدہ ہر اوج مسانہ قولانیہ ۔

نحت غہ تابع تارک اولفای بیز
چون زندہ نہ جان بیز بیز

بدلای پیر نفس جهان بیز بیز

اوجو بجز قسم ۔ - ہم ضمیر و ہم انت اراق اولایم در ؛ **آلار** کی ۔ بد ارہ جمع آلی
اولان **آلار** ان باشندہ **الف محدود** علامہ ایہ ملکہ ۔ **اولار** ، **اولار** مسانہ گلبرگ ۔
آلار (اولار) ، **اونکا** (اوکا) ، **آنجہ** (اونجہ) دہ کی **آن** خارجہ دہ کی **آن** در
" اولہ قولہ اوکال " **آن** و او مسانہ قولانیہ ۔

ایکینجی باب

اشارت ضمیر لری

ایہی قسم۔

برنجی قسم۔ - یا اکثر اشارتہ مخصوص اولانلار دکہ بد ایہی تانہ رہ۔

بد۔ - خارجہ دکہ **این** و عریضہ دکہ **هَذَا** د۔ - ندائی دن :

خطینت ایرماس گل اوز۔ ہیزہ باغ ارم دور بد فی سبزہ کون یدریند اتون سوار دی دین قحدر بد

بدلار ، بدور رہ بدیلہ رہ۔

مون۔ - بعضی اطرار لہ ترکیب یایا۔ **مونکا** (بدخا) کی ۔ ندائی دن :

ازلاہم سین اہم سین فی اول بیرلہ آخر کیم اتعایوق ابتدا یید مونکا یوق انتہا یید

بدنن کی **مونجہ** (بد بچہ) ، **موندا** (بد شدہ) ، **موندین** (بدندن) ، مونداق (بدنن کی)

رہ دا۔ - اگر **مون** یا اکثر اولار رہ قولا نیلیرہ **ندن کزن** (ن) ختمہ یہ تبدل ایدہ و

مونا اولدہ ۔ ندائی دن :

ایت لارینک الید ایغز یارہ کفکد لین سالیم مونی گوہریری شیک اغزیہا جریارہ کفکد

فائدہ۔ - بیلنہ کی کہ بد ایہی اشارت احسانینک قولا نیلیش آیری آیریہ۔ ؟ برنجی

ایکینینک و ایکینی ، برنجینک یرینہ قولا نیلاما۔

ایکینجی قسم۔ - ہم ضمیر ہم اشارت اولانلار دکہ خیر مجتہدہ گد ولدی۔

دو - برخی مبنا

(39)

اولیاء حرف دبه کلمه که ترکیب مبنا افاده ایتمز که . بدله اودج باب به آیرایر که .

برخی باب

ایک قسم -

برخی قسم - کلمه نث صدته گدن تعدیہ - ابطه لری در . بدله اودج ندعه لری .

برخی ندع - مفعول - ابطه اولان " **I** " مبنا سه گله . بد ایکی عرضه که هریره

مفرد غائب ضمیر نث یا (**ی**) شدن صدرا گله . بری " **نون** " حرفی و دیکری **نی** در . هر ایکی ایجن ندائی دن مثال :

دیما آفرین غیقه قدین سروکیم ایل کد سامین سرویکت ختارینی یا غیقه نیکت لغتارینی
ندن فضله اولر به گله . مثلا **اغزیه** نث مفردی اولان **اغزیه** و **قدیده** نث مفردی
اولان **قدیده** اولدینی کی .

لی اگر کلمه باشه گله - استفهامی افاده ایه -

برده **نیکت** دار در . ندائی دن :

یجه جورین تار تاین اول سرو قدریزاد نیکت یوق مورد یایانی آیا ظلم ایله بیدار نیکت
در دبی مبنا نث زواند مجبزه که در در یک کی فضله لق اولر به ده گله .

ایکجی ندع - بعضی برده - ابطه مبنا سخنی افاده ایه - برده **کاف** و **ند** **کاف** **لین** ما قبل
محد که سه مفعوله خیر لک صونه گله . **مینک** و **سینک** کی . ندائی دن :

هر کدک ل آرمی معون بدلیش دلا ایم حیتک اول سب دین یوق در بریر لطفه ارایم مینک
اتارت احملیده ده گله . **موندک** و **آینک** کی . ندائی دن :

ایستاک نیک لیلی و مجنون حسن و عشقی دین مثال مین نظیری مین موندک یا ایم خوداری اینک
بعضی کلمه لای باقیه معنای ده گله . مثلا : **مینک بیل** (بخلاف) ، **مینک دور** (بند) ،

مینک مطلع مجدد (بن مطلع مجدد) کی .

فائده - بعضاً مبنا ایجن هر ایکی مفعول - ابطه آفره آفره ده گله . (40) ندائی نث
خرد و شیرین که تمهیده اولدینی کی :

قلب معون برق ذاتین فطر کل جهان عقل حیات کی بدلدوب کول
خاطره فانی ایلتب بارین اینک جهان احوایین انارین اینک

اودجی ندع - بای تعدیہ (**ب**) مبنا سه گدن **غا** ، **غه** ، **گا** در . ندائی دن :
نامه ستریم کیشی عرض ابدی الماس یا غه بس غلظ به لغای جداب ایماک طمع مین زار غه

کند. کاتاکردی خیالیک سادوق آهیم دهم دین باغلامیش مین قور یا هراری ترکاندین انکا
بدنک با قه قهله قهلا یلماسی آلتیجی مینانک ذلیله ، املاق عده لری مجینه گدوله عکله .

آیلنجی قسم . - غیر تنده اولان اکلدر . - بدله اکی ندمه .

برنجی ندم . - مغدرات اولان کلمه لری حدنه گلیر لر .

اوچون . - عرجه ده کی **ل** [لام تغیل] نه مناسی افاره ایله . ندائی دن :

هر تیغی کدوب اوچون جمید اهریان جیکدی باش

ای ندائی مین مذلت طایری بدور . یریم

بیرلان ، بیرله بیلان بيله ایلان ایله . - عرجه ده کی **مع** مناسه گلیر . **ایله** دن

با قه منالری ده دار . - (بد اُلف کتانبک لغت ذلیله گدوله عکله .)

دور ، دورور . - " در " مناسه گلیر .

کیم . - " که " مناسی افاره ایله . ندائی دن :

دهرکیم یا یوق منعا آندا بدایسارانی یوق وفا آندا

آیلنجی ندم . - بر ضیعه دن انضامیله نام کلمه اولان حرفلر که کلمه دن با قه قهله گلیر لر .

ایردی ، ایدی . - **ای** و **ایر** نه ماضی ضیعه دن اکی و غیره ایله ترکیب بده لشد . ندائی ده .

لیلی و مجنون ده :

لیلی که ایله عرب بلدی هم بار ایله قیس مبتلا

ایردنیک ، ایدنیک . - " ایدک " مناسه گلیر .

ایردینگلا ، ایدینگلا ، ایردینگلر ، ایدینگلر . - " ایدیکلر " ی افاره ایله .

ایردیم ، ایدیم . - " ایدیم " ی بیلدیریر .

ایردوک ، ایدوک . - " ایدک " مناسه قهلا یلیر .

کاف فتحه یله ایرکان ، ایرکان کاف کسه یله ایرین **ایلین** (4) " در " مناسه

گلیر . دور روحی مناره ، زانده مجینه گدوله عکله کی کلمه ده فضلله له اولریه ده گلیر .

ایرکادع ، ایرکادع . - " محض اولوق ، اولدینی کی ، در کی ، جعد هست " مناسه ده .

ایرور . - " در " افاره ایله .

ایرماس ، ایرماس . - " یوقدر " و " اولاسین " مناسی افاره ایله . ندائی دن :

ایماس غم شامی انجم قطره لا آهیم تصدین بیل

فی تانک کدن کدز گدسین گرتیره قیلر اوسجو غم بیرکون

ایرمان ، ایمان . - " یوغم " مناسه ده . **حیره الیر ارون** :

کرجه ایمان قابل لطف ورم کین ایمان بیریدلی ندمیدهم

ایمانک ، ایرمانک . - " یوقست " مناسه گلیر .

ایر میشت ، ایمیش . - " ایشت " نه ،

یوقا، یوقا ایسا ند، یوقا ایسا ده یوقا ایسا ند مخفی ده . چوکنه حراوی ده
اشقاق بر مساره تولانیلیر (یا کتایند لفت ذیلنه گد ورجه) .

بعضاً فعل متبیلر ندن بری ایله برله شیر شرط مناسی "سا" حرفند قالقا .
مثلاً دیابولغای (دینه یلیر) کی . محبوب القلوب کی اوتوز دو قوزنجی فصلنه و اهل
غریباتی وصفنه بدنی گد و در : که زمانای نختی یما فی بیله ایشی یوقا دیابولغای که
عالم را موند اق کبشی یوق .

بدن کی یار و سا بدماس (آیدینلا ناماز) توتا بدماس (خدانا) ی ده نه
محبوب القلوب کی صبا جتده گد و در :

عزیم وفا سیز دور اندین امید کدین یار و سا بدماس
محبوب که بی وفادور اندین وصال جاوید طمع توتا بدماس
بعضاً کلمت جزدنده بدلدند . کیرسه (کیمه) یفرسه (منته) یارسه (یارسه)
مو . . " می ، مناسنه گلدن صد غرضیه ، به ایکی کلمه استعمال ایله یلیر .

1 . . یا در زله . ندائی دن :

می برله یزد و گتیم تیم احمرو ایلین آیا
یا شعله آرا بر بر اخلرمو ایلین آیا

2 . . یا در اولر نه . ندائی دن :

یا چینگ زنگی غبر و دور مشک چین مو
لینک طعمی کرم و دور انلین مو

دین . . " دن ، مناسنه عریجه ده کی من و عن مقابلیه . ندائی دن :

اول یری محبوب بدولغای دیب مینی دیدانه دین
چند دیک جیغمان تون و کدن کدنه ویرانه دین

Tah t i y e y i n e v a i (43)

فلک نیلغری دین چتیه مر اولدی بریه ا
یدر دنگه انیل دین اول چتیه قیلیمش نیلغریه ا

ناصری بدتری Sakumi megha ده بدیه اوقوست . مصرع :

یدر دنگه انیل دین اول چتیه قیلیمش نیلغریه ا
یا ز دین کتایک باشده کی قاعده لر ده دیر که تدرک لغتده بدایکی تکیه ایجه آرقه

آرقه به گله یلیر که سال اولر ده به بدیتی گد تریر . بداییه ویرد یا کلدند .
دا ، ده . . زمان و مکان طرفی مناسنه گلدن عریجه ده کی فی مقابلیه .

یر تد تعالی اول کا فر خد و کام کدنگه لدا
یوق میندا کدنگه ل ایلکه که آرام کدنگه لدا

2. - مختلف مناره گلن چا، چه در . بدنه ر بنف مناره خای ، بنف مناره ایسه خای در .
خیای ایکی منایه گلر .

1. - عریجه ده کی الی کی استا مناسنه گلر . ندائی دن ؛
بی تیره ایردی جیمیم تام غم غه چه تا سام غدا نیلا گامین جیمیم غه چه
بدلیش اینک خالی ندایغه جام دیار کدپ فرق اوسته طرف یلا جام جم غه چه
2. - قارار و مقدر مناسنه در . ندائی دن ؛

لملی دین بیر روز سینوق کد نعلو منی ایلار تا غیبه نقد جان بیر سام یوق آینک الید اتور ایلچه
خای اوج شکله در .

1. - " آرقه سنن ، آردیبه ، مناسنه گلن آردیبه ، و نلیبه ، و نلیبه ، کینی چه
کلمه لری در . ندائی دن ؛

چونکه شینگ گوروب اول چهره فی بیال بدلوب
اوز کاکیلچاچ نیه اول خشن و کینیبه یورای

ندایا ایرور اول تنغ ترطان سن تند
ندایا ایرای انک انک یوردرمه اریچه چرخ
2. - " ندیکه ، باشق ، باشق ندیکه ، مناسنه گلن " اوز کاچه در . ندائی دن ؛

القیات ایتی بدکن قولیغه اولش اوز کاچه
اوز کاچه انقلاب مین اور حال یعنی بالله اوز کاچه (44)

3. - " ناصر و بیبه ، مناسنه اولان و جیم عجمی (یح) ایله یازیلان نیچه در ،
ایکی منایه گلر . کد نعلاکچه یعنی تن مناسنه . ندائی دن ؛

فی فتور اسلام ارا تشکای کیم اول کافرینه
مت اولوب کد نعلاکچه جیقتی گیکریب میدان ساری
نیچه بیتی هر نه قارار و قارح . ندائی دن ؛

طریق عشق ارا اوز فی چور قیلایراو
حریفه ایمان انکار کدک نیچه ایرورلار ایقاو

ایستادی جسم ایدی بیر روزن او قونکدین وای کیم
قالماردی روزن بیردی کیم نیچه روزن بدلماری
بد چه خاسیه و قصیر مناسنه در . باغی ، طاغیبه کی .

ایکینجی بیات - هریرده براندازه ~~بیلدیر~~ یازیلار واسلک افاده ایر ،
بدنه ایکی نعلدر ؛

برنجی نوع - جای د - و ایلی نکلده د -

1 - هریره برامدا ایله قولانیلیر .

او - بر دن دوقوزده قدار عددلک صحنه گلیر . **پیراو** (بر تانه) ، **ایغاو** (ایک تانه) کی

نجی - بدتن عددلک صحنه گلیر . **برنجی** ، **ایکینجی** کی .

مؤل - کعدون صحنه گلیر و یاریم تعلیلک افاده ایله . **آغمتول** (آقمتراق) ،

قیزیمتول (قیزیمتراق) ، **قرا متول** (سیا همتراق) ، **پاشیمتول** (پشیمتراق) کی .

لاق لاغ - فارسیه کی گلزار و کلستان ده کی **زار** ، **ستان** له مراد میدراکه

مضمن کثرت و ابدی اولان معان سناسنه گلیر . **تذلاق** ، **اولاق** ، **یایلاق** ، **قیلاق** کی .

دیک - اوج سناده قولانیلیر .

1 - اران تشیه اولان کی ، ندائی دن :

طرفه رخارینک که من ایجرا ایر در گلزار دیک

طرفه راق بدرد که گلزار ایر ما من اول رخسار دیک

2 - امر فیلک مفرده مخا جینک صحنه گلیر و اوفا مفره غائب معانی دیر بر :

بار دیک (کیتین) ، **اسرار دیک** (صاقلین) کی . ندائی دن :

تیلکه کد نکلده منی ندائی خط ایلا آملار دیک

ایچه من چیک آندین لین هوسای بار سا بار دیک

*

ای ندائی تیلکه کماز همد صلاح

کدزی و کد نکلینی هم اسرار دیک (45)

3 - **سالغود دیک** (آنا جوه کی ، هجما نکه بیندازد ، انداختنی) **قورغالغود دیک**

(تمییدانه صق کی ، برهم خور دنی ، هجما نکه برهم خور د) . ندائی دن :

یار بدیشین اور تا غه هجران طریقین سالغود دیک

عقل و جان در هوش کد نکلدهم میلی هم قورغالغود دیک

ضارعت ده صحنه گلیر بد سناره استعمال ایلیلیر . **قورغالغود دیک** و **سالغود دیک** له

سرارخی اولان **قورغالغود دیک** و **سالغود دیک** کی .

لغت دال کتابیه گدر دله فیک کی

" سکت ، سناسنه گلیر و د (دال)

ت (تدا) به تبدل ایله بیلیر .

فانده - آنا دولد قده کبری **ی** (یا) کی بیانی کسره حذیفه رک رزنده

استه سناسنده **دک** قولانیلیر . فضولی دن :

شاملرا انجم صایا من صبه رک ای سب هجورینک بکا یدم الحساب

داش ، **تاش** - سکت و معیت معانی افاده ایله . **یدله اش** ، **قارین داش**

کد نکلش کی .

فارسی ایله بهاره شکره . لغت **د** (دال) **د** (تا) کتا بنده گوروم جگه کی تدرکبه ده
باشقه مناره ده گلر .

2 - آیری آیری یرلره گلده کینه ن وسره کینه کینه اختلافن دلا ی املاری مختلف
اولاندره - بهاره مقصه اکلک ندری و اختلافن چهر لری آلتی مناره امل مجتبه
شرح ایله کله - بهاره فدا صه عجمی بر باجیه آلتا ایله کله
راغ **راک** - خلد تقیل آکی در -

کی غی **قی** - نسبت منای افاره ایله - **اندانی** (اوراره کی) ، **موندانی** (بهاره کی)
یلقی (پیلوه ، کلام) ، **کیجه کی** (کیجه کی) .
غینه کینه - تقیر آکی در - **یدر دوق غینه** (یدر دوق حق) ، **اسروک کینه** (سرفوتی صوبه) .
لوت کیت لوق لوق لیغ لیغ - **ی** یای نسبت **ی** یای مصدری مقامه
صاحب مناسنه قولا نیلر . (لغت لاملر کتا بنده گوروله جگه کی باشقه مناری ره دایره)
ایکجه شرح - حامی در -

راق - اثار اسلامی ایله ترکیب اولنده - **انذاق** (اونن کی) ، **مونداق** (بدن کی) .
دور دوق - آلت مناسنه قولا نیلر - **بیدر دوق** (اولنده دور دوق)
(صلاحی ک یا معنی جگر دکن آیرمق ایجه قولا ندری جوق) .

لان دلا - مصیت افاره ایله - **ایکاولار** ، **ایکاولان** (ایکیش ، ایکیشی) **(46)** برابر
اوچاولا ، **اوچاولان** (اوچیر ، ادرچی برابر) ،
لا آکی سوزله قاملای شکره ره استعمال ایله یلر . بدنی زواند بانه دور دوق
مناره گنده گلر .

چاک و چاق - بعضی سوزلره آلت مناسنه جمله - **آلیچاق** (سویاچین آلتیه
باغلانان بر آلت) ، **یار غوجاق** (بدغی دکن آلت) ، **بایچاک** (بهینه آلتا مدصقه ، حایل) ؛
چاق اسم فاعل ره حامی اکلنده - **یاساچاق** (کشتی سولین) .
فانده - آنار اولدره **چاک و چاق** سوزله مدینه گلر - محض و کی مناسنه قولا . فضل دن

عرض فضلیه آنجق آلتکده اولکده - دلی محله اولهم سن اولیق قاتل
اله آلدگریمک اولکل معنا آلتین - وهم ایله کیم دونه بر عا شیدا آلتین
اگر فضل ایله لری و مناسنه قولا استعمال ایله یلر - باشقه منای افاره ایله - **چیه جقد**
کیله جکه - کی . فضل دن .

ینه اولماه بخ آلدی فرام به کیجه **چیه جقد** - فکله ناله وزام به کیجه
دیره جک ره به یله در - فضل دن ؛

باره دن غیری که غم رفقه پر جام یت
فقدنی هر نیه کیم دیره جک اوله یت

زواند

مزیدشان و تزیید بیان ایچین استعمال ایملین حرفلر (اکلر) در .
ار . - عدد درک صحنه گلیر . **بیرار** ، **اوچار** ، **تقرتار** ، **یدزار** کی .
تاریخ اینیانل قیان بن انوش وصفنه اولدین کی : **کیم خلق دین یدزار یدزار کیشی**
ایریب **بدر** . **دی کیم کینت لار باسادیلار** .
قاعده . - عدد درک صحنه حرفی **ی** یای خطی اولدره **آلتی** ، **یتی** ، **یکرمی** کی .
(یا) نل حرکتی ثقل اولدین ایچمه **آرایه** **بر (ش)** **شین** **بجه** **کریلر** . **ایکیشار** ،
آلتیشار ، **یتیشار** ، **یکرمیشار** **دیز** . **یش** ، **آلتیش** ، **یتیش** **ده** **شین** **کلمن**
جزدنده اولدین ایچمه **آوت** **کیر** کی **قوللا نیلر** .

ایرکان ، **ایکان** . - **ندائی دن** ؛
شین **ایکان** **شین** **نودائی** **قیله** **یوقا** **ایرکان** **کیشیلر** **پند** **سنگا**
قاش **محراب** **دین** **یدز** **قبله** **غه** **قوی** **دیر** **شین** **ای** **ناص**
موجه **دیر** **ایکان** **شین** **ده** **که** **عاجز** **مین** **جواب** **دین**
دور ، **تقر** . - **ندائی دن** ؛

منازل **ای** **عشق** **و** **محبت** **فی** **بلا** **دور** **سیر**
که **کد** **نقل** **مدین** **آلیب** **صبر** **و** **شکیب** **اوقلا** **ر** **سالادور** **سیر**
تغم **اهلی** **و** **نرم** **وصال** **ای** **در** **هجر** **اهلی**
ندائی **دین** **سیر** **ایر** **ایمانک** **که** **زار** **و** **بینوا** **دور** **سیر**
بلا **دور** **سیر** ، **زار** **و** **بینوا** **دور** **سیر** (**بلا** **کنز** ؛ **زار** **و** **بینوا** **کنز**) **دیگر** .
ستر **کد** **کد** **سیر** **سیر** **مین** **بیر** **سار** **یار**
چیر **کد** **کد** **کد** **کد** **دور** **دور** **بیر** **کل** **عنا** **ایمان**
کد **کد** **دور** **دور** ، **کد** **کد** **دور** **دور** **بیر** **که** **مراد** **فی** **در** ، **پینی** (**کد** **ستر** **متر**) .
اصل **عمر** **ای** **کد** **کد** **کد** **کد** **عشق** **ایمیش** **اورکان** **انی**
اوز **کا** **عمر** **دنگه** **انی** **بیم** **حاصل** **قلیب** **تدر** **مین** **انوت**
تدک . - **بیم** **ایمیش** **تدک** **ده** **واقع** **اولدر** . **ندائی دن** ؛
حیات **نجن** **میشک** **روح** **ایمیش** **تدک** **ای** **ساقی**
مگر **که** **داوینی** **اعلال** **ایتب** **قلیب** **مین** **راح**

چی . - **سوزی** **پیری** **چیلدن** **قوللا** **نیلر** . **مثلا** **دور** **مجنون** **ده** (48) **جناس** **پدیلر**

لیدنک چو بانه خطابی :

ای داری امین ایچرا قویچی
ایت مین شفا اور قاشینگدا قوی چی
سوزی و سوزیت ایچیه ده قودلا بیلر . **سان الطیر** ده اولدینی کی :

کیف سیز منیک ییلیچی لیق اندین یراق
قایسی منیک ییل لیق که امعان دین یراق

"**منیک ییلیچی لیق**" "**منیک ییل لیق**" نه مرادنی ده ، بیک ییلوه دیکه . بدنک کبی
سداکنه ده کین **چریکی** ده **چریک** نه مرادنی ده .

یوزوغ قور باسین چریک چی کیریپ
بدرنجی بایک دور دنجی فضلنه کچدیگی کی عینی زمانه اسم فاعل اکی ده .

سی . **اوتوق** نه مرادنی اولاره **ار توقی** کی کلمه لره گلیر . اولجه گدردلیدی کی ضمیر ده
اولا بیلر .

ش . بعضی صیفه لره داخل اولد . **قور وفاق** نه مرادنی اولاره **قور و شقاق** ده اولدینی کی .
خرو و شیرین دن :

که برکدر مات پله خفونکنی ای حور
که اندین شعله چون جانیغه قوشتی
لیدنک خت لفتنه ماضی صیفه یله ده :

شیرمدلی تابدین قور وشتی
یدق یدق بیری بریکا یا یوشتی

یار وفاق نه مرادنی **یار و شقاق** ده **لیل و مجنون** ده ماضی صیفه یله ده :

کیم اوتلار دین جهان پار وشتی
خرمن لاریغه بو شعله توشتی
برنجی بایک مصر مجتبه ذکر ایه لیدی کی بعضی صیفه لره ده ماضی صیفه اکی ده .

ننگ و ننگ . ندائی دن :

کوز ننگ ننگ الیدا ترکی کیلیپ قانیغ کوز کوز
یوز ننگ قاشینگدا کل آتش ساروغ یوز کوز

اگر برنجی مصر عدن **ننگ** قالدی یلیرسه ینه عینی معنای انا ده ایدر . **کوز ننگ الیدا** دیا
کوز ننگ ننگ **الیدا** عینی ده . "کوز ننگ ننگنه" ده دیکه .

(49) اولجه ذکر اولدینی کی مفعول ایلوه ده اولد .

غیل وکیل . امر و نهی نه مفعول محظنه گلیر . **الغیل** ، **الما غیل** و
کیلیل ، **کیما غیل** کی .

لیغ و لیک . مصر لرون موکنه گلیر . ندائی دن :

چور و ظلمونک کرچه اولما کلیک نشانی دور شفا
چونکه سین دین دور حیات جادوانی دور شفا

بر قاع معنای دارد و بدینسان لغت ذیلی کام کتابنده و احتمال کلمه آلتی
 میانک املا قاعه لوده ذکر ایدیه مکه .

۴. - معنی بترید ایچین قولایلیز . ندائی دن :
 قطره قولیوق عار صیک و صین ندائی قلعالی
 لطف طبع ابیات نظمین در مکدن قیده لا
 یازیه معنای ده گلیر .

ن (نذن آکن) . - انتظاریدا و قراریدا نذ مراد فی اولان انتظاریدا و قراریدا ده کی
 کی ، هر آیکی شکل ده قولایلیز . ندائی دن :
 برای اوتق مینی محزونقه برای انتظاریدا
 که فی کونکدم ایورر هوشیندا فی جیم قراریدا

خاطرم دیرالمن بیلگهه بر او هجرائیدا
 اولکه هر ساعت بر او فی یوقلاعالی دیرائیدا
 ین (ماقبلی مکدر) . - سیزیز ، آسیز و سیزیز نه مراد فی اولان سیزیزین ،
 آسیزین و سیزیزین کی . ندائی دن :
 زلفدنکیم ایورر توکون گویا ایل بولدی سیزیزین برین گرفتار نیک
 اولجه کیرکی کی بدتر بضرر غائب حمیری ایله فصول رابعه سی ده اولدر .

خاص بر معنایه موضوع اولان و غیر موضوع له مستثنی ائده ایدن کلمه لر

ایلی قسم .

برنجی قسم . - مرکب اولدوکی زمان غیر موضوع له معنای افاده ایدن مفرد کلمه لور .

آلاق . - یعنی کلمه له قدرت و اقتدار یلدر . **آلا آلاق** (آلا یلمن) ، باره آلاق (واره یلمن) کی کلمه لورده خاص معنای افاده ایدر . **کونگول آلاق** (کونگولمه) ، و **ساتغون آلاق** (صاتین آلق) کی .

یلمان . - آلاق کی مرکب یلمنه قدرت و اقتدار یلدر . **خرو و یرین** ده دفع فرهاد ندیرنده اولدینی کی :

ولی کیلندر ماکیغا چاره یلمان بدعجز یمدن اول ایگها باره یلمان

تدشماک . - برداشتن افاده ایدر . **انا تدشماک** (کی) نوائی دن **سبغه سیاه** ده ره بشجی مافول دستانده ماضی صیفه سیاه قوللا ندینی کی :

اضطراب ایلدان انا توشتی بیر ایلی اوق ولی خطا توشتی

کیریشماک . - باستلامنی افاده ایدر . **بابوری تاریخی** نده ماضی صیفه سیاه قوللا ندینی کی : **عشرت پیمانه لارین ندلدور دب مجلس اهلیمه** **توتا کیریشی لار و مروق** **چاغیرلارنی مجلس اهلی توتا کیریشی لار** .

یازماق . - یاکنزاکین "یازوق" خطا ایتدی افاده ایتدی کی کلمه مرکب اولدوق

باستلامنی یلدر . **بابوری تاریخی** نده خرو و یرینده اولدینی کی : **خرو و یرین یاشاشیب** **کیلیشیب و اوروشا یازیب آیریلیب ناصر میرزا بدخان ساری تارتتی** .

کدر . - **کدرک** دن امر اولان بد کلمه مبالغه و تانکیه ایجه برضل ایله برسنه کتدیندن اول گلن حلقه معنای چالمغه تضمن ایتدیرنه ک امری افاده ایدر . **قیلا کدر** (یا یغفه چالشی) کی . ندائی دن :

چقا قیلور باری گلچوره لار وفا قیلا کور

وفا هم ایلغا قیلور سین ولی نغغا قیلا کور

بد آنادولورده ره قوللا نیلور . **51** فغولی دن :

دوتا کدر کدر یولین ای اشک کیم نمکیم اکد کدر

بد صوره تمانه فی کور روکی نفقش حیرتم اتر

بد کلمه کونایه ره ره وار . - **براه افتاد** ، **برفتار آمد** کی .

ایکینجی قسم . - مرکب کلمه لورده کنایه لورده عبارتدور .

قاشن قرالماق . - آقام قاشق قلد رندن كناية در .
 قولاغ تدماق . - عهد ياييق (زمار كرفتن) .
 قاباق باغلاماق . - واقع اولمايان شئي برينه اندارايتك .
 قيزيل اياق و قراناياق . -
 قاتيع كوزكوك . - قاق كوزليك (اوتا نماز) .
 ساووق يوزكوك . - صدفق طورق ، مرصق . (سه دعينر) .
 كفليك آرماق . - معده خاري .
 كدر تدماق . - آبرك موقند اولمقدن كناية در ، نظيره لري چوقدر .

(*) بديهي كلمه استمالی بديهي در ارجح " هجيم تمام نه يار اور (sic) باليه
 باجوب رستي هجيم نمايند " دن كناية در .

املا آداب

بعد پر غمیبہ و دورت رحمت عبارت نہ۔

تہیہ۔ - تذکرہ نیک برسم خطیبی وارہ۔ ، بالخاصہ یازدلیتی سوزہ مطاہرہ دگلدہ۔
بعضی حرفلر یازیدہ حفظہ اولہ رہ مگر۔ مثلاً یازی یہ کیروب رہ سوزہ اولمایان **ا** (الف)
بیان فتحہ ، **و** (واو) ی بیان ضمہ و **ی** (یا ی بیان) ی کسره کی۔ اسرارون و علمارون
بعضی سوزہ بدقاعده مطر و دگلدہ۔ **مرکن** (تذکرہ کی)، **سجق**، **سجری** (استقام)
و سائرہ کی۔

مذللہر یا کلمتی اولہ رہ **د** (دال) و **ت** (تا) تبدیلیں بربرینہ *metrukt* سوزیدندہ۔
حالیہ کہ **دیماکت** (دعیت)، **یتماق** (منع ایماکت) رہ اولدینی کی، بعضی یونی **د** (دال)
ایلا و بعضی یونی رہ سرت **ت** (تا) ایلا سوزیدہ لی۔ بدین کی **غ** (غین)، **ق** (قاف)
و ف (فا) تذکرہ تبدیلیں رہ مطرر بیان ایماکت، بدورہ واقع دگلدہ۔ بدچہتہ اکثری
حرفلر رہ اگر تبدیل واقع اولدہ رہ یا کلمتی، اصولہ سوزہ کلینہ آیقیری مناد ویزہ دگلدہ۔
مثلاً: **یغماق**، **یغماق**، **یغماق** و **یاغین** (یاغور) البتہ کہ **غ** (غین) ایلا اولدہ،
یغماق، **یغماق**، **یغماق** (یا حق) **یاغماق** (مرہم باغلامق)، **یاغین** رہ
ق (قاف) ایلا یازمالکیہ۔ شہید مرصنا اختلافہ میان دیرمدن ایچہ بدینک صیفہ
و استقامت لری رہ بد شکلہ یازمالکیہ۔

ینہ **قرچنای** (درفان - قند -)، **قرعاول** (تذکرہ)، **دقور غولک** (قدغون) لہ
اورتا حرفلری **غ** (غین) ایلا یازیدہ نی کی **قورقو**، **ایقو**، **تدقور** و **چاقین** (چین) لہ
رہ اورتا حرفلری **ق** (قاف) ایلا رہ۔

تختہ۔ - *Calili Heresi* کنہی تالیفینہ **الفوجی**، **آلغان** منالکینہ
باقہ رہ دیکہ بعضی یرلرہ قیاسہ ضد اولدینی حالکہ استعمال اولیندن ایلا کاف عربی ک
بعضی کلملر رہ **د** (دال) لہ برینہ گیر۔ مثلاً: **ایتغان** یعنی **ایدن**، **ایتقای** یعنی
ایدای و **کیتقای** یعنی **کیدای** کی۔ بد یا کلمہ۔ چونکہ **ایدن** و **کیدن** آنا دولد
و ایراندہ قوللا نیلر۔ **ایتغان**، **کیتغان** لہ محرف و مخفیہ۔

برنجی مینانک صیفہ بالارندہ گد و لدیکہ کی چیتاچہ رہ قوللا نیلر۔ حالیہ کہ
ایدای و **کیدای** چیتاچہ رہ اولدین کی آنا دولد و ایران تذکرہ سوزہ رہ بد قدر۔
بدناماً اویہ ورم، قوللانیتہ و قیاسہ خیالہ۔

آنا دولد سول نلری و اکثری قبیلہ لری تا تا سبک لوندہ اولدقلہ ایچین آنا دولد تذکرہ کی چیتای

آیاغ ی ره هر ایلی شعله قوللاخند : (آیاق : قح) ، آیاق :

(54)

خزیدلیندا نوانی ایلاگیل بامدین قدم
کیم بدیول قطعی باش قویا قورور قویاق آیاغ
وصلینکا کیمک تیشام لطف اییب عذرو منه باق
کیم قدم اوزنن سویر سای کندیله قویان آیاق
تینه لب لار عالی بد واریدانی بد لغای که سو
کوریامید وراغی اولوق لاله لار جامی آیاق
لیغ و لوغ ده بدیله ده . غ (غین) له :

دوست لاله لوب زالیغ قیلام عجب ایرماس که بار
زار کد نعلوم دوست جوریدین بسی آزار لیغ
ق (خفاف) ایله :

فی حدیم آرز و قیلاق اول آیمیفه محرم لیق
میریدلار خفستور ایت لاری خلیفه همدم لیق
بولاغ (هیمه) ده بدیلردند . غ (غین) ایله :

یار ایامین سوغه هیون سالدی کد زدم تکتی سرست
ای نوانی بیله بالیغ غه کیراک مونداق یولاغ
ق (قاف) ایله :

ای نوانی بد بیابان قطعین آن ایلا دینک
اکندین مونداق که هر قزلدا چیکشتک یوریدلاق

قوروغ ، قوروق (حرارت و men) ، س- یغ ، س- یق ، قاتیغ ، قاتیق ، اغ ،
اق ؛ قوروق ، قوروغ کی بدیله جوده کلمه لردند .

فانده . صدک حرفی ق (قاف) و غ (غین) اولان امر فله ده کیشمه جائز
رکله . " ییق ، یاق ، ق (قاف) ایله استعمال ایدلکی ایچین ق (قاف) ایله ، " بیغ
یاغ ، غ (غین) ایله قوللا ندینی ایچین غ (غین) ایله یازمالی . اگر صیفه اکی ایله
دائما موندک ق (قاف) ایله نوتماق ، الدوق ، آتیشوق ، آساق ، توتاق
کی . و اوده ده کی غ (غین) ایله ده ، آ لغای ، توتغای ، آ لغوجی ، توتغوجی کی .

مصد لوق ق (قاف) ایله ترجیح ایدیلیر ، چونکه نوانی دواوین ایجه نظمده
ق (قاف) ایله قوللاخند ؛ اگر صد لوق بر حرف و یا بر صیغه اضافه ایدیلیر و
مصد قافی کلمه نند اورتاسنه درتسه ق (قاف) بعضی یرده غ (غین) اولدو و
بعضی یرده ره ق (قاف) قالیر ؛ بد سوره اولدینی کی .

فی بهار بولغای که نالم رعدا یردراشکم بالین برق دیر کد خان برهان ایجه دم اون ساطا عین

نوائ کوئی قانون تو تھا لی اسرار میں ائی قائل امیدیم یوق ایدی کوئی معلوم می مونی اسرار میں قاف
 بودن صیفہ مستحقہ نئی اکلمی ق (قاف) ایلا اولدینی فالدہ مصرہ لرچین ق (قاف)
 ایلا یازیلیر؟ چونکہ تو کلمہ آن اور تاسندہ کی حرفی غ (غین) و حوکنہ کنی ق (قاف) ایلا
 حوکنہ حوکر، بناؤ علیہ اندر لورہ غنی حقلہ اولد۔

(55) کلمہ نئی حوکنہ کی هر ا (الف) بیانی فتی ه (های هوز) ایلا رکیب یلیر.
 آلیدا، آلیده، یانیمغه، یانیمغه، آچما، آچمه کی.

الف

پیرای اوتی مینی محزونغه پیرای انتظاریندا که فی کوئی معلوم ایدور هوشیندانی هوشیم قرآیندا

ها

یہ زلفونک بدوز فلقو سالدی کوئی معلوم فاماغینده ییلان آنداغ که سالحای قوزغان لار خوش آشیانده

الف

باغیر قوتابیدین صف اولدی غالب حنتہ جانیمغا آغیر ایدری غذا عودایتی رحمت ناتوایمغا

ها

ینہ فی اوت ایدی کیم توشتی خا غایمغه ینہ فی شعلہ ایدی کیم تو تاشتی جانیمغه

الف

یوزی آلیندا گل نظار، قیلیم غوب ایمار آچما قدی قاسیندا باقیم سروفه مرغوب ایمار آچما

ها

کیشتی وصال تد فی یاری بیرله یاتقونیم جہالی سعی غه قیلون نظر تانک آتقونیم

اینا، اینه، ایجرا، ایجره، اوزرا، اوزره، یانما، یانمه ده بدیند کیمه.

قاعده. - ا (الف) ز ه (ها) یہ ده گیشمی ایلی پرده جائز دگلدہ.

1. - ی (یای تقدیه) مناسبده کلمہ نئی حوکنہ گلن گا (کاف مقصوره) در.

منغا، منغا، اوزگا، بیگاکلی. اگر کک (کاف) کلمہ نئی جرؤندہ ایہ بد قاعده دن

غار جدر. تنله (آلتین)، آنله و آنله (راری و لالا) کی، ها ایله، کوردرگا

(بدیدن داوول)، کدرکا (شراب شبتہ نئی قوندلین ما صه) کی الف ایله، هر ایک

حقله یازیلیر.

2. - کلمہ نئی اور تاسندہ گلن ا (الف) بیانی فتی ده. آلاس، کیماس،

و آتار، توتار کی.

ها نئی الف ده ده گیشمی پر پرده جائز دگلدہ، او ده کلمہ نئی حوکنہ گلن و

حرف تقدیه یہ بدل اولان ن (ننن مقصوره) در. نائی دن:

سبزہ خطینک سوارلی لعل سیراب اوستینہ خضر گویا سیه سالمیش آب حیوان اوستینہ

فقط ینہ و ینا نئی حوکنہ گلن نون مقصوره ده جائزدر.

ایکجی قسم . - حرہ لرن دہ بیسی . بوردہ **ایکان** ، **ایکان** و **ایکین** ، **ایکین** (کاف) تہ
 فوہ و سہ سیلہ احتمال ایدیلر . بوردہ کی **سکن** و **تکن** تہ قافیہ ی کی .
 (56) نیتیب توزانای قدیم جمیداشکن لار دور نیلاب توزارای دم کیم باغرمیداشکن لار دور
 یوزرمیدایله مودور کونکلوونی آلیپ ایدی قتل ایلا دیلور اسر و بدعید ایکانلار دور
 آغایه **چین** و **سین** ه قافیہ اولمدر .
 تارا اره عقدہ لیغ زلفین لعل ایلا دی چین لار گره میم ایدن زلفی ایکی لام آئینک تارغ سین لار
 دپام حسن اهلینی کونکونک نه ظالم دور لار و قاتل کونکول ایتد کدرای تیه که موداق ایرماس ایرکین لار

ایکجی فصل

حذف

غای ، **گای** . - بدیلر اگر منفصله ایطه و خیر لرن بریلہ احتمال ایدیلر مودونه کی
یا نلک قد لایلهای اختیار ی دہ .
یا لی ؛
 قیام یا رب آئی کیم بولغای مین اول معان و بد کلین دین مجبور
یا سز ؛
 یا قین ایردی که بنا صومعه دا بولغامین زنج خماریدا هلاک
یا لی ؛
 گل فی بولغای کیم یوزونک هجریند کورکامین آئی سالار کلجغه حسن یقلینغ سویورکامین آئی
یا سز ؛
 شهر و کور دین ایلیک یوب خانم دین کی کامین خاغان دین کیم دیون ایکی ومان دین کی کامین
ب ن الطیر دہ **سیرغ** دهد دستانده هر ایکی کعد واره ؛
 آنچه اورغای سیز بدیلدا بال و پر ایلاکای سینه قطع آنچه جبر و پر
 کیم وصالی کامیغه یا یتقاییز یا تمنا سید جان ترک ایتقاییز
 یا آنز دیا جمع خبری دیا روابط منسبات ضلی ایله (57) ذکر ایدیلر **یا** سی حذف ایدیلر .
 بوردہ ایکجی سجدہ کیفیتی یازیلماق اولان مودعہ لورده تقدیه اکی دہ .

اوجونجي فصل

تخفيف

ايکي قسم .

برنجي قسم . - بعضي شده لي حرفي در . بونلرون دور دي هم شده لي ، هم شده زلارونه قوللايلار .

1. - ايکي در .

2. - يتي در . **خرو و شرين** ده هر ايکي شکر قوللايلار .

شکر هونک جبه سيدن چون تريا يتي قطره عرق ديك يتي دريا
اگر ماضي مفر غائب صيفه سنده کي **يتي** معناسنه ايسه دور رنجي رسده گدرولم چگي
کي تخفيف جائز رمله ، شده لي اولمالی .

3. - **کيز** در . **سبعه باره** ده هر ايکي شکر دار .

يايه دوريندا کيزانفاستون استيا پر کيتيب کيز کورون

4. - **توقوز** در . ندائي دن .

زهي جولا کيرينک افلان اوزه ميدان ادا دني براقينکغه توقوز کيند بد توقوز کيند خضرا

برده **سقال** دار .

ايکينجي قسم . - ايکي حرفي **ي** (ياي خطي) اولان بعضي کلمه لردنه **ي** (يا) **أ** (الف)

مقلب اولدر . [(الف) ي قوندتور کنه حذف ايه لر ، فقط کتابة کيتير لر] . بونلرون

برسي ده **يوز** (ضاي) در . **داکنده ي** ده **رمز باره في بربري** ده :

اوج يوز آلميشن آلتی لعب و کمره اوتد ب کيم سنان اوجي کوراي زره

ايردي اوج اوز کشتي تيز تک يورور را پنجو ک کيم هلال فلک

يوز معناسنه ده بد شکره استعمال ايه يلر .

برسي ده **ييل** در . **آغاز داکنده ي** ده :

کل عطري يور يايحي ليق يور کيتيب يوز ايل ليک اولدر جان ناييب چون يتيب

(58) **يوز ايلحي ليق** و **يوز ييل ليک** بربرينک مرادفي در . " يوز ييلوه " ديمکده .

ایکجی رسم

باسقہ کلمہ لرن تا تیریلہ حرف و حرکت لری اختلاف بدلان کلمہ و اکلمہ

ایک قسم ۔

برنجی قسم ۔ ما قبلت علتله اختلاف بدلان لرد ۔ بدو رہ ورت ندر ۔

برنجی نوع ۔ ما قبلت حرفه تابع اولان لرد ۔ بدو رہ برنجی حرفی **د** (دال) اولان
رابطہ لرد و اکلمہ ۔ اگر ما قبلت حرفی **ت** (تا) ایله اولد رسه اولد و **د** (دال) ی
ورت **ت** (تا) یہ تبدل اید ۔ اگر ما قبلت حرفی **ی** (یای عجمی) ، **ج** (جیم عجمی) و
س (سین معلہ) و **ش** (شین معلہ) ، **ق** (قان) و **ک** (کاف) اولد رسه **هم د**
(دال) ، **هم ت** (تا) ایله قوللا نیلیر ۔ دیکر حرف لره یاکلر (دال) ایله در ، دہ بیتھی
دو فرد دکلہ ۔ بوللرون ۔

دی ۔ ماضی مفرد غائب صیفہ سنک آلی در ۔ برنجی مبنانک ایکجی بایندہ آکلا نیلان

دیکر یہی تانہ آن ره بدیلہ در ۔

دا ، ده ۔ زمان و مکان ظرفی در ۔

دین ۔ " دن " مناسندہ در ۔

دورور ، دور ۔ " در " مناسندہ در ۔

برده رابطہ اولان **دور** اگر ماضی مذکر صدقہ گلیو سه ورت **ت** (تا) ایله قوللا نیلیر ،
نذاتی دن ؛

کود فلک فی بلا قرا بولوبتور ۔ جانغہ فی قرا بلا بدلوبتور ۔

جیقیب عشق اوتی کولوم جا کیدین با سیمدین آشیب تور

بوای کیرکان یغایچه اور ایچیندین اوت تو ناسیب تور

بولمیش تدر ، **اشمیش تدر** ، **تدناشمیش تدر** ده بدیلہ در ۔

ایکجی نوع ۔ ما قبلت حرکتہ سنہ تابع اولان مفرد غائب خبری **ی** ، **سی** در ۔

ما قبلت مدول حرفی **کوز** و **قاش** کی ساکن اولد رسه **ی** (یای خطی) گلیو ، **کوزی** ،
قاشی بدیلہ نیر ۔ اگر **اتا** ، **کوزگد** ، **ایلمی** کی حرکتہ لی ایسه **سی** خبری آیر ، **اتاسی**
کوزگدسی ، **ایلمیسی** اولد ۔ (59)

اویونجی نوع ۔ صیفہ اکلمہ نی آلان امر صفتنک قافی و کافی اولد سنہ تابع

اکلمہ در ۔ اگر امر فعلی قافی اولد رسه **فی** (قان) و **غ** (غین) ایله ، اگر کافی

اولد رسه **ک** (کاف) ایله قوللا نیلیر ۔ بدقاعده میاسی در و ایکجی بیانه منوی در ۔

برنجی بیان . - صون حرفه تیر واقع اولان اوج اؤک . -

1. - **ماق** و **ماک** صد اؤکی . - **تایماق** (بدلق) ، **ایماک** کی .

2. - **ماق** و **ماک** مضارع جمع تکلم اؤکی . - **تایماق** ، **ایماک** کی . هر

ایکلی ایچین **مروستیرین** ده فرهادک اؤمن داغده وایسته بده ایکی پتی مثال اولوق
کدستره بیلر :

بویقلیق بیره عمره فایماق بداند اویماک اندین روح تایماق

نیجه کیم طاهر ایماک غدر مقول آلا آلیدا ایماس غدر مقول

3. - **دوق** ، **توق** ؛ **دوک** ، **توک** ؛ ماضی جمع تکلم اؤکی . - **آلدوق** ، **تایندوق** ؛

دیه دک ، **اوتتوک** (کچدن) کی . **سداکندری** ده داراند اکندره بیفام
کدستره بیلر :

دیه دک کیم جعفر نلغ آغا ایچین جرات سغاکوپ و عقل آزا ایچین

ای شینغایوق اصلاح تدبیرین چوکوک سین اوتتوک بد تقیرین

ایکلی بیان . - ایلک حرفی ده گیت بیلن اون آلتی اؤک . - برنجی میانک

بالارنده هر برینک معنایین کدر یقین ایچین براره قیسه جه اولوق باز قله آلتفا
ایده گلر ؛ بد ندر مفرد و مرکبه لر .

1. - **غان** ، **غان**

2. - **کای** ، **غای**

3. - **کیل** ، **غیل**

4. - **کالی** ، **غالی**

5. - **کاج** ، **غاج**

6. - **گد** ، **غو**

مرکبلر :

1. - **کوجی** ، **غوجی**

2. - **کانیجه** ، **کدیجه** ، **کدجه** ، **غانجه** ، **غویجه** ، **غوجیه** .

3. - **گوم** ، **غوم**

4. - **گومیز** ، **غومیز**

5. - **گونک** ، **غونک**

6. - **گدنکوز** ، **غونکوز**

7. - **گوسی** ، **غوسی**

8. - **کدسیدار** ، **غوسیدار**

9. - **گدریک** ، **غدریک**

(65)

۱۵. - گدگدگ ، غولوق

دو - دنجی نوع . - ماقبل کلمه نذ حرفه رینه تابه . - محرمه صیفه دن و یا سائر کلمه لرون نذبه اولمالیه . - بهر ایکی بیانده .

برنجی بیان . - حرفدن دولای اختلاف بدلان سوزلرد . - بهر لرون ورت تانه .

۱. - غا، غه، گا دکه ی (یای تقدیه) معناسنده .

۲. - غی، قی، کی دکه انتاب معناسنی افاده ایده .

۳. - غینه، کینه دکه تصغیر معناسنه کلیر .

۴. - راق، راغ، راک دکه اصل معناسنی افاده ایده .

بعنن استمالی قاعده اوزرینه .

قاعده I . - قیاسی دکه اودج شعله . - هر اودج شکل ماقبله تابه .

اگر ماقبل کافی ایسه اوره ق (قاف) و غ (غین) ایله ، اگر کافی ایسه اوره ک (کاف) ایله ذکر ایله یلیر .

۱. - کافی و کافی صیفه ایله ذکر ایله یلیر .

۲. - کندیلرندن کافی و کافی صیفه یا بیلان اسلمه انضمام ایله لرسه اوزمان

مصدیلر دن و صیفه مستطانتدن بد اسلمه کافی و کافی اولوشی استدلال ایله یلیر . اوکاگوره نسبت بیان ایله یلیر .

۳. - صوله حرفه ی ق (قاف) و ک (کاف) اولان کلمه لرل استمال ایله یلیر .

قاف ایله غین و کاف ایله گاف نه مخرج یا قینقلارینه رعایت ایله یلیر . ~~صواعده~~

قاعده II . - سماعی دکه اودج شعله .

۱. - ق (قاف) و یا ک (کاف) کلمه باسنده و یا اور تاسنده اولدر .
اهمالکه مخرج یا قینقلندن دولای نسبتلری کلمه یه تابع اولدر ، کافی کلمه ره غ (غین)
ایله و کافی کلمه ره ایسه ک (کاف) ایله ذکر ایله یلیر . بعضی بد کا مخالف ره اولدر .

۲. - ماقبل باقی سوزلردن اولدرسه اکثر تله غ (غین) و بعضی سوزلردن ده ک (کاف) ایله استمال ایله یلیر .

۳. - جائز الوجدان اولان کلمه لردن ، هر ایکی شعله . استمال ایله یلیر . (61)

غا، غه، گا . - قیاسی و سماعی اولدره اودج تدویر قویلا یلیر .

قیاسی لر :

۱. - مصدر لر و صیفه مستقیه ایله ذکر ایله یلیر . مثلا : کافی اولان حتماق مصدر نیک

تقدیه سی غ (غین) ایله ، کافی اولان کیرمات مصدر نیک تقدیه سی ک (کاف)

ایله بد صوره قوللا نیلیر :

انچه بدردی تن او قوت بدین ایچکای تاشقاری بدول کیم اهل کیم ما کجا جان میخما فغ در هر ساری بدول بدین کی **قیماق** مصدرین شقارندن اولان **قیلور**، **قیلورغ**، **تدکماک** مصدرندن استقاق ایدن **تورکار**، **تدکارگا** دیده به ضرره قوتلا نیلشد :

اول غمزه قان تورکارگا همول کوز وفا قیلورغ بیدار و ظلم باعث ناز و عتاب مانع بعضا بر صیفه ایله مناده هم قافی و هم کافی اولد-، **اولتورور** کی- بدصم " او طورور-، هم ده-، **تولدورور**-، مناسنده-، اگر او طویق مناسنده ایله مصدری اولان **اولتورماق** قافی اولدین ایچین تقدیه سی **اولتورغ** اولد-، اگر **تولدورمک** مناسنده، **اولتورماک** ایله مصدری کافی اولدین ایچین ده تقدیه سی **اولتورگا** اولد-.

2- اسلورور- **سود اوت** (صود آتس) کی- بدنار **سوغه** و **اوت غه** ده نیر- چفنگه بونارک مصدر و صیفی **ق** (قاف) ایله در- **سودایماق** (صودایمک) ، **اوتلایماق** (آتلمک) کی- **یر و یل** : بدنارک نسبتی **یرکا**، **یلگا** در- چفنگه مصدر و صیفی **ک** (کاف) ایله در- **یرلاشماک**، **یوللماک** کی-.

3- دیلورورورورکه صولک حرفی **ق** (قاف) **دغ** (غین) **دیاک** (کاف) در- **تاغ**، **تااق** کی- ندائی دن :

نا هوای من اول ای هجریه انداق کیم بدولوت بدین کی **ملایک**، **کوک** ی ده **ملایکگا**، **کوکگا** دیرور- ندائی دن :

انجم ریمال گدیا که ملایک کا تدناشتی اھیم اوغ و حیوونلاری کیم کوکغا یتر- دونک **سداسکندری** ده **اولوق** (اولر) ، **کیبیک** (کدبیک) ی (62) بدشعه و گدرور-، اولر قضا اولونمجه عطا ایلاسون **کیبیک** کا **کیبیک** چا ایلاسون

اگر کلمه و ادات آراسنده برضیه ملبوسه قاعده یه تابع و گلد-، ینه ادات مکملن **ق** (قاف) **دک** (کاف) ینه تابعه- **خسرو شیرین** ده **کیبیک لار** نه حرف تقدیه سی **ک** (کاف) و **اولوغ لار** **ق** (قاف) ایله در-:

کیبیک لارگا **کیبیک** دور عمراسی اولر غلار غه اولرغ راق دور قیاسی سما عیلر :

1- جز و کونده **غ** (غین) **ک** (کاف) **دق** (قاف) اولان کلمه کورد- **قوش** و **کوزگد** کی- بدواره **قوش** نه تنه یه سی **غ** (غین) ایله، **کوزگد** **دک** (کاف) ایله در- **قوش** او تنوم بدلدی پوزوای کیم کوزگدوم قرشی اوزنی آسرای آملاس اول خدار آتشان دین سیاه حسن تقابیر ریجی سی خشان علم بدلغای قوپاش کوزگد سیغا اھیم ستونی گرتو تاش اولون بدین عیسی ده اولد- **کدا** **دک** تقدیه سی **غ** (غین) ایله اولدین کی- :

کوزگد لقا جان یله برداغیلک آردور قوی ینه برهم نیجه ایله کدا غه بیدرم اوزره نلاش اولسون 2- **غ** (غین) **ک** (کاف) **ق** (قاف) ی اولایان کلمه کورد-، اگر بیدک تقدیه سی

غ (غین) ایله ده :-

آستانی زیپی غه تانک یوق یوسام است و آه گه بولوت مقامیغه کاهی صبا فرامشیغه
بغیرینک تقدیه سی **ک** (کاف) ایله ده . **بر او و یل** کی ؛
گر چیرای آملای کونگول بیرسام بر او کا نا گهان باری ایل ایجره چیرای العالیغه مشهور ایماین
نرتوب سقا چومی لطف ساتی صحت **تفا عینک** اوروب ایکی جهان ایلکافلا
3. جا نوالو جهان کلمه لورده . اتارت اسمی اولان **آغغه و آنغا** کی . برنجینه مثال ؛
هنر و شیرین ده . سرملده کلیم و صیغته کی بد بیکارده ؛

تایا - چورن دیو فی قتل ایتمی کینی ایمان بیتی نینک خاتمی فی
بولار فی قیف اولوت آغغه تلیم **(63)** بارینی ایلادون خا قانغه تلیم
لعلینک اول اون کیم کونگول بحر آنغا یا کونگول درج دلیسینک گور آنغا
آلرینک استمالی آیلنی ایله ده . بد نیک کی کلمه نیک تقدیه سی **هم غ** (غین) ایله ،
هم ک (کاف) ایله ده :-

گل فی بد لعلای کیم یوزونک هجریه کونگولین آنی **س** لار کلمه غه خن نیقلین سویدر کیمین آنی
تیره کلمه کیریپ چانا اولورده برنجات خلعت ایجره خضرغه اول نزع کیم آب حیات
بعضی کلمه لرا ایکی مناره استمال ایدله کلمه زمان بر مناره **غ** (غین) و **ق** (قاف)
ایله دیگر مناره **ک** (کاف) ایله نیکلری یاپیلر .

فائده . - کلمه صول حرفی **ق** (قاف) اولدینی زمان **غ** (غین) اولان حرف تقدیه
کلمه به تابع اولور **ق** (قاف) ایله یازمالی ، **هنر و شیرین** ده اولدینی کی ؛
دیوان دیدانه **س** ل بندنا ققه قوتو طاق اول زمان چکیهای یراققه
هر ایلینی **غ** (غین) ایله یازمق تونک تلفظنه اویماز ؛ اگر آرایه بر خیر کیمه ده اولوت
غ (غین) ی **غ** (غین) ایله ، **ق** (قاف) ی **ق** (قاف) ایله یازمالی ؛
تا کدر دربان یوزین قوباش قالعایی اشتیاقیغه گاه باشیغه اویرولور گاه توشار ایا قیغه
فائده . - آنا اولور ایران تورکلی حرف تقدیه فی جمع بر برده قوللا غانلر . اگر
کلمه حرکتی کمن اولورده صول حرفی مفتوح یا یرق تقدیه یرینه قوللا نلر . مثلا
بانش و ایاغ ک تقدیه سی **باشه و ایاغ** دیرک ؛ اگر حرکتی حرکتی ایسه حرکتی
یای **مضمومه** کتیر لک ؛ **هوايه** ، **سویه** ، **ایلیغیه** کی . اگرچه جفتای لفته ده حرف تقدین
اسفاحی بد نبع اولورده ، فقط ضرورت اولارن اسقاط ایتلرک . نوالی نیک
بدتن مضموم و مشدرا نلر کنده اوج یردن باشق حرف تقدیه نیک حرفی گوزده چاریماز .
بدنلرل برنجیسی **اوستیغا** دیرک کاف حذف ایدیلرک حرکتی **نون مفتوحه** کتیر لک ؛
اوستینه اولمدر ؛

سبزه خطینک ساری لعل خندان اوستینه خضر کلباس پالمیش آب حیوان اوستینه

(64) اینجی مضر متکلم خیرینک ۳ (میم) ی درکه مفتوح اولمدر ، **حالیله** ، کونگولومه کی .
 کونگولوما بیگان لار نیگلدن قطره قطره سولماس . حالیا کوندریک بیینه اول راغی کریان ایرور
 اوجیهی جمع خطابی اولان **ن** (نذن) **دک** (کاف) ایله گدن تقدیه درکه خطاب
 کافی حرف تقدیه یرینه مفتوح یایار کی :

کیلور و مقایسایم کونگولوم اوین . یاسالدر کلبه چورمهان کیلگاج
 غی ، قی کی . - انتاب مناسی افاده ایرور . بدندر ایکی قیاسی و بر سماعی در .
 قیاسی کی :

1. - صرکمرنده **غ** (غین) ، **ک** (کاف) ، **ق** (قاف) اولان کلمه لور : **کیمیک** ،
تاغ ، **کوک** ، **اولوغ** کی . بدندر انتابی **کیمیکداکی** ، **تاغداغی** ، **کدداکی** ، **اولوغداغی** در .

2. - اشتقاقی کافی اولان اسملر در . مثلاً **یول** ن مصدری **یولداماق** کافی
 اولدنی ایچین سبتی ره **غ** (غین) ایله در . **یولیداغی** کی .
 طلب یولیداغی اداره لارغه مترده دینلیر . که یولیده عاری ایرور دست محل جرس
یوز ن مصدری **یوزلاشماق** اولدیفندن سبتی ره کاف ایله در .
 فی زهد اولسا چینگ کفریه ایتار زار . جهان یوزیده آکی دین اهلیده آیتک برس
 سماعی کی :

1. - کندیلرندن صیغه یایلامایان کلمه و اسملر دره کافی و یا کافی اولدملری
 استدلال ایله مز ، اوزمان اگر کلمه نل جنودنده کاف وایسه اکثریتله سبتی کاف ایله
 ذکرایه یلیر ، **کونگولیداکی** کی :

فی کونگولین بوز اور در دوغم ندائی نینگ
کوی دن **کویداکی** ره بدیله در .
 بیلما دیم کیم اول ایلار نغی نجیدین خلاص
 حیرة الابرار ره **کون** دن **کونکی** ره غنی در .
 نغی قیلغان تیغ نع کوییداکی منجانه فی

(65) بکه سماع غزل و قول و صوت
 بولوبان اول کونکی نماز ایلقاقوت
 اگر **غ** (غین) ، **ق** (قاف) ی وایسه **غ** (غین) ایله اولدر . بعضی کلمه لور بوندن عکس در .
 مثلاً **سونگراغی** (صکرته) ، **بورناغی** (ایتن) کی . بدندر قیاسلر در . چونکه مصدر -
بورناشماق (نکته کجک ، چایمکوه ، کیمیک) در .

وعده قبلدینک هم و قاهم قتل پروا قیلما دینک
 قبل و نادره نیکه یا خور بورناغی یا سونگراغی
 غینه ، کینه . - تصغیر مناسنده استعمال ایله یلیر . بو بر قیاسی و بر سماعی نرغندن عبارت در .
 قیاسی : **یوروق** و **کوک** (کوک نکی) کی . مخرج یا قیلقلرینه بناؤ **یوروق** ن سبتی
غ (غین) ایله و **کوک** ن **ک** (کاف) ایله در .
 یوز او یار کافریماری ایلکین دیدیم باری او یاری
 ناسلا بان یوروق غینه قیلدی یوز و منی کون کینه

حاجی . - سائر کلمه لر در ، بفتاق (قاف) لی و غ (عین) لی کلمات مرکبه نذ سبتری
غ (عین) ایله ، **کک** (کاف) لی اولانلر **کک** (کاف) ایله در ، **قوسغینه** (قوسنه) ؛
کوکوس گینه (کدکسه) کی . بد صفتلر دن عاری اولان کلمه لرله اکثری **غ** (عین) ایله نسبت ایلیر .
چین عینه (کی)

جودر ایله تمهیدی بیدل لارغه باری چین عینه جبر ایله هر عدده کیم قیلدی باری اتروک گینه
فقط مملکت مناسنه کی **چین** نه نسبتی **کک** (کاف) ایله در ، **داتروک** (یالا نجوق) ،
کدر و لیک کی قیاسلر دند .
راغ راق راک . - **افعل** مناسنه در ، اودج قیاسی و اودج حاجی نوعی واردر .
قیاسلر :

1. - صیغ مشتقه ایله استعمال ایلیر . مثلا **أکرسم فاعلک افعل** یا **ایله** سی
ایسته نرس اسم فاعل قافی ایله **ق** (قاف) ایله سیجی کاف ایله **کک** (کاف) ایله
یا **ایلیر** . **آلخوجی راق** (راها آلیجی) ، **کسگوجی راک** (راها کچی) کی .
2. - کنذیلر دن فعل یا پیلا بیلن کلمه لر استعمال ایلیرسه ، **آج** ، **توز** (روز) کی .
مصدر لر اولان **آچماق** (آجیقون) قافی ، **توزماک** (روزلمک) کاف **(66)** اولدینی
ایچین برنجیسی **ق** (قاف) ایله ، **ایکنجیسی کک** (کاف) ایله نسبت ایلیر ، **آج راق**
(راها آج) ، **توز راک** (راها روز) اولدر .
3. - صوله حرفلری **غ** (عین) ، **ق** (قاف) ، **کک** (کاف) اولان کلمه لر در .
سادوغ راق (راها صوغوق) ، **یادوغ راق** (راها یاقین) ، **چاکر اک** (راها چاک) ،
غنائ راک (راها غنائ) کی .
کدر اکیمد ورج نیکن پراهنی دین چاکر اک کیری یلیم شبنم تودولغان سزه دین غنائ راک
حاجیلر :

1. - **ق** (قاف) ، **کک** (کاف) ایله اولان کلمه لرله قوللا یلیرسه **کدر اک** (راها چوق) ،
قیوراق کی . بفتا ره تخالف واقع اولایلیر .
2. - سائر کلمه لرله قوللا یلیرسه . اکثرینند نسبتی **غ** (عین) ، **ق** (قاف) ایله در .
خوب راق ، **مرغوب راق** کی ؛
ای جمال دتار رغوتک بیریری دین خوب راق خاشیگ مرغوب و آندین بیکرنیک مرغوب راق
(کاف) ایله ره اولدر . **هیره الابرار** دن ؛
هر نیجه کیم هن دلادیر راک عشق اوق ایله کدنگل اراتیر راک
هر ایل شعله مثال اولورق تیرماقی **محبوب القلوب** دن بد جمله کی کد ستره یلیور ؛
هر ایش کفا بیتد اکیم سرا نجامیدا طبع غه تردد بولعای اولجا نینی توت که ایچکاکی
آذر اقی و آذاری کم راک خاطر غه کیدلغای .

نخستین راق ، بهر آنکه ده بدیده در . **داکندری** دن ؛
 خرد دین ایر در غیب علمی راق ایر در بخرد دین خرد نخستین راق
 لیل و مجنون دن ؛

صفت ایچره طیب بدیده متفق به آنکه تومان طیب فاروق
 3 - جائز الدجهان کلمه کرد .

فانده . - بدکلمه آنادولدره بیان تکریم معناسنده قولانیلیر . **قاصدق** و **کیده** کی .
 آیلغی بیان . - حرکت حرفندن در لای مختلف اولانلردر . **لیغ** ، **لوع** ، **لیق** ، **لوق** ؛
لیک ، **لوک** بدنلردر . هیتی بر معناده ایکی شعله قولانیلیر .
شکل I - حرفلار اختلافی در . بدندره اودج قیاسی و اودج سماعی ندعلری داردر .
 قیاسیلر : (67)

1 - صینه ایله قولانیلانلردر . قافی ایله **جیفالغ** (جینازلله) ، کافی ایله
ایتمالیک (ایتمالک) کی .

چین ندائی قاریدیک حوصه الیکله دین **سودر** اندر لاریکی **جیفالغ** ایتمالیک **سودر** افسانک
 قادما ای شیخ ندائی ایتمالیک دیب بند کیم **سینک** بندیک **ایتمالیک** انقائنه الیم
 2 - کنه بکندن خل یا پیلایدن کلمه کرد . **آجلیغ** ، **توزکوک** کی .

3 - صدق حرفلری **غ** (غین) ، **ق** (قاف) ، **ک** (کاف) اولان کلمه لرله
 قولانیلیر **داغلیغ** ، **بیباکلیک** کی .

تاکله ای احباب درانه قیاملای بیباک **لیک** بدقایلر **لیک** بدزندان جانان ارچون ارسانی پاک
 سما عیلر ؛

1 - **ق** (قاف) ، **غ** (غین) ، **ک** (کاف) لی اولان کلمه لرله ، مثلا : **آغانک**
سیتی **غ** (غین) ایله **سینگیل** کلمه ایله **ک** (کاف) ایله در ؛

سار اینی آغالغ **سینگیل** **لیک** کوب ایستاری سینگیلی دین عمل **لیک**
قاری لیغ (قارلیق) و **یکیت** **لیک** ده بدند کبیر .

بعضا بد قاعده یه آیقیری اولدرده قولانیلیر . **نیغلیغ** (نیزر) ، **کم** و
کاستلیغ کی .

کیم که بدرداندا **جلیب** **استلیغ** بدق ندایشی غیر کم و کاست لیغ
 2 - الفاظ سائره در که بد حرفلر دن عاید لر ؛ **دیوانه لیغ** ، **فرزانه لیغ**
 کی اکثری **غ** (غین) ایله در ؛

عشقینکه ایر دیوانه لیق شو قونکده ایر **فرزانه لیق** اعیار دین بیعانه لیق ایلاب اوزنگ آشنا
 بعضیلر **سیتی** **ک** (کاف) ایله در . **تیره** **لیک** ، **جین** **لیک** کی .

سادرغ آهیدین یار و غلغ آر ولی تیره **لیک** قیسه اولدیک لیغ که تون بد لغای اوزدن کدن قیقایب

منقأ ایدی سردایله گل مدعی قیلما دی سردی یوق کل چین لیک لاره واسی قالمادی
3. - جائز العرفان در: **یل لیغ** و **یل لیک** کی .

سان الطیر دن **ق** (قاف) ایله ؛
(68) لیک سیز نیک یلیج لیغ آندین یراق قایسی مینک یل لوق که امکاندین یراق
سبعة سیاره ده **ک** (کاف) ایله ؛
کتوری دین کیتا دی چون تاج
داکنه دی دن ؛
تی یل لیک معاف تو تنی خراج

سوزی نافذ ایردی دلی یول یراق کیراک ایردی بیر ایکی یل لوق یراق
الیب ملام دین ایکی یل لیک خراج چرکک کابریب آنجه کیم احتیاج
بر حیدق شکر لوره حب بدیده دی .

بیگانه لیغ ، **بیگانه لیک** ؛ **کم لیغ** ، **کم لیک** ده عینی شکلده دی .
شکل 2 - حرکت لک اختلافده دی ، بر قیاسی قاعده سی وار دی .

اگر حرفی ماقبل **لام مضوم** اولدیسه **نسبت لای** ده مفهم اولدی . **قایغولوق** ،
قراغولوق (قاراغولوق) کی ؛
کو تفلوم بدله عینک توفی هر لحظه قایغولوق چون شام بدلی هر نفس ایتا قراغولوق
ناز مکرر ده بدند کبیله .

لطف تو کیم سور ، گل عکسی تل لیک کوردوردر حاله ناز مکرر لیدین هر ساری نازک بد نیک
اگر حرفی ماقبل مفتوح و یا مکدر اولدیسه **لام نسبت** مکرر اولدی ، **رعنا لیک** ، **بیر لیک**
[اتحاد] کی . حرله حرفک کعدنی مستر دکلده . مثلا ؛ **دیران** ، **سلیمان** کی . بو
صورتده فتیه نلک تأثیر یله **نسبت لای** کسه ایله قوللا یلیز ؛

کوزونک که کفر ایله یوز دین غه سالدی ویرانیغ خدای او چون قی آنی یوق مودور سلیمان لیغ
بو قاعده یه کدره نه دن ندائی **ناخوش لیغ** ی **ل** (لام) کسه یله **سکرت لیغ** ایله قاضیه
یاعینده ؟

جانی خدشلدیغ برله اول کاخونه تیر دین نیگا کیم اول خور آلدر قال اینی الما قفه ناخوش لیغ یله
حیره الابرار دن ؛

یل کی سادور ماق و ناخوش لیغی اون کیسی کدیپه در ماک سرت لیغی

(69) اگر چه **ناخوش لیغ** ی ، **ل** (لام) کسه یله در غدر اولمایه رق **ناخوش لیغ** دیمه حیلده ندر
فقط بد قیاسه ده مخالف دکلده ؛ چندانکه اکسیر عمر که ضیه نلک فتیه یه امانه سی
جهرت یله هر یرده **خوش** کلمه سی **آتش** و **مردوش** کلمه لریله قاضیه یاعینده دی ، بدو بدله
ندائی ده بدنی کسه ایله قوللا یلیز .

فائده - آنا درلو و ایران تدو کلمی بدنی اگر **بای نسبت** مناسبنده افاده ایررکسه

کسرہ ایلہ قولانیہ کر

خاندہ۔ - آنا درلد و ایران تدکر مکرندہ بد اکر یای نسبت و یا صاحب مناسندہ
قولانیہ **ق** (قاف) و **یَاک** (کاف) حذف ایہ پلر و ما قبل حرکت سنہ عایت ایلر
شاملو، **دولتو** کی، جفتا بجم **ق** (قاف) و **ک** (کاف) حذف ایہ پلر، فقط
ما قبل حرکت سنہ عایت ایتمک جائز مکملہ۔ **قرا تا شلی**، **قرا تو یولو** کی
آکر یای **مصدری** مناسندہ اولد **ق** (قاف) و **ک** (کاف) حذف نہ جفتا بجم
و نہ آنا درلد و ایران تدکر مکرندہ جائز مکملہ۔ **یوقلوق**، **یالغوزلوق** (یا کزلو)،
آشالیق، **ایل کیٹ**، **پریکیٹ** کی۔

برہ ماضی جیف سنک اوج اکی وارہ۔

1. - مفرد متکلم خبری: **دیم** و **روم**؛ **تیم** و **توم**۔
2. - مفرد مخاطب خبری: **دینگ** و **دنگ**؛ **تینگ** و **تنگ**۔
3. - جمع مخاطب خبری: **دینگلر** و **دنگلور**؛ **تینگلر** و **تنگلور**۔

بدنلرک قولانیلیشی ایکی فیاسی شکل آورندہ۔

1. - **شکل** حرفک اختلافندہ۔ اگر ما قبل حرفی سرت **تا** اولد **س** بدنلر دہ
سرت تا ایلہ ذکر ایہ پلر **توتی**، **کیتی** کی؛ اگر سین **مجلہ**، **شین معجمہ**، **بای معجمی**،
جیم معجمی، **قاف** و **کاف** عربی اولد **دال**، **تا** ایلہ قولانیلر، مثلاً: **آشدی**، **آشتی**؛
اویدی و **اویتی**؛ **اوجیدی** و **اوجیتی**؛ **یولوقدی** و **یولوقتی**؛ **توکدی** و **توکتی** کی۔ دیگر حرفلر
یاکز دال ایلہ قولانیلر، **اور دی**، **آلدی**، **ییدی**، **دید** کی۔ بد برنجی **سخت**
ذیلینہ گدرلدی۔

2. - **شکل** حرکت لرن اختلافندہ۔ اگر ما قبل الیت حرفی مضمر اولد **س** خیر لرن
الیت حرفی مضمر اولد۔ **اور روم**، **تد توم** کی۔ اگر مفتوح و یا مکسور اولد **س** مکسور اولد۔
الدم، **یا نیم**، **قیدیم**، **ایتیم** کی۔
بشجی **سخت** قاعدہ لرنیک ذیلینہ کدرلدی جگہ کی صبیات منزله سنہ بعضی کلمہ
دارہ حرکت لری تغییرن مکرندہ۔

ایلمنجی قسم۔ - ما بدین تأثیریلہ اختلاف بدلانلرد، بدنلر اسلمرون بظیری درہ
اور تا حرفلری مضمر و یا مکسور اولد۔ بر حرفہ (70) برخیر آلفلری زنان اور تا حوالینیک
سکن یا پیلماسی لاندہ۔ **اویدن**، **بویدن**، **اور دیا** (بر)، **آغیز**، **حکرو کدنگول**،
فارین کی۔

نظم الجواهر دن؛

فارینیک پلہ دوست بر ملا سکن احن دور نیوچون کہ ایر او غلیغہ قادین دشمن دور
ایلیک (ایل) دہ بدیلندہ۔

چون ايک بيراس که اديام اوله شمار ايلکين بيرکيتي ايلکين اويای کيم اويای اول یا ايلکين
للا و مجنون ده **سينگيل** (کدعيون قيزقاردهش) ی گدر و نه :

سز ايقي آغا ليغ و سينگيل کيد کدپ ايستاري سينگلي دين چل کيد
کين (آرقه، عقب) ده بونلر کي ده :

يدزدنک و صفين ديب اوئقان تون ده اشکيم توکار ايريم نوتوب تاغ کينين آي کيردي قراتو خرقه بيردين هم
 بونلردن بر ده **بورون** (نذقه) وار ده که يوز ده که عفرلر ال مقدمي اولدنين ايجه
 "بورون" ده عيني اسم و يطلد. اگر عفر اولان **بورون** استعمال ايه يلس حرکتی
 کند نه تبدل ايه :

يتيتي بورنيغه آفت که توتي بونيني ايل يار و غلغلي يله چوشع بولده کنده دماغ
 اگر "نذک" معانده اولدس **را** کدني و **نون** قته سيله قوللايلير، **بورنا** اولدس.
قويون (قويون، تزلور و زکار، *Koyun*) ده بونلر کي ده. اگر "قويون"
 معانده بر حرفه اضافه ايه يلس **يا** نذ قحه سی کونه تبدل ايه :
 کلاسيک گدری دیک تايماسين کرحيه صبا ايلکي يقاسين قتيه نيک بيرتيب بجه کيم قوين آختاريسين
 اگر "تزلور و زکار، *Koyun*" معانده قوللايلير، ساده و حرکت ده دیکيک
 اولدس. مثلا (تزلور و زکار معانده) :

ميني سرکشته ريجان واري هجرانده که بار غصه تو فراغي واندوه يلي دين قويدن
 بر ده حرکتی ساکن اولان کلمه کوارد که بر حرفه و آنکه علامه ايه لکله ی زمان صوت
 حرفله قحه لاشه ده او آنکه منضم اولدس. **کوزونگ**، **بورونگ**، **کوزوما**، **بورونما** کي.
 اگر اولدکين حرکتی قته لی و یا کسه لی اولدس صوت حرف کدر اولدس ده آنکه انضمام اينه يلس.
ياستينگ، **نيستينگ**، **(71)** **باشيما**، **يتيما** اولدس.

ناخوشليغ ده اولدس گدر و دن اختلاف بداره **قوروما** اولماسی لازم گلن
 خدر ريمه ده گدر و لدر :

أدخونجی رسم

قیاسه مخالف اولرق وقوع بدلان کلمه لر

ایله قسده :

برنجی قسم . - استعمال مخالف اولانلر :

ایلمک (دام ، باغ ، بنه) **بی شیخ** (پیشیک ، پیشی) . [برنجی مینانلر برنجی باندنه مصدر لر مجتده مفعول گدرلدی . ص . 16] .

ایدین (مهرباب) . بدن اولی **ای** و **دن** ده ، فقط **ایه** **ین** اولره استعمال ایله یلر .
بن الطیر دن :

کیسه ایدین تابه ین روشن ایله یی جرخ انجم روی دین گلتن ایله یی
ایدین " آیدین " مناسنه ده گلر .

ایکین " ایکس " اکیس ، منارنده ده ، بوراره ابراهام طریفله هر ایکس مناره قوللا نیلمکده :

ای کزنگدل کدیور طمع تحین عمارتین بد ایکین نیوجون که هرگز ایلماس دانایسند
" ایکس " مناسنه **ایکین** دیه قوللا نیلماسی لازم کیکن **ایکین** اولره مفعول اولمکده .
واو ضمه سیله **سیو و عاک** (سه و من ، سه و من) ،

فکدین گرفتار هر لحظه یوز قایغو کیلد رادرو اگر هر قایغورین سونک سیورغان بار ایماس نایند
واو ضمه سیله **سیوب** (سه و یب) ی **لیلا و محبوت** ده گدرنده :

جان دین سیوب آتی بنوالار هر کیم که گدروب قلیب دعالار

قیاسه اولرق **واو** کسه سیله اولاسی لازم ، چونکه اگر **واو** ضمه اولدرسه امری ده
واو ضمه سیله **سیوب** اولاسی ؛ حالیکه بدیل قوللا نیلمکده ، بدن امری ندائی ده
سیوب دیه قوللا نیلمکده :

ای ندائی یکتیتینگ نظمینا مثل اینا سیوبن کم نصیب اولدی شفا صاحب ادان یکتیت

(72) **سیوب** ن ده **سین** کسه **سینه** تابع اولره **واو** کسه سیله **سیوب**
اولاسی لازم ؛ فقط ندائی ن بدن اترکده **سیوب** دیه قوللا نیلمکده .

ایکینجی قسم . - ندائی ن اترکین بدن شکرکده بد شکرده اولان کلمه لر ده .
بدن اولرق ندعه :

برنجی نوع . - عطف محض اولانلر . بد ، یا نا فحل قلم یا کلیمه دیا این شکی
بازانلر تحریفله اولمکده . بدنلر :

تیفا لیک کا (آرام طوماق ، آرام طوماق)

میل دینی که مالکیم فی تنها ملک کا
تینیا ن کوئلای اینک کیم که کوئلای دین چقای
تیناق مصری قافی اولدین ایچین سبکری ره **ق** (قاف) ایله اولمالی و تینا لیغ غه
دیه قولا یلامالی.

سولدورماغای (سولدورما سین) . بد ، قصه ایله یلین معنایه مخالفه .

کدئلای باغی ارور نخل قدی لیک قوقارمین کیم اول ایسیغ هوا سولدورماغای ندیس نهالینین

سولدورماغای (سولدورسون) اولمالی ؛ حیوکه بد معنایه . کی بینک معناسی (قورنیک نخل)
کدئلای ایچینه ره ، لکن قورنایم که آتسین حیوانه هوا نهال نوری سولدورما سین (ره) .
نایجادورک . - [بدلادوق] .

نایجادورک گلورنک چایی می خوارای باغبان ره نه بدگلشن اراکل بو عمارت ارمیش خارین
نایباق [آراتق ، بدلق (S&S)] قافی مصر ره ، بدنک ایچینه بد معنایه **نایجادورق**
اولمالی .

بدتنگلی جا . - کاف سره سیله ره ، "آقام خاراهه" دیکله .

لیدار مجنون دن ؛

میل لاکه بدعتق اراره ایردی کدئلای ندین زیاره ایردی

بیرمایه ور ایله ایفا و کایه ست بدتنگلی جا وصل دولتی دست

بد کاف قوه سیله **بدتنگلی جا** اولمالی که معنایه مطابقت ایستین ؛ حیوکه بو کلمه ره کی
ک (کاف) حرفی تقدیه ره ، حالبوکه حرف تقدیه قوه ایله ره ، کسه ایله معنایه ایتزه .
کویجا . -

ای ندائی یار اگر دیر کیم اوز رنگی اوتغسل تن یا لایک ایلا کا کدیجا جان اوچون کدیجا غایل
بد اره **کدیجا** مناسب دگله ، **کدیجان** اولمالی . معناسی ؛ "ای ندائی اگر یار (73)
دیر که کندیک آت آت ، صدیده غه ایچینه نقل ایته ، جان ایچین ایته " . صدیده
أمرک تأخیریه سید ، حالبوکه أمر "البه ایله کندیک آت " ره . اگر
اولدیه معناسی ؛ "صدید عقله آتما" اولدیه بد ره معناسی .

سوغدوچه . -

ساکندی دن ؛

که ماتم تدریب شین ایتمه اماریم بریب جان سوغدوچه ییتا اماریم
بد اره **سوغدوچه** کاف خطاب ایله قولا یلامالی ایردی ؛ اوزر معناسی قیده .
خطاب کافنی نل حذفی هیچ بریره جائز دگله که شعر ضرورتی بد معاسب اولون .

ایکینجی ندر . - یا مکنده ، فقط صیغ ره اولاییله . بوزلو ؛

ایستیب . - (قولا مش ، قولا شیب) . **صیده الابرار** دن ؛

میل سونن تاپا ایچیب مل کبی سایی تاشین تاپا ایستیب گل کبی

حقوق و رایحه و معانیه د (دال) ایله ایدیب قوللا بیکالی ایه ی ؛ فقط بعضی کلمه کوره
 د (دال) نه تا به تبدیلی جائز اولدینی ایچین بد اوده بد تبدیلی واقع الا بیلر .
 غان . - بر قانع کافی مصدک صیفه کونده قوللا بیکلر . مثلا سورا لادورغان
 (سوره ن) .

گر اولاسام ایستیک اول زلف تاجی دین نیدوردر برادره سورا لادورغان بدیدندانی سنیم
 دیداندن دیباچه سنه تزار لونه ایادورغان (ایه دوران) دانه ؛ فکک قواریش نیک
 اول قاتیع ایادورغان صرصری نکیکن تایتی خاقان چین استیک خویله دیک کرم خویلق
 بیلر تیغ چنکیر تار تیب کیدورغان و ساکندری ده کیدورغان دانه .
 خاقان چین استیک قداست دیک کرم خویلق بیلر جهانگیر تار تیب ایستیب .
 سورا الماک ، ایماک و کیماک کافی مصدکوره . اشتقاقی کاف ایله ده ؛
 بد اوده قیاسه مخالف اولر ده غ (غین) ایله قوللا بیکلر ؛ اگر چه ندانی نام الحبه
 و محبوب القلوب ده کیدورده کان ی هی کاف ایله قوللا بیکلر و تار تیغ با بوری ده
 ده بد بیلر . فقط ساکندری عفاننده بد غ (غین) ایله ده . بعضی تدران اهلایی
 کیدورده غان بد بیلر یارب یاز دقاری ایچین بد جائز الودوران .
 اودیه نجی نغم . - خط ه قاتیه ارلان نقطه دیکه نه بدندن حخته نه ده یازاندن
 سدرینه حکم ایه بیلر ؛
 یوز را فانیکن دردم یا تحریر ایا حالته اخط نایدی قدرت کلک دین کدن صفحه سیغیر بر نقطه

مترق قاعده ل و مختلف نائده ل

قاعده ۰ - هر بر صیفه ایچن مضر اولان اکلر مضار الدلمات غیر ایله جمع برده
ده گیشر و اسقاو ایله لک. اگر کلمه نك صول حرفی اکلن حرفیه عینی اولدسه **سینخوجی**،
یاغخوجی، **تدککوجی**، **سدککوجی** کی ارغام جائز دکلر؛ فقط برنجی بنیانن آیلنجی باینده
ماضی صیفه سنن خیر لنده کیده کیه کی اگر کلمه نك صول حرفی سرت **تا** وادندن اولی ده
مکدر اولدسه **ایت**، **ییت** کی، ماضی مضر غائب اکی **تی** و مضر مخاطب اکی
تینک اوفا ملحق اولدسه ارغام یا یلمالی **ایتی**، **ییتی**، **ایتینک**، **ییتینک** کی؛ بد
ارغام به غایت هن خطه نه؛ اگر ارغام اولانسه دیلمر قفله لایر که بد، یا زیه
گلدنچ اولد. اگر سرت **تا** مضوع و یا مضوم اؤکنده اولدسه **آت**، **تن** کی
او زمان ارغام جائز دکلر. هر آیه **تا** یا زیله **آتی**، **تدی**، **اتینک**، **تدتنک** کی.

قاعده ۰ - اکلر بقیلر نیک حره لرو ماقبل کلمه نك حره سه تابه. اگر
ماقبل حره سی مضوم اولدسه آن ده مضوم اولد. اگر مضوع و یا مکدر اولدسه
مکدر اولد. بد، آیلنجی بنیانن ذیلنه مضوع گلدی. فقط جینای لغتده بعضی
کلمه لری، اکلر ده گیشر لک، بد لرایکی نوعه.

برنجی نوع ۰ - عموینه مکدر اولانلر ده گیشر لک. بد لرون بری جمع تکلم غیر اولان
میز در. **کدنک م** (میم) ی سره ایله در.

برده مضر غائب خیرینه اضافه ایله یلین کلمه لک صول حرفی در **اوی**، **کوزی** کی.
بد بینه مضوع ایله سوله عتده؛

بدنه زلفی و ایغه کؤنکوم قوشی اورری اوزین **کد** یا **کینگ** ایردی براری یلماکیل باری کوزین
برده اسم باعلک صول حرفیه مکدر ا اضافه ایله **توتغوجیم**، **تایغوجیم** کی.

چی دجی

حنه کدیزلده اناغیشام بیلر **توتغوجیم** قایغوجیم ایشیلدور درین
آیلنجی نوع ۰ - رفع و بنید. بد لرون **دوق**، **توق**، **دوک**، **تدک** درکه ماضی جمع تکلم
خیریه در. عموینه سرت **تا** و یا **دال** ایله اولد. برنجی حرفی مضوم ذکر ایله **الدوق**،
تدوق، **دیدوک**، **کیندوک** کی.

اوچونجی نوع ۰ - بعضی اسملر درکه صول حرفلر نیک ماقبلی مضوم **(75)** اولد. **آیدوق**،
بد لغا **ندوق** (فاریه برنجی)، **سینوق** (قیریق)، **بیقدوق** کی.

قاعده ۰ - عربجه ده اولدین کی خیر لنده یرنه تدکجه در. سون دن اول اولایلر،

ندائی نذ عیله ریکه کی .

اد قلا نیک جان ایتی لار هر یان ندائی کونقلین . بدلا لاریقا نذیک یا مین دیدارینی ویرانه نیک
یعنی **ویرانه نذ دیدارینی** .

قاعده ۱۰۰ - اگرچه عربی ره اسما ره خفه دن سره به کسره دن خفه به خروج جا نذ دگل
د فکله ره جا نذر . فقط تدرکجه ده هر ایکسند ره اولدر . مثلا اسما دن **سینوق** ، **تینوک** ،
تیلوک ، **یقوق** د فکله دن **دیکوک** ، **پیدوک** کی .

قاعده ۱۰۱ - اگرچه فارسی لفته ده هر ره **پ** د **ش** ، کاف عجمی آرا سنده
استماع د عدم استماع خرقی دار د حرره لری ملخوطدر ، فقط تدرکجه ره به سنایه اودارای غایت
ایتمز لر . ندائی نذ **آجماق** دن **آج** ی **آج** ایله قافیه یایه نیکی .

اول ترک خطا نیک ایرد اناق کدزی قیاج کیم ناز دین او طاس دیک آ لیند که کدر آج
آ جلیغ دین اول آ ی نیک مکر اولدی کدزی بیمار قان ایچکالی مایل نیقا بد طیش کرا یما س آج
با تضر بر غزلنده ره **ساج** (صاج) ی **آماج** ه قافیه یایه نیکی د وید اناق تر سینه
ج (جیم) ی ایله قسه آیر مش ، **ناج** د **مخاج** کی عربجه کلمه لری **ج** (جیم) ایله **باج** ،
کاج ، **ساج** ، **آج** کی تدرکجه د فارجه کلمه لری **جیم عجمی** آری دیره لر **جیم عجمی**
آلسنده ذکر ایتند . بدنن کی **جیم عرب** اولان د قاده ، ندطیوه غایت مناسنده
اولان **ج** ی ده **جیم عجمی** اولان **یارجه** ایله قافیه یایه نیکی .

سرور دگل هن ایچره یوق اول سرور دگل ضا جه ایله کیم قمری د بیل نال را مین زار جه
چون ندائی کونقلین سیندر دنگ اعیده بر تما کی ممکن ایرماس ایتی چون هر یان تدرکجه بر یا جه
قافیه ره استماع ره مدی نظره آلامت سره نذ استماع غزلنی ایله قولا نذین
کیزماک دن امر اولان **کیز** ی ، **دیزماک** دن امر اولان **دیز** ی استماع ایله تلفظ ایله
خیز ، **تیز** ایله قافیه یایه نیکی .

قدر کیتور ری نائیک د کونقلونی فیلدی شدفیز ایلا دی کد یا قنای نیک ییلی بد اوتنی تیز
ای ندائی چون ضرورت ندر بدسکین دین جیل خداه تد تغیل کدسته خواهی و نهان ملکینی کیز
ینه استماع ایله قوند تولان **توز** ، ای استماع اولان **سوز** ایله قافیه یایه نیکی .

ای ملاحظت تجوه نیک ترین دورا غینک کاسوز
دور حکمت اهلی کد بیاسالده شکر تنگ کاتوز
چیره آچاننگ یا نعلم قیلاننگ او کفان جان تاپار
والله با نذ دور اول فی العمل جانجی اول فی سوز

قاعده ۱۰۲ - عربجه دن فارجه به کلمه ارفال اولد ندینی کی تدرکجه ره فارجه د عربجه
کلمه لر ره داره . فقط مصدر لرک بعضی د فارسی ایله کلمه لر نه کیم کلمه لرک استعجالی
محرول د کلمه . **بخشی است** ، **بمان است** کی . کمن عکسی اولدر ، **خوب دور** ، **زبون دور** کی .

یائیز خیر کردن مفرد متعلم ضیری هر ایه گفته مشترک در تدیکه ده **آلورم** خارجیه ده **میکرم**
در بعضی خارجیه کلمه لودار در که خارجیه نسبت و رابطه لول ترکیب بدلتلر و برضای سدار
اولتلر در نسبت و ضرورت بدزندن تدیکه ده استعمال ایه یلکر **روپرو** کی

فی قاتیخ کذنگل بار ایاکیم اوئول مودش نینگ

روپرو سیغه کیلدور هر نفس اسان کوزگو

روپرو سیغه ده تدیکه و خارجیه بقیه حرفی برلختدر **بر** ده بدیلده در

وصل دین دم اور یاین قیداق فراق ایلده بر

سایدوز فی یزگا بیر کون مهربان ایقنای فراق

نام المحبه ده شیخ *Nelelittin-i Bergeş* ذکر بنده تراولر ده

دیلده مشر **قوم نینگ** طلبی کونقلی کا غالب اولدی و بالغوز اویدا بر ایلتوریری

سرتا در بدیلده در

عالم اینی سرتا سرغم بیر گاگری قیلما سن

ساقی تدربان جامی قدیمایی قایغوره

تابشام در **بر دوام** ی **هیره الابر** ده گدر در

اوستو صفت یوق که حر تابشام

قوی کرو سانی کیم بر دوام

داسکندی ده **در میان** دار در

گرگ خیالی غه قرچغای در میان

الار جوجه یقعلیغ بو بیر ماکیان

دونا (ایله بدلموم) ی ده قدلا غتدر

قمر هر آی باشی معجز نمای ایلکینک دین

قاجیب باشینی اوغورلا ره بولدی ایلا دونا

(77) بدلتلر کی بر حیدق کلمه لودار در **شلا باخراج** :

مربا قلیب پیتلش با خراج

یا نا هر یقاکیم ایر در احتیاج

در محل ، **سروقت** :

یار هجرانیدا سروقتیم غه پیتلک ای اجل

جان فداگت ایتم اهنوز آزدور کو کیلدینگ در محل

یا ویا برجا :

یار اگر هم یا ویا برجا ایسا بودور روا

باشیغه هر لحظه ایور و ملاک بولدر بر کار دیک

بِتَنَك

ندائی کر خرد ملک را سدا دین بتک او ساند
قدم اور غیل فدا دیند مجنون و اربعین یعلیغ

بِنَقَد:

بِنَقَد حَبْت ارا ندر ایتار می کوش
انفا که می کند بدین مقام عین یعلیغ
بعضی کلمه که کنایه اوله رق فارجه خاص بر معنای قتلایلیز، تدرک ره ره عینی
مقلده قتلایلیز، چفکه تدرک کلمه لر بر معنای افاره ایدیلیر. مثلا: **تردین**،
تیرباران کی.

و صلیغ محرم ایماستور شیب محرم بدور
ایلی تردین که تانغلوک پرورلار قایغ

بدنه آهیم تیربارانی بار و در کردن ساری
غم سیاهی ایتقالی کدنگله مقارور اول شاه راه
بد شکر ابطار و اصطلاح هر نه قار حیفایجه ره استعمال ایدیلیرسم آ نادرلو
تدرک به سنده راضا جعفری.

فانده - فارسی سیاقده ا (الف) دن تدرک کلن فتوه لری کسره یه و
ا (الف) ی کسره تأثیرله یا به منقلب یاپارلر. مثلا: **حاب**، **التفان**، **اعتقادی**
حیب، **التقیت**، **اعتقید** دیرلر. بدین کی تدرک لفتنده ره ده گیشمه و انقلاب
بعضی کلمه لر ره وقوع بدور. مثلا: **قیراق** (کنار)، **قیریق**، **آلاق** ی **ایلاق**، **یایلاق**،
ییرماق دیرلر. مقلده مثلا لفتک ذیلنده **الف** کنایه ذکر ایدیلیر.

تمت بالخیر

صاحب اثر

اسکندر، ده کائنات از کبر و کاه و پیدایش و تئوئیست و تئوئیست
از هم اقتضای دارد. و فضا ترقی مکتب فارسی ملکی
محمد صادق

استاد

عالم مطبوعی - احمد احسان و شریعی

1313

47 صفحه [قایمه حنفی داخل]

ص. 9-3 عطفه قلعه احمدیه حیات افندی حضرت ملک لطف احسان
پیر و رفقای تقریبی بلاغت غذائی در...

استاد و قدما و حب و لب ایله نفاض محض و چله در... به یل بر و برای
اینان عطفه عطفه ایلامی اقتضای و عجیب شدن با شغف صانع بر صحن دایره [ص. 3]

به عطفه آت از ده کبته و حتی هیچ بیله و شیان بر شیشه و اسه آورده اند...

فقط در سده نهم با نام ما آنچه ترقی نه دن جاریه...؟ یک درین در سده هجری

تا عطفه نین به احقه گذرد و لب آهله شیدا و عطفه به ترقی اول نیک است و به پیداییدگی و رابط مستقیم

اولین مستقیم قطع و تحفه ایله عادت کند استقلالنی استقلالنی ایله ارجاع و عطفه... زیرا

اول نیک است و به پیداییدگی به بدین و رابط مستقیم اول نیک است و به نیک است و به پیداییدگی

قدرت علم و ادب و به سده نهم بر علم و ادب اول نیک است و به بدین و رابط مستقیم

عدم ناکتیندن و رابط نین مقام شانه افتقار شده ایله و عطفه... آتف تعلیمی و فنی با تعلیم و با تعلیم

کندی با تعلیم و ادب و افتقار نین به عطفه ایله و عطفه ایله و عطفه ایله و عطفه ایله

استقلالنی استقلالنی و عطفه ایله و عطفه ایله و عطفه ایله و عطفه ایله

به سده [ص. 4-5]

ترقیات با نین به با نین اصلانی ترقی و تباع ایله اول استیلر... زیرا هر قدم به طریقه

واحد مثل رام اولیستر [ص. 6]

با نین اصل حقیقت یچر... و عطفه... و عطفه... و عطفه... و عطفه...

به آره... اقدام ترقی میانشه هرگز ندان بر... مجتهده... عطفه... عطفه... عطفه...

حفاظت مافی - ماضی و آئینہ آئینہ بزرگ ، کہ گزشتہ آنکہ کہ سہا سہا کی

صدیہ سال ما فی - منہ عطفہن آفرین ایری لفظ تبریک : کعبہ ایری : کعبہ ایری

ما ضيفت اليه من حقه ليعلم ان ما في هذه الاية من حكمة

ما ضحى مشوري محمد - مادة اعلية ون صحت اجم لام ياخذون نون علامه اوله نذر قيلدي
يا الله يا الله

ماضی تہا، مجید - گدہ و گنہ، کہہ و گفتار . . . کہہ و گفتار

حَقِّیْ مَا خُذْ مُحَمَّدًا - کَدِ دِلَنی آنُو ، کَدِ دِلَنی آنُو . . . کَدِ دِلَنی آنُو مِی .

معدیه دل و فاضل محمد ل. - کدر پیلے ایر وری ، کدر پیلے ایر وریزہ . . . کدر پیلے ایر وری

ساخته شد. - کیده ایر ، کیده بیره ایر ، کیده نیت ایر ، کیده دوز ایر ، کیده م ایر .

کیہ دنیا میں [قہرناہ] ...

اختار ما مضى - فخرنا فيك أخيراً فبذره ألهى ، فبغيره ألهى لفظي

تذکرہ: فیہ اقدس [یا یجدی]، فیہ آکادمی [یا یادری] کی۔

فعل مضارع - مفعول به ضمي ارفع وجهه تكيد اوله منه . برعبي ماره اعيدت حركه

(و) یا مزد (ا) نظر میسر می آید. آله (آله)، قید - [یا به] به.

مفاد مع مقلد . . . ایدینک حدت ماس یا خود من لفظه نه بره بر پله ، الحاسی ، که رس کجی .

دایه مفارح - به حقیقت حکایت مفارح ده دیندار. صورتش شبیه منور مفارح علی حدیثه امین،

ن. ایرونی گفته اند که به تیره یلدر، پایا ایلی [بدله ایلی]، چله الخ [ویر ایلی]،

دلا ایرونی [ندلرونی]

مدد مصداق علیہ ایہ صانع ازل ایسا یا حقیر ایسا لفظ نہیں

در برهه‌های گذشته، ادوات ایرت (حیثیه) و ایرت (حیثیه) را به صورت زیر می‌نویسید:

۱- بعضی مصنفان سید احمدیہ محمد بن علی قیلہ کہتے ہیں۔

(بید) ... با ... با ... با ...

بسم الله الرحمن الرحيم

علاقتی که دولت ما تقصیر کرده یا زیاده جبران کند

بسم الله الرحمن الرحيم

خبر اولی در مقام ۲ = طریقی ناز ۱ : ۱۰۰

ادھونہ روپہ میں تشکیل

[illegible]

۱۰۰ فترت ابدن و نهادهای آن در بدن.

ار حاضراً مضر جمع نامبرده ایکه ضعیف وارد .

تقریبی ، کادلا [فـ سید بر] ، کادلانث [فـ سید بر] کج . بیضا تعلیم و تائید
ایچون جمع ضعیف آفرینه اراة جمع اولان [لا-] الی ق اولذب کادلانث کادلا تعلیم . تیرینث لار دینکر
فـ سید بر تیزه و کدیلانث و میکه . بیضا دخی مضر جند آفرینه غیل و سید لفظی
لاعه اولذب تائید آفره اید . الفصل ، بیکلین کج آل و سید و میکه .

نهی ها خـ . - ار حاضراً آفرینه بر ما زیاده سید اولد . بارها [کیتنه] ، کدیا [کدره]
کج . ار حاضراً جاری اولان قواعد عینله به نده دخی جاریه .

امرعائب . - ماره اعلیه نث آفرینه سون ، گامی ، کی ، غای ، غی لفظونه نبره الی ق
اولدنه . بیرکامی [ویرسون] ، بیرکام لار [ویرسون] کج . نهر غایبه طاده اعلیه نث صدر
بر ما زیاده فیلذب بیرکامی ، بیرکامیلار دینکر ویرسون ، ویرسونر و میکه .

صیغه صله . - سوزلا کانی [سیدیم و میکه] ، سوزلا کانی [سیدیم و میکه] ، سوزلا کانی
[سیدیم و میکه] ، سوزلا کانی [سیدیم و میکه] ، سوزلا کانی [سیدیم و میکه] ، سوزلا کانی
[سیدیم و میکه] .

صدرت و میکه : الفانی ، الفیلاری ، الفانیث ، الفانیث ، الفانیث ، الفانیث .

باب ثالث صفت بیاضه در [ج . ۴۴ - ۴۳]

ایکضه : قیاس ، محامی ، محامی ده عاریه ، تفضیل ، افراطیه اسمیه ادع ندیده .
عاریه کدلا ، مائمه کج . تفضیل صفت عاریه نث صدرت اراق بیاضه راغ لفظونه
بر نین الی قیل اولدنه : کدلا اراق [راها مائمه] ، نختی راغ [راها کدلا] . افراطیه
صفت عاریه نث اولدنه کدب کتریلر . کدب ااق [میه بیاض] ، کدب بیاض [میه بیاض] کج .

صفت قیاس . - قاعده اید یا بیاض صفت اولدب سید صفت حالت نث و صفت دانستنی
بیله میر . بیره رورت ندیده : بر نین اسملا آفرینه چی لفظ کتریلر : ایکه چی [اگر چی] ،
ایکینسه اسم حاضراً آفرینه غوجی لفظ الحاق اولدنه : آتقوجی [ادق آتان] ، اسراغوجی
[می قف] ؟ اوچد نینس : کدلا ار حاضراً آفرینه قوجی لفظ الی ق اولدنه : است قوجی
[سوز سیدیم یان] ؟ دور و نینس : کدو چی لفظ کتریلر : سیکو چی [ترنیم] کج .
به فالده نفع کلمه دن اولان کاف تخفیفاً حذف اولدنه ، اعلی نین کدچی در .

قاعده . - غوجی لفظ صفت اولان کلمه کلا آخرده حذف اولدنه یا (داو) حذف

اولدنه ، باصدر (خ) حذف اولدنه . (الدانچی) الدادچی ، (سن غیجی) سناوچی کج که
بر نین آلدادچی ، ایکینسه محاسب و میکه . بیضا صفت جاسیه سید اولدب ره اسم اولان
کلمه لره وارد . اجم کماچی [اچ کدجه] ، ارغامچی [قالین ایب ، عطا] ، ادکامچی [کدر و مین] کج .

صفت سینه - صفت سینه چندی سماجی اولدوب هر روز رن کلمه . تداوله رن : حوله رن ،
 یدلق ، سیفون ، یسکین ، اوصیفون [خیداییم] ، بدلفان [بدلانیه] ، حقیق [حاییمه] ،
 اوتکدن [کیکین] ، نذکدن ، نذکدن کج .

باب رابع ضریه بیاندرد - [ص . ۴۵ - ۴۶]

ضرایه تحفه - مین ، سین ، او ، یز ، یز ، آلا

ضرایه تحفه ن اصدال ایدکی : مین ، سین ، حینی ، مینا ، یسک ، الخ .

قاعده - صفات ایه صدرتیه . علامه لاکرت (صینک) و جهله یازیلیدر . صافه قاضیرینه صیم
 کتیرت ل ن خفا قاعده و اقصا سن اولدینجه بدله ده مظهر ا قاعده کیده رکده .
 نادر ا صیم ایدر . استیلا ایدر . نه ائم و صمد استو پتیه اولدینجه .

پنجوات ییزینگ پیرنگ هم نه شکانا مینک نیدر کنه هم

مفعول اولتری - مفعول به : فی ، مفعول منه : دین ، مفعول معه : بیله ، بیلان ،
 مفعول فیه : را ، ده ، مفعول ایه : گما ، گمه ، غا ، فیه ، قا ، قه .

ضرایه اضاف - مضر غائب ی [یازغانی] ، جمع غائب : لاری [یازاغلاری] ؛

مضرد مخاطب : یک [یازاغیلک] ؛ جمع مخاطب : کینز ، یکینز [یازاغیلز ؛ یکینز] ؛

مضرد متکلم : یم [یازاغیم] ؛ جمع متکلم : مینز [یازاغیمینز] .

قاعده - آخونده حروف اصدال بریده لادن کلمه ره خیرا فافون اولد مضر غائب

صینه نه بر (س) زیاده قیلیر . آنا قاعده مناسنه اولان [آخید] خفا تقبله ایلله قندری

مناسنه اولان [قندری] قطع حظه و کاف و ی ایله یول برادر مناسنه اولان [اکا] ، تا و کسره

ایله ~~حلیله~~ طلاق دین اولان [مینته] کلمه لری مضر غایبری آخیدری ، قندری ،

اکاسی ، شته سی صدرتیه املا و تلفظ اولدندر .

ضریه نبی - ایرور ، درر ، ایرورلار ، دررلار ؛ سن : سیک ؛ یز : یگنر ؛

من ، مین ، او ، غایجه ایرور ؛ قارینه - الخ .

ضریه ملک - ی ، یلار ، وک ، کنز ، م ، وک ، وک ، وق .

کدرور ، کدره یلور ، کدرورک ، الخ .

بیضا تعلیم ایمدن مخاطب چینه لریه لار علامه یلر کدرور و کسره ، کدرور و کسره و کسره .

ضریه وصف - مناسنه ملکیت افرو ایدوب کلمه ن آخونده لامعه اولان کی ، غنی ، فی لغتیه

یا شداکی [کسجه ک] ، ایاغ رانی [قصده ک] ، حید صبرخ رانی [حید صبرخ ک] کج .

قاعده - بد صدرتیه ادات جمع هجبت طرفه ایسه طرفه ، مظهرنه ایسه ضمیمه لامعه اولدر .

عربی غلام دانی [عربی بنو رومی] ، جو عربی غلام [عربی بنو رومی] کی

ماں خاص اردات پیا نندہ در

آ - ند ا د ا ب م ایچند : آ ن ا م
ای - ند ا ایچند

اوامیون ۔ ایچون معانی سنیدارانہ ۔

گالی، عالی، - اچھوڑ مناسے ستیلہ ارانی در .

که نهد با فیه آیم او قدری قد نیک فراقین
یار اغراضی حق دریم سر (غالی) نایتم سب
اعضا - ترجمه دن مستباضه اولی و بعد از آن نیکه اولان غالی و غالی لفظی و یاکتم
امر حاضران آفرینه کلامی مصرع معانی ویریدید. او چون لفظی مصرع و سائرین را
صدکنه لایحه اولد.

ایمرا، ایچمه - ده مناسی اداان قورده -

۱-۱- بد رخی ده معانی قرائن ادائی در.

۲۰ - اذان طوف و اندک کمره سن پناز اجماع بر می عمده سید اذان خالده.

معون ونا قیماں کیجا عاقبت دروزان و سن یس قیمت یل ونا قیماق حی لک بار [یہ ۰]
 مادام کہ ان نہ سن و دروزان دن اتیز، ادبہ ایہ سن و حی لک ونا ایکن ونا ایتم قیمت یل [اراز مل]
 ۱۔۔۔ بہ رخ دی ده کی ارات طرف و ایکن مناس ارات حال در۔

الفایز او قدر را درع نایم هم حرفه ای به نفع تأییم [ارده آینه]
است را لفظی بفکره تدقیق ساخته مکرر

زلفین آصفان (دا) زلفین یو صفا تو شفا میند کونکول [آیدین دت مناس]
قصیده اول یو اریزه فاحشین یار دتوب

گدلك ، غولقي . - به نكاح امرى خرد آفرينه لایحه اولده ، ارادت لیاقت در .

خردمند چن موزین اذکا دیاسی ولی با صی چن هم دیگد لک ایاسی [سویده مکه لایه].

۱۔ دور ، دور ، دور ، دور ، دور ۔ بہن! مجھے در مناسبت ادا ہے ۔

دینی۔۔۔ دن مضامین ارادت ایذا و بیان در۔

تم دینا کھانا لہذا ایسے آفیق [آف مدن : ادارۃ]

- ستہ جاننے کے لیے انکو ایب بھیج رہا ہے۔ میرے قلمیہ میں مکران کا بھیج [طائفہ ف - پان]

جا، چه، قدر، مضانه اورات انتها در، بفتا کیت بیان ایہ۔

کمر کند - مردم به زندان افتادند چنانکه پیه ضعیف جانم [آفتاب در - اذان استرا]

اسماء نکره

- لایحه بلامه فرقتی بار - ایک محض جن محتوی بار [ایک محض ذوالہ - کیت] .
- اجا . - ارقہ - منانے کثرت افزا . ایدہ - ارات مقدار .
- پیرہ ، پیلہ ، پیلہ ، پیلان ، ایلہ ، ایلہ . - بدینہ جہی ایلہ منانے ارات مصاصبت در .
- ایما ، ایرما . - ایکسہ . - رکھ منانے ارات نفی در .
- س . - بد رخی ارات نفی در .
- کیم . - استفہام ، نئید ، بیان ارات نفی در .
- بدینہ دنت جہیہ ایک چکنی خفاہ و نہا من نیقلین [استفہام] .
- اینا آکان اسرا آکان عشق رین آہ کیم [نئید : نہا] .
- صعب ایدہ اعفاسی دستقہ در اظہار آئینک
- ایرہ قد نیک خالی گہ گہ نندہ گہ کدہ را کدہ کیم [بط - گدیا کہ] .
- بد در اول جہیہ و بافتیک سر رخامانی
- فی . - استفہام ، کثرت ، نفی ارات نفی در .
- فی کدن کیدہ کہ کیدہ نامہ نیم نہ خدتر بدینہ کہ بدینہ صحتینم [استفہام] کثرت .
- فی تیر یکمین فی اولک فی ساغ و میچہ من [ارات نفی] .
- قایہ ، قیا ، قیدہ . - بدینہ اوچرہ زہرہ و رھین منارہ ادارہ استفہام ارات در .
- قایان . - زہرہ منانے ارات استفہام در .
- مجان ، قین . - نہ وقت منانے ارات استفہام در .
- حایہ ، قی . - قننی منانے ارات استفہام در .
- قاید ، قید . - بد رخی قننی منانے ارات استفہام در .
- قانی . - زہرہ منانے ارات استفہام در .
- نخور ، نوز ، نندک ، نینک . - بدینہ جہی ناخیل منانے ارات استفہام در .
- نچہ ، نیچہ . - نہ خدہ منانے ارات استفہام در .
- مو . - می منانے ارات استفہام در .
- اوزرا ، اوزا ، اوزہ . - بدینہ اوچرہ اوزہ منانے ارات استفہام در .
- دیک ، دلا ، دیک ، دیک . - بدینہ جہی کی منانے ارات استفہام در .
- نیقلین . - بد رخی کی منانے ارات استفہام در .
- یکین . - بد رہ کی منانے ارات استفہام در .
- کیم گہ دہ ترکہ یکین کدہ برلا کہ دیک بدینہ نیک
- یکہ پریم عفر و عین صت و حیران بدینہ
- کی ، کی . - بد رخی کدہ ارات استفہام در .

رائی، رقی۔ ایکسره رخی مناسه اران عطف در۔

لیغ، لغغ، لب، لک، لیق، لوق۔ به ندرن جده مصدریت و نسبت اران در۔

ندتم و دل ایکیم تیلد سینک خیتی حوران کده ماین

صیغ ایما با فریک جرات لیغ فی برهم تاف سینک [اران نسبت : جراتی، یاول] کاشکی۔ اران تخته در۔

بارج، برج۔ به ندره هی و هر مناسه اران تبیم در۔

باری۔ به رخی هی و به ندرن مناسه اران استراق در۔

یا۔ اران تریه در۔

اکر۔ به ره اران شرط در۔

یقه۔ به ره اران شرط در۔

وه لا۔ واه یاذیق مناسه اران تاسف در؛ فراقتک پلا آت ایلارینک لا

آه وای۔ به ندره اران تحزن در۔

هادر هادا۔ به ندرن ایکسره اون مناسه اران لغزین در۔

جج فیلد کیزمد هاور فیلدک تیده گامینه کیزمد هاور میندک

باب سادس منته فاعلتی بیانده در [72 - 66]

ترکیب اضافیه اوله مفا ایه، صغرا مفا فکده۔ مفا ایه خلاصتی نذن اولد کده یانک و

نذن تانینک کده ایه سینک لفظ در۔ سینک نذن تان ایه کان حذف اولد ندب بلبللی اونی دینر

و سینک رخی ~~صغرا~~ لفظ حذف اولد ندب بلبللی اونی دینر۔ خوردن و نذن اولد کده مفا،

مفا ایه نتم ایه۔ ترکیب و صغیر، اول حفت صغرا مده حذف ذکر اولد ندب۔ مده حذف جمع اولد کده حفت

یه صغرا اولد استی اولد ندب۔ ترکیب اسناری مبتدا ایه خوردن و کرب اولان جدره؛ سادوخ کدیر اور

کده مده یوق تدر کج۔ حال ترکیب حفته عطف ایه استی اولد ندب؛ به کده و ب کیده کج۔ اران اسناری

اولان فی لفظ منای بغیر افاره ایه ن او عیدن لفظ راض اولد کده مده حذف اولد ندب

نیدرین یانبلد۔ کذلت صم ایه اول بر اولد کده مده حذف یانبلد۔ به ره اران نذاعه الاثر

مه حذف ایه بر اولد کده۔ ایه ملک سیما اعلیٰ سیما کج۔ ل ن ن فیه ره

صائت شمسنه باسقه وحدت مناسه افاره ایه ن ی فیلد یه ل شده ره ستم اولد کده وحدت

مناسه کده۔ آو یانک اسماء اعداد آخریه مفصله مفصله به ارانته؛ به آو کده ل بری

کده ل کج۔ آولا، اولان ایکسره یانک اسماء اعداد اولد کده، اولان مصاحبه؛ انقادلا

کیتی [ایکسره بر ابر کیده]، اوید اولان کیده [اوچی بر ابر کیده] کج ق ل اولد، ایه کلمه سنن

ی تصفیاً حذف اوله تدب ایکه اوله یازیق لازم ایکن ایضا اوله یازمیدر .

§ م 67 : بهر ارف ایضا اء بهر قاعده ل تطبیق فی ایچون ، بهر قاعده بهر تدب
یا بهر تدب اوله بهر تدب ، بهر تدب ای دن ادرج نظام و ایکی شوره یازمیدر ایچون .
ص 72-74 ره بهر قاعده لر ایچون فستر آلفه؛ حیرانه گدره دیز بهر تدب
ص 75 گلهن فستورده مناسره دیزمیدر .

TDV İSAM
Kütüphanesi Arşivi
No DFG-1863.3

سکندرخ لغات ذرا
تالیف میرزا احمد کبکان منشی نادر شاه

با وصف مزاول خدمت ساطعی و اشغال بمشاغل دولتی
که در سفر و حضر ملازم حضور و بام و فایع نکاری مضبوط صادر
امور و عرض مطالب جهود و تحریر فرامین و انجام مهمات نزدیک
و دور مامور بود مجمع و تالیف این نسخه پرداخت و از این ترتیب
حروف تهجی مرتب و هر حرف را بحركات ثلث مقبوله و سطرهای
مبتنی بر چند حرف نمود مثل اینکه نوشت کتاب الالف بیا الفوفا
حرف الالف مع الالف الی آخرها و بنای اشتقاق را بر صیغی که
علامات انها قیاسی بود کناشنه آن صیغ را در ذیل مشتقات
مذکور ساخت و هر یک که سماعی بود در تحت جوامد نگارش
داده هر کدام را در محلش علامه ذکر نمود تا طالب در وادی مقصود
قدم فرسای تعب نکشند بطریق سهل و بیهوده عرصه طلب و نیاز این
منزل مطلب گردد و بنابر صلاحت الفاظ و صعوبت لغات از استکلا
موسوم و بعضی از اینست با هات مؤلفان سلف دانند از راه ننگد کبری
و اعتراض که شیوه حریفان و رسم ظریفان است بلکه از برای تقویت
ادای طالبان بدون اغراض در مقام خود ابراد کرد تا بحاجات انقض

مرفوع و ماده شبهه من دفع کشته حمل بزرگ و سه و مؤلف
و تعدد و اختلاف معانی نگارده لغات مختصره و الفاظ مبتد
اشان را الفاظ و معنی جدا گانه تصور نمایند بقدر اگر چه نظر
بقاعده لغت نویسی واجبست که هر حرف پ و چ و ک و ج و غ و
و در حركات حروف ذکر اشباع و بیلا اشباع شود اما چون
نویسی که فرید ز من و استاد این فن بود مراعات این معنی نگارده در
نیوان خود جیم عجمی را با جیم عربی و حركات مشبع را با غیر مشبع قافیه
کرده چنانکه در ذیل رسم چهارم از مناسبت در تحت قواعد
متفرقه یا خواهد نگارش خواهد یافت لهذا فقیر نیز در بعضی جا
از ذکر اینها اغصا نموده مقتدای عجمی و عربی و مشبع و غیر مشبع
و چون اوزبیک توران و اهالی ماوراء النهر از بعضی الفاظ را مثل
کودماک و کیماک و کیماک و اشباه انها با کاف عربی تلفظ نمایند
و ترکانه و اهل خوارزم همان الفاظ را بدستور عجم با کاف عجمی
مذکور میبازند لهذا اول هر دو فرفره را صحیح دانستند و حرف
کاف نیز بقید عجمی و عربی پذیرد اخت مکرر بعضی جا که با حرف عجمی

نویسی که فرید ز من و استاد این فن بود مراعات این معنی نگارده در

کاف عجمی و عربی پذیرد اخت مکرر بعضی جا که با حرف عجمی

یا با شایع معمول به فرقی بین و قیدان لازم بود و بنا بر اینکه درین
تالیف مقصود بالذات حل لغات کتب منظومه و مشهوره حضرت
نوابی بود و بعضی از لغات مغولیه و روسیه بالعصر ذکر شده از
شواهد آنچه را که مشاطه فکر اعجاز غامضی انجناب دیورسینه بود
مستغنی از ذکر او دانسته قید نکرد و اسامی شعری دیگر را که رابطه
جوی خرم این محفل و هودج کش لیلانی انجمن بودند بمعرض بیان
در آورد و آنچه از کتب نظم و نثر انحضرت بنظر این کاتب رسید
که لغات آنها درین تالیف مذکور است و از ده جلد منظوم و
جلد مشهور است أما المنظوم غریب الصغر و نوادر الشباب و دیاج
الوسط و نوایدا الکبر و جبریا الایراد و وفهاد و شیرین و لیلی و چون
و سبعة ستاره و سد سکندی و لسان الطیر و ازبوی منظوم و
الجواهر أما النثر عجب الفلوب و میزان الاوزان و حمة التجهیز
و نسائم الحب و نارنج الانبیاء و نارنج ملوک عجم و مجالس القباب
و مناجات و وقف نامه مددسه اخلاصیه و چون بخواست کتاب
تالیف شامل لغات مشکله فارسی و عربی بعضی از آنها نیز باطنی

از سبب تالیف

نزدیک است

کتابخانه

کشد کان ایهای باقی نمانده تمیزی هم در بیان هر سه لغت بجا
آمده باشد لهذا در آخر کتاب نذیری قرار داده لغات فارسی
عربی و از ده جلد منظوم را که اهم بودند در ذیل آن اجمالاً بجز
شواهد مذکور ساخت مگر بعضی از لغات که در فرسنگها مکرر
بنمود و قید شاهد آنها لازم می نمود و از مشورت بزرگواران لغات
فارسی و عربی محبوب الفلوب که با کثر طباع مرغوب بود آنگاه
نمود اگر چه فراخی در تالیف خود نوشته که چون الفاظ ترک از
میزان و مصدر عاریت بنای کتاب خود را بر استنشاد آن
شعر قدما گذاشتم اما قول او از روی تتبع و تحقیق نیست و بجهت
شایسته ادعان و تصدیق نه و الحی ضوابط و قواعدی که در لغت
ترک معین و مقرر است نه در لغت فرس هست و نه در لسان عجم
و تمام صبیحان موافقت با صابره علم ادب از آنجا که دانستن آنها
بطلان بیان لازم بود از ضوابط و قواعدی که در ضمن یک تر صیف
و نش منیامر قوم و بنواهد و حج مبرهن و معلوم ساختن از آیمیا
اللفظ موسوم و چون الی الان کتابی بدین نحو صرف همت احد

در کتابخانه
کتابخانه
کتابخانه

بر صرف و نحو لغت ترك تالیف نگشته و تا این زمان نسخه بر نویسی
بر قواعد صیغ و ادب اشتقاق و انصاف بیافیه اولین رساله است
که کلک مؤلف بهمدستی توفیق از روی استغفار و تحقیق بر پاخته
هرگاه قصور و قوری واقع شده باشد توقع از ناظران آنکه بحاجه
لطف اصلاح نمایند اگر چه در لغت عرب مصدر اصل کلام و ما
اشتقاق صیغ است اما در لغت ترك فعل امر قایم و اسطوانه صیغ بیافیه
و علامتی که از برای هر موضوع و مقتر است هر یک بر فعل المثنی
گشته بالحق ان علامت معنی مختلف و بمعنی دیگر مضروف میگرد
و در وضع و اساس هر صیغه تغییر را بهمپای هر سوی فعل امر که در هر
حال بر حال خود باقی و هیچ علامت بدان دلالت است مثل آن بود
و کین و کمال که فعل امر است هرگاه خواهند که مصدر بنمایند بدان
و ما که علامت مصدر است بر آنها الحاق نموده الما و لور و ما
و کیمما و کیمما میگویند و اگر فعل امر را بهمانند روی و
را آنها منضم ساخته اند و آوردی و یکدی میخوانند و علی هذا
القیاس در سیاق کلام جفتای صیغ مشتق است که چون علامت

ترکیب ده مثل تیر
رضو صری

ر و ی

ملحقه را

ملحقه را

ملحقه را از حذف کتد فعل امر از ان صیغه باقی نماید
و آنچه ما و رای این باشد جوامد خواهد بود و کاهست که
علامتی بر علامت دیگر انضمام یافته معنی علامت سابق را از
لفظ منسلح و بمعنی دیگر مضروف میگرداند مثل رای مجهول و دور
که علامت فعل مضارع است بقاعده مقرر بر فعل امر الحاق
یافته فعل امر را مفید معنی استقبال میسازد و خان و کان
بر فعل مضارع علاوه گشته معنی استقبال را از و مسلوب نموده
بمعنی مصدر و فاعل و غیره منقلب میسازد و باید دانست که بنیافیه
استعمال صیغ از دو قسم بیرون نیست یا با قاف و غیر است یا با کاف
و این هر دو قسم باید از روی هماع و اختیار باشند نه از روی قضا
و اختیار هر چند که فراخی در تالیف خود نوشته که ذکر قاف و کاف
تجربیه است و طالع هر وی نیز بنقرب ذکر معنی الخوچی نوشته که
عین معجز با کاف بطریق تجزیه بر اسم فاعل داخل میشود مثل قلیغی
و بیلکوچی یا قول هر دو خطی از ربط و نائی از سهو و خطا است
و نیز که لفظ قیل که فعل امر است بمعنی بکن کافی است و تمامی صیغ

ای سه و دور

خان و کان

ق، غ، ک

با قاف و عین اشتقاق میباشد مثل قیماق و قیلغای و قیلغوی
 و اخوات آنها و پیل یعنی بدان کافیت و صبیحان با کاف مذکور
 میگردد و پیلماق و پیلکای و پیلکوی و اشباه آنها و تغییر و تنوع
 بهیچ وجه در آنها داده نیست چنانکه انشاء الله بتفصیل ذکر
 خواهد یافت منبأ اول در بیان وجوه صبیح و انشمال است
 ده باب باید در بیان مضاد را اگر چه نظر بضایطه کلیه فعل است
 چون ام المصباح است باید مقدم ذکر شود لیکن بنابر آنکه در عربت
 مضاد و تقدم داشت ناستیاله درین بحث نیز ذکر مضاد در مصدر
 ساخت و از امتیازی هر دو فصل نمود فصل اول در مضاد و مضار
 و انشمال بود و قسم است قسم اول آنست که بعضی مصدر و موضوع
 است و ان ماق و ماک است که در ذیل تر صیف میباشد همچنانکه
 در لغت فیه مضاد است که در آخر آن دال و نون یا نا و نون و لغ
 شود مثل زدن و بستن در لغت ترك است که در آخر ماق و ماک
 واقع شود مثل آماق یعنی کرفتن و کبماق یعنی دفن قسم دوم
 آنست که بمعانی دیگر موضوعند اما بمناسبت مقام بعضی مضاد

ساده است

امی مصدر و ماق و ماک

مصدر و ماق و ماک

هم استعمال میشوند و ان برد و نوع است نوع اول صبیح
 نجل قسم اول فعل مضارع است مثل بار و یعنی مهر و چو
 یعنی میکند و آخر بر یعنی در میکند اما بمعنی مصدر و فعل
 هم میباشد چنانکه بار و را بمعنی دفن گوید شعر بیکه قان
 باردی الم لار؛ بوزن لایب هر داغی؛ ضعف افراطی بافتلا
 شوردی بار و چاغی؛ و هم چنین چکار را بمعنی کشیدن در
 سبزه ستیاده فرماید شعر قطره انچو کونچه دست رس منکابون
 غنیر در بلچکار هوس منکابون؛ و نیز آخر بر را بمعنی رد کردن
 استعمال نموده الشاهد علیه؛ شدن او فونکچکس لار
 آخر در بن ارماس شیونیم؛ آند بن قبلور بن نوحرکیم ابر و نوشا
 جاند بن تنیم؛ باید دانست که صیغه مضارع هرگاه با ضمایر متصله
 انضمام یا بدافاده بمعنی مصدر میکند مثل باروری یعنی دفن
 و چیکاری یعنی کشیدنش و آخر بری یعنی رد کردنش و همچنین
 است بار و رونک و چکار و ینک و آخر پر ینک و اگر با ضمایر منفصله
 استعمال شود بمعنی مصدر نمی آید و همان بمعنی مضارع می آید

مضارع و ماق و ماک

مصدر و ماق و ماک

مضارع و ماق و ماک

مضارع و ماق و ماک

باشد و این در بحث ضمایله نیست که استقصا توان شد
 زیرا که متعدی هر مصدری بیک نحو بنا میشود چنانکه فوق
 بمعنی خلاص شد را فوق و ماق و تو ماق بمعنی سپردن را تو ماق
 و جو ماق بمعنی غوطه زدن را جو مود ماق و تو غماق بمعنی
 زائیدن را تو دغور ماق و یا ز ماق بمعنی خطا کردن را پاز غور
 و آز ماق بمعنی راه مکرر ترا آز غور ماق و تا ماق بمعنی بران
 شدن را آفر ماق و جو کماک بمعنی فرو نشین را چو کماک
 و کیت ماق بمعنی رفتن را کیستار ماک و کیماک بمعنی کشیدن را
کچو ماک و کو کچاک بمعنی کوچیدن را کو چور ماک میگوید
 و متعدی کرنی از غضاد و بلقظاد و دو تور و تایی و هرشت بنا
 شد چنانکه او ماق بمعنی زدن را او رد و ماق و سورما
 بمعنی مکیدن و پیر سیدن را سور د و ماق و تو غماق بمعنی کشتن
 را تو تور ماق و آتماق بمعنی انداختن را آتور ماق و او چرما
 بمعنی دوچار شدن را او چر اتماق و سودر ماک بمعنی بر زمین
 کشیدن را سودر اتماک مینامند و در بعضی الفاظ که لغاء

به نیت مدتی تریلر، چینه
در معادن به دست می آید
دارد: - قدرشمار -
قدر تریلر و قدرشمار -
تربیده و قدرشمار -
چینه و قدرشمار -
تربیده و قدرشمار -

مکتبہ حیدر شاہ، حیدرآباد
دوسرے مکتبہ حیدر شاہ
یا پھر دوسرے

ثابتین واقع میشود بآن تا را حذف می نمایند مثل اینکه ثانیاً
بمعنی چشیدن را ناو و ماق و نا اِماق و اِمعنی خوابیدن را
یا تو و ماق میگویند اما در بعضی الفاظ اسقاط جایز نیست
مثل متعدی اِماق و تو و ماق که از البسته آتور و نا و ناو و ناو
باید گفت چنانکه در فوق مذکور شده و بعضی جایز الی و نا
از دو و تو و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق
مهمله منضم میسازند مثل اِماق و اِمعنی کشتن و اِماق و اِماق
بمعنی کز چیدن که متعدی انداز آتور و ماق و اِماق و ماق و اِماق
و بعضی جا حذف جایز نیست مثل الماق و اِمعنی کز چیدن و اِماق
بمعنی نواختن که معنی آنها را البسته آتور و ماق و اِماق و ماق
باید مذکور ساخت و گاهست که لفظ دو و تو و ماق و ماق
واقع میشود مثل تو و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق
بمعنی و اِماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق
بنابینای قرشت بران ملحق ساخته تو و ماق و اِماق و اِماق
و اِماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق و ماق

ستہ ہر مقام پر

مراکند واد

نامی

ایک تہ بہ ایک قصہ کی زبان
تہ لکھ رہی صرف ایک بار

قفقہ بقیہ نہ . اسقوا و جاز
دکھ . قفقا اقا و قزاق
قفقہ / یا صفیہ آتویان و
آتویان اولد .

لیکن در دو دانه
 اینها در وقت عرقیده
 در میان خود
 در وقت عرقیده
 در میان خود
 در وقت عرقیده
 در میان خود

میان و جلاله
جلال و جلال که مستقیم
لهو و جلاله

تذوق، ادستبار

این مصلحت را میباید از دست نداد
و باید که در این وقت که همه
بازار در غفلت است، این کار را
انجام داد.

مخاطب از فعل امر در مقاله میجد هم از حیرت لایزال گردید شعر کیم
باردین بر سبزه هوار شنید ، وای آرا اولور یونک دپوارینک
و معنای بعضی الفاظ بدو نوع استعمال میشود مثل اولور ماق
و اولور غونماق و معنای کورماک بمعنی دیدن را کورسانماک
و کور کورماک میخوانند و دو علامت معنای هم کاهی در یک صیغه
اتفاق می افتد مثل تینکورماک بمعنی رسانیدن که نای قرشت
یران الحاق نموده تینکورماک میگویند چنانکه در سده سکندری
بمعنی متکلم وحده فرمانبرد شعر مغلیه سپاهبزی جان ملکپدین غنی
جان ملکپدین لامکان ملکپدین ، یا ساق پیر تینکورماکین و
فوج که کوتون چوبک فی خضیض و فی اوج ، و همچنین است
تبر تیکماک بمعنی فزیده کردن که معنای تبریلماک است اما تبر تپورماک
هم مینامند چنانکه گفته اند لادری شعر تبریکنی اولور وور کافور
تینک بار ، تبر تپورماک اولو کنی مشکل ابرود ، و همگی این قواعد
سماعیت من البدایع بد آنکه مصاد چون بهم ضمیر متکلم و حد
اضافه شوند نظر بقاعده کلیه که در ذیل رسم چهارم از ضمایم ششم

میند کایه که مقدس ایند
 تدوینیم اولدوزانی و
 اولدوزقونیانی زندا کدیال
 کایه خد مقدس کدیال
 و کدیال کدیال
 یقیناً این سند علقه
 صحت و برکت تنگه
 که به کایه خد علقه
 تنگه خد کرد

- زنا نیتیک ده به بدو
 به به نیتیک ده به بدو
 آ نیتیک ده به بدو
 به به نیتیک ده به بدو

[illegible]

نکارش خواهد باین حرف آخر علامت مصدر مکسوره اضافه نمود و این صورت افاده معنی مصدر میکند مثل الماغم یعنی گرفتیم و کیلماکم یعنی آمدیم اما اگر بضم غین و کاف مد کوژند افاده معنی مضارع منفی خواهند کرد مثل الماغم یعنی نخواهم گرفت و کیلماکم یعنی نخواهم آمد و غوم و کوم از جمله علامتا جداگانه است که در ذیل باب دهم مذکور خواهد شد قاعد بدانکه قافی و کافی بودن مصادر و اسماء مصادر و اسماء عیبت اما اشتقاق صیغ انها قیاسی است یعنی آنچه از مصادر رقی است البتہ صیغش با فاف و غین و آنچه کافی است با کاف اشتقاق میباشد مقام بحث اگر گویند که چگونه است که ایلمک که بمعنی بند و دام است کافی است و ایلباق بمعنی گرفتن و ایلباق بمعنی گرفتار شدن با صیغ مشتقه کافی است جواب گوئیم که ایلباق بمعنی بند شد مصدر ایلمک است که کاف است و ایلباق و ایلباق که کافی اند مصادر جداگانه اند اما در معانی بیکی یک نزد یک اند که اگر گویند که چگونه است که بیشیغ بمعنی خسته

نیل دیو دراز را بینیف (پسته) و
دانش مصری پیش کن در دستنه جبه
گرم بد خب می کند آ می استراحت

غلام و کلام ہمنہ
آریچہ علامہ کہ ارشدی باب
ذہنہ و مدہ - ادلا حقیہ -

قان د کړ ایدین مصرکه
 سخی ایدیندیه ایدیه ستره استغنه
 ایدیه حصار قیامیه ، قلعانی
 مصرکه حصار معلق قان ایدیه
 حصار قیامیه ستره معلق حصار ایدیه
 نگین . فقط دیرلر که بنه ایدیه ستره
 الیک ؛ یا ناله ستره معلق الیک
 د یا ناله ستره معلق الیک
 مصرکه ستره ستره حصار قیامیه
 حصار ایدیه دیرلر ، جواب دیرلر
 الیک (باقاعنه) که ستره
 مصرکه الیک د الیک
 د الیک آیدیه مصرکه ، آیدیه
 ستره دیرلر یا قیامیه .

چنانکه گویند المانع یعنی بکفرین که مخفف المانع است و کیلا کا
 یعنی بآمدن که مخفف کیلا کانت و همچنین میگویند که المالی در
 یعنی گرفتاری است و کیلا مالی دور یعنی آمدنی است و نیز صیغه مشکم
 مع الغیر فعل ماضی که مصطلح و معول به طایفه جناب و عموم ائمه
 روم و ایران است مثل ایلاد و کرم و یعلاد و و یعنی که هر کرم
 میکند مثل ایلاد و کرم یعنی کرم و اغلال و غم یعنی که هر کرم
 علیه من فضولی باملاء الزمیه شعر آیه ایلاد و کرم و خومان
 ایچوند قان اغلال و کرم غنچه خندان ایچون در و همچنین است
 نوکد و کرم یعنی پنجم نوکد و کرم یعنی نهمین چنانکه فضولی گویند
 نوکد و کرم قانی غنیک اول آستان ایچر پریده ام ایچر تو بر ای
 قان ایچر و ازین نوع است اولد و کرم یعنی نهم و اولد و غن یعنی
 شد و او بود و شتر الشاهد من فضولی قان کین باغ غنیک اول
 لاله رخ قال اولد و غن یعنی یلین جگر کرم کاله سنده داغ سها اولد
 یلین فصل دوم در اسما مصادر و ان معایست و بر دو نوع است

منقول ضابط
 (نزه) صیغه شکر مع الیر و کرم
 (این جمع شکر مینه سنده) مینام
 در به تدریس (روم) و ایران تدریس کرده
 سعدی به دره مثل ایلاد و کرم
 بنید و کرم خیر و کرم و یا اولد و کرم
 بر آستان ایچر کرم مع غنیک
 ان به ایچر ایچر کرم و غنیک
 ایچر کرم و غنیک

بیت یکم

نزه تدریس و تدریس
 به یاد

بیت دوم

اولد و کرم و اولد و غن
 بیت یکم

ایچر کرم و ایچر کرم
 و به کرم و ایچر کرم

فصل دوم

نوع اول مخضات اند که همان معنی اسم مصدر آمده اند از لفظ
 بعضی است که باقای قرشت میباشند مثل اونوت یعنی فروش
 و اوبات یعنی خجالت و باقاف و غن مستعمل است مثل بوبرق
 یعنی همان و آلداغ یعنی فریب و بعضی با کاف وارد شده مثل
 یلینک یعنی دانش و یلواک یعنی سوراخ و بعضی باشین مثل
 کشته مثل اوروش یعنی جنگ و یوروش یعنی رفتار و توروش
 یعنی ثبات و قیام و اوچوش یعنی مروارید و برخی با هم مصطلح است
 مثل اولوم یعنی مرک و بولوم یعنی معرب و بعضی باون و جیم
 مذکور است مثل سوکچ بمعنی دشنام و ساغچ بمعنی اذیت
 و خیال و نور قوچ بمعنی خوف و برخی با لام مشهور است مثل
 سیورغال بمعنی بخشش و احسان و با سال بمعنی صف منظم
 و مرتب و بعضی باون استعمال میشود مثل یلین بمعنی جمعیت
 و یا غن بمعنی باران و بعضی بلفظ غو و کوا واقع شده مثل بارغو
 بمعنی تفرق و سرغو بمعنی پرستش و آغو بمعنی اخذ و پرکو بمعنی
 و بعضی بدو سه وجه مستعمل است مثل آغو پرکو و آغش پرش

(نقصات) کرم، اسم مصدر
 مناسبت در / بر خاص / نایب است
 اورد / بند / اوردن = زاندر / ق
 اوبات = خجالت / بنفیر / ق
 و غ اید / سنده / به یزدن = زاندر
 و آلداغ = فریب / ق
 بنفیر / کاف / اید / یلین
 دانش / تدریس / سدا
 بنفیر / شین / اید / سدا
 اوردن / غن / به روست / رقا
 تدریس / ثبات / قیام / اید / سدا
 بنفیر / جیم / اید / سدا
 معرب / سدا
 بنفیر / سدا / جیم / اید / سدا
 سوکچ / سدا / ساغچ / اید
 بنفیر / لام / اید / سدا
 غن / سدا / با سال / صف منظم
 درت
 بنفیر / یلین / اید / سدا
 یلین / سدا / یا غن / سدا
 اید / سدا / آغو / سدا
 پرش / سدا / آغو / سدا
 بنفیر / اید / سدا
 آغش / سدا / آغو / سدا

داد و سندا و آلیع و سانیع و آلتش و سانیش یعنی خرید و فروش
و قلیع و قلیش یعنی فعل و کردار و نظایر اینها بسیار است نوع
دویم از الفاظ مشترکه اندوان لفظ غور و کور است مثل چیغور

یا یکی درج ، انداز مشترکه
به نمره ، غور ، کور ، درج
چیغور ، غور ، کور ، درج
تیمار ، غور ، کور ، درج
به نمره ، غور ، کور ، درج

یعنی درآمدنی چنانکه گوید شعر کور کاح اول نوری به شمع غور و درج
نور شمع بلا کور که چیغور کور به شمع غور به بلا کور کور و درج
است تیمار غور یعنی آسایش و بقوار الشاهد علیه ، صحبتیم
آزرد مجانیندا بولغای کاشکی ، دودی آنلیک تیمار غور جانیدا

به آسایش ، غور ، کور ، درج
تیمار ، غور ، کور ، درج
به نمره ، غور ، کور ، درج

بولغای کاشکی ، و این دو علامت در بعضی الفاظ افاده معنی فاعل
میکند چنانکه در باب چهارم در بیان اسم فاعل مذکور خواهد شد
باب دوم در بیان فعل ماضی و آن بر سه قسم است قسم اول علامت
است که بمعنی ماضی موضوعند و آن بر دو نوع است نوع اول فعل
است برشش علامت که بر بیست و چهار وجه استعمال میشود علامت
اولدی و بیست که علامت مفرد مغایب است مثل الدی یعنی گرفت
و کبکی یعنی رفت دیگر دیر و بیلار است که علامت تشبیه مغایب است
مثل الدیلار یعنی گرفتند و کبکی را یعنی فرستادند دیگر دینک و دینک

یا یکی باب : فعل ماضی
ادع ، غور ، کور ، درج
مفعول اولی ، غور ، کور ، درج
مفعول ثانی ، غور ، کور ، درج
مفعول ثالث ، غور ، کور ، درج
مفعول رابع ، غور ، کور ، درج
مفعول خامس ، غور ، کور ، درج
مفعول ششم ، غور ، کور ، درج
مفعول هفتم ، غور ، کور ، درج
مفعول هشتم ، غور ، کور ، درج
مفعول نهم ، غور ، کور ، درج
مفعول دهم ، غور ، کور ، درج
مفعول یازدهم ، غور ، کور ، درج
مفعول بیستم ، غور ، کور ، درج

دیگر

و تینک و تونک است که علامت مفرد مخاطب است مثل الدنک
یعنی گرفتار و اور دینک یعنی زدی و کهنسینک یعنی رفتی و
تونونک یعنی گرفتند و دیگر دینکیز و دینکلار و دینکوز و دینکوز
و تینکلار و تونکلار و تونکوز و تونکلار است که علامت تشبیه جمع
مخاطب است مثل الدینکلار و الدینکار یعنی گرفتند و گرفتار و دینکوز
و دینکلار یعنی زدی و کهنسینک و کهنسینکلار یعنی رفتند و تونکوز
و تونونکلار یعنی گرفتند و گرفتار و دینکوز و دینکلار و دینکوز و دینکوز

۹

درج ، دوم ، نیم ، دوم

درج ، درج ، درج ، درج

و تونونکلار یعنی گرفتند و گرفتار و دینکوز و دینکلار و دینکوز و دینکوز
و تینکلار و تونکلار و تونکوز و تونکلار است که علامت تشبیه جمع
مخاطب است مثل الدینکلار و الدینکار یعنی گرفتند و گرفتار و دینکوز
و دینکلار یعنی زدی و کهنسینک و کهنسینکلار یعنی رفتند و تونکوز
و تونونکلار یعنی گرفتند و گرفتار و دینکوز و دینکلار و دینکوز و دینکوز
که علامت متکلم مع الغیر است مثل الدوز یعنی گرفتیم و سانشون
یعنی فرخندیم و کیدرک یعنی آمدیم و کیتبولک یعنی رفتیم و وجهه
اختلاف حروف و حرکات آنها در مبنا ششم در ادای املا
مستور خواهد شد و علامات متکلم مع الغیر گاهست که جزو کلام
هم واقع میشود مثل یونوق بمعنی حایل و برده و وجود و ک بمعنی
حرکه و اونوک بمعنی گشت و موزنه قاعده موافق محاورات ازاد

تکلم مع الغیر مع ستریم ستریم
مفعول اولی ، غور ، کور ، درج
مفعول ثانی ، غور ، کور ، درج
مفعول ثالث ، غور ، کور ، درج
مفعول رابع ، غور ، کور ، درج
مفعول خامس ، غور ، کور ، درج
مفعول ششم ، غور ، کور ، درج
مفعول هفتم ، غور ، کور ، درج
مفعول هشتم ، غور ، کور ، درج
مفعول نهم ، غور ، کور ، درج
مفعول دهم ، غور ، کور ، درج
مفعول یازدهم ، غور ، کور ، درج
مفعول بیستم ، غور ، کور ، درج

مما لا دور ميب = مكره
ادار ميب = مكره

ساحر علامت اوله
عنان = گمان

ساحر محبوس علامت اوله
عنان = گمان

مفاع

ماضي ميكند و مثل الادر و ميب يعني مكره و اوراد و ميب يعني
ميرده و قيل الادر و ميب يعني مكره علامت دوم عان و كان است
كه در باب اول بيان مصادر مذكور شد اما بمعنى الماضي مع الفعل
الله في قد و قد اما س جيت نهالي دور آچيلغان كل باشورغان
بر كل بوتكان شكر اندا يعني تعالى الله قد بشت نهالي جيت است كه
انجا كل و اشده و بر كل كل پنهان شد و شكر و پيد اما بمعنى الفعل
و الماضي الجوهول مثل باشور و غان يعني پنهان كرده شده و بوتكان
يعني رويانده شده و اين صيغه در محاورات اراك دوم و ايران
بجفت غين و كاف مستعمل است چنانكه در ذيل مصادر مذكور
و علامات انها غان و كان باشد و آخر هر دو قسم مضارع و ماض
ميشود اما بمعنى الماضي مثل الادر و غان و الادر و غان يعني كرفته
و كيلور كان و كيلاد و كان يعني آمده اما بمعنى المفعول و الماضي
الجوهول مثل باشور و غان و باشور و غان يعني پنهان شده و
بوتكان و كيلور كان و بوتكان و كيلاد و كان يعني رويانده شده و بهتر
كه الحاق بايد بالاشتراك افاده معني فاعل و مصدر هم ميكند چنانكه در ذيل

مصادر

مصادر در باب اول نكارش بافت و در تحت اسم فاعل هم بيان خوا
شد و در معني مصدرى همان بافت و متصله استعمال ميشود و
باشور و باشور و غان و باشور و غان يعني پنهان شدن و بوتكان
و بوتكان و بوتكان و بوتكان يعني رويانده شدن و فصل استعمال
نوع دوم صيغه مضارع منفى است مثل يازيلمايد و آچيلمايد و
يعني راني نميآيد اما بمعنى راضي منفي هم آيد يعني راضي و چنانكه گويد
شعر شكيخ طره سيد بن كرم يازيلمايد و ريفته تور و اما هنوز
آچيلمايد و قاعده بدانكه فعل مضارع چون بار و بافت اما معني استعمال
شود و حكايت حال ماضيه ميكند مثل كيلور ايردي و كيلاد و
ايردي يعني محامد القاهر على القاني شعر كيلاد و ايردي چيم
منى كور كاج ياندى اى فولو ييكاجيقيم منى نادان او تر د بايتيم
در بيان فعل مضارع و ان بود و قسم است قسم اول آنست كه در آخر
فعل امر و اى مفعله در مى آرند و ان بود و نوع است نوع اول
معا عيب و ان فعل امر مسكونه الاخر است مثل آل يعني كبر و ان
يعني پندار و بر يعني پند و عيب يعني كبر كه انها را هم كه الاخرى

عنان = گمان
مكره = مكره

مفاع منى كرم
مفاع = مفاع

مفاع = مفاع

ضد مفاع

برای مهمله منظم میسازند اما حرکت حرف آخر آنها در بعضی
 نیست و بر آنکه سکون حرف آخر بعضی بهتر و برخی بدتر است و بدین
 مثل اینکه آل و آلور بضم لام و آت و آتار بفتح تا و بر و بر بضم
 و چک و چکار بفتح کاف استعمال می نمایند و چنان نیست که مضوم
 مضوح یا مضوح را مضوم توان گفت و درین نوع تابع طریقی است
 باید بود نوع دوم قیاسی است و انفعال امر مفعول که الاخر است مثل
 استا یعنی بخواد و بعضی بشوی و بشی بگو که آنها را بدون فتح حرف حرکت
 برای مهمله افزوده میگویند که استا یعنی بخواد و بر و بر یعنی بشود
 و بر یعنی بگوید این هر دو نوع معنی مصدر و فاعل هم آیند چنانکه
 مصدری با سواهد و ذیل باب اول در بیان مصادر مذکور شد
 فاعل در تحت باب چهارم در بیان اسم فاعل نکات خواهد یافت
 دریم مشتمل بر سه نوع قیاسی نوع اول مبتنی است بر سه قاعده اول
 آنست که اگر فعل امر سکونه الاخر باشد حرف آخر مضوح و لفظ اول
 بران ملحق میسازند مثل آل وکیل که از اولاد وکیل اولاد و میگویند
 یعنی میگوید اولاد قاعده دریم آنست که اگر فعل مضوح الاخر باشد

مضارع و آینه
 آلوده و کید و کبی
 زده و علاء و سیه

مثل استا و اسرا و یا مضومه الاخر باشد مثل یور و او قویای
 حلی بران ملحق و ان را بر لفظ دوم اضافه کرده میگویند که
 استاید و بعضی میخاهد و آساید و بعضی نگاه میدارد و یور
 یعنی میشود و او قوید و بعضی میخواند قاعده سیم آنست که فعل
 امر سکونه الاخر مثل وی و ی چون باست بدستور نوع دوم
 حرف با بران انضمام باید و در انصورت القاء بر یابین واقع شد
 بود لهذا لفظ دوم بر همان فعل ملحق ساخته از باب اشباع کسر
 تکلم کرده میگویند که دید و بعضی میگوید و بعضی میخورد
 بحث اگر گویند که مصدر بر یقیاق بعضی منع کردن در وزن باد بها
 بعضی گفتن و بیما که بعضی خوردن بحسب ظاهر مساویست بوجه
 مضارع دیما که ویر و دید و وید و وید و مضارع یقیاق یقیار
 و یباید و وی آید چنانکه گوید الشاهد علی الاول شعر الخ
 سبلا نهان نونون نوائ خسنه که بنیاشکین اه او را و یقلاد
 اگر آهین بیسار الشاهد علی الثانی شعر بار و آکو و یقیاق
 اختیاریم مبنی هر پنج که کونکوم یباید و جواب گویم که یقیاق

ساده احدین صدق
 علامه سید
 ارمین شکر مضارع ی حرف
 ارمین ارمین علامه سید
 القاء یا بین ارمین
 دیده و سید (کسر اول
 استا سید)

چون باشباع کسر تلفظ میشود از جمله شایه ریای آن بر کلمه
 باین جهت مضارع آن بشیار ویتیا دوری آید و بیاک و بیاک
 چون بلا اشباع تکلم میشود داخل حادی و حرف ثانی الحاقه ریای
 حتی باشد بیان کسر است لهذا مضارع آنها درودید و درود
 بیدوری آید نوع دوم الفاظ مشترکه انداز انچه ریای و کای و سون
 و دین است که در آخر فعل امر در آید مثل آغای و آولسون و
 آلدک یعنی بگر و کیکای و کیکسون و کیکدینک یعنی بیاید و
 در بعضی مقام افاده معنی مفرد مغایب از فعل امر میکند چنانکه
 در ذیل امر مذکور خواهد شد دیگر آنست که صیغه امر مسکونه
 الاخر و مفتوحه الاخر سازند مثل تیشا یعنی پوراخ کند چنانکه
 در سد سکندی در وصف سنان گوید شمر اوجی قطره سودین
 تالید چاشق تیناک کرینت از قطره سونانی و چمن است تاریله
 یعنی فراغت شود چنانکه بطریق جناس گفته شعرنا ایسم نوشق
 بیر آغری تاریلده کونکلوچی آراوسای پیر تاریلده کوز توتاریریم
 کوزوم سیک سول دین کونکلید انیم حیت تاریلده و این صیغه

آلرد

اسم غایب صیغه
و انرا (۴)

اسم مذکر

بیت با کسر

مصدر

مصدر و امر غایب و حال نیز میباشد چنانکه معنی مصدری در ذیل
 باب اول باشد هر قوم شد و معنی امر غایب در ذیل باب ششم
 و معنی حال در باب دهم بیان خواهد شد فایده بدانکه علامت قسم
 دوم از فعل مضارع و اگر عبارت از لفظ دور باشد چون بالفظ
 میسر که انفعالات ماضیست مرکب و از ابر منتسبات فعل اضافه
 افاده معنی استقبال میکند مثل ایسا دور میسر بولغای یعنی میورید
 باشد و قونغار دور میسر بولغای کیم نیالار و بیاجل از قونغار
 دور میسر بولغای و ذی الارنی انباشته میلاد دور میسر بولغای آئی
 روین پیرا الما غای باب چهارم در بیان اسم فاعل و ان بر دو قسم
 قسم اول آنست که بر معنی فاعل موضوعند و ان شتمل است بر دو نوع
 نوع اول قیاسی است و ان معنی درو علامت اول غوجی و کوچی است
 که در آخر فعل امر در می آید مثل آغوجی یعنی کبر خله و کیکلوچی یعنی
 آیند و خطبه طالع هروی در بیان معنی آغوجی نوشته که کامعنه
 فاعل و گاه بمعنی مصدری آید و صیغه مبالغه نیز واقع میشود غلط کرده
 است غوجی و کوچی هان بر معنی فاعل وضع شده اند و افاده معنی دیگر میکنند

استقبال است و در هر یک

اسم غایب

عربی و کوچی

طالع هروی و کبر خله

فایده اول دوم و ابران چون خواهند که اسم فاعل بنا کنند خود کورا
 از اسم فاعل ساخت و حرف آخر را بجز بک حرفی اضافه نمایند چنانکه
 آفوجی و کیلکوجی و نولفوجی را آفجی و کسلجی و نولفوجی میگویند
 هذا القياس علامت دوم لفظی بهمین معنی است که در آخر اسماء ذوات
 و غیره درمی آید مثل اوچی تبر که الشاهد علیه شعر بود و غیره
 کوکان و بچی و کانیغه اوخنا تنای : فراقینک اوقی بن انداکو رب
 بیکان و بهر هربان و همچنین است ایندکچی یعنی کوی که مردم را بهر
 خبر کند و پیشکچی یعنی نویسنده و چون در آخر مصادر واقع شود و
 و از آن بجز بچینه فاعل منصرف میگردد چنانکه در تاریخ باری میگوید
 است که بانه چنانیای دد و لغو اهل بقی قلب : بیکافوشو لما بچی بولک
 جوی همراشدنی و رفاق کردنی شد و نیز گوید که بالاحی لا ربینک
 اوستیکا انلا تمایچی ایدوک یعنی سوار شدنی بودیم و گاه هست که زاید
 بر کلام استعمال میشود چنانکه در منیا چهارم در ذیل زاید میگوید
 خواهد شد نوع دوم سماعیست و آن بر چند گونه است اول در اول
 که در آخر بعضی از الفاظ درمی آید مثل واول یعنی دیدن با ویا واول

حی ایله اسم فاعل

سماعی ششم اسم فاعل
دل ارات

نظم

نظم و سازنده و بیکاول یعنی سفرهچی و دو سقا و اول یعنی مستظا
 و اشباه آنها دیگر است که آخر فعل مسکونه الاخر را منفع ساخت
 بر لفظ غایب و گاهی افزایند و آن افاده معنی استقامت و شدت
 میکند مثل توغان یعنی دایم بپزند و جاپان دایم نازند و اوراغان
 یعنی دایم زنند و کولاکان یعنی دایم خنده کنند و یکاکان یعنی
 بسیار برزند و مایکون من هذا القبیل دیگر جاقست مثل باسینچ
 که بمعنی خود ساز و خود آرا باشد چنانکه در تشبیهات محو الفلو
 گوید که باسینچاق مردانه بالماس : کو پلک پیورانه بالماس : دیگر
 آنست که بیلاکان را که الفاظ مشترکه المعنی است محذوف الکاف
 و جی بران لحق ساخته پس اینچ گفته همان بمعنی سایه استعمال
 نموده اند چنانکه در لیلی چون گوید شعر قول دو کسبک ایندکچی
 زنگی : ایکسند اینیر یسید : پلنکی و این شاد است قسم دوم الفاظ
 مشترکه اند و این برد و نوعیست نوع اول قیامی است و آن بر سه گونه است
 اول قسم اول فعل مضارع است مثل آچار یعنی میکشاید اما بمعنی
 کشاننده نیز آید چنانکه گوید شعر نالان : بن آچار بول بوز اول خور

سماعی ارات ایله اسم فاعل

حی ایله اسم فاعل

سماعی نهم اسم فاعل اول در تذکره

بلبلغز نه نانك كل آچلور فصله افزايد و همچنين است كورد
يعني ميديند و اينستور يعني مي شود و آبور يعني سكويد و
وانكلد يعني ميهمد اما چهار لفظ را در مقاله هجدهم از جبر
الابواب يعني فاعل و نمايد معرطف پيله ايلادي انسان سني دین پيله
قيلري مسلمان سني: پردی كورار كوز و ايشينور كوخ: ايشور پل
عطر نه انكلارد ملغ: و بمعنی مصدر هم می آید چنانكه در باب اول
در بنیان مصادر ترجمه یافت دویم لفظ غان و كان است مثل ديكان
و پیركان و ساچكان و تیركان كه بمعنی كوبيده و دهنده و افشاننده
و چيننده در شان الطير در وادی و جبهه اوله دبی ديكان در
نیركان اوزی: بذر لاساچكان اوزی تیركان اوزی: و همچنين
بوغان بمعنی شويند چنانكه فرمايد شعريوق شفق مظلوم قانسغز قاي
اردی سهر آني بوغان بحر اشكیم موج دین كولاك ایش: و نظريات
چومرغان بمعنی غرق كنده و اوچورغان بمعنی پراينده چنانكه در باب
دهم از محبوب القلوب در ذكر عشق كويد كه بحري دور و سيع البرقي
يوز عقل و هوش كپه سب جو مورغان: و ناعي در واقع مرتبه مستك

غان در همان ایه است

دهد و تقوی پاشين اوچورغان: و بمعنی مصدر هم می آید چنانكه در
ذیل باب اول در بیان مصادر مذکور شده فايد بذا كه اتراك روم
و ايران بقاعده كه در ذیل مصادر و بیان شده این صيغه را بنحیف
غین و كاف استعمال می نمایند مثل اینکه قیلغان بمعنی كنده و قیلن
میكوبند القاهد عليه من فضولي بلمله الرقيه شعري و غان الخ پيله
قامت ششادی قبل باد: اولوی مجل سر و خا ماتکی كورخ: و نظیر
اینست ایلکان بمعنی كنده كه اتر ایلین بفتح بای حلی مذکور بسیار
ایضا منه شعري و ایلین علامت ایلین پیدد پیلری: كه باز ارجو
رسوالزنده ننگ و نام اولی: و این لفظ در معانی مصدر و غیر باب
جشنای انطباق دارد و تمیز ذكر در لغت جشنای این علامت در لوح
مرد و قسم مضارع درمی آید مثل قازارغان و قازادورغان و ابورد
و ابورد و لادوركان كه شاهد ثانی را بمعنی خمر كننده در عنوان در
فرهاد و رسیدن و بار من كويد: كه در مینه نای كپه باخارا قازارغان
ایل: عجز كور و ب خارا قازارغان كپه ایل كانه و شاهد بر ایل
بمعنی كنده فرمايد: چوروك سونكا كلایم اولیش قویون ار لاشا

مفارع صیغه غان و كان
علاوه بر اسم فاعل

یا سه ای در جلد

باشنیکغه بود و لا دور کان بنیم غباری ببله و بمعنی مصدر هم می آید
 در ذیل مصادر مذکور شد و در بعضی جا بمعنی ماضی و در بعضی جا بمعنی
 مفعول می آید بسم صیغه مفرد مغایب است از فعل مضارع متقی مثل
 آچاس که بمعنی نیکشاید باشد اما چون با منتسب است فعلی استعمال شود
 بمعنی فاعل متقی می آید چنانکه گویند آچاس بولسا یعنی نیکشاید باشد
 و بمعنی مصدر متقی هم استعمال است چنانکه در ذیل مصادر باشد
 مرقوم شد نوع دوم به معنی است و آن بود که در اول عود و کور
 است مثل او جعود یعنی نثر و نیت خود بمعنی اسافین کند و او نکور
 بمعنی گزیده آمدنی و هم چنین است او یغامع و عود بمعنی بهار نهند
 الشاهد علیه شعر در مین ایلای هر مبر صاحب نظر غنیک
 کرد یعنی که کم او یغامع و نیتیم کوز آچاس او یعود بن و در بعضی
 اقاده معنی اسم مصدری و کند چنانکه در ذیل باب اول در بیان
 مصادر مذکور شد و هم چون گوشت مثل قوغون بمعنی قافله
 و او تون بمعنی گزیده الشاهد علی الاقل من سبعة سیاره شعر بود
 دبلار کیمه نشاب ببله یعنی قوغوندار اضطرار ببله و چون او تون

معنا - ع مترادف اسم کاسه
آچاس

عذر - د کرد - ای اسم قاع

عذر - د کرد - ای اسم قاع

بجی

بمعنی بیکان هم هست شاهد ثانی را بطریق ایهام بهر دو معنی ادوات
 شعر بر باران غنیک جان و کونکول حین اونی الله الله بله بولسا
 ابرمیش او تون و نیز فرمایند شعر بر باران فراوا احباب جان دین او ناول
 هیچ بامغور موند بن آیا او تون او لغایموا لکین و مثل اینست چنانچه
 اسب نیز دو و باد و زنده شد بد و بمعنی مفعول هم می آید چنانکه در
 ذیل مفعول مذکور خواهد شد و گاه هست که لفظی را که از علل
 قیاسیه فاعلت بر آن الحاق می نمایند چنانکه شاهد اول را در تاریخ
 الملوك در ذکر مهران چوپنه گوید که بهرام پرویزه قوغون بیاید
 اوزی پادشاه یقعه او نور دیش و شاهد ثانی را در لیلی مجنون در
 وصف حال مجنون گوید شعر بونکنه لایلا بان شماره و انکو نچیل
 ایلایان نظاره باب پنجم در بیان اسم مفعول و این مفعول است بر دو قسم
 اول الفاعلی است که در نفس بمعنی مفعول موضوع عند مثل سینوق
 بمعنی شکسته و میگوید و یلینک بمعنی مکوب و این نوع صیغ صفت است
 و اسم مصدر واقع می شود مثل بقوق بمعنی خراب و منهدم و تیلو بمعنی
 سوراخ و بوبوق بمعنی فرها نغمه دوم الفاظی است که اندکان بر چهار

عذر - د کرد - ای اسم قاع
عذر - د کرد - ای اسم قاع

اسم مفعول
اصول مفعول است و اولی

یا کسه

توقع است نوع اول پیش که در بعضی جا افاده معنی ماضی میکند چنانکه در
 ذیل ماضی بیان شد نوع دوم غان و کان است که در بعضی جا افاده مفعول
 و در بعضی جا افاده ماضی میکند اما بعضی الماضی که ذکر اما بعضی المفعول
 مثل قیلان یعنی شده و انایان یعنی یافته چنانکه در باب دوم از نحو
 القلوب در ذکر عشق که بو تریف قیلان عشق مفعول و جو کبریه
 قایم دور بواو نایان حال القوم مفعول و غازی دایم و نظیر اینست
 بعضی مکتوب و نوشته چنانکه در وصف خود پسندان گوید که به معنی
 هذیان این جار الیه پسندکار کثاف کان قیلای و بمعنی مصدر و فاعل
 هم اید چنانکه نکارش یافت قاعده بد آنکه از آنکه روم و ایران اوصاف را
 بقاعده که در ذیل صادر بیان شد بجهت مذکور و میسازند چنانکه
 اول کان بمعنی مرده و اولغان بمعنی شده و اولن میگوید و شاهد بر بعضی
 اخیر را مفعول بخدای گوید یا ملاله الرزمیه شعر لریب اول کو و کل
 ایست سنک مقام سکندر و نقافل الیه بر راجع داشیله ابادایت و هم
 چنین بانغان بمعنی سوختن و سوختن را باین میگویند ایضاً منه
 در و خزر که بر ستم کردن باین قابل حد کل اهل عذاب تیمر ذکر این عذاب

میتس ارایشه سندر
 غان ر کان الیه سندر
 قیلان به کی

ستر با کسر

خردین

در لغت جنسانی در آخر هر دو قسم مضارع نیز در آمده افاد همان
 معانی میکند مثل نو نو لور غان و نو نو لاد و و غان یعنی که فرزند
 و پسر و کان و پسر لاد و و کان یعنی نوشته شده و بالاشنک
 بمعنی مصدر و فاعل همی آید چنانکه در ذیل باب اول و باب چهارم
 مذکور شد نوع سیم لیغ و لوغ و لیک و لولک است که بمعنی پای
 نسبت و پای مصدری و ذو و ذاست اما با بعضی الفاظ افاده
 مفعول میکند مثل چیر یا شلیغ یعنی پیچیده الشاهد علیه شعر رقص
 در جرج چیر یا شلیغ که مضمون صورتین هیچ کم فهم اتمادی غوا
 نینک مضمونیدین و نظیر اینست کو مو کولک یعنی مدخوز چنانکه
 در خرو شیرین در از دها کشتن فرهاد گوید کو مو کولک بر کاشیدن
 شبه کون که بار و زن ایچره همین نا تمان دین آوزون و ازین قبیل
 بلنیک لیک بمعنی مکتوب نوشته شده چنانکه در خرو شیرین و غوا
 شعر قلیچ داداغی اسمی ابردی بلنیک لیک که اول واسم دین بامش
 ابلنیک لیک و لفظ کو مو کولک و بلنیک لیک در این مقام مترادف
 کو مو لکان و کو مو لیش و پسر لکان و پسر لیش اما ابلنیک لیک بمعنی

مضارع مینه / یا مکرر غان و کان
 غان و کان سندر یا پسر

لیغ و لوغ و لیک و لولک
 سندر و لیک و لولک

مفعول نیست بمعنی حدث و تیزی است نوع چهارم غون و کوز
 مثل تو غون یعنی محبوس و منقبض و پور غون بمعنی خشن و سوز
 کون بمعنی رانده و مطرود و این علامت در بعضی الفاظ افتاده
 فاعل میکند چنانکه در ذیل فاعل مرقوم شد با ششم در بیان فعل
 امر بخوبی که در ذیل باب اول نکارش یافت صیغه مفرغ مخاطب از فعل
 امر قائمه صیغ و جمیع علامات قائم و مولس برافست و گاه هست که از
 برای نزدشان و تزیین بیان غیل وکیل بران ملحق بسیارند اما
 علی الاقل شعر را کوزم و کیل و مردم لوف ایمدی فن فی لغیل و کوزم
 قراسیدام دم کبکی فی لغیل الشاهد علی الثاني من سبعة سنه
 شعر با یونیش ترکی این کیل یا که سلاکاح باشند الی کلیل
 و الحاقان لفظ تخیل است اما مخصوص صیغه مفرغ مخاطب از فعل امر
 و نهی است مثل فی لغیل و فی لغیل و ایما کیل و گاه هست که حرف
 لام را در غیل و کیل بنون تبدیل نمایند مثل یلا کین که غیر یلا کیل
 واقع شده یعنی طلن کن چنانکه گوید شعر چنانکه که فاشلادی محرابد
 یلا کین یلا کین منکا که فاشلادی محرابد اوق نور یلا کیم و چنانچه

عزت را کین از انهم
 مستند تکیه

فصل امر

غیر در کید علامه

عین را کین از انهم
 لیرینه ن کلینی

دیک

دیکین که بعضی دیکیل ذکر شده و هو هذا شعرین و منع دهری کیم
 هر سایل اندازد ساری با قاس دیکین ای سنج هفت تن موباشو
 تن اهر کین مو و لوز بکیر اغلب با بن نوع تکلم می نمایند قاعد و کاندک
 مفرغ مخاطب از فعل امر که اخوان رای مملعه با قبل مفتوح باشد از
 قبل با ر یعنی پروا بخوار یعنی تفحص کن و قایم یعنی هر که آن گاه است
 که حرف را در مضموم ساخته و او در کوزان درمی آید چنانکه در بیخ
 مذکور است شعری صبا او را کونکوم ایستایو هران بار و ولدی
 و ناع و بیابان لارنه بهر پرخار و تا پا کورانه جونا پسند هر قایان
 ایسا بائینه ابورول قویون دیک داغی الداب قانیاد و مخطنه
 نصیری این لغت را در دیباچه کتاب خود بمعنی مستقبل ذکر کرده و شعر
 اول را شاهد آورده و طالع هر وی گفته که در او اخرج موضوع از
 برای امر حاضر و او مضموم جهة طلب تا کبد تکایت درمی آید و در
 از خطا ناشی و طبع از قبول ان خالیست باید بداند که صیغه مفرغ مخاطب هر گاه
 خواهد که نشیبه و جمع بنا کنند اگر فعل سکون را اخر باشد حرف آخر را
 تحریر ساخته بنون و کاف ساکنین بران الحاق میکنند مثل کوزنک

صلا را ایدین مدته بند مهر
 و علامه ارغویه تکیه

با ستره ای در عدا

لیرینه در جامع مرد و یق

ارضا نزل تبه و حجر

و توفیق و آید و کیلینک و علت اختلاف حرکات او و نیک
 و الینک در ذیل مینا ششم در ادب املا نکارش خواهد یافت
 اگر مقرر که الاخر باشد بدون تغییر حرف و حرکت
 مینماید مثل باشلانک یعنی شروع کنند و او توفیق یعنی بخوانند
 و دینک یعنی بگویند و گاه هست که از برای نزد نشان مخاطب و وضع
 کلام نون و کاف خطاب را تیره داده بدو نوع استعمال مینمایند اول
 آنست که کاف بعد از نون را بمناسبت مقام بقاعده که در باب اول
 خواهد شد مضموم بامکسور نموده و زای هوز بران ملحق ساخته شود
 و توفیق و آید و کیلینک و کیلینک میگویند و مکنز اخوان و نوع دوم
 آنست که لفظ لا در که علامت جمع حاضر و غایب بران منضم است
 کور و انکل و توفیق و انکل و الیسیکل و کیلینکل و میخوانند و انکل
 علی الاقل شعر کور و انکل از عشق و شستن که نیم و لا در بران
 کج جانفش سالتین دور که مملکت بفرزند اما چنان علامت است
 که چون مفرد مغایب از فعل امر ملحق سازند افاده معنی استقبال
 هم میکنند چنانکه در ذیل باب سیم در بیان مضارع مذکور شد

جمع حاضر غایب

در غایب و مقرر
ریک از آرایه

علامت

علامت اول دینک است مثل آسردیک یعنی نیکم دارد و شاهد
 علیه کم که کو نکلین ایستاماس عکین مبتدئ آسردیک کیم شلی
 شیخان کیشی شینک کو نکلید آزار ایماس و همچنین است سورد
 یعنی بپرسد و اولدیک یعنی باشد و یک بمعنی مثل و مانند می آید
 چنانکه در بخش مذکور خواهد شد علامت دوم سونست مثل
 آسراول و سوراول و الون قاعده چون خواهند که صیغه جمع
 بنا کنند لفظ لا در که علامت جمع است بر علامت اول یا فانی ملحق
 ساخته سوردیکلار و سوراول میگویند و شاهد علی الاقل شعر
 شام هجرانیم وصال اهلینجه بچد قیسقه دور آن سوردیکلار نول
 دید که باشندن و همچنین است اولدیکلار و اولسون لاری یعنی باشند
 چنانکه شاهد بر اولد و درسد سکندری کو بد شعر و طرغ غزلان
 خلق آسوده دل : باری بزدین اولدیکلار اما بجل و این دو علامت
 تغییر از لفظ لا در که علامت جمع است یا هیچ ضمیر و رابطه انضمامی
 بهم غای و کای است مثل آسراغای یعنی نیکم دارد و سوراغای یعنی
 و یکلکای یعنی برود و کینکای یعنی بیاید که مراد فست آسردیک

یکم

سوره ادایته ارفاق

ارقی کین صبر

سراکنده

غای و کای از آرایه ارفاق

مخروف و بهم ضمیر را عوضا عن الحذف معنوج میسانند از حال معنوج
 کو نکلوم که از احوال ما و کو نکلوما میگویند چنانکه باشد در ذیل ۴
 دوم از مبالغه مذکور خواهد شد تا حدی که گاه هست که میم معنوج در
 فعل امر نیز جزو کلمه واقع میشود مثل با ما یعنی بنه کن ویر یا یعنی را در اینصورت
 هرگاه خواهند که آن صیغه را بمعنی می ادا کنند میم معنوج در بکر یا بطن
 ساخته و میگویند که با ما ما یعنی بنه کن ویر یا یعنی می ادا میباشیم
 بیان نوع علامت نفی میم معنوج است که علامت فعل امر و علامت صیغ
 واقع شود مثل الما و بمعنی نکره کن و کیلما ما اذ بمعنی بنامدن و المادی
 یعنی نکره و کیلما دی یعنی بنامدن و علی هذا القیاس چون فعل معنوج
 قبول یای یا فیه نمیکند هرگاه خواهند که صیغه معنوج را بمعنی نفی از آن بنا
 کنند بدو نوع میسانند نوع اول آنست که لفظ مایید و در فعل امر الحاق
 میکنند مثل یا فیه یا فیه برقی نمیزند اما شاهد علیه در میم بجای
 بولونیدارد کاهی دین کوز نکاهی نفی بود که اوست چایلی میباید و
 و این صیغه بمعنی ماضی میم معنوج است چنانکه شاهد اند در ذیل باب دوم در بیان
 ماضی گذشته نوع دوم آنست که لفظ مایید و در فعل امر الحاق میسانند مثل الما و

نفی ارات
ما

مفاع و مفعول
مایید در کتبه

ماضی معنوج
ماید

نیکو

نیکو بدیاس یعنی نیکو بدو این صیغه بالحق بعضی از روایط بمعنی مصدر
 و فاعل منفی هم می آید چنانکه در ذیل صدد و فاعل نکاش با فاید و فاعل
 ماس را در لغت خود من بازاء میگویند و میسانند در معنی و در استعمال
 بالحقه جفتان و انطباق دارد مثل بازاء یعنی غویب و غوشتن و غوشتن
 چنانکه فضولی بغدادی یعنی اخیر کو بید معنوی ملک کو و یای از من
 اولدی عشقی کناه و یای از بلدی بود و در بن یی فوایب انکا انیم
 صیغه منکم و حد و رایحه نوع استعمال میباید نوع اول آنست که لفظ
 مان بر فعل امر الحاق بیکت مثل کیما ن یعنی غیر و ایمان یعنی نیکم
 فایده گاه هست که حرف آخر فعل امر مسکونه از آخر ماضی و صیغه
 لفظ مان می افزاید مثل کب امان که مراد فکیما ن باشد اما
 علیه شعر بلدی باشی صیغه لکی بلدی فواید میم عشقینک کس ایدی
 اتی بوقایر سابو کلا رسله کیما ن یعنی یای بسیار بر سر آمد عشق
 را و و نکد انتم حالا قطع از اولایا اینها هرگز قطع نمیکند و همچنین
 آمده من که تبرکی روی محرف ایما ن و ایمان مراد فکیما ن باشد
 چنانکه فضولی بغدادی کو بید بامله از وقت شعر اید من ترک فضولی

مفعول شکم میزند
ما

صیغه تار اولان امر معنوج
مفعول معنوج فایده گاه
مفعول معنوج (به با کلمه اول صیغه)
به شکم اقتضای یای

به تار اولان کلمه شده به تار اولان
مفعول معنوج

سرکوبن یارینک نه قدر ظلم ابد رسد تا خون در دلم پدید آید
 هرگز ترک نمیکنم سرکوی با در هر قدر ظلم کند بمن خوشست و طم و در
 جمع مؤلفان اولی و دیوان مضبوط داده برن دو بیت تا همدنظر بنسبیدن
 البدایع بدانکه در بن صغیر هرگاه هم را مضبوط ذکر کنند بخوبی که در بن اعد
 فوق بیان شده افاده معنی نمیکند اما چون هم را کم و زیاد سازند تا
 اثبات میکنند مثل اینکه کوسید کبابین مدبر و اینها بمن یعنی میگویم و الا بمن یعنی
 میگویم و علی هذا الفی نوع دوم است که چون در ادراک لفظ ما مضبوط ساخته
 میهم ضمیر متکلم و حد علاوه نمود میگویند که نایب نام یعنی پدید آید نام است
 علیه هر چه خوش نازک ابر در نایب نام علاجین آنست قاشیغ بر غلیظ و خفیه
 ابلز مین و این نوع در لغت جزئاً کمیل الاستماع و در جمیع مؤلفان اجاب بود
 سوا این بکنامد بنظر بنسب اما اینها کمالات از ادوم و ابران هم که بنوعی
 نوعی است که لفظ ماس بمن بر فعل امر مضبوط شود مثل کبابین و نایب ماس بمن
 قاعده هرگاه میهم مضبوط جز کلمه واقع شود مثل ایاق بمعنی بنیز چو خواهد که صغیر
 فعل از آن نیاکنند مصدر از ایاق میگویند یعنی بنیز کردن و چون بصغیر نفی تکلم کند
 میهم مضبوط بر علامتی در مضبوط امر و مصدر داخل کرده نایب میهم مضبوط ذکر

ساز کلمه سینه کی ن
 مضبوط کلمه سینه سینه سینه
 ضمیر اوله م علاوه سینه

ندانی نه به تنه سینه سینه
 کلامه سینه به تنه سینه

اسم سینه ماس مین علاوه سینه

کرده با ما اما اقربا مانند یعنی بنیز نکردن و همچنین است بهر اما اق
 بمعنی نبودن و ساهم صغیر را چون میهم علامت مصدر از آنها ساط است و
 میهم مضبوط استعمال مینمایند مثل با ما مادی یعنی بنیز نکردن و ساهم اما
 یعنی بنیز کرده و هکذا الخ و آنها من البدایع بدانکه در لفظ آنکه ذکر
 مقدار صورت مساوی و در تقدیر مختلف میباشند و افاده معنی
 و اثبات هر دو میسکنند و ان بر هم قسم نیست اول است که صغیر مضبوط
 مغایب معنی بدون تخفیف و مصدر مع التخفیف بمعنی هم مضبوط مغایب
 اضافه شود مثل اولاس و قیاس که مضبوط مغایب معنی است و اولاد
 که تخفیف است درها اضافه هم بمعنی مصدر منفی اند بیان سبب
 بدانکه در ترکی هرگاه حرف آخر کلمه ساکن باشد ضمیر از ابای خطی می آید
 مثل قاش و کوز و تیش که قاش و کوزی و تیشی میباشند و نظیر اینست
 در فارسی کلمه مسکونه الاخر که ضمیر از آنها من بنمایند می آید مثل شام
 و دندان و دست که چشمش و دندانش و دستش میگویند و در ترکی
 هرگاه حرف آخر کلمات مضبوط با مضموم یا مکسور باشد ضمیر از ابی
 می آید مثل اینکه میگویند آنا سی یعنی پدرش و کوز کوسی یعنی آینه

اضافه و ضمیر ی

بمعنی دمه اش و این لفظ بمنزله لبش است که در فارسی در این
 کلمات متحرکه الاخر واقع میشود مثل صفایش و دریش و پایش
 و هرگاه خواهد که اولماس و قیلما س را که صیغه مفرد مغایب
 منفی است با ضمیر مفرد مغایب مذکور سازند چون مسکونه
 الاخرند ضمیر آنها را موافق فاعله مفرده بای جعلی آورده اولماس
 و قیلما سی میگویند یعنی نشدش و نکردش و اگر مخففه مصلحت
 که عبارت از اولما و قیلما باشد با ضمیر مفرد مغایب جمع کنند چون
 مفوضه الاخرند لامحاله ضمیر آنها را سی باید آورد و در انصورت
 نیز اولماسی و قیلما سی میگویند یعنی نشدش و نکردش و این مقسم
 معنی نفی و اثبات هر دو خواهد بود و اگر اسم باشد مثل اسماء معنی در
 و چکیا بمعنی موزه که در سواری بیامیکشند بجلاوه معنی نفی و اثبات
 مفید معنی ان اسم نیز خواهد بود چنانکه گویند اسمای یعنی او چشش
 و بنیاد چشش و آویند اسم و چکیا سی یعنی کشیدش و نکشیدش و موزه اش و هکذا
 اخوانها بمعنی الله من نزل علیه الرحمه شعر عشق دین مخلصه ابلا لایا
 احباب دعا مستجاب اولماسی انیک معنی غرضه ببلالت یعنی بخوان از این
 صفت

مفوضه
 صفت
 منفی
 به یاد
 صفت
 صفت

از عشق دعا کرده و مستجاب شدن آن من محزون و امدها
 و مقصود است شعر نوائی و لما سبغه عارم خراف و محج
 مکر ترا هت ملک هر یاب و ر باعث بمعنی اثبات در ناج
 التواخج ال عثمان که باملا اله الرومیه تالف یافته در ذکر
 بنای مسجد اما صوفیه مذکور است که حران ضمیر مذکور
 اولن خاطره نک عرصه شهوده وجود خارجی کوه سیله
 جلوه کر اولماسی شهای تن اند و کین تقریر آید یعنی
 که در آینه ضمیرش نقش پذیر شده جلوه کشیدن آن در
 شهود با کون وجود خارجی شهای بودنش را تقریر کرد بمعنی
 النقی در کلبله دمنه ترکی که بلغت جنائی تالف عوده اند
 در داستان کشف و عفریه مذکور است شعر کیمیا کیم عاده
 یولور دیم صادر الوردین اول بل خنبار نام و ناش
 دهای جایان میسکاح بیکار کونکلید اکیما س قبلو قیلما
 کار بمعنی عفریه دیوار و سنک نکهته بمعنی سبیدن
 کار کردن و نکردن از درد دلش نمیکند بمعنی اثبات من نوائی

آتش چرخ رحی لید پلک و در پلک و ما سبک کورد پک نشا
 بکم که استاد جان ادا داغ هانیم دین، پلک و ما دین شعر
 حاصل مصدر است یعنی علامه و معنی شعر اینست که زخم بخال
 از لبش معلوم میشود علامتش را بپند کسی که در میان جمیع
 از داغ هان من نشانه میخواهد غرض من فواید شعر و جمیع
 اغرضی بوماسدین و یقوم او چش ای دلفی، کو بیابا و
 او یقو کیلث و در خمیازه دوز یعنی از بهر هم بنامدن دهان
 خواب بریده ای دلفی کو با این خمیازه ایست که او رند خواب بگر
 یعنی خواب مرا بختی نامن فضولی با ملأ الل و مپ شعر دل که من
 اول زلف پریشان اولش، فوله جوی که اسبلا سنده فرمان او
 یعنی دل که سر منیش از زلف پریشان است جرم او چیست
 که بر صلبش فرمانده است قسم نوا است که صیغه مفرد معانی
 منقول بدون تخفیف بالفظ دین که معنی از است انضمام باید مثل ایا
 ماسدین و ایتماسدین یعنی از نکردن چنانکه در کماله دمنه
 کمالسان از انک دوم تا بلف کرده اند مذکور است که وعده غرض و

ایتماسدین

دین اوست

ایتماسدین ای نادید پلک و ای نادید یعنی از وفات نکردن بوعده او را
 نادید کرده اند اما هرگاه بالفظ قبل مذکور شود چون عدم از
 و اثبات قبل از برای از حال نفی در مقام مضمر معنی
 خواهد بود چنانکه فواید فرمایند پلک و نادید بوزن الف
 در پلک و نادید، دوست غریب پلک و نادید بوزن نافیل
 عصبانیش پس یعنی سر سفت شده نرک ادب و مسباهی
 پس از غریب کردن دوست عصبانیش کن و نیز هم پس
 معنی کو بد شعر عشق فخلی بپک بری هجران ای پیش اید و صلا
 بو صفت تپن منکیز بر عاشق و ماسدین بوزن یعنی اید
 بر فخل عشق هجران بود از این صفت بر خورد پلک و نادید
 شدن و نیز در رسد سکندری در مرهاد و شیرین در دوزخ
 اهر من با فله پلک و نادید بوزن پک و نادید سیم همکین داق
 کیلک یعنی دین بر قصه و کین داق، ای هم از غالی ایست
 نوش و ماسدین بوزن فرمان و واعظ هم سیم است
 که صیغه مفرد مغایب تخفیف سبک و کلمات مصدر تخفیف

سراسر

قاف و كاف با حروف دین انضمام باید که در صورت هم بمعنی مصدر
منتبت و هم بمعنی ماضی منفی می آید و این معنی مصطلح انوار است
و اینکه بمعنی مصدر منتبت می باید معلوم العله است زیرا که
همان مصدر است که قاف و كاف که جزء اخیر علامات مصدر
است برای مخفف کلام از آن ساقط می شود چنانکه از سوا
ظاهر می گردد و مخفف المصدر المنتبت من فضولی یا ملاء الرومیه
شعر معبر سبیلونک دین المادین بولمادوم مر سوا، بوسوا
لین بنکاسندین دکل یا دصبا دندره المادین مخفف المادین
باشد یعنی از بکرش از سبیل معبره رسوا نشدم این
من از تو نیست از باد صبا است، سر من سوالیغم فاش ایما
عالمه زار جسمیم اشک گردانیده پنهان اولدیک ایما دین
مخفف ایما کدین باشد یعنی از فاش کردن رسوائی من سر مرا
جسم زار من اگر در گرداب اشک پنهان شود بهتر و نظیر اینست
با نما و اما که مخفف با نماق و اماق بمعنی شدن باشد چنانکه
فضولی گوید شعر فضولی شمع و شش طلق اجلن با نما دین

مصدر مخفف

تا بکریم سنبیلدن رسته جانتکدور، یعنی فضولی مثل شمع
از مطلق سوختن و همیشه و تا بها که از سلسله در رسته
جان بسته است و نیز در کلیله و دمنه روح مذکور است
شعر بن الوم چکدوم غم سودای لعینکدین سنبک، چون که
سنال چکدینک اغیار ایله یار اولمادین، یعنی من دست
کشیدم از غم سودای زلف تو چونکه تو دوست نکشیدی از
بار شدن با اعبار اما بمعنی ماضی منفی مجهول العله است
زیرا که شواهد اگر بمعنی مصدر منفی دلالت می کند چون
وقیلا سر و اشیا انها میثا است گفت که مخفف انکلمات
باشد لیکن چون همه جا بمعنی ماضی منفی مستعمل است
مخالفت با قیاس دارد و علتش معلوم نیست چنانکه گوید
بمعنی الماضی المنفی من فضولی یا ملاء الرومیه شعر یونر
سر در سر عشقبنک دما دین پر کیمسنه، شهره و شمشیر
سبودوم دبا و اوزلر، دما دین بمعنی دما می باشد
یعنی این چه برتر است که سر عشقت را بکسی نرفته و ازها

دین و ماضی منفی مجهول العله
اولدیک است که
دما دین = دما می
ایما دین = ایما می

شهرت یافته کمین نورادوست داشت مننه شعر سجده
 ایتشادی عشق اهل فاشینک محرابی قبله دین خیل
 ملائک سجده ادم هنوز قبله دین بمعنی فلما پیش باشد
 اهل عشق محراب بروی نور سجده گاه گزیده هنوز خیل
 ملائک سجده ادم نکرده و شعر ایچا دین اچیلز ایمین باب
 مغفرت سو کند لربو یابد پرمخان اچر ایچا دین بمعنی
 ایچا پیش باشد و در این شعر افاده معنی مصدر منفی هم کند
 یعنی محفوره باازی محوزدن باب مغفرت و انمی شده بر
 مخان در این باب همها بنورد و مثل اینست تبشما و کوید و ما
 که در کلبه دمنه روی مسطور است که هنوز تبشما دین
 نف اندوم و ناب ملائک دین باندوم تبشما دین بمعنی
 تبشما پیش باشد بمعنی هنوز دوش نرسیده از نف اندوه و
 ملائک سوخم و نیز مذکور است که خصم انلرک خائمانلرین نادر
 و مار ابله کوید و مادین انلرک اب بو ایله جانی اوچاغین
 سوند و ره لک کوید و مادین بمعنی کوید و ما پیش باشد بمعنی

خصم خائمان ایشانرا باتش هلاک شوخته ایشان اوچاغین
 او را باب هلاک خواوش کنند باغینم دیزد کرحال و بیان
 تکریر و ان معنی برد و کونه است مفرد و مکرر اما المفرد مثل
 جاء و بدلا عبا یعنی آمد زید بازی کتان و ذهب شافا
 و رفت شادی کتان اما المکرر و جاء و بک و الملک صفا
 صفا که در قرآن مجید وارد است و این هر دو کونه در ترکی
 بچار قسم استعمال میشود قسم اول اگر حرف آخر فعل امر باشد
 مثل یقیل یعنی بیفت و قوپ یعنی برخیز و سال یعنی بیفت
 و کول یعنی بخند حرف آخر را مفتوح ساخته برای بیان فقه
 الف باهای هوز در افران در مباد و رند مثل یقیل و قوپا یعنی
 ایشان و خیران و کوز سال یعنی نظر افکان و کولا یعنی خند
 کتان چنانکه شاهد بر اول و ثانی را در سبعة سببان در دستان
 سعد کوید شما و را دایدی حصار دوریدا کام بقیل و قوپا
 تو نما این ادام المشاهد علی الثالث شعر فاشیندا خالی هند
 کافر ابرو که اهل دین قتل او چون جقیب نور و کوز سال

د کرم ل د بیان تکریر
 حال یلغیر

۲

ار می سن حدیثی مفعول
 قدیم

طاقته الشاهد على الرابع شعش جابلكا اوت باقپ ابکی
 کوزوم سوی آقپ هر ساری کیم کولا باقپ ردیاله پری
 بخلایب وبتکرار هم مذکور میسازند مثل توتا توتا یعنی کفر
 گرفته وچاله چاله یعنی نوازان وباره باره یعنی رفته رفته
 الشاهد علی الاول والثانی شعر کلکشت چمن خوشنور اگر
 ساقی و مطرب، بویکل توتا توتا واول پرچاله چاله الشاهد
 علی الثالث شعر فنا بولی نوافی بر قاتیغ دورا مکر سارا
 اولخای باره باره قسم دویم اگر حرف اخر فصل امر مفتوح است
 اوینا یعنی بازی کن واسرا یعنی نگهدار وایستا یعنی طلب کن
 بد و نوع استعمال میشود نوع اول است که بای ساکنند
 اخوان در آورده میگویند که اوینای یعنی بازی کنان واسرا
 یعنی ضبط کنان وایستای یعنی طلب کنان وبتکرار هم
 مذکور میشود الشاهد علی الاول اوینای اوینای اولوز
 پیر پیرا و لوسنی کوز لارینیک شعر شوخ قاتل لاری جانلا
 ضد بغیر اوینا تم اغیل الشاهد علی الثانی شعر کونکولدا

تکرار ایستادن
 یا بپوشد حال سربط میسر

از صفت مدح است
 فتح ایستادن اوینا ایستادن
 ایستادن اوینا ایستادن
 ایستادن

سر عشقینک اسرای اسرای اولدوم ایستانی، فلاح نوتکیم
 خرابان اهل بغه قان اول فاش اولسون نوع دویم است
 که یای مضمومه در اخوان در آورده اوینا یو واسرا یو
 میگویند چنانکه شاهد بر اول وابعنی بازی کنان در لیلی
 در وصف لیلی گوید شعر قیرلا دیسله اوینا یوتلداشاقوی
 ساغماغبین ایتکالی تماشا و شاهد بر ثالث وابعنی طلب کنان
 فرماید شعر صوبی ایستایو بیتیکاج شعر اچیلدی ایشیک
 بوفخ دیرو او تما س ابدی کایتم او این نوع بتکرار غیر مستعمل
 است و سوا ی معنی حال افاده دیگر نمیکند و باضمایز و
 انضمام یا بد قسم سیم اگر فعل امر مضمومه الاخر باشد مثل
 او قوبعی چوان بدستور امر مفتوحه الاخر همان یای ساکنه
 بران ملحق ساخته میگویند که او قوی یعنی قراوت کنان یا
 یعنی خواب کنان وبتکرار هم مستعمل است قسم چهارم که
 حرف امر عمل امر مکسور باشد مثل دی یعنی بگودنی یعنی بخون
 چون التقاء یا با حرف یای بیان کسر موجب تنافر میگردد

از صفت مدح است
 یا بپوشد حال سربط میسر

به شدت تکرار لایزال و مداومت

از صفت مدح است
 از صفت مدح است
 به شدت تکرار لایزال و مداومت

اگر از صفت مدح است

ایستادن ایستادن

از صفت مدح است

از صفت مدح است

از صفت مدح است

از صفت مدح است

لهذا بمان یای بان کسره اکتفا کرده اتوا باشباع کسره تلفظ
 می نمایند و بتکرار هم مذکور می کرد و مثل دی دی کو یا ن کو یا
 و بی بی کل کان کل کان و این قسم رابع خاصه بدون تکرار
 افاده معنی احرهم می کند چنانکه گویند دی یعنی بگو و بی
 یعنی بخور و بی بی یعنی بنویس و علی هذا القیاس نائده بدانکه
 این اقسام اربعه سوای نوع دوم از قسم سیوم که عبارت
 از او تیا بو و ایستایو و استباه ان باشد همچا دیگر نیز استعمال
 میشود از اینجمله هرگاه بر لفظ اخر اضافه شوند افاده معنی احر
 مثل اینکه گویند ایستایا یعنی دست بزن بعقب بچکن و
 قویا بر یعنی هابده والا کیل یعنی بکمر پیا و ایستای کور یعنی
 بجواه و اقوی یعنی بچوان و دی کور یعنی بگو دیگر هرگاه با مصدر
 استعمال شوند بمعنی مصدر می آیند مثل اینکه گویند الا کیل کاندا
 یعنی در گرفتن آمدن چنانکه گوید شعر جان الا کیل کاندا سعی
 اضطرر بیکه اولای، الماسان هم قایتقان چاغدا شستابانکه
 اولای، و هم چنین است الا باشلادی یعنی گرفتن شروع کرد

حال ربط می کنند
 دهم به شماره است
 آلاکید، دی کور
 قدیر الی

عده اول و ده سیوم
 الا کیل نه، الا باشلادی
 ادر با شلادی

دوق

واقوی باشلادی خواندن شروع کرد و دی باشلادی خواندن
 شروع کرد دیگر با ضمیر و منتسب اموافق قضای ان ضمیر
 نسبت معنی می بخشد چنانکه گویند الامین یعنی میگویم و ایستای
 یعنی بجوام و اقوی مین یعنی میخواهم و دی مین یعنی میگویم
 و هم چنین است الا کیل مین یعنی گرفته آمد و الشاهد علیه
 شعر غز نلک بن النورماک ابشین تعلیم الا کیل مین اجل، بونوع
 استاد اول و لا زچاغدا ما هر بولغوشی و از این قبیل است الا
 کبکای یعنی گرفته پیامد و ایستای ولغای یعنی خواندن
 و اقوی ولغای خواندن و دی ولغای خواندن گفت ما نوح
 دویم از قسم دویم بهمان معنی حال اختصاص دارد و از این فاعله
 خارج است و با ضمیر و رابط و نسبتی استعمال میشود فاعله بدانکه
 قسم سیم و چهارم و نوع اول از قسم دویم هرگاه بشهائی استعما
 شود افاده معنی متکلم و حد مفرد مغایب و مصدر مخاطب نیز
 می کنند مثل ایستای یعنی بجوام و بجواهد و بجواهی و اقوی
 یعنی بجوانم و بجواند و بجوانی و دی یعنی بگویم و بگویند و بگوئی

ضمیر د بسته می کنند
 دیکس، الامین، ایستای

الا کیل مین

استاد اول

ایستای اولای، ادر اولای

حاله است، ادره بی
 در دخی به تدریم ایکنی به تدریم
 بر بی تدری صرمانت تدر اولای
 قدیر الی، ادره به تدریم
 تدر فایک بر عذر مخاطب متدر
 در فاعله است، ایستای
 ایستای، ایستای

و در این معانی مرادف ایستایمین و اقویمین و در مین باشد چنانکه
در کتاب در ذیل لغات مذکور است و قسم اول که عبادت از
بقیلا و قویا و الا و توتا و نظایران باشد از این فاعله خارج است
و هرگاه خواهند که انقسم را هم باین معانی استعمال نمایند باید که
بای حقی بران ملحق ساخته بقیلا و قویا و الا و توتا
گویند تا مرادف بقیلا مین و قویا مین و الا مین و توتا مین
باشد فاعله بدانکه در مینه هرگاه خواهند لفظی را بمعنی حال
ادا کنند اگر از او امر مسکونه الا خواهد شد و از صیغ فاعلی
و در صیغ کافی که در میانند مثل اینکه میگویند چا پادق
یعنی و ان دوان و اوره و قی یعنی نان زنان و کیده و ک
یعنی دفته و فته و کیده و ک یعنی آمد آمد و اگر از او امر مکرر
الا خواهد شد و از او امر مکرر و در او امر مکرر و در او امر مکرر
مثل اینکه میگویند اعلایه اعلایه یعنی که به کان که به کان
و اوقیه و اوقیه یعنی قراوت کان قراوت کان و دید و دید
کویان کویان باب و نیم در میان تمه علامات صیغ چون

حالا ایستادن بر چیزی
بقیلا بقیلا قویا قویا
توتا توتا توتا توتا
بقیلا بقیلا قویا قویا
توتا توتا توتا توتا
بقیلا بقیلا قویا قویا
توتا توتا توتا توتا

علامات صیغه که محتاج بشرح و بسط بود در ذیل این باب
بیان شد بدین ترتیب علامات مبره از دوا و اها و ابر و نیم
میسازد قسم اول در علاماتی که اوا حرا عم از این که مسکونه
الا خواهد شد یا مکرر الا خواهد شد یا مکرر الا خواهد شد
بر این علامات منضم می شود و ان بر سه نوع است نوع اول
علامات مفرد اند از جمله عاج و کاج است که بمعنی
و مجرد و چون استعمال میشود مثل العاج یعنی محض
کرفش و چون کرف و تیکاج یعنی محض سدن و چون
مرسید و اسراجاج محض نکهداشتن و چون نکهداشتن
و دیکاج محض کفشن و چون کف و ابن بد و طریف مشغل
است اول است که بلفظ چون استعمال میشود چنانکه در
لسان الطیر در مناجات گوید شعر هستم کیم تندخو
دین تب، اول چون تیکاج اه اروب و از دین کتیت و دم
است که بدون لفظ چون مذکور میشود اما متضمن ان
معنی هست چنانکه گوید شعر کوز و نیک قانیم غر سیراب

زبان ابله
عاج و کاج

ایتی او زنی نقد جان الفاج، بنحوی که مست پر کای غم
نقد بر لبان الفاج، و کاج در لفظ کولاج در این معنی
خارج و از برای همان لفظ کولاج بمعنی خنده در موضو
بدانکه مرمیه ابن صیغره را بدو طریق استعمال نمایند اول
همین پنج که در لسان جغتائی را بر است شاهد علیه
من فضولی با ملاه الرومیه شعر جان چقر تندی کو بکل
ذکر بار الا کاج، تن بولود جان بنکی دین اول لفظ نکل
ابلا کاج، دوم با لفظ جک و جی مذکور مبسوطانچه
فضولی گوید شعری دین صبر قبل آه ایلمه باری کورده
بنکاد شوار و واول کر سنکا اسان کور و نور و هم
چنین است قبله جی و اید جی یعنی بخش کردن و چون
کرد دیگر غالی و کالی است که بدو معنی میاید اول بمنزله
لام تقلیل است در عربی مثل بلغالی یعنی برای کردن
و نا کرده و یککالی یعنی برای آمدن و نا آمده شاهد علی
اولی بالمعنی اول شعر ایبا کلا در کیم اشبیب سبن جملا
نحی

میت و حق را نکر
به - آید این یا پیداس

غالی و کالی را نکر
آیست و قوی و شایر
(ا) لام تین، حیف کی، کین کی
برای کردن، برای آمدن
(ب) تا یا بنحیه، تا کلمه یا قار

نحی ایچون کوبا، مقید بلغالی چنانکه در قوشین هم اولدو
اسبابینک بالمعنی الثانی شعر و داهیم سرود یک حقیقه
کله کون بولدی اشک، قبل غالی ترک و فاسر و کلند ایمم
منبتک، دیگر غو و کواست که افاده معنی حاصل مصدر
میکند مثل الغویپر کو یعنی داد و ستد و سور غویچی
پرسش و پیل کو یعنی علامت دیگر هانست که علامت تنکم
و حده است از فعل نفی مثل المان یعنی نمیکرم دیگر ماس
است که علامت مفرد مغایبست از فعل نفی مثل المان یعنی
نمیکرم نوع دویم علامت ترکیب اندازانچه غوص و غوص
و غایب و کوجه و کونجه و کاج که بدو معنی میاید اول بمنزله
الی کرد و عربی مستعمل است افاده معنی نهایت میکند و
معنی وزن و مقدار و اندازه باشد مثل او شاتغوجه
و او شاتغونجه و او شاتغایجه یعنی باشکستن و بشکستن
الشاهد علی الثانی بالمعنی الاول شعر کونول جواجی غم
باق وصال مرهی نه، فراق غازه سی پله باشیم او شاتغو

غور و کد، غور و کد
شاس دی - الی و کد - الی و کد
سور و کد - سور و کد

غوص و غوص، غوص و غوص
کوجه و کوجه، کوجه و کوجه
آیست و کد (ا) الی
(ب) و کد و کد، و کد و کد

وهم چنین است این غوغه و این غوغه و این غوغه یعنی ناگهان
 و بقدر کف من شاهد علی الثالث بمعنی الثانی من مع
 سباده شعر ایما فاعله کچه فالغوم بوق : اول این غوغه
 این غوغه بوق دیگر غوغه و کولو کست که افاده معنی فاعله
 میکند مثل الغول یعنی کرمی و کولو کست یعنی پوشیدنی
 الشاهد علی الاول خر صبر و قرار هوشی لما فاعله
 بند و ای جان نادان سنک جا نمد الغول الشاهد
 علی الثانی خر نفیس کولو اول بالانک نیم عه هوشی
 نقش حصیری لباس او بر پهنی دیگر غوغه و کولو
 است که بدو معنی میابد اول افاده معنی فاعله میکند بمعنی
 مماثلت و مشابهنی بد چنانکه گویند او را غوغه و کولو
 زدن و هم چنانکه بزند و سا و غوغه و کولو یعنی افشاندن و هم
 چنانکه بفشانند الشاهد علی الاول والثانی بالمعنی الاول شعر
 و کچه ای هم پرورد و زانی بر هم و غوغه و کولو : خر کلدار
 بدین انجم کل دین سا و غوغه و کولو : و هم چنان است بو

غردن و کلدن
 فاعلیت من س دیو

غردن و کلدن
 فاعلیت من س دیو
 سالت دست است ان دیو

نو

اغود یک بر وجه شدنی هم چنانکه بشود چنانکه سلطان
 حسین بر زان معنی اول فرماید شعر چون بود و لک بولغو
 دیک بولدی میسر وای کیم : صحبتیم اول محطه طالع ضعف
 دین نایبی گزند و در لسان الطیر معنی ثانی گوید شعر بار
 آیدی اول شمع بر بن بسا و غول : بولغودیک بوسف
 اینک الغه قول : و نظیر است اینکودیک یعنی کرمی
 و هم چنانکه میکند و شاهد از در لسان الطیر معنی ثانی
 گوید شعر در دجامین نوت یعنی زار اینکودیک : عشق
 دردی کونکوما کار اینکودیک : و از این قبیل است
 اینکودیک یعنی شبدنی و هم چنانکه شنیده شود
 چنانکه در تاریخ بایری مذکور است که اینکودیک
 بنده است بلبانقر بر قبایع و در معنی یعنی چیزی که قابل
 شنیدن باشد شنیده شود ثقیل بر خواهم کرم دیگر پیشا
 نکست که علامت مفرد محالبا است از فعل ماضی مثل
 اسمشانک یعنی او چنه چنانکه گوید شعر و بنو کاسیک

سبک
 فاعلیت من س دیو

ایا کد بن ای که طوما و اشیمشاک قایدا حالم پیکاس بن کیم
 بو بنوما تا قنایک کند دیگر ماید و راست که علامت ماضی
 و مضارع است از صبغه نفی مثل الماید و ربغنی گرفته است
 و بمنکر دیگرشش علامت است که افاده معنی استقبال میکند
 اول غوم و کوم است که علامت متکلم و حده است مثل الغوم و
 الغوم دور ربغنی خواهیم گرفت و یکلکوم و یکلکوم دور ربغنی خواهیم
 امد دوم غومیز و کومیز است که علامت متکلم مع الغیر است مثل
 الغومیز و الغومیز دور ربغنی خواهیم امد سیم غونک و کونک است
 که علامت مفرد مخاطب است مثل الغونک و الغونک دور ربغنی خواهیم
 گرفت و یکلکومیز و یکلکومیز دور ربغنی خواهیم امد و نظیر اینست ابو
 غونک و ابو غونک دور ربغنی فراموش خواهیم کرد الشاهد علی الشا
 چون ابو غونک دور سیم ابلق ابل سنی باری چکبک عشق جا
 بوانو غلا در پی هر ساعتانوث چهارم غونکوز و کونکوز است
 که علامت جمع مخاطب است مثل الغونکوز و الغونکوز دور ربغنی خواهیم
 گرفت و یکلکوز و یکلکوز دور ربغنی خواهیم امد پنجم غوسی و

ما یه د - : ماضی
 مضارع ماضی

استقبال ماضی و مضارع
 ارات : غوم ، کوم
 غومیز ، کومیز
 غونک ، کونک
 غوس ، کوس

کوسی است که علامت مفرد مغایب است مثل الغوسی و الغوسی دور
 ربغنی خواهیم گرفت و یکلکوسی و یکلکوسی دور ربغنی خواهیم امد
 ناند بدانکه در میته چون خواهند لفظی را بان معنی ادا کنند
 غبن و کاف را محذوف ساخته اگر لفظ اخران مسکونه الاخر^{است}
 حرف اخر را متحرک میسازند همچنانکه الغوسی و یکلکوسی را البسی
 و یکلبسی میگویند و اگر متحرک الاخر باشد پای مفتوحه و را^{اول} اخر
 از او لفظ سنی علامت می نمایند مثل اغلا که فعل اخر مفتوحه الاخر^{است}
 از او میگویند اغلا بای دور ربغنی که بهر خواهد کرد چنانکه فضی
 بن دادی در محسنات گوید باملاء الرزمیه سمر ایلکونکول^{است}
 اهلنه هرب شب کولرونک شمع ناک بن دهمیزمیدم که انواغلا
 بای دور کولن ششم غوسبیلار و کوسبیلار است که علامت
 جمع مغایب است مثل الغوسبیلار دور ربغنی خواهند گرفت و
 یکلکوسبیلار دور ربغنی خواهند گرفت و مانند اینست اوغلا^{نغوز}
 سبیلار دور ربغنی سبیلار خواهند کرد الشاهد علییه سبیل^{است}
 اوغلا غوسبیلار دور ربغنی اوغلا غاسان غنچه و صبح

غوسبیلار کد سبیلار
 مستقر جمع غایب میانه ارات

وصراحى غلقلى كوكوپله ناند هرگاه خواهند که صیغه سته
 را بمعنی نفی ادا کنند بد و طریق مذکور مینا زند اول است که
 پای نایفه مابین فعل امر و علامت درمی آید و در مثل الماغونك
 یعنی خواهی گرفت و کورمانك یعنی خواهی بد و هکذا خواهی
 دوم است که همان صیغ را بدون پای نایفه بر لفظ بوق اضافه
 مینمایند چنانچه هر دو بخوبی شعر ای نوای او بناغونك بوق
 عشق یا یوز کورمانك عذرا بیتبیر نه اب و سوز ترکیبی
 یکباره قبل یعنی ای نوای عشق بازی نکردم خواهی بود بار و
 تکرار خواهی بود عذرا خواستد زمین را بپوس و سخن را یکبار
 تکرار کن و مثل اینست قوتولماغونك بوق یعنی خلاصیت نخواهد
 بود الشاهد علی الثاني شعر زلفی دین ای زخم لبق کونکوم قوتو
 لغونك بوق و در یکم سننک هر حلقه زخمینکه بقران ای
 نوع سیم خوف شرط است و آن بدون افاده معنی شرط نیز مستعمل
 است چنانکه مفضلاد در ذیل مینا چهارم مذکور خواهد شد
 و مفرد آن ساست که علامت مفرد مغایب است مثل التور ساسا

سستی یا سیدایمیه اسر صیه
 به اداتر است یا ای نایفه
 کتر لیه - الماغونك
 یا عذر ساسا به سننک
 به یزد کتر لیه

شرط صیه : س

یعنی نشیند و بکشد و باضمایر حمسه نیز استعمال میشود و
 سارا راست که علامت جمع مغایب است مثل اولتور سالا
 یعنی نشیند و بکشد دوم ساسا است که علامت متکلم
 و حده است مثل اولتور ساسا یعنی بنشینم و بکنم سیم ساق و
 ساکت که علامت متکلم مع الغیر است مثل اولتور ساق
 و اولتور ساک یعنی بکنم و اختلاف لفظ بسبب اینست که مصدر
 نشستن فانی و مصدر کشتن کافی است چهارم ساساکت که
 علامت مفرد مخاطب است مثل التور ساناك یعنی بنشینم
 و بکنی پنجم ساساکبر است که علامت جمع مخاطب است مثل التور
 ساساکبر یعنی بنشینید و بکنید قسم دوم در علامت که اخرا و
 امر مسکونه الاخری که بر آنها انضمام میباشد و آنها نیز در
 نوعند نوع اول علامات مفرده اند از جمله ای است که علامت
 متکلم مع الغیر است مثل الالی یعنی بکنم و ایالی یعنی بکنم
 و بعضی اتراک توران الالبک و ساسالبنک میگویند چنانکه
 بابر پادشاه فرموده الشاهد علی الثاني شعر خوش اول که

سالا : جمع غایب
 ساسا : مفرد متکلم
 ساق : جمع متکلم

ساساکت : مفرد مخاطب
 ساساکبر : جمع مخاطب

لی = اتراک صیه

بها در فضلی بود نباده، بولغای طرب اسبابی باری اماده،
 کربولسا اسباب ابتالینک دیکانه، من بن کزک و طعام
 و سبب دین باده، بدانکه لفظی و لغت اثر از کزک و افاده معنی
 حق میکند مثل اولی یعنی نباشد چنانکه ضلوع بغدادی گوید
 کز فنادغم عشق اولی ازاده دهرم، غم عشق بنی بوند بنی تر
 یاد بکر فنادیت، یعنی کز فنادغم نباشد ام ازاده دهرم مرا
 بغم عشق از این بدتر کز فنادکن دیگر پای ساکنه دین است که بغم
 منکلم و حله مفرد مغایب و معر و مخاطب استعمال میشود مثل
 الای و الایین یعنی بکرم و بکرمی و ای و ایین یعنی
 بکرم و بکرمی و بکرمی و بکرمی و کاف ساکنین است که در فعل
 امر علامت جمع مخاطب است مثل الیک یعنی بکرم و ابتیک یعنی
 بکرمی و او و نگو و بقی بزمند نوع دویم علامات حرکتی اند
 وان بر دو گونه است اول قبایسی است و از جمله دورغان است
 و در و کان مثل الاد و درغان یعنی کزین و کزین و کزین و
 کزاد و درکان یعنی اینده و امده و آمدن و دیگر و در پیش است مثل

ی = یای ساکنه
 الای، الایین، الزام
 مندر شکم
 کز = اسراف جمع میفرماید
 نکر = یعنی

دورغان = دورکان
 آلا دورغان = آلا دور
 آلتی و آلتی مترجم

دوریشی : الادریشی = آلتی

الاد و دریش یعنی بکرمه و کزاد و دریش یعنی میامده و درم
 سماعیست فان لفظ نور و غاجست مثل نور و غاج که
 در این شعر مذکور است شعر جانمغه کوزونک ظلی ایما
 ظلم بود و در ظلم، کیم مین نور و غاج تبار کای سن بایا
 مظلوم یعنی ظلم چشمت بجایم ظلم نیست کم من اینسانده با
 نومظلوم و دیگر طلب کنی و هم چنین است اول نور و غاج
 چنانکه در نسا هم الحجه در دکر مشایخ گوید که مفتی
 ابردی کچیک باشلیغ و شوخ ابردی مجلسا اول نور و غاج
 غاج سبک و اول غریزینک بونیغریزینک یا غین و بلیا
 ابردی یعنی مفتی بود خورد سال و شوخ بود در مجلس
 بمحض نشستن جسته بر گردن انور سوار شده باهای خود
 را بر پهلوی او میزد و در جمیع مؤلفات مرحوم نوالی یعنی
 از این دو شاهد بنظر نرسیده است و دویم در بیان کهنیت
 اشتقاق صبیغ و ان مشتملست بر یک قاعده و در شواهد
 القاعده بدانکه حرکات علامات صبیغ که بر فعل امر الحاقی

نورغان = دوردرکن

ادورغان = ادوردرکن

نوارمن به نور و نوارمن
 به ایکینه با شوخ

چنانکه اشعار دیوان فصولی همگی دال بر همین است و بعضی
از علامات نیز هست که حکم پیدایش دارند و این حکم از ایشان
نیز مرتفع است و کیفیت آن مفصلاً در ذیل مینویسم و در
املا در تحت قواعد متفرقه مذکور خواهد شد و اول آن است
که حرف آخر فعل امر ساکن باشد مثل آل یعنی بگو و کپل یعنی بیا
و صیغ این شق سوای قسم اول فعل مضارع آن که مختلف الا
شتیاق و سماعی است و کیفیت آن در ذیل مینویسم و در بیان
مضارع نکادش باینکه بدو قسم اشتیاق میباشد قسم اول علامت
است که فعل امر همان نحو مسکونند الا خبر بران علامات انضمام
باید اول ماق و ما است مثل الماق یعنی گرفتن و کپتاک یعنی
رفتن دیگر علامات فعل ماضی است و چون حرف اول فعل
دال واقع شده در بعضی مقام بمنابع و مناسبت کلمه ماضی
اول وی و بی است مثل آلدی یعنی گرفتم و کیتی یعنی رفتم
دویم دینک و تینک است مثل الدینک یعنی گرفتم و کپتینک
یعنی رفتم و دویم تنکیز و دینکل و تینکل و مثل آلدنکیز
دینکل و تینکل

امر میزند حدیث سائر
مضارع میزند اشتیاق
تینکل و دینکل

یاسر دی و تی اعلی
دینکل و تینکل را
تینکل و دینکل و تینکل
دینکل

تابع حرکات فعل امر است یعنی اگر فعل امر مضمومه الحکر است
مثل توفت و اور علامت هم مضموم مذکور میشود مثل اینکه
گفته می شود تو توفت یعنی گرفتم و اور دوم یعنی زدم و اگر فعل
امر مفتوحه الاخر باشد مثل آل و کپت در هر دو صورت
علامت مسکون مذکور میشود مثل آلدیم یعنی گرفتم و کپتیم
یعنی زدم و اگر خواهند که از آنها فعل ماضی یا جمع مخاطب بیاکنند
اگر مضموم الحکر است سکون حرف آخر فعل را جمعه مبدل
می سازند مثل توفت یعنی گرفته است و اور دوم یعنی زده
و تو تونک یعنی بگیرد و اورونک یعنی بزنند و اگر مفتوح الحکر
یا مکسود الحکر است سکون حرف آخر را بکسر تبدیل میکنند
مثل اینکه میگویند که الب یعنی گرفته و کپتیب یعنی زده
و البینک یعنی بگیرد و کپتینک یعنی بزد اما این قاعده در
لسان اثر از دوم مرعی و ملحوظ نیست و اغلب نیست که در
مفتوح الحکر و مکسود الحکر نیز بضمته مذکور می سازند مثل
اینکه میگویند که آلدوم و بیلدوم و الووب و بیلوب و اشاه
چنانکه

مضارع اشتیاق
فعل امر میزند حدیث سائر

در تینکل و دینکل

والدینکار یعنی کرفتن و کیتنکسر و کیتنکلا راست رفتن چهارم
 دهم و یهم است مثل آلام یعنی کرفتم و کیتیم یعنی رفتیم و آوردیم
 و نوشوم یعنی زدم و کرفتم یعنی دوق و توکست مثل الدوق یعنی
 کرفتم و کیتونک یعنی رفتیم و دیگر ما س است مثل الماس یعنی میبکرم
 و کیتما س یعنی میبرد و دیگر ما ق است مثل الماق یعنی میبکرم
 و کیتما مان یعنی میبرد و دیگر ما پ است مثل الما پد و ریفه
 میبکرم و نکرفته و کیتما پد و ریفه میبرد و نرفته دیگر میبکرم
 مثل المیش یعنی کرفته و کیتمش یعنی رفته دیگر میبکرم است
 مثل الیشانک یعنی کرفته و کیتمشانک یعنی رفته دیگر غوغ
 و کوچی است مثل الغوجی یعنی کبرند و کیتکوجی یعنی روند دیگر
 و کایه غوجیه و غوجیه و غایضه و کوجیه و کایه است مثل الغوجیه و غوجیه
 و الغایضه یعنی ناکرفتن و بقدر کرفتن و کیتکوجیه و کیتکوجیه و
 کیتکایه یعنی ناکرفتن و بقدر رفتن دیگر غایضه و کایه است یعنی
 مثل الفاحج یعنی محض کرفتن و چون کرفت و بکرم و کیتکایه یعنی
 محض رفتن و چون رفت و برود دیگر غالی و کالی است مثل
 الغلا

دیم ، دیم
 دوق ، دوق
 غای ، غای
 میل ، میل
 ماس ، ماس
 ساید ، ساید
 میش ، میش
 سیت ، سیت
 غوجی ، غوجی
 غوجیه ، غوجیه ، غای ، غای ، کایه ، کایه
 غای ، غای
 غای ، کالی

آغالی یعنی برای کرفتن و ناکرفته و کیتکالی یعنی برای رفتن
 و ناکرفته دیگر غای و کای و سون و دیک است مثل الغای و
 الکای و السون و الایک یعنی بکرم و کیتکای و کیتسون و کیت
 یعنی برود دیگر غولوق و کولوکست مثل الغولوق یعنی کرفت
 و کیتکولوک یعنی رفتی دیگر غودیک و کودیک است مثل الغودیک
 یعنی کرفت و هم چنانکه بکرم دیگر غوم و کومست مثل الغوم
 یعنی خواهم کرفت و کیتکوم یعنی خواهم رفت دیگر غومیز
 کومیز است مثل الغومیز دور یعنی خواهم کرفتن و کیتکومیز دور
 یعنی خواهم رفتن دیگر غونک و کونک است مثل الغونک
 خواهی کرفت و کیتکونک یعنی خواهی رفت دیگر غونکوز و کونکوز
 است مثل الغونکوز دور یعنی خواهد کرفت و کیتکونکوز دور
 یعنی خواهد رفت دیگر غوسی و کوسی مثل الغوسی یعنی خواهد
 کرفت و کیتکوسی یعنی خواهد رفت دیگر غوسبلار و کوسبلار
 است مثل الغوسبلار دور یعنی خواهد کرفت و کیتکوسبلار دور
 یعنی خواهد رفت دیگر سام است مثل السام یعنی اگر بکرم

غای ، کای ، سون ، سون
 تیک ، تیک
 غولوق ، کولوک
 غودیک ، کودیک
 غوم ، کوم
 غومیز ، کومیز
 غونک ، کونک
 غونکوز ، کونکوز
 غوس ، کوس
 غوسبلار ، کوسبلار
 سام

دیگر داناك و دبك است مثل او قوداناك یعنی خواندی و
 ایلادینك كرمی و دبدینك كفتی دیگر و نكور و دینكیز است
 و د و نكلار و دینكلار است مثل او قودانكوز و او قود و نكلار
 یعنی خواندید و ایلادینكیز و ایلادینكلار كردید و دبدینكیز
 و دبدینكلار كفتید دیگر و دم و دیم است مثل او قود و دم یعنی
 خواندم و ایلادیم كردم و دیدیم كفتم دیگر و وق و د و كست
 مثل او قود و ق یعنی خواندیم و ایلاد و كست كردیم و دید و كشیم
 دیگر غان و كاست مثل او غان یعنی خوانند و خواندند و خوانند
 و ایلادان كنند و كرده و كردن و دبك ان كویند و كهن دیگر
 عیل و كیل است مثل او قوعیل یعنی بخوان و ایلاد كیل
 و دبكیل كود دیگر ماس است مثل او قوماس یعنی بخواند و
 ایلاد ماس میكند و دیماس میگوید دیگر همان است مثل او قوما
 یعنی بخوانم و ایلادان میكنم و دیمان میگویم دیگر مایلد
 است مثل او قوما یلد و یعنی بخواند و بخواند و ایلاد مایلد
 میكند و نكرده و دیماید و دیمكوبد و نكشه دیگر پیش است

من

دانه و دینك
 دوك و دینك ارغی
 دینك و دینكیز
 دینك و دینك

دیم و دیم
 دوق و دوق
 غان و كاست
 اوقدغان = اوقدیان، اوقدس، اوقدس

عیل و كیل

ماس

سان

ساید و

میش

مثل او قومیش یعنی خواند و ایلادیش كرده و دیمیش كفته دیگر
 میشانك است مثل او قومیشانك یعنی خواند و ایلادیشانك
 كرده و دیمیشانك كفته دیگر می است مثل او قوی و
 او قوی مین یعنی بخوانم و بخواند و بخوانی و ایلادین
 بكم و بكند و بكنی و دی و دیمین بگوید و بگویم و بگوئی و بگوئید
 و ایلادی یعنی می بخوانم و می خواند و می خوانی و می خوانی و بآن
 است مثل او قوب و او قوبان یعنی خواند و ایلادان
 كرده و دیم و دیمین و بپان كفته دیگر غوجی و کوچی است مثل او قوجی
 یعنی خوانند و ایلاد کوچی كنند و دیم کوچی گویند دیگر عوج و
 غوج و غاچ و كوچ و كوچ و كوچ است مثل او قوعوج و
 او قوعوج و او قوعاچ یعنی ناخواندن و بقدر خواندن و ایلاد
 و ایلاد كوچ و ایلاد كاچ و ناگردن و بقدر كردن و دیم كوچ و دیم كاچ
 و دیم كاچ و ناكهن و بقدر كفتن دیگر غاچ و كاچ است مثل
 او غاچ یعنی بخواندن و چون خواند و ایلاد كاچ بخواند
 و چون كرد و دیم كاچ بخواند و چون كفت دیگر لی است مثل

میش

مین (میش) و مین
 ایلادیش

میش و مین
 ایلادیش و ایلادیش

ب و ب

عوجی و کوچی

عوجی و کوچی
 عوجی و کوچی
 اوقد عوجی = اوقد عوجی و
 اوقد عوجی و

غاچ و كاچ

لی = ایلادیش

یعنی بگفته و هرگاه خواهند که معنی حال بیان کنند و اینجا
هم بدستور پای حلّی بر آخر فعل مضمومه الاخر و معنوی الاخر
در آورده مفرد یا زوج مذکور می سازند مثل او قوی یا اینکه
گفته شود یا او قوی او قوی خوانده و ابلای یا ابلای
ابلای و دوا و امر مکسور الاخر بدستور یا شباع یا زنی
مثل دی یا اینکه مکسوره الاخر بدستور یا شباع بیان میشود
مثل دی یا اینکه گفته شود که دی یعنی کوبان کوبان و این
الفاظ بمعنی دیگر هم مستعمل است چنانکه در محکم مذکور شده
مثلاً سیم در بیان ضمایر و اسماء اشاره و ان شتمل است بر
دو باب باب اول و ضمایر و ان بر سه قسم است قسم اول
ضمایر متصله اند که در آخر کلام واقع میشوند از اینجه هم است که
ضمیم منکلم و حده است مثل آنکه گفته میشود باشم یعنی سر
و قاشم یعنی ابرویم و گاه هست که جزو کلمه نیز واقع میشود
مثل اولوم یعنی ترک و بولوم یعنی غریب دیگر نیز است که چون
ضمیم منکلم مع الغیر است مثل باشم یعنی سرها و قاشم یعنی

حال را میگوید ، او قوی او قوی
ایده ای می شکفته ، یا زنی
سازیم او قوی ، یا زنی شکفته
اسم ضمیر مکسوره الاخر را در
ادبیات شباع اید ، دی = جمله
یا مذکور اید دی = دی = جمله
ضمیم در اسم است یا هر گفته
ضمایر متصله : س = باشم ،
قاشم بر
مین = جمع شتم ضمیر
نک = مذوری یا ضمیر

او قوی

ابروی ما دیگر نون و کاف ساکنین است که ضمیر مفرد مخاطب
مثل یا شبنک یعنی سرش و قاشبنک یعنی ابروش و در صیغه
امر و نفی جمع مخاطبست مثل البشک یعنی بگرد و الباشک یعنی
نگردد و نیز باضمایر مفضلله و اسماء اشاره مصطلح است
مثل سبنک و سبنک و اینک و سوفونک و اخوانها
و در اسماء اشاره ترکی نظیر کافی است که در عربی و لشک و لشک
میشاء افاده اشاره معنی قریب و بعد میکنند و در بعضی جا
بمعنی رابطه و فعل مستعمل است چنانکه در ذیل روابط بیان
خواهد شد و در بعضی جا خارج از معنی و لابد بر کلام است اما
کلام نیز بدین ان بناتمام است دیگر نیز و نکوز است که ضمیر جمع
مخاطب است مثل باشنک یعنی سر شما و نکوز یعنی چشم شما
و النکوز یعنی بگرد و اور و نکوز یعنی برنید دیگر ضمیر مفرد مضاف
و ان برد و کونه است اولی است که در آخر کلمات مسکونه الاخر
واقع می شود مثل باشی یعنی سرش و قاشی یعنی ابروش و سیم
است که در آخر کلمات مسکونه الاخر واقع می شود و قاشی یعنی ابروش

همین است ، او در نفی جمع مخاطب
ضمایر متصله و اسماء اشاره

نکوز ، نکوز = ضمیر جمع مخاطب

ی = مذوری یا ضمیر

سی = به در مذوری یا ضمیر
از در مذوری یا ضمیر

لا = جمع اراتي

واقبوسی یعنی خواشید بگریه راست که علامت جمع میباشد مثل
 بخشی لا یعنی بیکان و بیلا یعنی بیدان و هرگاه باضم مغایر بود
 شود یعنی جمع مغایر میباشد چنانکه در سبعة ستاره در معانی
 اطباء هم رام و اکوید شعر جان تا بما تغیر از ام ابر و بلان که گویند
 ملازم ابر و بلان یعنی همان جانشی دارم بود و شب و روز ملازم
 بودند هرگاه با نون و کاف خطاب جمع شود یعنی جمع مخاطب میباشد
 چنانکه در نوحه کردن هم رام در فراق کنیز که چندی خطاب بقوم و
 خود گوید شعر قوم و خلی که بیدم ابر و بیکلار و فی بیدام سکر
 ابر و بیکلار یعنی بقوم و خلی که بیدم ام بود بدج بگویم سرفکنند
 ام بود بد و جز کلمه اتفاق نیز می افتد مثل بلان یعنی میکند
 و زاید بر کلام هم واقع می شود چنانکه در منبأ اجمارم در ذیل زو
 خواهد آمد قسم دوم الفاظی اند که ما بین ضمایر مفعله و مفعله
 اشترک دارند چون در ابتدا کلام واقع شوند یعنی ضمایر مفعله
 و در آخر کلام بمعنی ضمایر مفعله اند و اگر بتکرار مذکور شوند
 بگویند ضمیر و یکی ناده انتساب بضمیر میکند و این چهار لفظ است

ند = من اراتي
بسی = جمع اراتي

ضمایر مفعله
بسته اشترک اراتي

اول من است که بفارسی من و بعربی انا گویند و من من یعنی
 منم و اولغای من یعنی بشوم ناند و مبه ابن صمیرا بابای اجد
 و انتساب بضمیر ما بهم مفضل مذکور میباشد چنانکه گویند
 بنم یعنی منم و بنم سلطانم یعنی سلطان من و باضم مفضل استعمال
 نمیکند برخلاف جغتائی که بهر دو نوع استعمال میباشد مثل
 آو و من و آو و من و نونا و من و نونا و من یعنی بیکم و دوم سین
 است که بفارسی تو و بعربی انت گویند و سین سین یعنی توئی
 چنانکه گویند ای زهد پولوم او و ما که بود مرحله ایچره مفضل عنه
 چه سین سین بری پوز منبأ خطر عید من و اولغای سین
 بسوی سیم نیز است که بفارسی ما و بعربی نحن گویند و نیز پز
 یعنی ما بهم و اولغای پز یعنی نشویم انراک دوم انتساب بضمیر ما بین
 مذکور میباشد نیزند بلکه حرف آخر لفظ را مضموم ساختن را میگویند
 و ان الحی میباشد و نند مثل اینکه میگویند نیز و زنی ما بهم چنانکه گفتو
 گوید یا ملاه الو صیر امر اسیر در در عشق و مست جام حسن و
 جوق اما نیز و مشهور و ان ایلی سنکا محزون سنکا در لوت

سین = من
سین = من

سین = من
سین = من

پز = ما

و همچنین میگوید که اوجا قوز یعنی اوجا غوغیم الشاهد علیه
 زاهد اکور سینه چاکلی شعله سبین پزین صاق پراچا
 قوز پز که سوزان درود پراچا و مثل اینست قوبوز بکلام
 و ضم پای حلی یعنی غلام اویم مرا اهل در دنک قوبوز اولد
 پز ه جان دین عزیز پوسف اوله خود فروش اینکله بوخ باران
 و همچنین جفتا تبه میگویند که ابتدا پز قوبوز یعنی میگویم
 دو تبه میگویند که ابد روز و فلور روز چهارم ستر است که
 بفارسی شما و بحرین نام گویند و ستر ستر یعنی شما بشد و اقا
 ستر یعنی بشود و نیز ماده معنی سلب یعنی میکنند مثل اینکله
 ستر ستر یعنی بشما و هر سه معنی در سبعة ستره دروغا
 اولاد باد شاه گویند مرا تحت غه ناه تارک اولغای ستر شمر
 هر کول مبارک اولغای ستر چون از لدن شهر جهان ستر پز
 بولاسون بر نفس جهان ستر ستر قسم الفاظی که ما این خمیر و اش
 مشترک اندازانجمله اولاد باشد و ان الف عمده است که مالفقه
 که علامت جمع شده معنی ایشان و آنها استعمال میشود دیگران
 برین

اوین قدره = اوین قدریم
 قوبوز = قوبوز

اینا = اینا

سیر = سیر
 ستر = ستر
 ستر = ستر

خمیر = خمیر
 ستر = ستر
 الف = الف
 ستر = ستر
 ستر = ستر

چنانکه گویند اولاد یعنی ایشان و آنها و انکا یعنی یاد و آنچه یعنی
 اقتدر و ان بفارسی اشتراک دارد دیگر اول و ستر و او ستر
 که بمعنی ان و او استعمال میشود باب دوم در اسماء اشعار و ان
 برد و قسم است قسم اول است که مخصوص اشعار است و ان
 لفظ است اول بوست که بفارسی ان و بحرین هذا و هذا گویند
 الشاهد علیه ستر خطینک بر ماس کل اوزده ستره باغ ارم
 دور بو فی ستره کون بو زیندا تون سواد دی دین رقم دور بو
 و همچنین میگویند که بولا یعنی آنها بود و در بعضی اینست
 مونس که با بعضی روابط ترکیب یافته مثل مونکا یعنی این
 الشاهد علیه ستره اول هم ستره اول هم ستره اول هم ستره اول
 انکا بوف ابتدا پیدا مونکا بوف اشها پیدا و همچنین است
 یعنی اینقدر و موند یعنی در این و موندن یعنی از این و
 یعنی اینچنین و هرگاه بشهانی استعمال شود در انصورت
 ساکنه و امبدل یعنی ساکنه مونا میگویند چنانکه گویند پز
 بنک الیذا پوز پاره کون کولفی سال دیم مونا کور هر پزی بنک

انکا = انکا
 ستر = ستر
 ستر = ستر

ستر = ستر

ستر = ستر

ستر = ستر

ستر = ستر

ستر = ستر

ستر = ستر

اغز پدا پو پاره کونکول نانه باند است که مورد استعمال هر يك
 از اين دو اسم اشاره جدا گانه است و چنان بنسبت اولين را
 بجای دويمين و دويمين را بجای اولين مذکور توان ساخت
 تابع طريق استعمال پديد بود قسم دويم الفاظي است که ما بين ضمير
 اشان مشترکند چنانکه دو دبل ضمما بر مذکور شد متبا جهاد
 در بيان الفاظي که بدون ترکيب افاده معني نميکنند و از اهل
 ادب حروف گویند و ان مشتمل است بر سه باب اول در روابط
 و ان سبني بر دو قسم است قسم اول است که در آخر کلام واقع
 ميشوند و ان روابط تقدیر است و تعدیه محو نیست بر سه نوع
 نوع اول است که بمعنی که رابطه معمول است استعمال ميشود
 از ان جمله دو حرف است که در هر جا بعد از بناء ضمير مفعول مغایب واقع
 ميشود حرف ن ساکن است حرف و همی است چنانکه هر دو نوع
 ميگویند ضمير دینا اغز بن عیبه قد بن سر و کیم ایل کور ما مینش
 سر دینک و فنا و بیوی عیبه دینک که تار بیون بمعنی مکرده شدن را
 عیبه و قدش را سر و که خلق بدیده نهان سر و ایا که تار عیبه را و

اینکه به سه اسم است - تم
 ضمیر است - ت - آ - است - مشترک -

ارامه

در این کتاب

ن د ن

دین

ز ابده نیز میباشد مثل اینکه گویند اغز پندا که مراد
 اغز پدا میباشد یعنی در دهندش و قد پندا که مراد قد پدا
 یعنی در قامتش و لفظي هرگاه در ابتدا کلام واقع شود
 افاده معنی استفهام ميکند چنانکه در دبل باب اول
 منبا مذکور شد بکر نینک است چنانکه گویند نر پنجه
 جو دین تار تا یاین اول سر و حور نر دینک بوق مودور
 یا بابانی با ظلم ابله پدا دینک بمعنی نا چند بکشم جو دان سر
 حور نر دینک یا بابانی با ظلم یا پدا را و در بعضی جا
 بر کلام استعمال ميشود چنانکه در منبا جهاد در بیان دو
 بر قوم خواهد شد نوع دويم است که در بعضی جا افاده
 معنی رابطه ميکند و ان نون و کاف است ساکنین ما قبل
 محذره که در اخر ضمما بر مصله واقع شده مثل منینک و
 سنینک الشاهد علی الاول نر هر کونکول داعی چون بو
 المیش دلا رامیم منینک اول سبب دین بوق مودور هر لحظه
 او رامیم منینک و هم چنین است در اسماء اشاره از قبل

ن د ن

ن د ن

نینک

نک

پیان بیان اول است که افاده معنی حرف میکند و آن بردونو^{عین}
 نوع اول قیاسی است از آنجمله سناست که حرف شرط است و با او
 ترکیب میباید و استعمال آن بردونو کونا است اول با حرف شرط
 فارسی است که عبارت از اگر باشد و بهم بدون حرف شرط چنانکه
 بهر دو طریق گویند برای نوائی جانبیک الغومد و ردیسا^{بغور} فاقا
 ما قبل: چنانچه منت غبل و توفک بپله که ابتدا اکتفا اند
 بدانکه این حرف بغیر از آخر فعل امر با هیچ لفظی انضمام نمی یابد بکلمه
 بوق که آنها بوقا گفته اند و این از شواذ است و در حقیقت
 بوقا مخفف بوق ایسا و بوق ایسا مخفف بوقا است و برسانست زیرا که
 هر سه لفظ با الاشتراک یک معنی استعمال چنانکه در کتاب یاد
 ذیل لغات مرقوم خواهد شد و گاه هست که بالحق و ایراد بعضی
 از منتهی با فعلی سلب معنی شرط از حرف سنا میشود مثل اینکه گویند
دینا بولغای یعنی توان گفت چنانکه در فضل سنی فهم محبوب
 القلوب در وصف اهل خرابات گویند که زمان بختی میانی بپله
 ایشی بوق و دینا بولغای که عالمدا موندان کبشی بوق و همچنان^{است}
 یاد دوتا

سنا = شرط ادواتی

یدق = یوقا

یدق ایسا = یدق ایسا مخفف

سنا در سنی علاوه سینه

دینا بولغای = دینا بولغای

یاد دوتا بولماس یعنی روشن توان کرد و نوشتا بولماس یعنی
 توان گرفت چنانکه در قسم سیم محبوب القلوب در ذکر چاکوید
 که عمر کیم و فاسپزد و دانندین امید کوزین یاد دوتا بولماس
 محبوب که پوفاد و دانندین وصال جاوید طمع نوشتا بولماس و گاه
 هست که جزء کلمه واقع میشود مثل کیمسه یعنی شخص و نیم سه یعنی
 چیزی را سه یعنی بیک دیگر مو است که حرف استفهام است
 بمعنی اما بود و این بدو طریق مستعمل است اول لفظا با استفهام
 میشود چنانکه گویند برای بپله بوز و نک تیم تیم احمر مو امکن ایما
 باشعله ارایه بر او احمر مو امکن آید و بهم بدون لفظ آها مذکور کردی
 الشاهد علی غیره ساچین و یکی عنبر مود و در مشک چین مو
 لبیک طبعی شکر مود و را یکین مو و دیگر دین که بمعنی از باشد
 که انرا بمعنی من و غن گویند چنانکه گویند برای اول پری محبوب بولقا
 دپ معنی دیوانه دین: جقد یک چچان تون و کون کوش و بیزانه
 نخلنه نوائی علی البرحم فرموده سغفک بیلوفری: بر چشمه مهر
 اولدی که پید: بوز و نکلا بیل دین اول چشمه فیلش بیلغز پید:

یاد دوتا بولماس = یاد دوتا بولماس

بر کلمه دوتا یا نیم سه اولاد =
 کیم = نیم سه = بار =
 مو = حرا =
 اما صفت = مو
 Emo

آیا کلمه سنا مخفف است

سنا = غن سنا = ؟

نخلنه = دوتا بولغای

و در تواری که در ابتداء کتاب خود نوشته ذکر کرده که در لغت
 ترك زای مزید تا کبد و لفظ دین از عقب بگردید میارند
 و شعر مزبور باشد آورده سهو کرده دیگر داده است که بعضی
 ظرف و مکان میباشد که از ابرجی فی کویند الشاهد علیه
 نیز توغالی اول کافر خود کام کو نکولدا: بوق مبدل کو نکول
 ابله که ارام کو نکولدا: نوع دوم است که بمعانی مختلفه می آید
 جاوید است که در بعضی از معانی قبایلی است و در بعضی سماعی است
 اما قبایلی بدو معنی میباشد اول بمعنی اشها است که از ابرجی فی کویند
 الشاهد علیه مزبور است ابروی جیدم شام غم غمجه ناشام
 غدا اینلا کامین جیدم غمجه: بوالله اینک سفالی توابعه
 جام بان: کوپ فرق و شب و ظرف پله جام جم غمجه دوم
 بمعنی قدر و مقدار باشد چنانکه کویند ابرجی فی کویند
 کو نکول منی ابرجی غمجه نقد جان پیرساق بوق اینک ایدان غمجه
 اما سماعی بر سه وجه است اول کویند که از ابرجی و سونیکه و سو
 یکجمله و یکپوشه و هر چهار لفظ مزبور فوئند بمعنی از عقب الشاهد

د
 ده
 د
 جا
 د
 جبه
 انما سمانه - غمجه الی
 در و سمانه
 آریجه ، سونیکه ، سونیکه
 کینی جبه = پیرساق ابرجی
 عقبند ما ریکه ، آریجه

علی الاول شرنوایا ابرو و اول شوخ ترکان بر شد: نوایلا
 اینسانک اندین بوکودمه اردنچر شوخ الشاهد علی الثاني
 چونکه بنشین کورد و بول چهره بیچال بولوب: اوزکا
 کیکلکاج نیر اول رخس سونیکه بوکرای: دویم گفته میشود
 کناوزکاجه بمعنی طور دیگر و خود دیگر چنانکه کویند سماعی انفاث
 ابی بوکون نیز قولغ اول شاه اوزکاجه: اوزکاجه انکا بن
 اوزحالمین بالله اوزکاجه سیم کویند که بمعنی بیچر طور و بیچر
 هم بدو معنی بود اول کویند که کونکا بمعنی بیکجا پیرهن الشاهد
 علیه فی نور اسلام ادا تو شکای کیم اول کافرنه: مسک الویه
 کونکا کججه حق سیم کیند میدان ساری سیم کویند بمعنی
 هر چند و چند تا چنانکه بمعنی هر چند گوید: هر طریق عشق و اگر
 اوزنی جو فرقه قلسا ابرو: حرف ایماس انکا برکوک پیر ابرو
 لا دایکا و بمعنی چند تا فیه اید سماعی جسم او پوی پیر
 او فیکدین وای کیم: قالمادی روزن پری کیم پیر روزن نوک
 و بفارسی بمعنی نصیر باشد مثل باغچه و طایفه بمعنی باغ حفر طاق

اوزکاجه =
 نیمه - نیمه
 کد کد نیمه = کد کد
 نیمه : هر چند ، نه دار

فائدہ در عاوان اترا لک دوم د ک بروزن د ک بجز ف یای پان
 کسر بمعنی آنها استعمال میشود چنانکه فضولی کو بداملاء
 الرومیه شعر شاملوا انجم صابریم صبر د ک ای شب هجر نیک بنا
 يوم الحساب د بکر د اش و ناس است که معنی مشارکت و معیت
 میکند مثل بولد اش یعنی همزه و فار بن ناس هم شکم و کولکاش
 یعنی همشیر و در ابمعنی بفارسی هم مشترکست و بر کی معانی داد
 که در کتاب دال و فاد در قبل لغات نکادش خواهد یافت طریقه
 دویم آنست که باختلاف مورد در املا اختلاف سپایند و چون
 در ابتمام بعد از حروف مراد است و موارد استعمال و وجه اختلاف
 در مبتدأ ششم و واداب املا مشروحا بنکاشته خواهد شد بزرگ
 اجمالی انضمام و در از جمله داغ و را کست که علامت اغل تفصیل است
 دیگر غمی و کی است که افاده کسبت میکند مثل انداغی یعنی
 انجائی و منداغی یعنی اینجائی و بلفظی یعنی البان و کچکی یعنی بنا
 دیگر غبنه و کینه است که علامت تضییع است مثل پور و غبنه
 یعنی مشتک و اسر و کینه یعنی مشتک دیگر لنگ و لوع و لوق و لیغ ؟

داس د تاس
 تایت د سیت مانس

راغ ، راک = تغییر ارات
 غی ، قی ، کی = سیت ارات

عینه ، کینه = علامت تغییر
 لیغ ، لوع ، لوق ، لوق

میل

ولیک و لو کست که بمنزله پای سبت و پای مصدری و بمعنی
 صاحب است و معانی دیگر هم دارد چنانکه در کتاب لام در قبل
 لغات مذکور خواهد شد نوع دویم سماعی است از جمله و
 که با اسماء اشان ترکیب یافته مثل انداغی همچنان و موند
 یعنی همچنین دیگر و در و ق است که بمعنی آلت است مثل بون و
 وان الق است که در وقت شتم بر کردن کا و کا و بندند و او کوند
 مبلی است که حال جان پنبه و ایدان از دانه جدا میکنند دیگر
 لا و لان است که افاده معیت میکند مثل اپکا و لان اپکا و لان یعنی
 دونا با هم و اوچا و لا و اوچا و لان یعنی سه تا با هم و حرف لا از مقوله
 بتیم صورت نیز استعمال میشود چنانکه در مبتدأ چهارم و
 قبل و اید خواهد آمد دیگر چاق و چاکست که در بعضی الفاظ
 الت مصطلح گشته مثل الطاق و ان التی است که در برای سبت
 پشانی اسب بندند و بار غوجاق التی بود که بدان کنندم خو
 کنند و سنیکیجات جمایل و تعویذی که از کردن او بزد و جا
 از لغات سماعیه اسم فاعل نیز هست مثل یاسا چاق بمعنی

لید ، لک = یای سبت
 و یای مصدری پنبه

راق
 انداق ، مدناق
 دوروق = آلت ارات
 ارکند در و ق

لا ، لان = سیت ارات

چاق ، چاک = آلت ارات

الطاق
 یا - فداق
 سکیچاق

چاده = اسم فاعل ارات
 یاسا چاق

خود را که در ذیل باب چهارم در بیان اسم فاعل گذشت فاند
 در محاورات انوارک روم لفظ جاق و چاک هرگاه در آخر لفظی
 بمضی محض چون می آید چنانکه مضولی گوید باملاء الر و متبوعه
 غرض مضولیه انجی النکره اولمکدود و لی محال در اول هم سن
 اولیجی قائل یعنی غرض مضولی همان در دست قوم و دست اقام
 محالست انما چون تو قائل باشی و نیز گوید سخراله الور که چاک
 اول کل رعنا انکین و هم آید هر کیم دو تر سخرافش شیدا انکین
 یعنی ان کل رعنا چون سیر کنند و امنش را بدست بگیرم و هم
 میکنند بنا دایک عاشق شیدا و امنش را بگیرد و هرگاه بار و بط
 و منشیات فعلی استعمال شود افاده معنی دیگر میکنند چنانکه
 گویند جقه جقه و در بعضی بیرون خواهد آمد و یکله چکد و
 خواهد آمد الشاهد علی الاول من مضولی باملاء الر و متبوعه
 نیه اولاه بنم آردی فرارم بوکچه جقا جقد و رفلکه ناله زارم
 بوکچه و از این قبل است و بیه چاک و له یعنی دادنی باشد ایضا
 مندی الترحفات مراده دین غیر که غم و تعبیه بهر جام تبر

اتر ان روم ریمه جاق
 حیدر و محض سخرافه

نور الله قانع که او ترجمه
 در روم بیت

نقدی

نقدی هر نیه هر کیم و بیه چاک و له ایتر یعنی سوای ماده که پاک
 جام بدخ غم کفایت میکند نقد خود را هر کس بهر چیز دادنی باشد
 کم میشود مثلاً چهارم در بیان زواید و ان حرفی است که از برای
 نزدشان و تزیین بیان استعمال میشود از انجمله و امر است
 که در اعداد در مبادی مثل پیرا یعنی یک و او چار یعنی سه
 و نوزاد یعنی چهار و پوزار یعنی صد چنانکه در نواحی الانبیاء
 وصف قنات ابن انوش گویند کم خلق دین پوزار پوزار کیشته
 ارب جو پودی کم کینت لا ریاسا دبلا و فاعله انچه اعداد
 و سرفاخرش با ی حطی باشد مثل ابکی و النی و بتی و بیکری و
 حرکت بر بافتل است شین محجه در میان در آورده ایلکنا
 و النیشا و بیکری شاز میگویند عدد پیش را که بعضی پنجست
 بسبب آنکه شین از جزء کلمه است پیشار میخوانند و النیش
 وینیش را نیز النیشار و بقیشار یا بدکمت دیگر اکان و ابرکا
 الشاهد علی الاول مر سبب اکان سبب مونوالی ثلثه قوا
 پیرکان کیشیلار دیند سکا قاشی محرابدین یوز فله غره

نقدی هر نیه هر کیم و بیه چاک و له ایتر یعنی سوای ماده که پاک
 جام بدخ غم کفایت میکند نقد خود را هر کس بهر چیز دادنی باشد
 کم میشود مثلاً چهارم در بیان زواید و ان حرفی است که از برای
 نزدشان و تزیین بیان استعمال میشود از انجمله و امر است
 که در اعداد در مبادی مثل پیرا یعنی یک و او چار یعنی سه
 و نوزاد یعنی چهار و پوزار یعنی صد چنانکه در نواحی الانبیاء
 وصف قنات ابن انوش گویند کم خلق دین پوزار پوزار کیشته
 ارب جو پودی کم کینت لا ریاسا دبلا و فاعله انچه اعداد
 و سرفاخرش با ی حطی باشد مثل ابکی و النی و بتی و بیکری و
 حرکت بر بافتل است شین محجه در میان در آورده ایلکنا
 و النیشا و بیکری شاز میگویند عدد پیش را که بعضی پنجست
 بسبب آنکه شین از جزء کلمه است پیشار میخوانند و النیش
 وینیش را نیز النیشار و بقیشار یا بدکمت دیگر اکان و ابرکا
 الشاهد علی الاول مر سبب اکان سبب مونوالی ثلثه قوا
 پیرکان کیشیلار دیند سکا قاشی محرابدین یوز فله غره

ش

قوی در پسین ای ناصح: موجه در ایاکان سپین ده که عاجز مین
 جواپدین: دیگر دور و دور است چنانکه کوید الشاهد علی الا
 شعر معاذ الله بنی عشق و محبت فی بلاد و ربز: که کونکاو
 البصیر و شکب و نلار سالاد و ربز: تنم اهل و بزم وصال
 ای در و بزم اهل: نوائی سبز ابریلانک که زار و بینو او در ربز:
 بلاد و ربز یعنی چه بلا شد و زار و بینو او در و ربز یعنی زار و
 بینو ابتد الشاهد علی الثانی سفر سترن کوز کوسید ابر سار
 مین پهر ساری این چهره عکسین کوز و بتور پز کل رعنا ایما
 کوز کوز و بتور پز مراد کوز و بتور پز باشد یعنی عموده ایم
 و نیز کوز و بتور حاصل عمرای کونکول چون عشق امیش او بر کانانی
 او ز کاعمر و نکدانی که حاصل قلب و سبب انوت و نیز از
 جمله روابط است چنانکه مذکور شد دیگر نوکست که در ایشو
 واقع میشود الشاهد علی الثانی محبات بخش بنیک روح امیشو
 ایشاقی مکر که وافی اعلال ایند قلب سبب راح: دیگر چی
 که از مقوله تمهید است صورت ابراد میشود چنانکه در ایل و چون

در و در

ترک = ایشو

طری

بطریق جناس خطاب بچو بان لیلی کوید سفرای وادی ایمن ایچیل
 قویچ: این مین سنکا او ز فاشینکد اقوی چی و از برای تربین
 کلام نیز مذکور دیگر در چنانکه در لسان الطیر فرهادی سرباز
 مینک بیل لیق اندین براف: مینک بیل لیق و مینک بیل لیق
 مترادف اند یعنی هر از ساله و همچنین است چهر یکی که مراد
 چهر یک باشد چنانکه در سد سکن در ی کوید: بوز و غ قور با
 چهر یک چی که پز: اوق دین پز شاخ او قون ابریب: و نیز علا
 فاعل است در فصل چهارم از باب اول در بیان اسم فاعل
 دیگر هو است که در بعضی الفاظ واقع شده مثل ارتوقی که مراد
 ارتوق یعنی افزون باشد و نیز از صما بر است چنانکه مذکور
 شد دیگر سبب است که داخل بعضی از صیغ میشود مثل قور
 بمعنی خشک شدن که مراد قور و ماق باشد چنانکه در جرد
 شیرین کوید سیر که بر کور مال بیل حنونکنی ایچور: اول و
 مین کونکولم انداق بولدی محروم: که اندین شعله چون چا
 نوشتی: قور و شماق شد اکی فایمغه نوشتی: و نیز در پیمانه

است

در علامه

س

ش

لبلی بصیغه ماضی کو بدستهد لبی تاب جن قور و شتی بوق
 بوق پری پیر کاما پوشتی و هم چنین است پار و شتی بمعنی
 روشن شدن که مرادف پار و شتی است چنانکه در لبلی مجنون
 بصیغه ماضی کو بدستهد کم اولاد درین جهان پار و شتی غریب لا یغیبه
 پوشعله پوشتی و در بعضی از صیغ علامه مفاعله است چنانکه
 در ذیل باب اول در بیان مصادر در کنارش یافت می شود بکرینیک
 و نونکست چنانکه کو بدستهد الشاهد علی الثاني ^{سفر} کوزونک نونک الیها
 نوکس کلیف فاشیح کوزونک بوزونک فاشیندا اکل التین ساووک
 بوزونک هرگاه لفظ نونک از مصرع اول ساخط شود بان افاده همان
 معنی خواهد کرد چنانکه کوزونک الیها یعنی در پیش چشمت و در
 مفعول نیز هست چنانکه مذکور خواهد شد دیگر عیبل و کیکل
 که در آخر صیغه مفرغ مخاطب ان فعل امر یعنی در میانید مثل الفیل
 و الماعجل و کیکل و کیکل اما کیکل دیگر لایح و لیکست که در آخر مصاد
 واقع میشود الشاهد علی الثاني ^{سفر} جود و ظلمونک که چنانکه اولیا
 نشانی دور منبکا چونکه سن درین دور جیات جاودانی دور

بیکند و نونک

عیل و کیکل

لیح و کیکل

یعنی جود و ظلمت اگر چه از مردان نشانی است بمن چونکه از قوا
 جیات جاودا نیست بمن و معانی چند دارد که در کتاب لایم
 در باب لغات و موارد استعمال آنها در ذیل مینباشیم در اداب
 ایملامذکور خواهد شد دیگر لایست که از برای تثبیم صورت
 مذکور خواهد شد چنانکه کو بدستهد سفره خوبوق عاجینیک
 و صفین نوائی قیلغائی لطف طبع اینان نظمین در مکتون
 قبلاری لایم بمعنی جیف و افوس نیز مستعمل است دیگر نون
 ساکنه است مثل اظفار پیدا و قرار پیدا که مرادف اظفار پیدا
 و قرار پیدا باشد یعنی در اظفارش و قرارش و این حرف مذکور
 و حذف هر دو مستعمل است چنانکه مع الذکر کو بدستهد برای
 او تنی مینی مخروغه برای اظفار پیدا که فی کونک لوم ابرو و ^{شستنی} رهنو
 صبریم قرار پیدا مع الحذف خاطریم و برانلیغین بیکای
 پیرا و هجران پیدا اول که هر ساعث پیراوی بوغلاغائی و پیرا
 دیگر اوین ما قبل مکسور است مثل سن سیزین و السیزین که
 مرادف سین و سیز و السیز باشد یعنی بیخ و بی او هم چنین

لا

نونا کاسته

است پیرین پیرین که مراد فیه پیر باشد یعنی يك الشا
 علیه سفلونك كیم پرو و کون نوکون کوپا: بولدی پیرین پیر
 کفرنا رینك و این حرف ضمیر مفرد مغایب مرکب یا رابطه معقول
 نیز هست چنانکه نگارش یافته غنیا پنجم در بیان کلماتی که بر
 خاص موضوعند و افاده معنی غیر موضوع له میکنند و آن در
 قسم است قسم اول کلمات مفرد اند که چون مرکب شوند معنی
 غیر موضوع له میباشند از جمله الماق معنی کرفین باشد یا بعضی
 کلمات یعنی قدرت و توانائی میباشند چنانکه گویند الا الماق
 یعنی توان کرفین و با الماق یعنی توان رفتن و با بعضی کلمات
 معنی خاص مصطلح است مثل کونکول الماق یعنی دجوز کردن
 و ساقون الماق یعنی خریدن و دیگر سلیاق معنی دانستن است
 اما بدستور الماق در صورت ترکیب افاده معنی قدرت و توان
 میکند چنانکه در خسر و شبرین و درند پیر دفع فرهاد کو بدلتور
 الاول والثانی علی الماق معر و کلتور نا کجا چاره پیمان
 بو عجز عیدین اول ابشکا باده پیمان: دیگر تو شماك معنی فتاد
 دزد

آفاق
 کربند

بلاق

تدست

و فرد و آمدن باشد که در صورت انضمام افاده معنی پرداختن
 میکنند مثل اتو شماك یعنی پیر اندازی پرداختن چنانکه بصیغه
 ماضی در سبعة سبارة در داستان مسافر پنجم کو بدستور
 اضطرابا بلا بان انا توشتی نیرا یکی اوق و خطا نوشتی دیگر
 کیر شماك معنی درآمدن و داخل شدن باشد اما در صورت
 ترکیب معنی آغاز کردن میباشد چنانکه در نارنج نابوی صیغوا
 ان فعل بدین فتح مذکور است که عشرت پیمان لرین تولد و در
 مجلس اهل بغه توانا کیرشتی لان: و مروق چاغرانی هم مجلس اهل
 بونا کیرشتی لان: دیگر باز ماق معنی نوشتن و خطا کردن باشد
 اما معنی آغاز کردن هم مستعمل است چنانکه در نارنج طبریه
 مذکور است که خسر و شاه یا سیانشب کیرلشیب و اورشا
 باز بیا بر طلب ناصی میرزا بدخشان ساری تادتی و مانند
 اینست لفظ کو که امر است از دیدن و اما از برای مبالغه و
 تاکید باللفظ دیگر ترکیب یافته معنی لفظ ماقبل و با انضمام معنی
 سعی معنی امر منصرف دیگر داند چنانکه گویند قیلا کو رین سعی

کیرشتی

باز ماق

کو

در کردن کن الشاهد علیه نسخها قبل و باری کلمه لاد و فاقلا کوز
 و این لفظ در عوارث رومیته نیز استعمال میشود چنانکه فضولی
 گوید باملا الرومیته نسخ و نا کوز کوز بولین ای اشک کم نمکیم
 اسکو کوزن بوضوح ثانی کوز و کج نقش جبرتم اردون و از
 این قبل کلمات در سباق فارسی نیز بسیار است چنانکه
 گویند براه افتاد و برقرار آمدیم دویم کلمات مرکبه اند و ان
 عبارتست از کلمات از الحاقش قر الماق باشد و ان کتاب است
 از ظهور و ظلمت شام دیگر قولا است توماق است یعنی نهها و کرفین
 و عهد کردن دیگر غایاق با غلاقت است یعنی جز غیر واقع بکسی
 دادن دیگر قر بل افاق و قرانا باق است و استعمال این دو لفظ
 بالا زد و اوج کتاب است از هجوم عام که بار آورده باشد با چوب
 هجوم نمایند دیگر فاتیح کوز و کوست یعنی سخت چشم و اغیاض
 است از پیشروی دیگر سنا و غ کوز و کوست یعنی سرد و نا
 عبارتست از چهره خنک اطوار دیگر کلبک از ماق باشد
 و ان کتاب است از فساد معد و تباهی ها ضمه دیگر کوز

و غل

قاسم ترا الماق
 خلاق توماق
 غایاق با غلاق
 قرین افاق ، قرانا باق
 فاتح کوز کوز
 کلبک از ماق

توماق است یعنی چشم داشتن و ان کتاب است از متوقع امی
 بودن و نظایر این بسیار است مثلاً ششم در اداب املا و ان
 مشتمل است بر یک تمهید و چهار رسم تمهید انکه زبان ترک
 در رسم الخطی است که تحریرش مطابق تفسیر نیست و بعضی
 زائد در کتاب داخل لفظ میگردم مثل الف بیان فخر و و او
 بیان ختمه و بای بیان کسره که بکتاب درمی آید اما بلفظ
 در نمی آید و در بعضی از اسماء اعلام این بقاعده مطرد نیست مثل
 مرکب یعنی تهنیک و سنج و غیره مولفان سلف تبدیل
 دال و نار اسپکد بکرم طرد کشته اند کوهر تحقیق را غلط سفینه
 اند بعضی را البته با دال و برخی را با نای قرشت باید مذکور
 مثل دیماک یعنی کفن و نهماق یعنی منع کردن و همچنین تبدیل
 غین و خا را بکد بکرم طرد بیان کرده اند اینهم بیان واقع نیست
 باینجه که در اکثر حروف هرگاه تبدیل واقع شود غلط و معنی
 خلاف سباق و معط خواهد مثل غماق یعنی جمع کردن و سبحاق
 یعنی کچیدن و بماق یعنی بابریدن و بماق یعنی بابریدن که البته

کدر توماق

اسلامی

دال و نار اسپکد

دیماک و سباق
من / ۲۰۰

باقاف محرر میباشد و در صیغ و مشتقات آنها نیز همین قاعده
 باید ملحوظ باشد تا معنی از اشتباه و اختلاف محفوظ باشد
 و این قبیل است فرجای یعنی باز و فرع اول یعنی بدین
 و قوز غونک یعنی کلاغ شباه و قوز غالان یعنی آشوب که
 حرف وسطی با عین است و بعضی دیگر با قاف مصطلح است
 مثل قوز غو یعنی خوف و ایقو یعنی خواب و قوز غو یعنی
 نه و جافن یعنی برف و خط طالع هر دو در الف خود بشرط
 معنی العوجی و الخان نوشته که در بعضی مواد کاف عربی
 بموافق استعمال و مخالف قیاس نایب مناب دال در
 مناب مثل اشکان یعنی بدین و اشکای یعنی ابدای و
 کینکای یعنی کپدای سهو کرده زیرا که لفظ ابدن و کپدن مخفف
 اینکان و کینکان هست که انرا ک روم و ایران مصطلح است
 بدان نوع تلفظ نمایند و لکن در لغت جنای مستعمل نیست
 تا بطایفه جنائی چه رسد و لفظ اخرای و مخالف قیاس
 و استعمال است سلاطین چون سلاطین سلیمان لکن روم و اکرا

قرصی
 قوز غونک
 قوز غالان

نیز

قبایل انمرو و بوم منشعب از ایل تا نادند و کی و وی یلب
 جنائی موافقت دارند لکن در وجه سبب مجاورت و کثرت
 مجاورت و معاشرت با اعراب بعضی لغات را معرب و مخرب
 و مرتخم ساخته اند چنانکه در اکثر جاها همین را بصناد ممله و
 فرشت را بطای طی یا بدل تبدیل می نمایند مثل تورلک یعنی
 و نوعی که از ارمیه در لومینوسند و قوتلوع یعنی خمبند
 منارک را قوتلود تاغ یعنی کوه طایغ و ان یعنی نام را در
 اسبک الطمینانند و سوی یعنی اباض و اسینج یعنی نقره
 و اسینج یعنی کینه و اسکا مینوسند و در اکثر مواضع بیان
 ثلث را که عبارت از الف و او بای طی باشد از مخربان سلاطین
 و انچه حرف سبب در اخر صیغه مفرد مغایب از فعل فاعل واقع شود
 الماس و تو قماس یعنی نمیکرد انرا المز و تو قمر با ای هوزی نویسند
 و نیز جناتیه میگویند که اینکامر یعنی میگویم و در وجه میگویند
 کاید و روز و در بعضی لغات نیز مختلف الاستعمال اند چنانکه در
 با تاخر اینجی ساختن بیان میکنند و در لغت جنائی با ساق یعنی

ساجات و یا یماق یعنی پوشیدن استعمال میشود و در رسم الخط
ایشان هم او را یسم الخط گفته است لهذا تفریر و تخریر بر اثر الیه
و این را که تخریفات بسیار دارند و راه یافته به حجه نباشد اگر چه
ترکستان نیز بخوبی که در ابتدا چندان کور شد اختلافات در
لغات بعضی از طوایف خصوصاً ترکمانه و اوزبک میباشند اما
چون همه اهل ترکستان میباشند و زبان ایشان اینست خلط و تفریر
بنسبت اساس سخن را بر قاعده و طریقه املا ایشان میگذارد و او را
بجهاد رسم میسازد و در اول و ابتدا تغییراتی که بعنوان تخریر و تفریر
و حرکات واقع میشود و آن مشتمل است بر سه فصل اول در
عین در کلمه اتفاق افتاده و الی همین و کاتب در نوشتن آن محضاً
بنی الاشیان است مثل بافرایغ که نوائی علیه الرحمه در حروف عین با
و در حروف قاف با قاف غایبه کرده چنانکه کوبد فی حروف العین و تخریر
جسمیم را بر پیری بیند و دستبداً دلف و فرغ بجاج اوزه و در
اوستیکا بافرایغ من حروف القاف و تخریر ایچر سنکاساچی کلان و تفریر

بازن

ع د ق ن بر بر
رینه یا ز بر سیم

با فرایغ شبه باشغند از آن کیم ابل اق و قیر بل با و ناق و از آن قیر بل
ایاغ بمعنی سیاله و کاسه که در هر دو حرف بیان کرده و حروف العین
الاول شرف قیر بولیند و نوائی ابل اکل باشد بن فدم کیم بویول قطعه
باش قویما قور و قویماق ایاغ و حروف القاف بالمعنی الاول شعر
وصلینکا کچراک بتیشا لطف ادب غه و مغه باق کیم قدم اوزیر
سو پورتکا کوز پله قویماق باق بالمعنی الثاني شعر تیشلیک دعالی
دبدانی بولغای که سو کوز باشد و در واغی و نلوق لاله لارجا ای
و نظیر اینست اینغ و لونغ که شاهد بر اول داد در هر دو جامند کور س
فی حروف العین شرد و سنلار کوب زار اینغ قیلسام عجب برناس که با
زار کونکولوم دوست جویدین بیوا زار اینغ و حروف القاف شعر فحدا
ارد و قیماق اولای بر میغده عجر ملین میسر ولسا خوشبورا بن کار
حبلیغده هم لبق و ازین نوع است بمعنی چشمه که با هر دو حرف فظوظ
ساخته و حروف العین تخریر با یاغین سوغ چون سالدی کوزوم
توکی شرت ای نوائی پله بالیغ عکر الی و نلوق بولاق و حروف
القاف های نوائی بویما بان قطعین اسان ابلادینک اسکنین و تفریر

لیغ د لری اراندر دین

که منزله اچکته نیک بوز بولاق و ازا بکونه الفاظ بسیار است که بهر دو
 طریق استعمال میشود مثل قوروغ و قوروق بمعنی خشک و حراست
 و منع و ساریغ و سادیق بمعنی زرد و قاتبخ و قاتبق بمعنی سخت و باغ
 و اق بمعنی سفیدخانه بدانکه ابدال در فعل امری که حرف خوان قاف
 یاغین باشد جایز نیست زیرا که آنچه استعمال آن با قافست البته
 با قاف نوشته میشود مثل باق یعنی پیروز و یق یعنی خراب کن
 و آنچه یاغین است یاغین مخبری باید مثل باغ یعنی بهار و پیغ یعنی
 جمع کن اما هرگاه علامات صبیغ باشد اغلب نیست که آنچه در آنها
 واقع می شود با قاف مذکور میگردد مثل الماق و توماق و یق کر فین
 و آلدوق و تونوق و یق کر فینم و آلساق و توشاق یعنی گریه و آنچه
 در وسط واقع می شود بی حرف یا حرف غین نوشته می شود مثل اولقا
 و توتغای و الغوی و توتغوی و اشبا آنها و ذکر مصاد در زیر با قاف
 جمع است زیرا که نوائی علیهم السلام هم مصاد در رد و نظم و اوین ازیم
 در حرف فاف بیان فرموده اند و هرگاه مصاد در بحر فی و ضمیری اضافه
 قاف مصدر در وسط کلمه اتفاق افتاده باشد عراغات قافیه از اینصورت

میگردد

جای یاغین و بعضی جای با قاف مذکور ساخته اند چنانکه در این شعر
 سالماق را که مصدر است سالماغین یاغین ذکر کرده اند و
 با یاغین بمعنی باران قافیه نموده و هو هدا شعر فی بهار اولغا و
 که نالم رعدا پرو داشیم یاغین برق دیر کور کان چجان ایچریمیم
 او است سالماغین و با قاف نیز هفت سیاحتی الشاهد علیه صرا
 نوائی کونکلی قانین تو ککالی اسراب سبن ایقاپلن امیدیم یوق
 ایدی کونکلو منی مویچ اسراما قیدنک غنه مقامی اکر کوبند کچون
 علامات تمامی صبیغ مشتق یاغین مرقوم است چرا باید مصاد
 با قاف مذکور شود بلکه اولی آن بود که لایم یاغین استعمال شود
 با علامات صبیغ هم ناسپاله با قاف مذکور کرد و جواب گویم که چون
 اثرات در صبیغ حرف وسطای علامات یاغین و حرف آخر ایاد کاف
 تکلم میکنند لهذا در اینجا تحریر نابع تقریر است و در بعضی هم که نظر
 رسیده بصفت پیوسته املا می آنها از همین فرادین نظر می رسد دیگر
 هر الف بیان فتح که در آخر کلمات واقع شود تبدیل آن بهها هوز میگرد
 است مثل آسندا و آسیده و یانیمغا و یانیمغه و ایچا و ایچر چنانکه

ا د ه ه
 مرصع بند بر کز
 بسته بند بر بند

ساخته و بکسر کاف بیان فرموده چنانکه کوبیدن ثار دارو اعقد
 لبخ زلفین مسلسل ابله می چین لاری کره میم ایکی زلفین ایکی
 لام آتینک ناروغ سبزی لاری دبسام حسن اهلینی کورمانلر کظام
 لارد و دروغا نال کونکول ایتور کورای شایده که مویدان بر ناسل بولین
 ضلالتی در حذف از انجمله غای و کای است که هرگاه با یکی از ضمای
 مفصله اربعه استعمال شود ذکر حذف بای آن تغییر نیست شاهد
 علی الاول فی التوجع مع الذکر غیر فیما یار جانی کیم بولغامیز
 اول مکان و بومکین دین مجبور مع الحذف غیر یا قین ابروی که بنا
 صومعه دای بولغامین دینغ خمار دای هلاک الشاهد علی الثانی
 مع الذکر غیر کل نه بولغای کیم بوزونک مجبور دای کورکامین نه
 سالد کلیمه حسن بکلینغ سو بوز کایمین نه مع الحذف غیر غیر
 و کسور دین ابلک بو پغما ناندین کچکامین و نیز درلسان
 درداستان سیم غ و هدهد ببرد و طریق کوبیدن غیر ایچنه اورغای
 سبزی بوبولدا بال ویز ایل کای سبزی قطع ایچنه مجبور دین کیم و صالی
 کامغه بانیست کاییز یا غما سبدا جان ترک ایتکاییز و هرگاه سبزی

غای و کای
 کای و کای
 کای و کای

بیکر

با با ضمیر جمع با بار و باط و منشأ فعلی ذکر شود بای آن مطلقا
 قبول حذف نمیکند بیکر حرف تغذیه است در بعضی مواضع چنانکه
 کیفیت آن در ذیل رسم دوم نکارش خواهد یافت فصل دوم
 در تحقیق آن برد و قسم است قسم اول بعضی از حروف شده
 است از انجمله چهار حرف شده است از اعداد که هم باشند
 هم تحقیق استعمال میشود اول ایکی است که بمعنی دو باشد
 بقی است که بمعنی هفت باشد چنانکه در خسرو شیرین درو
 پادشاه بهرد و قسم کوبیدن سر شکوهنک جبهه سپیدین چون
 ثریا بقی فطره عرق دیک بقی دریا و هرگاه بمعنی رسیده باشد
 که بمعنی مفرد مغایب از فعل ماضی است باید شده مذکور شود
 و تحقیق در آن جایز نیست چنانکه در ذیل رسم چهارم از مبدا
 ششم بیان خواهد شد سیم سبزی است که بمعنی هشت باشد
 چنانکه در سبعة سباده بهرد و نحو کوبیدن سبزی او ریندا سبزی
 انکاسنون است پیدا بکشت سبزی کرد و چهارم توقوز است
 که بمعنی نه باشد چنانکه بهرد و قسم فرما بید سر زهی چنانکه کینک

بیکر در رسم
 سبزی یا سبزی

سبزی یا سبزی
 سبزی یا سبزی

همان پای حلی برافراختن ساخته کوزی و قاشی میگویند یعنی چشمتان بریز
 و اگر حرف آخر کلمه متحرک یکی از حرکات ثلاث باشد یعنی مضبوط یا مفتوح
 یا مکسور باشد آنرا کوز کو و الی طی ضمیر از نسی میبارند مثل اناسی و کوز کوس
 و الی طی و کفیتان در ذیل مثال اول در باب هشتم شرح دادند
 نوع سیم نیست که نایع قافی کافی یعنی فعل امر که علامت صیغ بدان باشد
 و منوط میباشد و ان علامتی است از صیغ که اگر فعل امر از صیغ قافی باشد
 انها با قاف و غیره و اگر از صیغ کافی باشد تا کاف مذکور میگردد و در تحت
 ازان جای نیست و این قاعده قیاسی است و مخوی است بر دو بیان بیان
 اول سه علامت است که تغییر در حرف آخر واقع می شود اول ما و ما ^{کست}
 که علامت مصدر است مثل نایما یا یعنی پیدا کردن و تیمال یعنی کردن
 دوم سا و سا که علامت منکلم مع الغیر است از فعل مضارع مثل
 نالسا یعنی پیدا کنیم و انیسال یعنی یکیم چنانکه شاهد هر دو در
 خبر و خبرین در رسیدن فرهاد بکوه ارمن گوید شعر بونیکلیج بر لاله
 عمر فوج نالسا ابدند کور اندین روح نالسا پنجیم ظالم
 ایسا که غر معقول الا را آئند ابرها سر غر معقول ستر دوق

ما و ما

سا و سا

دوق

و توف و دود و توك است که علامات منکلم مع الغیر است از فعل
 ماضی مثل الدود یعنی گرفتیم و تانوف یعنی پیدا کردیم و دود
 یعنی گفتیم و اوتوك یعنی گذشتیم چنانکه در سند سکندری در پیغام
 فرستادن دارا با سکندر گوید ، دیدد که چون تو نگه آغاز
 ایش ، جهالت سنکا کوب و عقل از ایش ، الشیخا یوف
 اصلاح ندیدیم ، چو کودک سین و توك بوقت صبر دین ، و چه
 اختلاف دال و تادریخت نوع اول این رسم مذکور شد بیان شد
 شانزده علامت است که تغییر انها در حرف اول واقع میشود
 چون معانی هر يك در ابواب منبا اول بتقریب بیان صیغ
 ذکر افعالات مذکور شد اجمالاً اینکار انها سپردارد و امثال
 است به مفردات و مرکبات اما المفردات اول غان و کان است دوم
 غای و کای است سیم غیل و کیل است چهارم غالی و کالی است پنجم
 غالج و کالج است ششم غوز و کوز است اما مرکبات اول غوجی و کوجی ^{حیت}
 دوم غوجبر و غوجبر و غلجبر و کوجبر و کونجبر و کالنجبر است سیم غوم و
 کوم است چهارم غومبر و کومبر است پنجم غونک و کونک است ششم

دوق ، توف ، دود ، ندر

سا و سا

غان و کان

غای و کای ، غالی و کالی

غاج و کاج ، غوج و کوج

غوم و کوم ، غومبر و کومبر

غونکوز و کونکوز است هفتم غوسی و کوسی هشتم غوسیلار و
 کوسیلار است نهم غودیک و کودیک است دهم غولوق و لوق
 نوع چهارم آنست که تابع حروف کلمه ماقبلند الهم از آنکه ماقبل از
 صیغ باشد با از کلمات سایر و آن مضمن در بیان است همانند
 الفاظی که از حیث حرف مختلف شوند و آن چهار لفظ است اول غاوغه
 و کاست که بمعنی یای تعدیه است و دوم غی و قی و کی است که افاده معنی
 انتساب میکند سیم غیبه و کسبه است که بمعنی بعضی آید چهارم
 زاغ و داق و راد است که افاده معنی افضل میکند و استعمال الفاظی
 بر دو قاعده است قاعده اول قیاسیت و آن بر سه طریق است
 یک در هر یک ازین طرف ثلاثه ان الفاظ تابع ماقبل کشند اگر ماقبل
 قافی است آنهم با قاف و غین و اگر کافیت با کاف مذکور میکرد
 اول آنست که با صیغ قافی با کاف مذکور شوند و قیاسیت که با سماعی
 که از آنها صیغه قافی با کاف نباشد بلکه باشد انتظام یابند باید که از
 مصادر و صیغ مشتق است لای قافی و کاف بودن آن اسم غوث
 نسبت را هم موافق آن بیان نمایند سیم آنست که با کلمه که حرف آخر

غونکوز ، کونکوز ، غوسی ، کوسی ، غودیک ، کودیک ، غولوق ، لوق

غا ، غه ، کا

غی ، قی ، کی

غیبه ، کسبه

زاغ ، داق ، راد

قاف

قاف با کاف باشد استعمال شوند که بنا بر رعایت قریب خرج است
 قاف با غین و قاف نسبت کافی با کاف مذکور میکرد قاعده دهم
 مما عیت و آنهم بر سه طریق است اول آنست که قافی با کاف
 در اول با وسط کلمه با قلی اتفاق افتاده باشد اغلب آنست که سبب
 قریب خرج آن نسبت با تابع کلمه کرده در کلمه قافی با غین و در کلمه
 کافی با کاف مذکور میسازند و گاه هست که بخلاف اینهمه
 اتفاق می افتد و بهم آنست که ماقبل از الفاظ سایر باشد
 آنست که با غین استعمال میشود و در بعضی الفاظ با کاف استعمال
 سیم کلماتی اند که جایز الوجه باشند و بهر دو قسم مستعملند
 توضیح در بیان کیفیت استعمال الفاظ اربع لفظ اول غاوغه و
 کاست که به نوع قیاسی و سببه نوع سماعی استعمال میشود اما
 القیاسیات اول آنست که با مصادر و صیغ مشتق مذکور شود
 چنانکه درین شهر تعدیه جفا و اگر مصدر قافی است با غین
 و از کبرها که اگر مصدر کافی است با کاف و از هر دو شعر آنچه
 بولری تن و قونکدن ایچکاری تاشقاری پول کیم اجل کبرالکلام

غا ، غه ، کا ، نه

جفاقت در هر ساری بول و همچنین لفظ قیلود را که از مشتقات
مصدر قیلان بمعنی کردن است قیلور غر و نوکار را که از مشتقات
مصدر نوک بمعنی ریختن است نوکار کا مذکور ساخته و هو هذا
شعر اول غمره فان نوکار کا اول کوز و فیلور غر سید و ظلم
باعث ناز و عتاب مانع و گاه هست که یک صغیر بدو معنی استعمال
است در یک معنی با صیغ فانی و در معنی دیگر با صیغ کافی اشترک
دارد مثل اولتور در بعضی می‌نهند و می‌کشد اگر بمعنی نشستن باشد
چون اولتور مالک که مصدر آنست فانیت از اولتور و غر
باید گفت و اگر بمعنی کشش باشد چون اولتور مالک که مصدر آنست
کافی است اولتور و رکا باید مذکور ساخت و بهیاسای است
مثل بود اوست که بمعنی آیدادن و اولتور مالک بمعنی آتش زدن و
بیریل که بمعنی زمین باشد و با و نسبت آنها را بهر کاه وینکامی مانند
باین جهت که وضع استعمال مصادر و صیغ آنها بر کاف است مثل
سکاسما که بمعنی جا گرفتن و بهیاسا که بمعنی یاد کردن و دانستن
این موقوف بر تنبیه کامل است سیم الفناظ سیده است که حرف

آخران فاف و غین یا کاف باشد مثل ناغ و ناغ بمعنی کوه که ناقصه
میگویند چنانکه کوبد شعر ناغولای بن اول ای هجر با انداز کهیم
ناقصه مردم بوزن یوز بن یاش نوکوب فریاد آید و همچنین
ملایک و کولک داملایک کا و کولکامینو اندا شاهد علیه
شعر انجم دها کوبا که ملایک کا و ناسی آهیم او و او جغونلا دی که
کولکابنورد و نک توازن قبیل است اولوق بمعنی نزدیک و
کچک بمعنی کوچک که در سد سکندی در خانه کاردارا کوید
شعر الوقعه اولوجه عطا ایلسون کچیک کا کچیک جاسنی لایلا^{سون}
و هر گاه ضمیری ما بین کلمه و علامت در باید مانع قاعده نکشته
باز علامت تابع قاف و کاف و کلمه خواهد بود چنانکه در خوش
شهر بن حرف تعدیه کچیک لا با کاف و اولوغلا با قاف
مذکور شده و هو هذا شعر کچیک لا با کچیک در و عراسا
اولوغلا در غلا و لغ را قد و ر قیاسی اما التماخیا اول کلمات
است که غین و کاف یا قاف چیزان کلمه باشد مثل قوش و کور کو
که تعدیه قوش با غین و تعدیه کور کو با کاف مذکور شده است

على الاول شعر قوشه اوت بن دم بولور يوزلای کیم کونکولوم
 قوشی اوزن آسرای الماسال رخسارانشناک دین الشا
 على الثاني شعر سپاه حسونکایم مهجه سی رخشان علم بولغا
 قوباش کوز کوسیکا آهم ستونی کرتقناش اولسون و بولغا
 اینهم واقع می شود چنانکه تقدیر کد باغبین اداسده الشاهد
 علیه شعر کونکول کاجان پیلده پیر اغنل اندور قوی سیه
 پیر هم پخدر ایکی کداغیر بیدرم اورده نلاش اولسون دو بولغا
 سایر است که عاری از حرف غین و قاف و کاف باشد اظلم است
 که تقدیر آن باغبین مذکور میگرد چنانکه گوید شعر آشنای زین
 نالک بوق سوسام اشک واه کد بولوت سقا سیغیر کاهی صبا
 فرا سیغیر و تقدیر بعضی هم با کاف مذکور میشود مثل بیل
 بمعنی یک چنانکه گوید شعر کرچیدای الماس و کونکول بوسام بیل
 کانا کمان باری ابل اچره چیدای آغاجه مشهور ایتایین و ظفر
 اینست ایل بمعنی خلق الشاهد علیه شعر توتوب سنکچوچی
 ساقی رحمت شفاعتینک اوروب ایکی جهان ایلسیکا صلا

ع قاف دکاف روشی
 اولون کیم لر غه ایلد شکر

میر

ستیم الفاظ جاز الویچا مانند مثل اغفر وانکا که اسم اشاره است
 یعنی باو چنانکه شاهد بر اول داد رخسار شیرین در وصیت
 سه لای حکیم گوید شعر تیار چون دیو فی قتل ایتی کیستی سلیمان
 بنی نیک خانی نه بولار نه فیلسادولک اغفر تسلیم باری بی اول
 خاف اغفر تسلیم الشاهد علی الثاني شعر لعنیک اول اوت
 کیم کونکول حجر انکاء یا کونکول درج ولینیک کوهرا کاد انا
 بنای استعمال اغلب بر حرف ثانی است همچنان است لفظ کلیه
 که تقدیر آن باغبین وهم با کاف مذکور ساخته الشاهد علی
 الاول شعر کل نه بولغای کیم یوزونک هیردا کور کایین آنی
 سالار کل غیر خرسین کلینغ سو پوکایین آنی الشاهد علی الثاني
 شعر تیر کلیم کایم کایم جاننا اولدین پیر نجات ظلمت اچره مخیر
 اول نوع کیم آب حیات و بعضی الفاظ هست که بدو معنی استعمال
 شده کاه هست که وضع استعمال نسبت های آنها در یک معنی باغبین
 وقاف و در یک معنی با کاف میباشد فاعده هر کاه که حرف آخر
 این قاف باشد باغبین تقدیر جمع شود جائز است که حرف تقدیر

انت ر انتا کی صم
 صم کا جاز اولون شکر

ع قاف ایلد شکر
 بریاسته ست سیریه سنکله

که جز است تابع کله ساخته از احم با فاف نویسد چنانکه در جز
 شبرین کو بد شعر بیان دیوانه ساینده ایا فافه قولوا لیا اول
 زمان چکلکای بر افافه اما هر دو را با عین نوشتن مخالف است
 و تلفظ آنرا است و هر کاه صمیری در میان نه در اید در انصورت
 بعینها عین را عین و فاف را فاف باید نوشت چنانکه کو بد شعر کالوز ^{باز}
 بوزن تو باش قالغالی است با فاف کاه باشی غر اورد و لور کاه نوشتا
 ایا فافه فایده بد آنکه آنرا از روم و ایران حرف تعدیه داد هیچ بها
 مذکور نیست از آنکه اگر لفظ مسکونه الاخر باشد بهمان حرف آخر را
 مقفوح ساخته بدل حرف تعدیه استعمال مینمایند مثل ایش را یا
 که از ابا باشد و ایا فافه میگویند یعنی پس و یا و اگر مختر که الاخر باشد رای
 مقفوح در آخر اندی اوند مثل هوا به یعنی به و او سو به یعنی یا و الیجه
 یعنی یا الخ اگر چه در لغت جغای تیر اسقاط حرف تعدیه برین پنج جابرا
 اما بدون ضرورت اسقاط نمیکند و در جمیع مؤلفات منظوم و منثور
 حاضر نویی بغیر از سه مقام لفظی محذوف تعدیه بنظر نرسیده
 اول اوستینکا بود که کاف را حذف کرده فون مقفوح در آخر اندی

عین غم ، کاه ، فاف ، تعدیه و ایش را یا
 است لفظ با اوله

اوستین

اوستینه میگویند الشاهد علیه شعر سبز خفینک سوادی
 لعل خندان اوستینه ، خضر کو با سابه سالمیش انجوز اوستینه
 دغیمیم صمیر منکم و حده است که میم را مقفوح میسازند مثل حاه
 و کونکومه الشاهد علیها کونکوم و اپکا نکلا اوستینک بن قطره طره
 سوایماس ، حالما کوزد بک بعینه اول داغی کریان ابرو رسته بعینه
 ایست که بانون و کاف خطاب جمع شود که همان کاف خطاب را بدل
 تعدیه مقفوح میسازند چنانکه کو بد شعر کپلور و نکا یاسا دیم کونکلو
 او بن ، یاسا لور کلبه چو مهمان کبر کاج ، لفظ دویم یعنی فاف و کاف
 که افاده معنی انشاء میکند و آن متمم است بر دو نوع فیناس و فیک
 نوع سماعی اما الفیناسیات اول کلماتی است که آخر آن عین و فاف
 یا کاف باشند مثل اولوغ و کچیک و باغ و کول که اولوغ داغی
 و کچیک را کی و باغ داغی و کول را کی میگویند یعنی انچه در بزرگست
 و انچه در کوچک است و انچه در کوه است و انچه در آسمان است
 دویم اسامی است که وضع استعمال آنها بر فاف است مثل بول که
 مصدرش بولدا مان معنی یعنی بر آید انداختن است و فافی است

کاف جمع فی ایش را یا

عین ، فاف ، کاف

هذا نسبت از هم با عین مذکور ساخته بولیدای میگوید الشافعی
 شعر طلب بولیدای اواده لارعه مرده دیکین بولعه هادی ابرود
 دولت غلی جری دیوز که بمعنی دوست چون استعمال آن بمعنی برکات
 مثل بوز لاشما که بمعنی دوبر و مند نیست نسبت او را بوزید که مستند
 چنانکه گوید شعر نه زهد و لسا سا چن کفر بدیشان زار جهنا
 بوزیدگی دین اهل یغنه ایتیک مرسی اما التماعی اسامی و کلمات ساز
 که از آنها صیغه نباشده که بر قافی و کافی بودن آنها استدلال توان
 کرد در انصورت اگر کاف جزء کلمه باشد اغلب است که نسبت با کاف
 مذکور میشود مثل کونکول که از آن کونکلیدای میگوید الشافعی
 شعر نه کونکلینی بوزاد و در دروغ نوای نینک چو اول پری دور
 او شب و نیل به کونکلیدای و هم چنین است کوی که از آن کوسیدای
 نامند چنانکه گوید شعر هلمادی کم اول ایلار نفی بنجید بن خلاص
 نفی قیلغان شیخ مع کوسیدای میخانه نفی و ازین قبیل است کون
 بمعنی روز که از آن کونکی خوانند چنانکه در مقاله سیم از جبر الابرار
 گوید شعر سیکه سماع غزل و قول و صوت بولوبال اول کونکی ارباب

و اگر عین و قاف داشته باشند نسبت با عین بیان میشود و بعضی
 الفاظ مخالف این بیانند مثل سونکراغی بمعنی اخین اما بوزنای
 اولین از قیاس است زیرا که صیغ از آن نباشده و بوز یا شماق
 بمعنی تقدم جستن مصدر است چنانکه بناهد بوز اولین را بمعنی
 اخین و شاهد بر اخین را بمعنی اولین گوید و عده قیلدینک هم
 و قاهم قتل پروا قیلادینک قیل و قاف و عدت کفر یا خود بوزنای
 با سونکراغی لفظ سهم غنه و کینه است که بمعنی تصغیر است
 میشود و آن مشتمل است بر یک نوع قیاسی و یک نوع سماعی اما
 القیاسی مثل بومروق منت و کولک بمعنی کبود که بنا بر رعایت قر
 مخرج نسبت بومروق را با عین و نسبت کولک را با کاف میگویند
 الشامد علیه شعر بوز او بار کاف بمادی الیلکین دیدیم باری او بار
 ناشلا بان بومروق غنه قیلدی کوز و منی کولک کینه اما التما
 الفاظ سایر است کاه هست که کلمات مرکب از قاف و عین را
 نسبتش با عین و کلمات مرکب از کاف و انشراح کاف است سماعی
 شود مثل قوشغنه بمعنی مرغ غنک و کوس کینه بمعنی سینه که دود

بوز نای

غینه و کینه

بوز روق

الفاظی که عاری از این حرف باشد اغلب است که نسبت باغبین
مذکور میکرد در مثل چین غینه یعنی راستین الشاهد علیه
شعر جود ابله نه بدی بیدل لا رغبه باری چین غینه مهمل
مروعه که قیلدی باری او ترک کینه اما نسبت چین به
مملکت معروف با کاف مستعمل است و لفظ اترک کینه یعنی
در وقت از جمله قیاسات چنانکه در ذیل قیاسی اینکله سبب
شد لفظ چهارم راغ و راق و راکست بمعنی فعل تفضیل است
و ان شتمل است بر سه نوع قیاسی سه نوع سماعی اما القیاسات
اول است که با صیغ مشقه استعمال میشود مثل اینکه هم فاعل
هرگاه خواهند فعل بنا کنند اگر فانی است نسبت باهم با فاف
مذکور سازند مثل العوجی راغبی که برنده رو لکر کافی است
نسبت با کاف بیان نمایند مثل کسکوچی راغبی برنده بر در
آنست که بالقاف از الفا صیغه نباشد مذکور شود مثل آج به
کر سنه و توز بمعنی راست چون آجفاق بمعنی کر سنه شد فاف
و توز را که بمعنی راست کردن کافی است نسبت آج را با فاف و

چین غینه

اترک کینه

راغ، راق، راک

توز

توز را با کاف مذکور ساخته میگویند که آج را فاف یعنی کر ستر
و توز را که بمعنی راست ترسیم الفاضی است که آج را فاف و فاف
با کاف باشد مثل ساد و راق یعنی سر در و با و راق یعنی
نزدیک تر و جا کران و نمناک را که الشاهد علی الکافی شعر
گو کر اکید در صبح نینک پراهنی دین جا کران که بر یکیم شبنم
تو کو لکان سیز دین نمنا کران اما التماهات اول است
که با الفاظی که قاف و کاف داشته باشد مذکور شوند مثل
راق بمعنی سر در و تر و کوپراک بمعنی بیشتر و گاهی هم تخلف واقع
دریم آنست که با الفاظ سائر استعمال شوند اغلب است که نسبت
باغبین و قاف مذکور میشود مثل خویران و مرغوب را فاف
علیه شعر اجمال و ناز عشونک پری دین خویران قافینک
مرغوب آندین بیکر نیک مرغوب راق و با کاف هم مستعمل
چنانکه در مقاله نوزدهم از حیرت الاراد در وصف عشق گوید
شعر بنجه کهیم حسن دلا و نوزاک عشق او ای ابل کو کالی را این
و شاهد بر هر دو را در تشبیهات محبوب القلوب گوید که هر

کتابتید اکیم سرانجامید طبعه ترد و بولغای اول جانبی نو
ایمکالی آزاراق و ازاری کمرک: خاطر غه کیلکای و از بر قبیل
است بخشی راق و به راک چنانکه شاهد بر اول داد رسد کند
و نه پادشهر خرد دین ابر و غیب علمی بر اق: ابر و به خرد دین
خرد بخشی راق: و شاهد بر ثانی داد رلیلی بخون کوید و عرضت
اچرا طبیب بولسا مشفق: به راک که تومان طبیب حاذق است
الوجه مانند

فایده این کلمه در محاورات از اندروم بمعنی حال و بسیار بزرگ
استعمال میشود مثل اینکه میگویند قاجار اق یعنی کمر بران و کبر
یعنی رفنه رفنه و کیفیت آن در ذیل باب نهم در مبنا اول مذکور
شد و در رسم الخط و رسمیه اغلب است که بقیوط الفبای فسخه
تحریر میباید بیان دریم است که از حیثیت حرف و حرکه مختلف
میشوند از انجمله لیغ و لوع و لوک است که مترادف هستند و بیک
استعمال میشوند و استعمال آن بر دو موال است موال اول در
اختلاف حرفت و آن شامل است بر سه نوع قیاسی و سماعی

لیغ و لوع و لوک

اما الفبایاتی اول آنست که با صیغ مذکور شوند با فاقی مثل
چقما سلیغ یعنی بیرون نیامدن و با کافی مثل ایما سلیک
یعنی نکردن شاهد علی الاول شعر جوی نوازی قاریدند حو
ایله میگرد دین: سود را نور لا کشتی چقما سلیغ ایوب
قما شاک شاهد علی الثالث شعر قادم الشیخ بواقعی الشیخ
دیب بند: یکم سنیک پندین الشیخ سلیک و نکا پند و لیش
دویم است که با الفاقی که از آنها صیغه بنا شده مذکور شود
مثل اچلیغ بمعنی کمر سکی و توز لوک بمعنی راستی سیم است
با کلمانی که حرف آخر آنها فاق و غین یا کاف باشد استعمال
شوند مثل داغلیغ بمعنی داغدار و بیبا کلیک بمعنی بیبا کلیک
کوید شعر ناکه ای اجاب دران قیما خای بیبا کلیک: بوقیا
بیزد نک یوزمان جانان او چون اولسانی باک: اما التماخیا
اول آنست که با کلمانی که با فاق و غین یا کاف داشته باشند
مذکور شوند چنانکه در لیلی بخون نسبت آغاز باغیز و نسبت
سینکیل با کاف بیان فرموده شعر ساز ای غالیغ و سینکیل

لیک گویند ایستادی سبکی دین بحال لیک و مثل ایستادی
 یعنی پیری و بیکت لیک یعنی جوانی و گاه هست که مخالف این
 ضابطه استعمال میشود مانند لیک لیک که بمعنی مانند باشد و این
 قبیل است که و کاستلیغ که در مقاله دهم از جبر است الا بر این
 شعر که بود و راند اقبل بکاستلیغ یوقور الخ غم و کاستلیغ
 دوم الفاظ سایر و اند که عاری از یخرف باشد مثل دیوانه لیک و
 فرزند لیک و اشباه آنها الشاهد علیه شعر عشقید ایبر دیوانه لیک
 شوق نکد ایبر فرزند لیک اغیار دین بیکانه لیک ایلا لیک و نکا لیک
 نسبت بعضی الفاظ با کاف هم مستعمل است مثل پیر لیک الشاهد
 علیه شعر منکا ایدی و وایله کل مدعای قیلادی و سر و یولیوق
 کل حنین لیک و دهواسی قالمادی سیم جانیر الوجاسته مثل
 بیل لیک و بیل لیک بمعنی سالیانه چنانکه در لسان الطیر یافت
 فرماید شعر لیک میر منک بیل لیک آندین براق قایم منک
 بیل لیک که امکان دین براق و در سبغ سیاه با کاف کوید و هرگز
 دین کتبی چون تاداج یبلی بیل لیک معاف یوقی خراج

در دسر

استادی

و در سبک سندی و در قسط اسکندر بممالک دارا گوید
 مع الفاف شعر سوزی نافذ ابردی ولی بول براق کبراک
 ابردی بپراکی بیل لیک براق مع الکاف شعر الیب ملکی
 ابکی بیل لیک خراج جبریک کاپر سیانچر کهم احتیاج
 و سبغ متعدده رجوع شد به همین پنج مرقوم بود و از قبیل
 است بیکانه لیک و بیکانه و کم لیک و کم لیک موال دویم در لغت
 حرکت است و آن مثل است بر یک قاعده قیاسی القاعده بدانکه
 اگر حرف ماقبل لام مضموم باشد لام نسبت هم مضموم می آید
 مثل قایغولوق بمعنی غنال و قرانغولوق بمعنی تار یک چنانکه
 شعر کو تکوم بولور غم نیک توئے هر قایغولوق چون شام بولدی
 هر نفس آزار قرانغولوق و همچنین است نادر کلوک بمعنی نازکی الشاهد
 علیه شعر لطف کو رکیم سوده کل عکسی مثل لیک کو نور حله ناز
 کلوک دین هر ساری نازک بدینیک و اگر حرف ماقبل مفتوح
 یا سکور باشد لام نسبت مکسور مذکور میگردد مثل رغانلوق
 یعنی رغان و پیر لیک بمعنی اتحاد و سکون حرف اخر معتبر نیست

استادی

و جمع و قاف و کاف عربی باشد با دال و ناهد و مستعمل
است مثلاً آندی و آستی و آندی و آستی و آندی و آندی
و آندی و آندی و آندی و آندی و آندی و آندی و آندی و آندی
حروف البیادال مذکور شود مثل آوردی و آندی و آندی
و آندی و غیرها و کیفیت آن در ذیل بوع اول این رسم و آسام
یافت منوال دوم در اختلاف حرکت است اگر حرف ماقبل مضموم
است حرف اول صفا بر هم مضموم ذکر میشود مثل آوردیم
و تو بوم یعنی ندیم و گوئیم و اگر مضموم یا مکسور است مکسور ^{ند}
مثل ساندیم انداختیم و یا ندیم و یا ندیم و یا ندیم و یا ندیم
هكذا خوانها و بعضی از کلمات هست که تیره له مبتدا است
و حرکات ایشان از تغییر مصون است چنانکه در ذیل قواعد رسم
پنجم بیان خواهد شد رسم دوم آنست که سبب بعد مختلف
میشوند از انجمله بعضی از اسامی اند که حرف وسطی آنها مضموم
یا مکسور باشد چون از انجمله مضاف سازند با یک حرف وسطی یا
ساکن ساخته بر آن حرف اضافه نمایند مثل آویون بمعنی باری

دور

و بویون بمعنی گردن و آوریون بمعنی جاع و آغیر بمعنی دهن و یا غبر
معنی جگر و کونول بمعنی دل و کوکوس بمعنی سینه و قارین بمعنی شکم
چنانکه شاهد بر قارین زاده در نظم الجواهر در مذمت اکمل کوید شعر
قارینک سله دوست بولماسانک احسن دور، نبی چون که از او
قارین دشمن دور، و همچنین است ایلینک بمعنی دست الشاهک
شعر چون ایلینک بهر ماس که اولام اول ستمکار ایلکینی، بپخته
ایلکین او پای کیم اول او بار یار ایلکینی، و مثل اینست شکیل
معنی همسر کوچک چنانکه در لیلی مجنون کوید شعر ساز آیتی
اغالبغ و سینکیل لیک، کوپا یسنادی سینکی در بن محل لیک
و بر بن نهجست کینین بمعنی عقیب الشاهد علیه خیزون و ناک و صفین
دسیا و نکان تون دزاشکیم توکار ایردم، تو تو تیغ کینین
ای کپردی خرا تو فر افرغیر وین هم، و این قبیل است بودون
معنی پیش و قبل و خون بینی مقدم بر اعضای صورت است از اهم
بالجایز بودون کویند و هرگاه بمعنی استعمال شود حرکت را بگویند
تبدیل میابد چنانکه کوید شعر تیشتی بود تیغه آفت که توفی خیزی

اوردن = ر
یا فیر = صیر

سکین = صیره

بودون =

ایل یار و غوغی ببله چون ستم بولدی کند دماغ و اگر بمعنی پیش
استعمال شود بور نابکون را و فتح تون مذکور میشود و نظیر
اینست قویون که بمعنی ^{بغل} اغوش و کزد باد و کوسفند باشد هرگاه
بمعنی بغل و اغوش مجری اضافه شود ضمه یار ابکون سبذلی
سازند الشاهد علیه شعر کل اینک کوهری دیک تا پامین کر چه
صبا ایلکی یقاسین غنچه نینیک یریشیم ^{بغل} کیم قوسین لغشار
و هرگاه بمعنی کزد باد و کوسفند استعمال شود تغییر در اساس و حرکات
اثره نمیا بد چنانکه بمعنی کزد باد و کوفه بمعنی سر کشنده ایمان وادی
هر اندا که باد غصه تو فراغی دند و بلی دین تو بونی دیگر لغا
مسکونه الاخرند که چون بحر فی و علامتی افزوده شد هر حرف آخر را
مضموم و بران علامت منضم میسازند مثل کورونک بمعنی خست
و بورونک بمعنی سببت و کوروما بمعنی چشم و بوروما بمعنی بینیم
و اگر ان لفظ مفقوده الاخر یا مسکوره الاخر باشد حرف آخر را مسکوره
و علامت انضمام میدهند مثل پاستینک بمعنی سرت و تبشیک
بمعنی دندان و باشما بمعنی سرم و تبشما بمعنی بدن نام مقام بحث

تقریباً : بغل ، آغوش ، کره
و کوسفند

۱۵۱

هرگاه گویند چگونه است که در بیشتر خورد و مه بخلاف قیاس
خوردیم بکسر دال واقع شده و هو هذا شعر هر آواها الیم کی
بیهوشلوف که غم بجا عشقینک اقبالید قیل نظاره خواب و
خوردیم جواب همان گویم که در زبان بیان دوم این رسم تقریب
ذکر ناخوشلیغ بیان شد رسم سیم در ذکر بعضی کلمات که خلاف
قیاس واقع شده اند و ان برد و قسم است قسم اول آنست که موافق
استعمال است از لاجل ایلک بمعنی دایم و بند و پیش بمعنی بخشنه
که در ذیل باب اول از منبای اول در بیان مصادره و حاکم کارش
یافت دیگر آیدین بمعنی مهتاب باشد و اصل آن آیون است بمعنی
ماه شب که از کثرت استعمال آیدین شهرت یافته چنانکه در لغات
الطبره و داستان شیخ یازید گوید شعر کچه آیدین تا بدین روشن
آیدیک چرخ انجم در دی دین کلشن آیدی ، لفظ آیدین نیز بمعنی
از ماه نیز نمینو اند شد دیگر الشبان بمعنی زهر جامه است و اصل
آن انج توست دیگر الکن است بمعنی هر دو تائیس را و بمعنی زلیخ هم
باشد چنانکه بهر دو معنی بطریق ابهام گویند شعر ای کونکول گوید و

الشیان : ۱۰۰ ج طهر

ایکین سخن ممتاز زین بوا یکین بوجون که هرگز ایلا ماس انا پسند
و بمعنی هر دو تالشیر اناست ایکسین مذکور شود لکن مصطلح است
دیگر سیود نماک بضم و اوست بمعنی دوست داشتن چنانکه گوید
شعر فلک دین که منکاه محظه یوز فایو کیلو و اتروا اگر فایو
سوند بر سیود نماک یا و ایماست فایو و مثل اینست سیو و بجمع
و او بمعنی دوست داشته چنانکه در ولدن مجنون گوید جامعین
سیو و بکس پسنو الاز هر که گوید سیو و بکس فی الاز موافق بها
بایست بکس و او مذکور شود زیرا که هرگاه بضم و او باشد لکن سیو و
بضم و او باشد مع هذا بکس بضم و او استعمال نکند و توله خود نیز
سیو و مذکور ساخته الشاهد علیه شعری نو است که نظم کتابیل
اینا سیو و کیم بضیب لودی سکا صلا لک یکب و سیو و
هم بایست بمنایست کس و سیو و بکس و او بیا بد مع هذا و کس
نخ سیو و بکس محظه سلا قسم دوم آنست که در مؤلفات حضرت
بنظر رسید و بنسخه مشغول رجوع شد هر جا برین پنج مرقوم بود و آن
بر سه نوع است نوع اول آنست که غلط عض است هم سه مرقوم ناظم

صحر

سید ماک

سیو

ا

ا

۳۱

و هم بر تحریف ناسخ اول محمول میشوند سدا و انجله بلینا سلیم
کاست یعنی ما و ام نکرفن چنانکه گوید شعر میل دینی که سالور کیم
یتما سلیم کاه تینسان کو نکلی آیتن کیم که کو نکول دین چقارت
چون تیمار و صدق فایست و متسبات صیغ فیر با قاف استعمال شود
بایست تیمار سلیم غم مذکور شود دیگر سول و دماغا بایست یعنی غم
نکند و این معنی مخالف مدح است چنانکه گوید شعر کو نکول باغی ارا
نخل خدی لیک نور غارین یکم اول السیخ هو سول و دماغا بایست
نفا ایضا بایست سول و دغای باشد یعنی نخل قدش در میان
دل نیست لیک مبرسم که ناکاه انهوای کرم نفال نورس را افز
کند دیگر تا پاماد و گشت یعنی سافتم شعر تا پاماد و گشت ناک جا
جغاری باغبان و که بو گلشن آرا کل بو تماس ابرو بیخار سبز
تا پاماد بمعنی حسن از صیغ قافی است بایست تا پاماد و و مذکور
شود دیگر بو تو نکی جا بکس کافست یعنی تا پامادست چنانکه در لیل
مجنون در خواستکاری و عروسی و خنر توفل گوید شعر سل لک که
بو عشق و اده ایردی کون کون دین زیاده ایردی سپر مایه دور

سول و دغای ی
اولا صیغ حقه

اندی ایکا و کاپوست : بونوکی جا وصل د ولی دست یابت
 بونوکیا جافخ کاف مذکور شود تا معنی مطابق لفظ باشد زیرا که
 کاف درین کلمه حرف تعدیه است و حرف تعدیه مبنی بر فتح
 می باشد و بکسر فاده معنی نمیکند دیگر کو میا است درین
 شعری نوای بار اگر در یکم او ورنکی او شمسال تن بالادریا
 کا کو میا جان ایچون کو میا اکیل کو میا مناسب مقام نیست
 کو میا باشد یعنی ای نوای بار اگر کوید خود را با تش بنداز
 بسبب تن برهنه کردن تعلل کن برای جان تعلل مکن چون برهنه
 شدن سبب تاخیر در اجرای امر مطلوب است بمحض امر با تش
 خود را با تش بنداز و اگر کو میا باشد معنی این خواهد بود که
 بتن برهنه کردن منور در این صورت نه لطف سخن به دست و نه
 معنی سخن دیگر سونکو نگر است یعنی از عقب تو چنانکه در وفات
 اسکندر از زبان مادرش خطاب ماسکندر کوید شعر که ما تو ^{شیر}
 ایما المادم بهر پ جان سونکو نگره بینا المادیم بابت بونوکی
 با کاف خطاب مذکور شود بدین آن معنی سقیم است و حذف

کاف ل حرف تعدیه

اسکندر نامه
سند نامه

کاف

کاف خطاب در هیچ مقام جایز نیست و ضرورت شعری هم باعث
 بر حذف نبوده نوع دوم آنست که مدخولات اما بر صحت محمول
 میشوند از جمله اینست یعنی و کرده است چنانکه در مقاله
 دهم از حیرت الابرار در وصف میخوار کان کوید شعر
 سبل سوین نالسا احب بل که سای ناشین نالسا
 اینست کل کی اید مع الدال یعنی بود رایحه باشد بابت این
 بادال مذکور شود چون در بعضی الفاظ تبدیل الی الی جایز
 شاهد درین مقام نیز ابدال واقع شده باشد دیگر غاضبت که در
 چند صیغه از صیغ کل فی استعمال شده اول سودر الادورغان است
 یعنی بر زمین کشیده چنانکه کوید شعر کراولما سام اینست اول
 زلف تابی دین بند و در پر او زده سودر الادورغان بونوکی
 رسیم و نیز ایسا دورغان است یعنی زرنده چنانکه
 در دیباچه دیوان بطریق شعر گوید که فلک نینک اول
 قاتبع ایسا دورغان مصری تسکین یابقی و همچنین کیدار دورغان
 است که در عنوان سد سکندی محمد آمدن گفته که خانان

ایه = به س د - ایه

غان

اسکندر نامه

آنیک قوا باشد یک کرم خویلوک پله تنج چهار تک نار بیت که لاؤد
 غابین ابشیت و سودر الماک بمعنی بر زمین کشیدن و الیماک
 بمعنی وزیدن و کیلماک بمعنی آمدن از مصادر کاف و اشفاک
 نمای صیغ آنها سنی بر کاف است بایش سودر الادر کان و
 و ایاد و رکان و کیلا و رکان مذکور شود برخلاف قیا
 باغبین استعمال شده اگر چه صورت فوای در نسایم لاجب و محو
 القلوب هم جا کیلا و رکان مذکور است اقتدار عنوان شد
 سکندری این لفظ در فقره مذبوره باغبین انداج یافته و بعضی
 اهالی بقران نیز مکتوبا و ملفوظا کیلا و رغان دیده و شنیده
 شده شاید جایز الوجوه ان باشد نوع ستم است که نه محمول صحت
 می تواند شد و نه سهو کاتب و ان یک لفظ است که درین شعر در کاف
 خطا واقع شده شعر بوزن خالینک در موبایح بر این احوال خطا
 نامدی قدرت کلکی دین کون صفحه سیغ بر نقطه رسم چهارم
 در بیان قواعد منفرد و بواجب مختلفه قاعده بد آنکه علاماتی
 که از برای هر یک از صیغ منفرد است بمقادیر علامات که بیست و پنج

سور الماک
 الیماک = اسن

سکندر

عند

حذف و اسقاط می شود و هرگاه حرف آخر کلمه با حرف اول علامه
 متحد باشد مثل سیغ فوجی بمعنی کج و باغب فوجی بمعنی بار زدن و توگو
 بمعنی بر زدن و سوگو کجی بمعنی دشنام دهنده ادغام جایز نیست اما
 در ضمائر صیغه ماضی که در ذیل باب دوم از سنای اول گذشت هرگاه
 حرف آخر کلمه نای قرشت ماقبل مکسور باشد مثل بیت بغیر پس
 و ایش بمعنی بکن چون بے که ضمیر مفرد مغایب است و نلیک که
 ضمیر مفرد مخاطب است بدان ملحق شود ادغام باید کرد مثل اینی
 یعنی رسید و اینیک بمعنی کردی ویشک یعنی رسیدی و این ادغام
 بمواعات حسن خط و صوت رسمی لفظ است که اگر ادغام نشود از
 تعدد دندانه های مضحک در کتابت بهم خواهد رسید و اگر
 نای قرشت ماقبل مفتوح یا مضموم باشد مثل ان و نوت در لغت
 ادغام جایز نیست و هر دو تا را باید نوشت مثل انی بمعنی انداخت
 و توتی بمعنی گرفت و آنیک بمعنی انداختی و توتونیک بمعنی گرفت
 و این القیاس قاعده باید دانست که حرکات بعضی از علامات صیغ تابع
 حرکات کلمه ماقبل اند یعنی اگر ماقبل مضموم حرکت است علامه هم

سیغ فوجی = کج

۲

مضموم مذکور میشود اگر ماقبل مفتوح با مکسور باشد علامه شکو
 بیچین میشود چنانکه کسبت آن در ذیل مبادیه و هم شروحا نکارش
 یافته لا بعضی از کلمات و علامات هست که در لغت جنای حرکت
 انها از تغییر محفوظ است و این قاعده درباره انها غیر ملحوظ و این بر
 دو نوع است نوع اول حروفست که در هر حال مکسورند و حکم تغییر
 از انها موقوف از اینجه نیست که ضمیر منکلم مع الغیر است و میمانند
 کسر میباشند مثل کوز و میز و کونکومین یعنی چشم ما و دل ما و اینهمین
 و ضمیرین یعنی سر ما و دندان ما دیگر حرف اخر کلمات است که بعضی
 مفرد مغایب اضافی شود مثل اوری یعنی خودی و کوزی یعنی چشم
 چنانکه ماد ابطه مفعول گوید شمر و زلفی و امیخه کونکوم و نوی
 او وین کوز ما کینک ایردی مرادی یکمایل باری کوزین دیگر
 حرف اخر اسم فاعلست که عیار متناهی و بی یاسار که مکسور اضافی
 میشود مثل تو تو تو تو و قایم تو تو تو و در بانه شاهد
 شعر خسته کو کونکد یا تیشام بیکس تو تو تو تو تو تو تو تو تو تو
 و این نوع دوم آگشت که معنی بر دفع است از اینجه دو و دو و دو و دو

اسلا ۱ میر

اسلا ۱ مذرغای خیر و سندی

جس ۲ ج

دوق متوق و تلام و دکر

منقول است

و توك است که ضمیر منکلم مع الغیر است از فعل ماضی اعم آنکه
 بانای قرشت باشد یا بادال که حرف علامت مضموم ذکر
 میشود مثل آد و و تو تو تو یعنی کریم و دبد وک یعنی کهنم
 و کینوک یعنی رفیم نوع سیم بعضی از اسماست که ماقبل حرف
 اخر مضموم ذکر میشود مثل اوق یعنی کناده و بولعانوق یعنی هم
 خورده و سینوق یعنی شکسته و یقوق یعنی خراب شده و لث یا ه آن
 قاعده همچنانکه در عرفی است اخمار قبل از ذکر لفظا و رثنا جابر
 واحداها جابر است در ترکی هم از انفر استعمال است چنانکه گوید
 شعر او فلارینک چاک ابی لار هر بار و لک و نکلی بول لاریتکانه
 باغین دیواری ویرانه نیک یعنی ویرانه نیک دیواری فایده اگر
 چه موافق عربیت در اسماء خرج از صمته بکسر و از کسر بفتح جابر
 نیت و در افعال جابر است اما در ترکی در هر دو اتفاق می افتد
 در اسماء مثل سینوق یعنی شکسته و تینوک و تیلوک یعنی سوراخ
 و یقوق یعنی خراب و در افعال مثل دبد وک یعنی کهنم و سید وک
 یعنی خردیم اگر چه در لغات فرس و جالیان ج و پ و ذ و ل و ج و ق

اذل ان

کذاشینه و اشباع و عدم اشباع
در لغت ترک چندان رعایت این معنی نمیکند چنانکه جناب غای
آچ را که امر از کوفون باشد با آج بمعنی کرسنه قافیه کرده و هو هذا
شعراول ترک خطائیک ایرود اندان کونی قیاق کیم نازدین لولما
دیماک آکیندا که کور آج آچلیج دین اولای نیک مکر اولدی کور
پمار قال ایچکا مل نیکا بولیش کراپاس آج و همچنین در غزل
دیگر ساج را بمعنی کوبا آماج قافیه نموده و در ترتیب دیوان
نیز جیم را بوقسم منقسم ساخته آنچه کلمه عربی بوده مثل تاج
و مخارج آنها را جیم ذکر کرده اند و آنچه کلمه فارسی و ترک بوده مثل
ماچ و ساج و کاج را جیم آنها را جیم عجمی نامیده در تحت جیم عجمی
مذکور ساخته و همچنین حرف چه را که جیم عربی است و بمعنی قد
و اندازه و نهایت است با پارچه که جیم عجمی است قافیه نموده و هو
شعور و کل حس لچه بوق اول سر و کل خارجه ابله که قری و بلبل
ناله دایمین زارچه چون بولدی کونکلینی سنبد و دزدانک ایدری
بوتماکی ممکن ایرماس اینی چون هربان تو سوب پیر بارچه و نیز

ع. آ و ع. آ قافیه

س. د ع. آ قافیه

اشباع

قافیه، اشباع

اشباع را در قوافی منظورند داشته کبر را که امر است از کربد
ویرنا که امر است از ساییدن و بدون اشباع کسر مصطلح
باخیر و نیز کبر با اشباع تلفظ میشوند قافیه نموده القاهد علیه
شعر قوش کپوردی ناسک و کونکلو منی قبلدی نغله خیر ایدک
کوبامان نلیک سلی بواوشی نیر ای بولای چون ضرورت
تور بوسکن دین رحیل خواه توغیل گوشه خواهی جهان ملکین
کبر و همچنین تور بمعنی غم را که با اشباع مستعمل است یا لور
سخن که بلا اشباع مذکور میگردد بقفی کرده چنانکه کوبد شعراول
شیو ملیک شهرین دو دلغینک سوز که اوز حکمت اهل کویا
سالدی شکر تنکی کاتوز چهر آچانک یا تکلم قیلسانک
اولکان جان تا پارا الله الله باردور اول نه لعل جان بخش
اولی سوز چنانکه لغت فارسی یا عربی به دخل استعمال میشود
لغت ترک یا فارسی و عربی به دخل استعمال میگردد لا استعمال
مصادر و بعضی از روابط فارسی یا لفظ ترک معول نیست چنانکه
کوبند کجشی دیانت اقبال عکس جایز است چنانکه کوبند خوب دوز

زبون دور و از صفایر همان ضمیر متکلم و حدی که عبارت از ستم
باشد مثل ک و مستعمل بنی اللغین است چنانکه در ترک میگویند
آلورم و بفارسی میگویند میگیرم و بعضی الفاظ فارسی نیز هست
که بار و ابط و ذبت فارسی ترکیب یافته و بیک معنی میندازد و گفته
آن الفاظ امر گیه بر سبیل ندرت یا بر ستم تفتن و ضرورت در سوق
کلام ترکی استعمال میشود مثل دور و چنانکه گویند شعر فاشع کوز کو
بار آبا کیم او شول مهوش بنیک، روبر و سیغیر کیلور در هر نفس اسان
کوز کو، دو لفظ دور و بر و سیغیر بعد بر ترکیب فارسی جمع شده و همچنین
به شاهد علیه شعر وصل دین دم اور مابین قیلان فراق الیه میر
غاید اوزنی هر کایه کون مهران اینکای فراق و نیز در نسیم الحبه
در ذکر شیخ نجیب الدین بر غنیمت بفرمود که قوم بنیک طایفه کیکا
غالب اولدی، و بالغور او بد امر ایست و ایردی و ازین قسم است
سر تا سر چنانچه فرماید، عالم ایی سر تا سر غم سرکاری قلم است
ساقی تو تو بان جای تو یماینی فایوده، و نظیر اینست تا بشام و
دوام چنانکه در مقاله دوم از حجت الامرا گویند مراد و صفت

نور

بوق که تا سحر تا بشام، قوی و شامنی کم بردوام و ازین نوع است
در میان چنانکه در رسد کندی در بیان عدل اسکندر گویند
شعر که خبلی غر قرجای در میان، آلا رجوعه بنکلیغ بوسه
ما کبان، و شبیه اینست دو ناه بمعنی خمیده شاهد علیه
شعر قمرهای باغی معجز نای الیکینک دین، قاجیب باشق
او غور لار که بولدی ایلد و ناه و ازین گونه است بنیک چنانکه گویند
شعر بواش که خرد ملکیک اسود دین بنیک اولسانک، قدم او خیل
فناد شید ایجنون دارمین بنکلیغ، و مانند اینست بنفدالفا
علیه شعر بنفد جنت از انوش ایناری کونر، انکاکه میگرد بولیش
مقالمین بنکلیغ، و ازین قبیل است باخراج چنانکه در پیغام دارا
با سکندر فرماید شعر مهیا قلیب سکن باخراج، یا نا هر شیکا
ایر و احتیاج، و عدیل اینست مروت و در محل شاهد علیه
شعر یار هر ایند سر و قیم غر بیتیک ای اجل، جان فداند
ایشام هنوز از دور که کیل بنیک در محل، و ازین باب است
همپا و بار چنانکه گویند شعر یا دارا که همپا و بار چا ایا بود

است

است

دو ابابچه هر خطه ابور و ملاک بولور سیر کار دینک و
 بعضی الفاظ نیز هست که بالکتابه بابا الصراجه در فارسی یک
 خاص مصطلح گشته در سوف کلام ترکی هم بهمان نهج استعمالی
 شود و این معنی بلفظ ترکی را نمیتوان کرد مثل تردام و سیر بار
 و شاهراه الشاهد علی الاول و ضلیغ کور و حریر و اسرور
 حریر بولور، ایکه تردام که نانو غلوق پیر و لار فانه. الشاهد
 علی الثانی شعر بود که اهمیت تیر بارانی بارور کردن ساری غم
 سپاهی اینک که کو نکلو مکادور و شاهراه هر چند که از بنفوله
 روابط و اصطلاح در لغت حیثی استعمال است اما در تحریرات
 امراک بیشتر استعمال میشود فایده همچنانکه در سیاق فارسی بعضی
 از فنهای ماقبل الف را مبتدل بکمره و الف را بجهت بجانث
 کمره مفتوح میبازند مثل حباب و اللغات و اعتماد که انفراد
 حبیب و التفت و اعتماد میگویند و لغات ترکی هم این بدل
 متلب یاد در بعضی از کلمات استعمال میبازند مثل اینکه کنار قریق
 و ابلق و الماق یعنی گرفتن ابلق و بار ماق یعنی شکافتن رانبرمان

میشاند

میشاند چنانکه شواهد انفرادی در دبل لغات مذکور خواهد
 شد خاتمه در ذکر بعضی از اشعار نوایی که معنی لغت و مضمون شعر
 مفهوم نکسته اول از انکست چنانکه گوید شعری نوایی دارد در
 نه بلا مهلك امین کیم آرانک ضعف اینکای عشاقی الاله لاله
 دیگر مضمون این شعر است شعر ساعیه بار چای پیغ سوزی
 طبع اینار آشام بولور منی و هاضم جواب یکی مطوخ دیگر ساقی
 که در لیلی بخون در وصف طراوت هوا گوید شعر باطوطی اولور
 سبهر خضر بولور انکلی جوج و فرش غبرا: اعضا سید اکیم بو توب
 بانکی بر تو تغای یاری بر نه سیر و تر. تون کونی قبلور و نقش
 سیرغان: کافور ابلیه مشک دین ساقیرغان ما کرجه مولفین
 روی و ندر علی محض قیاس و مناسب مقام یعنی ساقی اغان که کلام
 ابلق باشد نوشته اند و فرایغ و نظیری هم منابعت کرده اند اما
 صحت آن معلوم نیست شاید بعضی سر رشته و مجروح باشد و بعضی
 شعر اخیر این خواهد بود که نگارنده این نقش روز و شب با منک و
 کافور آمیخته میکند دیگر توندی است که در داستان پنجم از سوره

ستاره کوید شعر ایچنی بهرام جام بنفیری توندی کیم نابالغا
اول سری دیگر چابونت که در لیلی مجنون در وصف شب
کوید شعر ناکه او کوچیکاکای دیسان اون نوشنی اینست کوزن
چابون دیگر حاله است شعر حاله که مبتسر بولور اولی پله
خوشحال بنو چون که رقم قبله دلا عمره حاله دسیب
ایردینک جان برای اولسانک بشتی اول علده کیم ^{نقطه} سلقا
بیتکای جز که الیغ اون هم حاله دیگر هر پلایست من سگند
معنی اولوغ بر نواسینی تود هجر کوککایلیا صداسینی تود دیگر
زمره کوید باغیت مینای که دون شبنسانید انجمنی شفق
ایچرا شفق کون می نه سوزنای ایچکو باولساریزه کوید باغی
دیگر عروسک است که در لیلی مجنون در ابتدای کتاب کوید
قیس مهر نینی چون اینک دال اینک قارینک صدقین
عروسک اینک دیگر موچی است که باغینک چقی اینک
ینک سوزدین ناینب ای نولی نکر اول کوی ایچیر دور
آینک موچی و در بعضی نسخ سوچی بنظر رسید دیگر نیتا

است که در خضر شیرین در وصف بهرام چینی کوید شعر
قرانغو کچه او چی جیقا یادین اوتوب بنشاس فلک چن بون
سهادین در یک نسخه بنشاس فلک و در یک نسخه تیار
فلک مرقوم بود و بهر یک ازین دو لفظ شعر بموزون معنی
صحیح است لکن بنسخه منعد در رجوع شد بنشاس و بنشاس یکسر
نون در فارسی معنی خوش و بی توش باشد و یا بمعنی هم که
جمل شود بهر حسب معنی در ست است لا بحسب وزن درست
نیست و شاید که بنشاس در ترکی محرف شاس باشد و بالعکس
و بمعنی شعر این خواهد بود که شب تاریک چون تیرش از کان
در اید خوش و بی توش از فلک نکر که از سها بکدن دد دیگر
یاد و در غافست که در ست سگندری در وصف شکر و بس
کوید ولی باد بالارغه سالغان کچیم سقر لاث و بارچا
یاد و در غان کچیم چون اینمقدمات از معلوم و نامعلوم
معلوم شد و مقصود رجوع و بدگر کتاب شروع میشود که

KAZAN TÜRKÇESİNE ÂİT DİL YÂDİĞÂRLARI

T. Halasi Kun

Kazan şivesinin tarihi ile türkologlar, şimdiye kadar, ciddi bir şekilde meşgûl olmamışlardır. Bunun için bu şivenin tarihi hakkındaki bilgilerimiz oldukça noksandır. Bu hususta bildiklerimiz, daha çok, Kazan şehri etrafında yaşayan kavimlerin dillerindeki Kazan unsurlarına âit eserlerden elde edilen bir takım neticelerden ibârettir. Kazan türkçesi vocalismusunun tarihine âit ana meseleleri teşkil eden vocalis kaymalarının yayılma sâhasını ve tarihini bu eserlerden öğrenmekteyiz.¹ Kazan türkçesinde consonantismusun tarihine âit bazı ikinci derecedeki meseleleri de bu eserler aydınlatmaktadır.² Kazan şivesi ile diğer türk şiveleri arasında yapılan mukayeselerin yardımı ile mühim bir-iki kaide de tesbit edilebilmiştir. Bu mukayese neticesinde Kazan türkçesinin Kıpçak dil kolunun³ Volga zümresine⁴ mensûp olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Karatay Mordvinlerinin konuştukları lehçenin Kazan türkçesinin daha eski bir merhalesinden başka bir şey olmadığı hakkında da bâzı fikirler ortaya atılmıştır.⁵ Bütün bunlara rağmen, Kazan türkçesi tarihinin hemen tamamıyla meçûl bir sâha olduğu söylenebilir.

Halbuki bu meselenin ihmâli doğru değildir. Kazan türkçesi,

¹ H. Paasonen, *Die türkischen Lehnwörter im Mordwinischen* (JSFOu, XV 2, 12—19); M. Räsänen, *Die tatarischen Lehnwörter im Tscheremissischen* (MSFOu, L, 14—19, 90—98); Y. Wichmann, *Zur Geschichte des Vokalismus der ersten Silbe im Votjakischen mit Rücksicht auf das Syrjänische* (MSFOu, XXXVI, 48—49).

² Paasonen, JSFOu, XV 2, 9 v.d.

³ L. Ligeti'nin türk dillerindeki consonansların sonorisation hâdisesi üzerine kurduğu ve Macar Dil-bilgisi Cemiyetinin 1938 senesi celsesinde okuduğu tasnifine göre.

⁴ Vocalis kayması hâdisesine göre, Volga zümresini asıl Kazan türkleri ile Mişer, Tepter, Başkurt ve Tobol türklerinin şiveleri teşkil etmektedir.

⁵ H. Paasonen, *Die sogenannten Karataj-Mordwinen oder Karatajen* (JSFOu XXI, 1, 41).

synchronique bakımdan Kazak veya Kırım türkçesinden mühim olmakla beraber, tarihi bakımdan, Kıpçak koluna mensûp her hâangi bir türk kavminin şivesinden daha ehemmiyetlidir. Kazan türkleri ile alâkalı meselelerin tetkikinde bunların şarkî (Volga) Bulgar devletinin çekirdeğini teşkil eden mıntakada yaşadıklarını, hattâ medeniyet, ticâret ve günlük hayattaki rollerinin bu devlet sekenesinin rollerine pek benzediğini⁶ unutmamalıyız. Kazan türkleri ile Bulgarların tarihi bakımdan da münâsebetleri olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Hattâ Bulgar devletinin sonu ile Kazan devrinin başlangıcı arasında, moğul istilâsı hâric, gözle görülür mühim bir fâsıla da mevcûd değildir. Bu iki devrin birbirine ne kadar bağlı olduğunu, istihâle devrinin yâdigârları en güzel bir şekilde isbât etmektedir. Kazan hanlığının kurucusu Ulug Muhammed, sikkelerini XV. asırda da eski baş şehirde darbet-tirmiştir.⁷ Diğer taraftan Bulgar devleti sâhasında yazılan eserler, ister şark, ister garp türkçesine âit olsun, Kazan hanlığı devrinde vücûda gelmişlerdir. Zâten Kazan şehrinin kuruluşu meselesi de iki devrin birbirine pek bağlı olduğunu göstermektedir.⁸ Bu bağın kuvvetini gösteren bir cihet daha vardır. A. Yakubovskiy tarafından neşredilen «Altın Orda» başlıklı eserde⁹ ehemmiyetle tebârüz ettirilen bu cihet, moğul akınının Batu ulusu mıntakasinda mühim bir kavmi tahavvül yapmamış olmasıdır. Kıpçaklar, moğul akınından önce olduğu gibi, sonra da Deşt-i Kıpçak'ta oturmuşlar ve bu bozkırlarda başlıca rolü oynamakta devam etmişlerdir. Aynı şekilde bâzı Oğuz kabileleri, moğul akınından önceki zamanlarda olduğu gibi, moğul akınından sonra da Hârizm civarında bulunmuşlar ve Altın-Ordu mıntakasinda XIV. asır boyunca meydana gelmiş olan edebî dil üzerine kuvvetli bir tesir icrâ etmişlerdir. Bizi alâkadar eden Bulgarlar, Yakubovskiy'in eserine göre, moğul akınından sonra da Volga boyu tüccarları olarak kalmışlardır. Aynı müşâhadelere Kazan türklerinin teşekkülü hakkındaki son yazılarda da rastlanmaktadır. Bu yazılarda bâzı yersiz iddialar bulunmakla beraber, Bulgar türkleri

⁶ Bu rol benzerliğinin en güzel ifâdesi Kazan şehri etrafındaki kavimlerin Kazan türkçesinden aldıkları kelimelerdir. Bu kelimeler aynı dilin çuvaşçadan alınmış kelimeleri ile muvâzî olarak sıralandıkları zaman, mânâlı bir şekil arz ederler. Çeremişçe-deki Çuvaş ve Kazan türk unsurlarının muvâziliğini göstermek bakımından, Räsänen'in eseri alâka vericidir (s. 95. v. dd.).

⁷ *Encyclopédie de l'Islâm*, II, 887.

⁸ H. Paasonen, *Der Name der Stadt Kazan (Finnisch-Ugrische Forschungen)*, VI, 111—114).

⁹ B. Grekov—A. Yakubovskiy, *Zolotaya Orda*, Leningrad, 1937. s. 1—130.

ile Kazan türkleri arasındaki arkeolojik, tarihi,¹⁰ lisânî,¹¹ etnografik¹² antropolojik¹³ münâsebetlerin açıkça tebârüz ettirilmesi doğru bir hareket olsa gerektir.

Bütün bunlara istinâden bugünkü Kazan türklerinin yalnız coğrafya, medeniyet veya tarih bakımlarından değil, kavmi ve bilhassa dil bakımlarından da Bulgarların bir kısmı ile münâsebette bulunduklarını, Kazan türkçesinin Bulgar devletinin şark şivesi ile sonraki zamanlarda bilhassa Kıpçak zümresine mensûp bir türk şivesinin karışmasından vücûda gelmiş olduğunu kolaylıkla tahmin edebiliriz. Fakat bu faraziyenin doğruluğunu, hiç olmazsa filoloji bakımından isbat etmek, elde mevcûd Bulgar devri şark türkçesine âit kayıtlardan daha bol mâlzeme meydana çıkıncaya kadar mümkün olmayacaktır.

Bulgar devletinin şark-türk kısmı ile Kazan türkleri arasındaki münâsebetler meselesini halletmek için, bir taraftan şimdiye kadar elde edilen Bulgar devri şark türkçesine âit bilginin genişletilmesi, diğer taraftan Kazan türkçesi yâdigârlarının meydana çıkarılması ve araştırılması lâzımdır. Bulgar devri şark türkçesine âit tetkiklerin mâhiyeti hakkında bir fikir verebilmek için, bir kaç noktaya işâret etmek istiyoruz.

Bulgar devri şark türkçesi hakkında başlıca kaynak «Bulgar mezar kitâbeleri» adı ile anılan yâdigârlardır. Bunlardan ve diğer bu türlü eserlerden¹⁴ başka, türk şivelerine âit şimdiye kadar ele geçmemiş arapça ve farsça kitaplardan da bol mâlzeme beklemekteyiz. Bugüne kadar ele geçmiş olan dil mâlzemesinin büyük bir kısmı Türkistan ve bilhassa şarkî Türkistan ve Mısır da meydana çıkmış olduğu için,

¹⁰ A. P. Smirnov, *K voprosu o proishojdenii tatar Povoljja (Sovetskaya Etnografiya, 1946, 3, 50)*.

¹¹ L. Zalyay, *K voprosu o proishojdenii tatar Povoljja (po materialam yazık; Sovetskaya Etnografiya, 1946 3, 92)*.

¹² N. İ. Vorobev, *Proishojdenie kazanskij tatar po dannim etnografii (Sovetskaya Etnografiya, 1946, 3, 86)*.

¹³ T. A. Trofimova, *Etnogenez tatar Srednego Povoljja v svete dannij antropologii (Sovetskaya Etnografiya, 1946, 3, 74)*.

¹⁴ Diğer eserler demekle, burada mezar kitâbeleri dışındaki kitâbeleri kasdetmekteyiz. Bulgar şehri ve civarından şimdiye kadar ele geçen bu çeşit kitâbeler, istisnâsız, arapçadır. (Bu mesele hakkında bk. S. Malov, *Zamok iz Bilyarska s arabskoy nadpisju, Zap. Kol. Vostokovedov, II, 155—152*). Mamafih yapılacak kazılardan yalnız *épigra-phique* değil, başka mâlzeme de beklenebilir. Bu mâlzemenin en güzel misâlini, 1931'de Engels şehri yakınlarında yapılan bir kazı neticesinde ele geçen ve XIII. asra âit, kayın ağacı üzerine uygur harfleri ile yazılmış olan moğulca-türkçe dil yâdigârı teşkil etmektedir (krş. Yakubovskiy, *agn. esr.*, s. 129).

müelliflî i Bulgar-Kazan sâhası hakkında pek az bilgi vermişlerdir.¹⁵ Fakat Hârizm-Saray mıntakasında yazılmış lûgatlerin, Bulgar-Kazan sâhası bakımından, büyük bir değer taşımakta olduklarını da ehemmiyetle kaydetmeliyiz. Bu mıntakada yazılmış eserlerden bilhassa Muhammed b. Kays'ın XIII. asra âit olup, şimdiye kadar elimize geçmemiş bulunan Kañlı lûgatinden kıymetli mâlzeme beklenebilir.¹⁶ Bu lûgatten başka, vaktiyle Bulgar şehrinde hazırlanmış eserlerde¹⁷ daha bol mâlzeme bulunabileceğini ilâve edebiliriz. Bunların dışında Bulgar devri şark türkçesi hakkında, ilk defa Paasonen'in Karatay Mordvinlerine âit araştırmalarında tatbik edilmiş olan usûl de, kıymetli mâlzeme temin edebilir. Bu usûl Fin-Ugor dillerindeki Kazan unsurlarının Moğul devrinden önceki çuvaşçaya benzemeyen, yâni Bulgar devrinin şark-türk bölümüne mensûp olan kısımlarının ayırt edilmesinden ibârettir.¹⁸

Bulgar devletinin şark-türk kısmı ile Kazan türkleri arasındaki münâsebetleri aydınlatılabilmek için, Kazan devrine âit dil yâdigârlarının incelenmesi de lâzımdır. Fakat bu hususta elimize, son zamanlara kadar, pek az mâlzeme geçtiği için, Kazan türkçesinin tarihi şimdiye kadar tetkik edilememiştir.

¹⁵ Bu sâhalarda yazılmış eserlerde nâdiren Bulgar-Kazan mıntakasına âit kayıtlar da bulunmakla beraber, bunlardan lâıky ile istifade edilememektedir. Zira bu eserlerin Bulgar-Kazan mıntakası hakkında verdikleri mahdud bilgiler bile hatâlar ile doludur. Daha çok şarkî türk kavimlerini tanıyan Kaşgarlı Mahmud Bulgar-Kazan sâhasındaki türk kavimleri hakkında ancak ikinci veya üçüncü elden pek az mâlûmat sâhibi olmuş ve Bulgarların dili için, bir kaç şahıs adı hâric, ancak üç kelime (*kanak* « tereyağı », *azak* « ayak » ve *avus* « balmumu ») vermiştir. *kanak* kelimesinin *critère*'leri yoktur; *azak* gâyet umûmî bir kelimedir; *avus* ise, çuvaşçadan başka (Paasonen: *Вѣсѣ* « Wach »), Kıpçak şivelerinde de geçmektedir. Bu sebeple Bulgar devletinin dil durumu hakkında yalnız Kaşgarlı Mahmud'a dayanarak, kat'î bir netice elde edilemez. Kaşgarlı'nın bu sâhaya âit tanıkları yalnız az olmakla kalmamakta, ayrıca bir çok yanlışları da ihtivâ etmektedir. Kaşgarlı'nın Kıpçak dili hakkında vermiş olduğu *critère* 'lerin çoğu doğru değildir. Bu dil *critère* 'leri için bk. *Divan*, mukaddime (I, 31—36; alm. trc. C. Brockelmann, *KCsA*, I, 38—40) ve T. Kowalski, *Karaimische Texte im Dialekt von Troki*, s. LII.

¹⁶ P. M. Melioranskiy, *Arab filolog o turetskom yazıke* (s. VIII); Köprülüzade M. Fuat, *Türk dili ve edebiyatı hakkında araştırmalar* (İstanbul 1934), s. 155 v. dd.

¹⁷ A. Z. Velidi, *Hârizm'de yazılmış eski türkçe eserler* (TM, II, 335); Köprülüzade M. Fuat, *Türk edebiyatı tarihi*, s. 350 v. dd.

¹⁸ Paasonen, *JSFOu*, XXI, 41—51. Buna benzer görüşlere Paasonen'in Mordvin dilindeki türk unsurlarına dâir eserinde de rastlanmaktadır. Bu eserde (*JSFOu*, XV 2, 22) Paasonen, mordvincedeki Çuvaş ve Kazan unsurlarından başka, diğer türk şivelerine âit kelimelerin mevcûdiyetini tesbit etmiştir. Fakat bir-ikisinin kazakçadan alındığını söylemekle beraber, bu kelimelerin menşei hakkındaki fikrini açıklaamıştır.

Kazan türkçesinin en eski yâdigârı, kısa bir müddet Kazan'da hükümdarlık etmiş olan¹⁹ Kırım hükümdarı Sâhib Girey tarafından, 1523'te Kazan şehri halkına verilmiş bir tarhanlık yarlığıdır. Son zamanlara kadar Kazan türkçesinin biricik yâdigârı olan bu vesika ile S. G. Vahidov²⁰ ve A. Taymas (Battal)²¹ meşgûl olmuştur. Mamefih bu yazılar, bahis mevzuu yarlığın filolojik tahlilini yapmakla beraber, dil tarihi bakımından yapılacak araştırmalar için, tamâmiyle sağlam bir esâs teşkil etmemektedir.

Kazan'da tanzim edilmiş buna benzer başka bir yarlık şimdilik elimize geçmemiştir. Bununla beraber tarihî kayıtlarımıza dayanarak, Kazan türklerinin işgâl ettikleri sâhanın, yalnız Kazan'a ve yakın havâlisine münhasır kalmayıp, daha geniş mıntakalara yayılmış olduğunu ve aynı zamanda bunların, tıpkı mefrûz selefleri Bulgar türkleri gibi, Volga boyunca her tarafta pek faâl bir rol oynadıklarını dikkat nazarına alınca, Kazan türkçesi yâdigârlarının yalnız Kazan şehrine münhasır kalmayacağını, vaktiyle Kazan türklerinin bulundukları mıntakalarda da araştırılması icâp ettiğini kolayca anlarız. Buna dayanarak son zamanlarda bir çok araştırmacının dikkatini çekmiş olan ve umumiyetle Altın-Ordu devletinin Volga boyundaki merkezinden (Taht ilinden) gelen XV. asra âit yarlıkların dilinin Kıpçak sâhası içinde Kazan türkçesi ile bir yakınlık gösterip-göstermediği meselesini ortaya atabiliriz. Bu meselenin müspet şekilde halli, Kazan türkçesinin tarihi bakımından, pek mühim olacaktır. Çünkü bu suretle Kazan ve havâlisi dışında ele geçen dil yâdigârları da dikkat nazarına alınabilir ve Kazan türkçesi ile Bulgar devri şark türkçesi arasındaki münâsebet meselesi, daha bol mâlzemeye dayanılarak, tetkik edilebilir.

Sayısı dörde varan bu vesikaların diploması yarlıkları olduklarını, dil ve üslûplarının birbirine tamâmiyle uyduklarını söylemeliyiz. Bunların dördü de Altın-Ordu devletinin son hükümdarları tarafından Osmanlı pâdişahlarına gönderilmiştir. Tarihî sebeplere ve yarlıkların tarihlerine bakarak, — Dneper nehri yakınında yazılmış olanı hâric — üçünün Altın-Ordu merkezinde, Saray'da ve Saray civarında

¹⁹ *Encyclopédie de l'Islâm*, II, 887 v. dd.

²⁰ S. G. Vahidov, *Issledovanie yarlıka Sahib Girey hana* (Izvest. obşç. arheol., istor. i etnografii pri kazanskom gosudarstvennom universitete, II 1, 61—92; Hâdî Atlası, *Kazan hanlığı* (Kazan, 1914)'nda bu yarlığın bir kısmını neşretmişti (Barthold, *Encyclopédie de l'Islâm*, II, 888; Taymas, *TM*, II, 81).

²¹ Abdullah Battal, *Kazan yurdunda bulunmuş tarihî bir vesika. Sahib Girey Han yarlığı* (TM, II, 75—101).

yazılmışl olmasının muhteme olduğunu ve daha çok tesâdüf neticesi olarak, Dneper nehri yakınlarında yazılmış olanı da dâhil olmak üzere, dördünün de Saray damgasını taşımakta olduğunu söyleyebiliriz. Bu itibarla, bu vesikalar Saray yarlıkları olarak adlandırılabilir.

Bu vesikalardan birincisi 1428 'de yazılmış olup, Kazan hanlığının kurucusu Uluğ Muhammed 'e, ikincisi 1466 'da yazılmış olup, Küçük Muhammed 'in oğlu Mahmud 'a, 1465/1466 ve 1477 yıllarında yazılan üçüncü ve dördüncüsü ise, Küçük Muhammed 'in diğer oğlu Ahmed 'e âittir. Saray yarlıklarını yazdıran şahıslar arasındaki münâsebeti daha iyi anlayabilmek için, Küçük Muhammed 'in Uluğ Muhammed 'in büyük hasmı olduğunu, Uluğ Muhammed 'in 1437 'de Küçük Muhammed 'in zoru ile Saray şehrini terk ederek, sonradan Kazan hanlığını kurmuş bulunduğunu da ilâve edelim.

Yarlıklar Topkapı Müzesindedir. En eskisi Akdes Nimet Kurat tarafından bulunmuş ve tetkik edilmiştir.²² Mahmud 'a âit olan ikinci yarlığı Kurat ve ben ele almış²³ ve birbirimizden habersiz olarak neşretmiştik.²⁴ Üçüncü yarlığa, yâni Ahmed 'in birinci yarlığına, Topkapı Müzesinde biz rastladık ve Mahmud 'un yarlığı ile birlikte neşrettik.²⁵ Dördüncüsünü, yâni Ahmed 'in ikinci yarlığını vaktiyle Fevzi Kurt oğlu bulmuş ve neşretmişti.²⁶ Aynı yarlık, Kurt oğlu 'ndan sonra, Kurat tarafından da tetkik edilmiştir.²⁷ Kurat 'ın birinci eseri Saray yarlıklarının tetkiki sâhasında atılmış ilk adımdır. Aynı müellifin ikinci eseri bir çok tarihî meseleleri aydınlatmakla beraber, filolojik bakımdan tenkit edilebilecek mâhiyettedir.²⁸ Bizim yazımıza gelince, bu daha çok yarlıkların filolojik tahliline tahsis edilmiştir.

²² Akdes Nimet Kurat, *Kazan hanlığını kuran Uluğ Muhammed hanın yarlığı* (= UMY). Edirne ve yöresi eski eserleri sevenler kurumu yayınlarından 2, İstanbul, 1937, s. 1—36 ve yarlığın fotoğrafı; ayn. mll., *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan hanlarına âit yarlık ve bitikler* (= AOY). Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi yayınlarından. Tarih serisi 1, s. 6—36.

²³ *Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu* (İstanbul, 1938), I, s. 39.

²⁴ Kurat, AOY, s. 37—45; T. Halasi Kun, *Monuments de la langue tatare de Kazan. (Analecta Orientalia memoriae Alexandri Csoma de Körös dicata, I, 138—155).*

²⁵ Adı geçen makaleimize bakınız (s. 138—155).

²⁶ Fevzi Kurt oğlu, *Son Altın Ordu hükümdarının Osmanlı hükümdarı Mehmet II. 'ye bir mektubu* (Belleten, II 5/6, 247—250).

²⁷ Kurat, AOY, s. 48—60.

²⁸ Fuad Köprülü, *Altın Ordu'ya ait yeni araştırmalar* (Belleten, V 19, 403—407); A. Taymas, *Yarlıklara dâir* (TM, VII—VIII, 356—362); Halasi Kun, adı geçen makale, s. 143 v. dd.

Daha 1942 'de çıkmış olup, bugün artık bir çok bakımlardan eskimiş bulunan bu yazımızda Mahmud ve Ahmed 'e âit yarlıkların dilini Kazan türkçesi ile birleştirmiştik. Bu birleştirmeye ve o zamanki bilgilerimize istinâden,²⁹ Mahmud ile Uluğ Muhammed 'in oğlu Mahmud 'un aynı hükümdar olduğu fikrini ileri sürmüştük.³⁰ Bu suretle Uluğ Muhammed 'in ve Mahmud 'un yarlıklarını Kazan şehrine bağlamakla beraber, Ahmed 'in bunlara benzeyen iki yarlığını hiç bir yere bağlayamamış ve bu yarlıklar arasındaki yakınlığı izah edememiştik. Ancak Kurat 'ın ikinci eserinde (s. 22 v. dd.) Uluğ Muhammed ile Küçük Muhammed 'in değil aynı şahıs, hattâ kardeş bile olmadıkları, ancak akrabâ oldukları ve Saray yarlıklarının ikincisinde adı geçen Mahmud 'un Uluğ Muhammed 'in oğlu olmayıp, Küçük Muhammed 'in oğlu olduğu ve bu suretle Mahmud ile Ahmed 'in kardeş oldukları tesbit edildikten sonra,³¹ bütün bu güçlükler ortadan kalkmıştır. Böylelikle dört yarlık arasındaki dil ve üslup yakınlığı da kendiliğinden anlaşılmıştır.

Bu başlangıçtan sonra, şimdi bu yarlıkların tahliline girişebiliriz. Yarlıklara âit umûmî bilgileri verdikten sonra, metin ve tercümeleri ile metinlere âit filolojik açıklamalarımızı vereceğiz. Aynı zamanda yarlıkların dili ile Kıpçak şiveleri ve bilhassa bugünkü Kazan türkçesi arasındaki benzerliklere dikkati çekeceğiz. Kazan ağızlarındaki şekillerin kâfi gelmediği yerlerde, diğer Kıpçak şivelerine âit tanıklar da zikredilecektir. Nihâyet yarlıklardaki dilin Kazan türkçesinin daha eski bir merhalesi olduğuna âit delillerimizi hulâsa edeceğiz.

I.

ULUĞ MUHAMMED YARLIĞI

Bulunduğu yer : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No. E. 10202.³²

Gönderildiği şahıs: Murad II.

Yazıldığı tarih : 14 mart 1428.³³

Ölçüsü : 203×28 cm.; meşin tomar içine sarılmış; 19 satırdan ibârettir; satır aralıkları 8—10 cm. Kâğıdı: Kurat 'a göre, Türkistan kâğıdıdır;³⁴ hatırımda iyi kalmışsa,³⁵ filigranı yoktur; oldukça iyi durumda bulunan kâğıt altı parçadan ibâret olup, birbirine yapıştırıl-

²⁹ *Encyclopédie de l'Islâm*, II, 848.

³⁰ Adı geçen makale, 147.

³¹ Kurat, AOY, s. 17—30 ve 44.

mıştır; kâğıdın sağ kenarı sararmıştır; 13. satırın sonu çok yıpranmıştır. Yazısı: Bir nevi divânîdir. Mürekkebi: Umûmiyetle siyah; birinci ve ikinci satır tamâmen, diğer satırlarda bâzı kelimeler yaldızlıdır.

Mührü: 3. satırın başında, 6. satırın ortası altında, 9. satırın ortası altında, 12. satırın başında ve 18. satırın ortasında olmak üzere, yarıktaki beş nişan (mühür) ⁵⁶ bulunmaktadır; nişan kenarlarının uzunluğu 6×6 cm. ve yaldızlı; nişanın içinde ve kenarında küfî hattı ile yazılmış şu iki ibâre bulunmaktadır:

1. السلطان السادل محمد خان

2. لا اله الا الله محمد رسول الله من عدل ملك من ظلم ملك

Fotoğrafyası: Kurat, UMY, ilâve; ayn. mll., AOY, s. 161—166.

Yarlığın metni ve tercümesi

- 1 حق تاملی ³⁷ عنایتیلا ³⁸ محمد یقما میر معجزاتیلا
- 2 محمد دین ³⁹ غازی مرادقا ⁴⁰
- 3 سلام بوروننی ⁴¹ خان اغالاریمیز ⁴² برلا ⁴³ سزینک ⁴⁴ روم ولایتین ⁴⁵ بیلکان ⁴⁶ اتالارینکیز
- 4 اغالا(ر)ینکیز برلا ایلجی کلاجی ⁴⁷ ایشیب ⁴⁸ بولاک ⁴⁹ سلام الیشیب ⁵⁰ بازركان ⁵¹ اورتاق ⁵²
- 5 بوروشوب ⁵² یخشی بریش کایش ⁵³ قیلورلار ⁵⁴ ارمش اردوک سونکرا ⁵⁵ خان امان
- 6 توقتامیش خان سزینک ⁵⁶ اولوغ بابانکیز غازی ⁵⁷ بایزید بیک بیرلا بوروننی یخشی یوسونجا ⁵⁷ ایلجی کلاجی ایشیب

Tanrının inâyeti, Muhammed peygamberin mucizeleri ile.

Muhammed'den Gâzî Murad'a.

Selâm. Evvelki han ağalarımız ile sizin Rum vilâyetini idâre eden atalarınız

ve ağalarınız karşılıklı olarak bir çok kere elçi ve tercüman gönderip, bir çok kere hediye ve selâm alıp-verip, tâcirler kervan hâlinde

karşılıklı olarak bir çok kere seyahat edip, iyi gidiş-geliş kılmışlar. Böyle olduktan sonra han ağamız

Toktamış Han, sizin büyük babanız Gâzî Bayezid Bey ile evvelki iyi âdete göre, karşılıklı olarak bir çok kere elçi tercüman gönderip,

- 7 بولاک سلام الیشیب ایکسی تقی دوستلوق یخشی لوق اوزا ⁵⁸ ت ⁵⁹ رحمتینکا ⁶⁰ بردی لار ⁶¹
- 8 بسا ⁶² حق تاملی یرلیغاب ⁶³ بوروننی خان اغالاریمیزینک اولوغ اوروننی ⁶⁴ بیرب نورغاندا ⁶⁵ اوز آرا ⁶⁶
- 9 تورامیز ⁶⁷ تلاشیب ⁶⁸ سونکراغی زمانه ⁶⁹ اوچور ⁷⁰ بولوب تحت براق ⁷¹ قولونا ⁷² توشوب تورور اردی ⁷³ بوروننی ییل
- 10 خدای نینک ⁷⁴ عنایتی برلا جریک بوروب بریب براق برلا منصورنی قوردوق تحتی ملک نی ت ⁷⁵ زکا بیردی اولار ⁷⁶
- 11 تقی انجی ⁷⁷ اوز ایللارین ⁷⁸ الا ⁷⁹ قیپ یوریو ⁸⁰ بردی لار ⁸¹ بار ⁸² ایکشار ⁸³ ییل اوزو ⁸⁴ قیشلالی ⁸⁵ تیب ⁸⁶ کوجوب کلب تروریز ⁸⁷ بسا ⁸⁸ سز کاکشی
- 12 ایساک ⁸⁷ اولاق ⁸⁸ آشورماغای ⁸⁹ تیب ⁹⁰ ایمادوق بسا سزدین سف برلا ⁹¹ کفی کاکشی بیلدوک ⁹² نجوک ⁹³ بولدی کلمادی سزینک یخشی
- 13 اتکنزنی ⁹⁴ اسان ⁹⁵ توکالیکنی ⁹⁶ حاجی عباد برکه ⁹⁷ دین بیلدوک ⁹⁸
- 14 دولت بردی ارسا ⁹⁹ بز تقی تینک یاریسی ¹⁰⁰ برلا بوروننی یخشیلاریمیز یوسونجا یخشی ریشالی ¹⁰¹ ارامیز ¹⁰² ایلجی کلاجی ایشیب سلام

bir çok kere hediye, selâm alıp-verip, ikisi de dostluk ve iyilik üzere Tanrının rahmetine gittiler.

Bundan sonra Tanrı merhamet ederek, evvelki han ağalarımızın ulu yerini verdiği zaman, kendileri arasında,

prenslerimiz, karşılıklı olarak, mücâdele ettiler, sonraki zamanda (ise) hâdiseler çıktı (ve) taht Barak eline düştü kaldı. Evvelki yıl

Tanrının inâyeti ile, asker gidip, Barak ile Mansur'u kâçırdık, tahtı, mülkü Tanrı bize verdi; onlar

ise, ancak kendi halklarını alarak, kaçıp gittiler. Bir-iki yıl, kışı Özü (yakasında) geçirmek için, gidip-gelmekteyiz. Bundan başka size kişi

göndersek, Ulah geçirmeyecek diye göndermedik. Sonra sizden su yolu ile kişi geleceğini biliyorduk; nasıl oldu ise gelmedi. Sizin iyi

şöhretinizi, sağlığımızı, kusursuzluğunuzu Hacı İbâd'dan —Tanrı bereketi üzerine olsun —öğrendik

devlet verdi, biz dahi Tanrının yardımı ile, evvelki iyilerimizin âdeti üzere, bir çok kere güzelce gidip-geleyim (diye) aramızda karşılıklı olarak bir çok kere elçi, tercüman gönderip, selâm

- 15 بولاك لاريمز بيشيب¹⁰³ بازركان اورتاق لاريمز
يوش سا¹⁰⁴ كجار¹⁰⁵ بوي¹⁰⁶ قور¹⁰⁷
منكو ات¹⁰⁷ قا¹⁰⁸ يخشى سى اول بولغايمو¹⁰⁹
ايرنه¹¹⁰ بسا
- 16 اراميزدا¹¹¹ بو بر كسك¹¹² اولاق كافرى
كيتاروركا¹¹³ نجوك¹¹⁴ مصلحت بولسا¹¹⁵
ايتب¹¹⁶ ايستكين¹¹⁷ قورودين سفدين¹¹⁸
بازركان اورتاق
- 17 يوروب رلى¹¹⁹ مسكين¹²⁰ تيرايكين¹²¹
فيلسون لار¹²² بسا سزينك اسان توكلال-
ليكني¹²³ كوروب كاسون تيب حاجى عباد
بركه¹²⁴ دين بتيك¹²⁵ سلام ايدوق
سيزنى¹²⁶
- 18 كوز كوراركا¹²⁷ كشي ايار¹²⁸ نى
اوزونكوز بيلورسر¹²⁹ تيب بتيك سلام ايدوق
ييل بيجين¹³⁰ اوردا¹³¹ اوزو¹³² يقاستدا
اوردا¹³³ بتيلى¹³⁴
- 19 فى اليوم السبع عشرين شهر جادى الاول
سنه احدى وثلثون وثمانمائة سنه ٨٣١¹³⁵

Yarlığın açıklanması

³² Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu (İstanbul, 1938), I, s. 39. Kılavuzda verilen tarih yanlışdır.

³³ Kurat, UMY, s. 9—10; ayn. mll., AOY, s. 16.

³⁴ Kurat, AOY, s. 6.

³⁵ Topkapı Sarayı Arşivi mâlzemesi dokuz yıldan beri başka bir yere götürülmüş olduğundan, yarlıklar hakkında çok lüzümlü bazı mâlûmat verilemediği gibi, bazı kayıtların kontrolü de mümkün olamamıştır.

(ve) hediyelerimiz karşılıklı olarak bir çok kere vâsil olup, tüccar kervanlarımız karşılıklı olarak bir çok kere seyahat ederse, «vücut gider, ebedî şöhret kalır» sözüne göre, en iyisi bu olmayacak mı acaba? Öyle ise, aramızdan bu bir parça Ulah kâfirini defetmek için, nasıl iş lâzımsa söyleyip iste. Kurudan ve su yolu ile tâcirler kervan halinde

seyahat edip, zavallı fukara dirliğini görsün. Sonra sizin sağlık ve kusursuzluğunuzu görüp gelsin diye, Hacı İbâd ile — Tanrı bereketi üzerine olsun — yazı, selâm gönderdik. Siz—bizi

yakından görmek için — kişi göndertiniz; nasıl kendiniz bilirsiniz diye, yazı, selâm gönderdik. Maymun yılında orda Özü yakasında bulunduğu esnâda yazıldı.

Cemâziyelevvelin yirmi yedinci gününde, sekiz yüz otuz bir senesinde. Sene 831.

³⁶ Bk. not 202.

³⁷ Red house: حق تمالی «God».

³⁸ Edât ve 3. şahıs mülkiyet takısı ile genişletilmiş, okunuşları *inâyetile* ve *mûcizâtıile* olan iki kelime. Bu kelimelerde gördüğümüz edât, edât veya bağ (bk. not 232) olarak, yarlıkların diğer yerlerinde ancak يرلا (yir-la) şeklinde geçmektedir. Kazan ve Ufa türkçesinde mevcûd *bilen*, *blen*, *ble* (Bâlint, *Kazânî tatâr nyelvi tanulmânıyok* [Kazan tatarlarının dili hakkında araştırmalar], s. 87 ve 94; Pröhle, *Tatâr nyelvjârası adalâkok* [Tatar ağızlarına âit mâlzeme, Ufa ağız], *Nyelvutodomânyî Kôzleméngek*, XXXVIII, 235) edâtını veya bu edâtın Kıpçak dil yâdigârlarında bulunan çeşitlerini ancak bu sonuncu şekiller ile bir araya getirebildiğinden, bu iki kelimenin bulunduğu bütün invocationun (dâvetin) Osmanlı vesikalarından alınmış olduğuna hükmedilebilir ve bu da, aradaki canlı *diplomatiq* münâsebetler sayesinde, pekâlâ mümkündür. Uluğ Muhammed dâvetine, hiç olmazsa esas unsurları ile, benzeyen Osmanlı dâveti için bk. L. Fekete (*Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie*, s. XXX), ve osmanlıca *inâyeti* + ile > *inâyetigle* gibi terkiplerin eskiliği hakkında Gennadios *török hitvallasa* (Gennadios'un türkçe itikatnâmesi; *KCSA.I. Ergänzungsband*, 180).

³⁹ Ablativus takısı Saray yarlıklarında dâima -*dın*, -*din* 'dir. Bu takı Kazan türkçesinde -*dan*, -*den*, -*tan*, -*ten*, -*nan*, -*nen* şeklinde geçmektedir. Hattâ şiiirlerde eski -*dın*, -*din* şekline de tesâdüf edilmektedir: *yardın* «sevgiliden», *gıgittin* «yiğitten» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 71). Bu eski şeklin Kazan ve Başkurt şivelerindeki izleri hakkında bk. N. K. Dmitriev, *Grammatika kumıskogo yazıka*, s. 57.

⁴⁰ Dativus takısı Saray yarlıklarında -*ğa*, -*ge*, -*ka*, -*ke* 'dir. Yarlıkların mülkiyet şahıs takısı ile genişletilmiş nomenlerinin dativusu hakkında bk. not 60. Bu takı Kazan türkçesinde bugün de -*ğa*, -*ge*, -*ka*, -*ke* şeklinde geçmektedir (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 70).

⁴¹ -*kı*, -*kı* (-*ğı*, -*gı*) eki Kazan şivesinde isimlerden adiectivumlar yapmaktadır: *al-ğı* «öndeki», *al* «ön kısım»; *boron-ğı*, *boron-go* «evvelki, eski», *boron* «burun, ön kısım»; *suñ-ğı* «sonuncu, geç», *suñ* «son, son kısım» (Bâlint, *agn. esr.*, III, s. 32).

⁴² Mülkiyet şahıs takıları Saray yarlıklarına göre şunlardır:

Birlik 1. şahıs -*ım* ve -*im* III, 9; 2. şahıs -*ı* IV, 2; 3. şahıs -*ı* IV, 2; 4. şahıs -*ı* IV, 2; 5. şahıs -*ı* IV, 2; 6. şahıs -*ı* IV, 2; 7. şahıs -*ı* IV, 2; 8. şahıs -*ı* IV, 2; 9. şahıs -*ı* IV, 2; 10. şahıs -*ı* IV, 2; 11. şahıs -*ı* IV, 2; 12. şahıs -*ı* IV, 2; 13. şahıs -*ı* IV, 2; 14. şahıs -*ı* IV, 2; 15. şahıs -*ı* IV, 2; 16. şahıs -*ı* IV, 2; 17. şahıs -*ı* IV, 2; 18. şahıs -*ı* IV, 2; 19. şahıs -*ı* IV, 2; 20. şahıs -*ı* IV, 2; 21. şahıs -*ı* IV, 2; 22. şahıs -*ı* IV, 2; 23. şahıs -*ı* IV, 2; 24. şahıs -*ı* IV, 2; 25. şahıs -*ı* IV, 2; 26. şahıs -*ı* IV, 2; 27. şahıs -*ı* IV, 2; 28. şahıs -*ı* IV, 2; 29. şahıs -*ı* IV, 2; 30. şahıs -*ı* IV, 2; 31. şahıs -*ı* IV, 2; 32. şahıs -*ı* IV, 2; 33. şahıs -*ı* IV, 2; 34. şahıs -*ı* IV, 2; 35. şahıs -*ı* IV, 2; 36. şahıs -*ı* IV, 2; 37. şahıs -*ı* IV, 2; 38. şahıs -*ı* IV, 2; 39. şahıs -*ı* IV, 2; 40. şahıs -*ı* IV, 2; 41. şahıs -*ı* IV, 2; 42. şahıs -*ı* IV, 2; 43. şahıs -*ı* IV, 2; 44. şahıs -*ı* IV, 2; 45. şahıs -*ı* IV, 2; 46. şahıs -*ı* IV, 2; 47. şahıs -*ı* IV, 2; 48. şahıs -*ı* IV, 2; 49. şahıs -*ı* IV, 2; 50. şahıs -*ı* IV, 2; 51. şahıs -*ı* IV, 2; 52. şahıs -*ı* IV, 2; 53. şahıs -*ı* IV, 2; 54. şahıs -*ı* IV, 2; 55. şahıs -*ı* IV, 2; 56. şahıs -*ı* IV, 2; 57. şahıs -*ı* IV, 2; 58. şahıs -*ı* IV, 2; 59. şahıs -*ı* IV, 2; 60. şahıs -*ı* IV, 2; 61. şahıs -*ı* IV, 2; 62. şahıs -*ı* IV, 2; 63. şahıs -*ı* IV, 2; 64. şahıs -*ı* IV, 2; 65. şahıs -*ı* IV, 2; 66. şahıs -*ı* IV, 2; 67. şahıs -*ı* IV, 2; 68. şahıs -*ı* IV, 2; 69. şahıs -*ı* IV, 2; 70. şahıs -*ı* IV, 2; 71. şahıs -*ı* IV, 2; 72. şahıs -*ı* IV, 2; 73. şahıs -*ı* IV, 2; 74. şahıs -*ı* IV, 2; 75. şahıs -*ı* IV, 2; 76. şahıs -*ı* IV, 2; 77. şahıs -*ı* IV, 2; 78. şahıs -*ı* IV, 2; 79. şahıs -*ı* IV, 2; 80. şahıs -*ı* IV, 2; 81. şahıs -*ı* IV, 2; 82. şahıs -*ı* IV, 2; 83. şahıs -*ı* IV, 2; 84. şahıs -*ı* IV, 2; 85. şahıs -*ı* IV, 2; 86. şahıs -*ı* IV, 2; 87. şahıs -*ı* IV, 2; 88. şahıs -*ı* IV, 2; 89. şahıs -*ı* IV, 2; 90. şahıs -*ı* IV, 2; 91. şahıs -*ı* IV, 2; 92. şahıs -*ı* IV, 2; 93. şahıs -*ı* IV, 2; 94. şahıs -*ı* IV, 2; 95. şahıs -*ı* IV, 2; 96. şahıs -*ı* IV, 2; 97. şahıs -*ı* IV, 2; 98. şahıs -*ı* IV, 2; 99. şahıs -*ı* IV, 2; 100. şahıs -*ı* IV, 2; 101. şahıs -*ı* IV, 2; 102. şahıs -*ı* IV, 2; 103. şahıs -*ı* IV, 2; 104. şahıs -*ı* IV, 2; 105. şahıs -*ı* IV, 2; 106. şahıs -*ı* IV, 2; 107. şahıs -*ı* IV, 2; 108. şahıs -*ı* IV, 2; 109. şahıs -*ı* IV, 2; 110. şahıs -*ı* IV, 2; 111. şahıs -*ı* IV, 2; 112. şahıs -*ı* IV, 2; 113. şahıs -*ı* IV, 2; 114. şahıs -*ı* IV, 2; 115. şahıs -*ı* IV, 2; 116. şahıs -*ı* IV, 2; 117. şahıs -*ı* IV, 2; 118. şahıs -*ı* IV, 2; 119. şahıs -*ı* IV, 2; 120. şahıs -*ı* IV, 2; 121. şahıs -*ı* IV, 2; 122. şahıs -*ı* IV, 2; 123. şahıs -*ı* IV, 2; 124. şahıs -*ı* IV, 2; 125. şahıs -*ı* IV, 2; 126. şahıs -*ı* IV, 2; 127. şahıs -*ı* IV, 2; 128. şahıs -*ı* IV, 2; 129. şahıs -*ı* IV, 2; 130. şahıs -*ı* IV, 2; 131. şahıs -*ı* IV, 2; 132. şahıs -*ı* IV, 2; 133. şahıs -*ı* IV, 2; 134. şahıs -*ı* IV, 2; 135. şahıs -*ı* IV, 2; 136. şahıs -*ı* IV, 2; 137. şahıs -*ı* IV, 2; 138. şahıs -*ı* IV, 2; 139. şahıs -*ı* IV, 2; 140. şahıs -*ı* IV, 2; 141. şahıs -*ı* IV, 2; 142. şahıs -*ı* IV, 2; 143. şahıs -*ı* IV, 2; 144. şahıs -*ı* IV, 2; 145. şahıs -*ı* IV, 2; 146. şahıs -*ı* IV, 2; 147. şahıs -*ı* IV, 2; 148. şahıs -*ı* IV, 2; 149. şahıs -*ı* IV, 2; 150. şahıs -*ı* IV, 2; 151. şahıs -*ı* IV, 2; 152. şahıs -*ı* IV, 2; 153. şahıs -*ı* IV, 2; 154. şahıs -*ı* IV, 2; 155. şahıs -*ı* IV, 2; 156. şahıs -*ı* IV, 2; 157. şahıs -*ı* IV, 2; 158. şahıs -*ı* IV, 2; 159. şahıs -*ı* IV, 2; 160. şahıs -*ı* IV, 2; 161. şahıs -*ı* IV, 2; 162. şahıs -*ı* IV, 2; 163. şahıs -*ı* IV, 2; 164. şahıs -*ı* IV, 2; 165. şahıs -*ı* IV, 2; 166. şahıs -*ı* IV, 2; 167. şahıs -*ı* IV, 2; 168. şahıs -*ı* IV, 2; 169. şahıs -*ı* IV, 2; 170. şahıs -*ı* IV, 2; 171. şahıs -*ı* IV, 2; 172. şahıs -*ı* IV, 2; 173. şahıs -*ı* IV, 2; 174. şahıs -*ı* IV, 2; 175. şahıs -*ı* IV, 2; 176. şahıs -*ı* IV, 2; 177. şahıs -*ı* IV, 2; 178. şahıs -*ı* IV, 2; 179. şahıs -*ı* IV, 2; 180. şahıs -*ı* IV, 2; 181. şahıs -*ı* IV, 2; 182. şahıs -*ı* IV, 2; 183. şahıs -*ı* IV, 2; 184. şahıs -*ı* IV, 2; 185. şahıs -*ı* IV, 2; 186. şahıs -*ı* IV, 2; 187. şahıs -*ı* IV, 2; 188. şahıs -*ı* IV, 2; 189. şahıs -*ı* IV, 2; 190. şahıs -*ı* IV, 2; 191. şahıs -*ı* IV, 2; 192. şahıs -*ı* IV, 2; 193. şahıs -*ı* IV, 2; 194. şahıs -*ı* IV, 2; 195. şahıs -*ı* IV, 2; 196. şahıs -*ı* IV, 2; 197. şahıs -*ı* IV, 2; 198. şahıs -*ı* IV, 2; 199. şahıs -*ı* IV, 2; 200. şahıs -*ı* IV, 2; 201. şahıs -*ı* IV, 2; 202. şahıs -*ı* IV, 2; 203. şahıs -*ı* IV, 2; 204. şahıs -*ı* IV, 2; 205. şahıs -*ı* IV, 2; 206. şahıs -*ı* IV, 2; 207. şahıs -*ı* IV, 2; 208. şahıs -*ı* IV, 2; 209. şahıs -*ı* IV, 2; 210. şahıs -*ı* IV, 2; 211. şahıs -*ı* IV, 2; 212. şahıs -*ı* IV, 2; 213. şahıs -*ı* IV, 2; 214. şahıs -*ı* IV, 2; 215. şahıs -*ı* IV, 2; 216. şahıs -*ı* IV, 2; 217. şahıs -*ı* IV, 2; 218. şahıs -*ı* IV, 2; 219. şahıs -*ı* IV, 2; 220. şahıs -*ı* IV, 2; 221. şahıs -*ı* IV, 2; 222. şahıs -*ı* IV, 2; 223. şahıs -*ı* IV, 2; 224. şahıs -*ı* IV, 2; 225. şahıs -*ı* IV, 2; 226. şahıs -*ı* IV, 2; 227. şahıs -*ı* IV, 2; 228. şahıs -*ı* IV, 2; 229. şahıs -*ı* IV, 2; 230. şahıs -*ı* IV, 2; 231. şahıs -*ı* IV, 2; 232. şahıs -*ı* IV, 2; 233. şahıs -*ı* IV, 2; 234. şahıs -*ı* IV, 2; 235. şahıs -*ı* IV, 2; 236. şahıs -*ı* IV, 2; 237. şahıs -*ı* IV, 2; 238. şahıs -*ı* IV, 2; 239. şahıs -*ı* IV, 2; 240. şahıs -*ı* IV, 2; 241. şahıs -*ı* IV, 2; 242. şahıs -*ı* IV, 2; 243. şahıs -*ı* IV, 2; 244. şahıs -*ı* IV, 2; 245. şahıs -*ı* IV, 2; 246. şahıs -*ı* IV, 2; 247. şahıs -*ı* IV, 2; 248. şahıs -*ı* IV, 2; 249. şahıs -*ı* IV, 2; 250. şahıs -*ı* IV, 2; 251. şahıs -*ı* IV, 2; 252. şahıs -*ı* IV, 2; 253. şahıs -*ı* IV, 2; 254. şahıs -*ı* IV, 2; 255. şahıs -*ı* IV, 2; 256. şahıs -*ı* IV, 2; 257. şahıs -*ı* IV, 2; 258. şahıs -*ı* IV, 2; 259. şahıs -*ı* IV, 2; 260. şahıs -*ı* IV, 2; 261. şahıs -*ı* IV, 2; 262. şahıs -*ı* IV, 2; 263. şahıs -*ı* IV, 2; 264. şahıs -*ı* IV, 2; 265. şahıs -*ı* IV, 2; 266. şahıs -*ı* IV, 2; 267. şahıs -*ı* IV, 2; 268. şahıs -*ı* IV, 2; 269. şahıs -*ı* IV, 2; 270. şahıs -*ı* IV, 2; 271. şahıs -*ı* IV, 2; 272. şahıs -*ı* IV, 2; 273. şahıs -*ı* IV, 2; 274. şahıs -*ı* IV, 2; 275. şahıs -*ı* IV, 2; 276. şahıs -*ı* IV, 2; 277. şahıs -*ı* IV, 2; 278. şahıs -*ı* IV, 2; 279. şahıs -*ı* IV, 2; 280. şahıs -*ı* IV, 2; 281. şahıs -*ı* IV, 2; 282. şahıs -*ı* IV, 2; 283. şahıs -*ı* IV, 2; 284. şahıs -*ı* IV, 2; 285. şahıs -*ı* IV, 2; 286. şahıs -*ı* IV, 2; 287. şahıs -*ı* IV, 2; 288. şahıs -*ı* IV, 2; 289. şahıs -*ı* IV, 2; 290. şahıs -*ı* IV, 2; 291. şahıs -*ı* IV, 2; 292. şahıs -*ı* IV, 2; 293. şahıs -*ı* IV, 2; 294. şahıs -*ı* IV, 2; 295. şahıs -*ı* IV, 2; 296. şahıs -*ı* IV, 2; 297. şahıs -*ı* IV, 2; 298. şahıs -*ı* IV, 2; 299. şahıs -*ı* IV, 2; 300. şahıs -*ı* IV, 2; 301. şahıs -*ı* IV, 2; 302. şahıs -*ı* IV, 2; 303. şahıs -*ı* IV, 2; 304. şahıs -*ı* IV, 2; 305. şahıs -*ı* IV, 2; 306. şahıs -*ı* IV, 2; 307. şahıs -*ı* IV, 2; 308. şahıs -*ı* IV, 2; 309. şahıs -*ı* IV, 2; 310. şahıs -*ı* IV, 2; 311. şahıs -*ı* IV, 2; 312. şahıs -*ı* IV, 2; 313. şahıs -*ı* IV, 2; 314. şahıs -*ı* IV, 2; 315. şahıs -*ı* IV, 2; 316. şahıs -*ı* IV, 2; 317. şahıs -*ı* IV, 2; 318. şahıs -*ı* IV, 2; 319. şahıs -*ı* IV, 2; 320. şahıs -*ı* IV, 2; 321. şahıs -*ı* IV, 2; 322. şahıs -*ı* IV, 2; 323. şahıs -*ı* IV, 2; 324. şahıs -*ı* IV, 2; 325. şahıs -*ı* IV, 2; 326. şahıs -*ı* IV, 2; 327. şahıs -*ı* IV, 2; 328. şahıs -*ı* IV, 2; 329. şahıs -*ı* IV, 2; 330. şahıs -*ı* IV, 2; 331. şahıs -*ı* IV, 2; 332. şahıs -*ı* IV, 2; 333. şahıs -*ı* IV, 2; 334. şahıs -*ı* IV, 2; 335. şahıs -*ı* IV, 2; 336. şahıs -*ı* IV, 2; 337. şahıs -*ı* IV, 2; 338. şahıs -*ı* IV, 2; 339. şahıs -*ı* IV, 2; 340. şahıs -*ı* IV, 2; 341. şahıs -*ı* IV, 2; 342. şahıs -*ı* IV, 2; 343. şahıs -*ı* IV, 2; 344. şahıs -*ı* IV, 2; 345. şahıs -*ı* IV, 2; 346. şahıs -*ı* IV, 2; 347. şahıs -*ı* IV, 2; 348. şahıs -*ı* IV, 2; 349. şahıs -*ı* IV, 2; 350. şahıs -*ı* IV, 2; 351. şahıs -*ı* IV, 2; 352. şahıs -*ı* IV, 2; 353. şahıs -*ı* IV, 2; 354. şahıs -*ı* IV, 2; 355. şahıs -*ı* IV, 2; 356. şahıs -*ı* IV, 2; 357. şahıs -*ı* IV, 2; 358. şahıs -*ı* IV, 2; 359. şahıs -*ı* IV, 2; 360. şahıs -*ı* IV, 2; 361. şahıs -*ı* IV, 2; 362. şahıs -*ı* IV, 2; 363. şahıs -*ı* IV, 2; 364. şahıs -*ı* IV, 2; 365. şahıs -*ı* IV, 2; 366. şahıs -*ı* IV, 2; 367. şahıs -*ı* IV, 2; 368. şahıs -*ı* IV, 2; 369. şahıs -*ı* IV, 2; 370. şahıs -*ı* IV, 2; 371. şahıs -*ı* IV, 2; 372. şahıs -*ı* IV, 2; 373. şahıs -*ı* IV, 2; 374. şahıs -*ı* IV, 2; 375. şahıs -*ı* IV, 2; 376. şahıs -*ı* IV, 2; 377. şahıs -*ı* IV, 2; 378. şahıs -*ı* IV, 2; 379. şahıs -*ı* IV, 2; 380. şahıs -*ı* IV, 2; 381. şahıs -*ı* IV, 2; 382. şahıs -*ı* IV, 2; 383. şahıs -*ı* IV, 2; 384. şahıs -*ı* IV, 2; 385. şahıs -*ı* IV, 2; 386. şahıs -*ı* IV, 2; 387. şahıs -*ı* IV, 2; 388. şahıs -*ı* IV, 2; 389. şahıs -*ı* IV, 2; 390. şahıs -*ı* IV, 2; 391. şahıs -*ı* IV, 2; 392. şahıs -*ı* IV, 2; 393. şahıs -*ı* IV, 2; 394. şahıs -*ı* IV, 2; 395. şahıs -*ı* IV, 2; 396. şahıs -*ı* IV, 2; 397. şahıs -*ı* IV, 2; 398. şahıs -*ı* IV, 2; 399. şahıs -*ı* IV, 2; 400. şahıs -*ı* IV, 2; 401. şahıs -*ı* IV, 2; 402. şahıs -*ı* IV, 2; 403. şahıs -*ı* IV, 2; 404. şahıs -*ı* IV, 2; 405. şahıs -*ı* IV, 2; 406. şahıs -*ı* IV, 2; 407. şahıs -*ı* IV, 2; 408. şahıs -*ı* IV, 2; 409. şahıs -*ı* IV, 2; 410. şahıs -*ı* IV, 2; 411. şahıs -*ı* IV, 2; 412. şahıs -*ı* IV, 2; 413. şahıs -*ı* IV, 2; 414. şahıs -*ı* IV, 2; 415. şahıs -*ı* IV, 2; 416. şahıs -*ı* IV, 2; 417. şahıs -*ı* IV, 2; 418. şahıs -*ı* IV, 2; 419. şahıs -*ı* IV, 2; 420. şahıs -*ı* IV, 2; 421. şahıs -*ı* IV, 2; 422. şahıs -*ı* IV, 2; 423. şahıs -*ı* IV, 2; 424. şahıs -*ı* IV, 2; 425. şahıs -*ı* IV, 2; 426. şahıs -*ı* IV, 2; 427. şahıs -*ı* IV, 2; 428. şahıs -*ı* IV, 2; 429. şahıs -*ı* IV, 2; 430. şahıs -*ı* IV, 2; 431. şahıs -*ı* IV, 2; 432. şahıs -*ı* IV, 2; 433. şahıs -*ı* IV, 2; 434. şahıs -*ı* IV, 2; 435. şahıs -*ı* IV, 2; 436. şahıs -*ı* IV, 2; 437. şahıs -*ı* IV, 2; 438. şahıs -*ı* IV, 2; 439. şahıs -*ı* IV, 2; 440. şahıs -*ı* IV, 2; 441. şahıs -*ı* IV, 2; 442. şahıs -*ı* IV, 2; 443. şahıs -*ı* IV, 2; 444. şahıs -*ı* IV, 2; 445. şahıs -*ı* IV, 2; 446. şahıs -*ı* IV, 2; 447. şahıs -*ı* IV, 2; 448. şahıs -*ı* IV, 2; 449. şahıs -*ı* IV, 2; 450. şahıs -*ı* IV, 2; 451. şahıs -*ı* IV, 2; 452. şahıs -*ı* IV, 2; 453. şahıs -*ı* IV, 2; 454. şahıs -*ı* IV, 2; 455. şahıs -*ı* IV, 2; 456. şahıs -*ı* IV, 2; 457. şahıs -*ı* IV, 2; 458. şahıs -*ı* IV, 2; 459. şahıs -*ı* IV, 2; 460. şahıs -*ı* IV, 2; 461. şahıs -*ı* IV, 2; 462. şahıs -*ı* IV, 2; 463. şahıs -*ı* IV, 2; 464. şahıs -*ı* IV, 2; 465. şahıs -*ı* IV, 2; 466. şahıs -*ı* IV, 2; 467. şahıs -*ı* IV, 2; 468. şahıs -*ı* IV, 2; 469. şahıs -*ı* IV, 2; 470. şahıs -*ı* IV, 2; 471. şahıs -*ı* IV, 2; 472. şahıs -*ı* IV, 2; 473. şahıs -*ı* IV, 2; 474. şahıs -*ı* IV, 2; 475. şahıs -*ı* IV, 2; 476. şahıs -*ı* IV, 2; 477. şahıs -*ı</*

Kıpçak şivelerinde de göze çarpmaktadır (P. M. Melioransky, *Kratkaya grammatika kazak-kirgizskago yazıka*, s. 37—38).

Saray yarlıklarında şahıs, mutâvaat ve işâret zamirlerinin, *biz* ve *siz* zamirlerinin genitivusu hâric olmak üzere, Kazan türkçesi zamirlerinin paradigmasına uyan, aşağıdaki paradigmalarını tesbit edebiliriz:

Şahıs zamiri: من IV, 17; dat. منك III, 11 — ب III, 7; gen. بريك II, 8; بريك II, 18; بريم III, 5; dat. بكا I, 10; acc. بكي I, 17 — سز IV, 20; gen. سزك I, 3; سزك II, 18; dat. سزكا I, 11; سزكا IV, 16; abl. سزدين I, 12 — اولار I, 10.

Mutâvaat zamiri: اوز I, 11; birlik 1. şahıs اوزوم III, 8; çokluk 2. şahıs اوزونكور I, 18.

İşâret zamiri: بو I, 16 ve اول III, 7; gen. ائيك III, 9; acc. ائى III, 10.

45 Birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile genişletilmiş *vilâyet* kelimesinin accusativusu. Bu şahıs takısı ile genişletilmiş şekillerin accusativus takısı yarlıklarda umumiyetle ن توکالليك لارين II, 10) ve bir yerde ن تيرليكين I, 17; اوغولون IV, 17; ايل لارين I, 11; اورنوني II, 11) 'dır.

Kazan türkçesinde birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile genişletilmiş kelimelerin accusativusu umumiyetle -n (*işeg'in* «eşegini»), nâdiren -nu, -ni'dir (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 70 v. dd.

Birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı bulunmayan kelimelerinin accusativusu hakkında bk. not 64.

46 *bil-* «hüküm sürmek» fiilinin (Grönbech: *bil-* «regieren» *teñri* ... cinslerini *bilsin* «Gott soll die Völker beherrschen»; K. K. Yudaşin, *Kirgizsko-russkiy slovar*, *bil-* 3. «upravyat; rasporyajatsya») sıfat olarak kullanılan -gen ekli participiumu. Bu participiumun yarlıktaki rolü -ğan, -gen, -kan, -ken ekli nomen verbalenin Kazan türkçesinde oynadığı rolle tamamiyle uymaktadır. Pröhle (*NyK*, XXXVIII, 82) 'ye göre, böyle bir nomen verbale, adiectivum veya isim olarak kullanılan mâlûm veya meçhûl participium olabilir (*kaladan kilgen kişi* «kaleden gelmiş veya gelen insan»). Bir müteaddi fiilin bu şekli sıfat olarak kullanıldığı zaman, obiectumu konulmuşsa mâlûm, konulmamışsa, meçhûl mânada geçiyor (*kaz alğan laçın* «kaz almış lâçın», *eytken süz* «söylenmiş söz»).

Rûm vilâyetin bilgen atalarınız terkinini Kurat روم ولايت نيك سلطان آتالارينيز (UMY, s. 4); روم ولايتي خان آتالارينيز (UMY, s. 36); روم ولايتي خان آتالارينيز (AOY, s. 8) diye okumuştur.

47 Saray yarlıklarında çok geçen bir kelime. Kelimenin moğul edebî dilindeki karşılığı «interprète, commentateur» mânasında geçmektedir (Kovalevskiy: *keleçi*). Türk şivelerindeki karşılıkları umumiyetle «mot, discours, conversation, bavardage, nouvelle» mânaları ile kaydedilmiş olmakla beraber, karaçaycada (*k'eleçi*, KSz X, 108), balkarcada (*keletsı*, KSz XV, 227) «Bote, Brautwerber» mânasına da geçmektedir. Bu mânanın eskiliğini İbn Mühenna (nşr. Melioransky: *keleçi*) yanında isbat etmektedir.

48 *ıy-* «schicken» (Grönbech) daha doğrusu *ıyış-* «karşılıklı olarak göndermek» fiilinin gerundium copulativumu. Bu kelime yarlıkların çoğunda daha eski şekli ile (*aydovok* II, 20; *aydıldı* III, 12) geçmekle beraber, Uluğ Muhammed yarlığında y'li şekilde kaydedilmektedir.

ıyışıp şeklinin müşâreket ekine gelince, Kazan türkçesinde -ş ~ -ış (-uş, -oş), -ış (-üş, -oş) ekinin verbum cooperativum, verbum reciprocativum ve verbum durativum yaptığını biliyoruz (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 78). Gerundium copulativum eki Kazan türkçesinde -p ~ -ıp (-ap, -op), -ip (-üp, -öp) şeklinde geçmektedir (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 86—87). Gerundium copulativum eki Kazan'da türlü-türlü roller oynamaktadır. Aynı subiectuma bağlı ve aynı zamanda bulunan fiillerin yanında «ve» mânasına kullanılır: *Simonın kayığına kirib utırğan-da yordan bir az kitiş kalıknı öyretken* «Simon'un gemisine girip oturdu; sâhilden bir az uzaklaşıp, halka ders verdi» (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 129), yâni gerundium copulativumun Uluğ Muhammed yarlığının bu cümlesindeki rolüne uymaktadır.

49 A. N. Samoylovich (*Izv. Ross. Ak. Nauk*, 1917, 1278): *bölek* «cadeaux d'honneur».

50 Bk. not 48.

51 Farsça بازار kelimesinin çokluk şekli. Bugün birlik olarak kullanılan (Steingass) bu şekil yarlıklarda bâzan eski, yâni çokluk mânasını muhafaza etmiştir. Benzer bir değişme için bugün birlik olarak kullanılan ve aslen *tâcir* kelimesinin çokluğu olan *tüccâr* kelimesi zikredilebilir.

52 *ortak* kelimesi Uluğ Muhammed yarlığında iki türlü kullanılıyor. اورتاق يوروشوب, اورتاق (satr 16—17) terkiplerinde zarf olarak geçen bu kelimenin mânası «müstereken, kervan hâlinde» (*ortak* [bir çok lehçe] «gemeinsam, gemeinschaftlich, zusammen») Radloff'ın, 15. satırda bulunan يوروشسا terkinde substantivumdur ve böylece bu terkip «tüccâr kervanlarımız karşılıklı olarak bir çok kere seyahat ederse» şeklinde çevrilebilir. Kelimenin substantivumlu mânasının tesbitinde Mahmud yarlığının buna benzer bir terkinde (يوروشوب يوروشوب) 12. satır) *ortak* yerine «kervan» mânasına gelen *arğış* (Radloff) kelimesinin bulunduğunu dikkate almalıyız. *ortak* kelimesinin 15. satırda bu mânaya geleceğini ayrıca Toktamış yarlığının bezirgen *ortakları* taşı *yürüşsinler!* «deine Kaufmannsgesellschaften mögen wiederum umherziehen!» (Radloff: *ortak*; ayn. mll., *Yarlıki Toktamışa i Temir Kutluga*, *Zap. vost. otd. imp. russk. arh. obşç.*, III, 15) cümlesi ve kelimenin eski kıpçakçadaki «société commerciale» (*at-Tuhfat*, nşr. T. Halasi Kun, 20b 10: اورطاق) mânası, kezâ kalmukçadaki «Gemeinschaft, Artel» (Ramstedt: *ortaG*) esâs mânası da isbât etmektedir.

53 Bugünkü Kazan türkçesinde de şekli -ş ~ -ış (-uş, -oş), -ış (-üş, -oş) eki ile umumiyetle isim olarak kullanılan nomen verbaleler yapılmaktadır: *tap-* «bulmak»: *tabış* «buluş, kâr», *tabışlı* «kârlı»; *suk-* «vurmak»: *suğuş* «mücâdele, meydan muhârebesi, müsâdeme»; *kil-* «gelmek»: *kilış* «gelme, vusul» Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 81, 348).

54 *qırlarlar armiş* «kılarlarımı». Geniş zamandan nakli geçmişin çokluk 3. şahısı. -miş işâretinin yarlıklar devrinde oldukça nâdir olduğu anlaşıyor. Uluğ Muhammed yarlığının başka yerinde ne basit ne de mürekkep zamanda geçiyor. Mahmud'un yarlığında da -miş işâreti verbum finitum olarak bir defa kaydedilmiştir (satr 11. satır). Ahmed'in iki yarlığında ise, bu işârete rastlanmamaktadır.

Bu formans Kazan türkçesinde bugün de nâdirdir. Pröhle (*NyK*, XXXVIII, 81) 'ye göre -miş (-muş, -moş), -miş (-müş, -mös) ekli nomen actionisler isim olarak geçmektedir: *iklimiş* «das kommen, das gekommen sein», *tormoş* «duruş, mevcudiyet, hayat». Ver-

bum finitum olarak yalnız *i-* «olmak» fiilinin birlik ve çokluk 3. şahıstaki şekli kullanılmaktadır (*imış* «imiş», *imışler* «imişler»). Yine *Pröhle* 'ye göre, *i-* fiilinin bu şekilleri Kazan türkleri arasında bilhassa ata sözlerinde ve hikâyelerde mürekkep zamanlar yapmaktadır. Bu *imış*'li şekilleri türkçede *-miş* ile çevirmek icap etmektedir: *üksüz bala üz kindiğin üzi kise imiş* «öksüz çocuk göbeğini kendisi kesermiş (derler)» (*NyK*, XXXVIII, 94), *yığlar imiş* «ağlarmış (derler)» (*NyK*, XXXVIII, 85).

⁵⁵ *اردوک سونکرا* terkinin mânâsı gerundium posterioritatis olacak ve «olduktan sonra» diye tercüme edilecektir.

اردوک سونکرا terkihi *Pröhle* ve *Bálint* 'in eserlerinde geçmemekle beraber, bu terkinin eski Kazan türkçesinde mevcut olduğunu tahmin edebiliriz.

اردوک سونکرا terkihi *ir-* «olmak» fiilinin *-dik* ekli nomen actionisinden ve *sonra* edâtından meydana gelmiştir.

-dik ekli nomen actionis tek başına Kazan türkçesinde çok geçmektedir ve isim olarak takılabilir. Msl.: *altın yuğarıda yözdlökte dörlötlök batar* «altın su üstünde yüzdüğü zaman, hak batar» (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 80). Terkinin ikinci kısmı olan *سونکرا* edâtına gelince, bu edât Kazan türkçesinde *suñ*, *suñğa* şeklinde kullanılmaktadır (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 357). Fakat Uluğ Muhammed yarlıklarındaki *songra* şekli Kıpçak dil yâdigârlarında sık-sık geçmektedir (*Grönbech*: *soñra*, *soñra*).

اردوک سونکرا terkinin anlaşılması için, türkçe *olduktan sonra* terkinin meydana getiren unsurların sâbit olmalarına rağmen, bunların yerine bâzan başka unsurların geçtiğini söylemeliyiz. *sonra* yerine yazı dilinde *sonraca* şekli ve Anadolu ağızlarında *keri* (*geri*) kelimesi geçmektedir (*Deny*, *Gramm.*, § 1414). Eski osmanlıcada bu terkipte nomen actionis ekinin yanında mülkiyet şahıs takısı kullanılmıştır: *آتمک یندکندن صکره ایتد* «après qu'on eut mangé le pain, il dit» (*Vámbergy*, *Alt-osmanische Sprachstudien*). Anadolu ağızlarında ve Âzerî şivesinde nomen actionis *-dik* eki yerinde *-en*, *-ken* gibi formanslara da tesâdüf edilir (*Deny*, *Gramm.*, § 1416). Bu terkipteki edât bâzan ablativus yerine locativus istemektedir: *gazağın aythanda soñra* «nachdem man seine Sünden bekennt hat» (*Grönbech*). Bâzi Kıpçak şivelerinde bu edât, *اردوک سونکرا* terkinde olduğu gibi, nominativusta bulunan bir nomen actionis tâkip etmektedir: *gece babası yatқан soñ* (*hız*) *bardı huyunun ağızına* «la nuit après que son père se fut couché, la fille alla à la margelle du puits», *bul kunustan ketken soñ* «après le départ des chameaux» (*Deny*, *Gramm.*, § 1417).

⁵⁶ bk. not 44.

⁵⁷ *Radloff*: *gosun* [Tar., Çağ., Türki] «die Regel, Gewohnheit, Sitte, Ordnung, der Bau, die Art und Weise»; *پسا بورونی یوسونجه* (Toktamış yarlığı) «und so nach hergebrachter Ordnung (Sitte)».

پسا kelimesindeki *-pa* formansı, casus comparativus hâline benzer bir mânada, Kazan türkçesinde de mevcuttur (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 72).

⁵⁸ *اوزا* kelimesi, *Pröhle* ve *Bálint* 'in eserlerinde ne edât ve ne de zarf olarak geçmektedir. Kelimenin Kıpçak dil yâdigârlarındaki mevcüdiyeti hakkında bk. *Grönbech*: *öze* «durch, vermittels, wegen» (Postposition).

⁵⁹ *Teñri* kelimesinin yarlıklarda çok geçen kısaltması. Bk. not 75.

⁶⁰ Dativus takısı *-ğa*, *-ge*, *-ka*, *-ke* 'dir. Bir nomen birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılanmışsa, dativus takısı *-na*, *-ne* veya *-ña*, *-ñe* (yazılış şekli: *-nğa*, *-nge*) olur. Mülkiyet 3. şahıs takısı ile takılanmış isimlerin dativusu hakkında yarlıklarda şu

şekiller geçmektedir: قولونا I, 9; رحمتنا II, 11; سمینکا III, 11; زیاددسینغا IV, 22; رحمتنا I, 7; بیکلارینکا TM, IV, 192.

Dativus takısının bu iki şekli Kazan türkçesinde de mevcuttur: *atağa*, *töygege*, *atasına*, *töyelerine* (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 70).

⁶¹ Şühâdî geçmiş çokluk 3. şahıs. Bu zamanın paradigması için, Saray yarlıklarında aşağıdaki misâller bulunur: یاردیم III, 9—بولدی I, 12; کлады I, 12; بیلدوک I, 12; اردی I, 12—ایمادوق I, 7.

Kazan türkçesindeki şühâdî geçmiş yarlıklardaki şekle uymaktadır (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 80).

⁶² *Grönbech*: *basa* (satzeinleitende, weiterführende Konjunktion, die aber im Gegensatz zu *dağı(n)* eine gewisse Abtrennung von vorhergehenden betont) «und, dann auch, ferner; daher, aber».

⁶³ *yarlığa-* (*Bálint*, *agn. esr.*, II, s. 77); *yarlığa-*, *yarlığa* «sieh erbar-men» (*Grönbech*).

⁶⁴ Saray yarlıklarında accusativus takısı birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılabilirilmiş nomenlerden sarfınazar, دی: دوستلوقیمیزی II, 16; ایلجیمیزی III, 8; داجیمیزی III, 9 ve tür. yer. Bk. not 45.

Kazan türkçesinde birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılabilirilmiş nomenlerin accusativus da *-nu* (*-nu*, *-no*), *-nı* (*-nü*, *-nö*) 'dir (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 70).

⁶⁵ Hâl takıları ile takılanmış *-ğan*, *-gen*, *-kan*, *-ken* ekli nomen verbale Kazan türkçesinde yeni veya geçmiş zamanda bulunan nomen actionis mânasında geçmektedir: *ayırlar sü içkende* «inekler su içme esnasında, yani su içerken» (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 82).

بورغاندا kelimesinin locativus takısına gelince, Saray yarlıklarında *-da* ve birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılabilirilmiş nomenlerde *-nda* şeklinde geçmektedir: زماندا I, 9; ارامیزدا I, 16; قاساندا I, 18; نصفیندا IV, 24.

Kazan türkçesinde locativus takısı bugün *-da*, *-de*, *-ta*, *-te*, birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılabilirilmiş nomenlerde ise, *-nda*, *-nde* 'dir (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 82).

⁶⁶ Türkçe «kendî aralarında» mânasına gelen *آرا* terkindeki *öz* kelimesi, mutâvaat zamiri olarak, Kazan türkçesinde mevcut ise de (*Pröhle*, *NyK*, XXXVIII, 74—75), *ara* edâtının locativus ve 3. şahıs mülkiyet şahıs takısını almadan, mutâvaat zamiri ile bir terkip yaptığına *Bálint* ve *Pröhle* 'nin eserlerinde tesâdüf edilmemektedir. Bk. not 78.

Fakat *آرا* edâtının zarf mânası türk şivelerinin bir çoğunda hâlâ çok kuvvetli olduğu gibi (*Radloff*: *ara* [Kazan, Alt., Çağ.] 3. «in der Mitte»; manchmal auch ohne Casusendung in der Bedeutung «zwischen»), bu kelimenin yarlıklarda da (bk. not 102) takısız olarak «arada» mânasını ifade ettiğini hemen söyleyelim. Bundan başka *ara* kelimesinin çokluk 3. şahıs mülkiyet şahıs takısını almadan yarlıklarda edâtı terkip yapabildiğini Kazan türkçesinin mülkiyet şahıs takısının çokluk 3. şahıs yerinde umumiyetle birlik 3. şahıs bulunduğunda husûsiyeti ve eski türk dil yâdigârlarında geçen şu edâtı terkipler göstermektedir: *قوجارینیک باشی بر قزанда* «parmi les proverbes, il (en) existe un célèbre: on ne peut faire cuire deux têtes de bœlier dans la même marmite»; *باغ آرا چونکه کیردی اول محزون* «lorsque ce désespéré entra dans le jardin» (*Deny*, *Gramm.*, § 896); *kişi ara* «zwischen den Leuten» (*Gabain*, *Gramm.*, § 317).

Pek muhtemel değilse bile, اوز آرا terkinini türkçedeki «kendileri arasında» gibi bir terkip olarak da tahlil etmek mümkündür. اوز آرا terkinini böyle tahlil ettiğimiz zaman, yukarıda söylenmiş olanlara bir de birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılardırılmış mutâvaat zamirinin eski türkçede aynı zamirin mülkiyet. şahıs takısı ile takılardırılmış değilmiş şekli ile sık-sık değiştiğini (Gabaïn, *Gramm.*, § 201: özi ve öz «er») ilâve etmeliyiz.

⁶⁷ Radloff: *töre* [Türkiye, Çağ.] «Titel der Chanssöhne, der Prinz».

⁶⁸ Radloff: *talas-* [Kazan] «sich gegenseitig fortreissen, zanken, streiten, sich prügeln, kämpfen».

⁶⁹ Bálint, *agn. esr.*, II, s. 145: *zaman, zamana* «Zeit».

⁷⁰ Kowalski, *Karamische Texte im Dialekt von Troki*, s. 273: *uçar* «Vorfall, Ereignis, Erlebnis».

⁷¹ Bu ismin iştikakı hakkında bk. Köprülü zâde Mehmed Fuad, *Influence du chamanisme turco-mongol*, not 26.

⁷² Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 350: *kul* «kol, el».

⁷³ Geniş zamandan şühûdî geçmiş Bk. bir de not 61 ve 85.

Bu şekil Kazan türkçesinde şühûdî futurum perfectum veya şart tarzının geçmiş olarak kullanılmaktadır: *karar ıyım* «bakardım, bakacaktım» (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 67—68); *ıyğlar idim* «ağladım, ağlayacaktım» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 85).

⁷⁴ Farsçadan gelen bu söz Kazan türkleri arasında hâlâ *huday* «tanrı» şeklinde kullanılmaktadır (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 341).

⁷⁵ *Teñri* sözünün yarlıklarda sık-sık geçen kısaltması. Bu *Kurat* 'ın neşrettiği fotoğraflarda (*UMY*, *AOY*) üzerine basılmış bir nişanla hemen-hemen okunmaz hâle gelmiştir.

براق برلا منصورنی چوردوق تحتنی ملکنی ت زکا بیردی terkinini Kurat *براق برلا منصورنی چوردوق* (*UMY*, s. 5); *براق برلا منصورنی چوردوق تحتنی زکا بیردی* (*AOY*, s. 8) diye okumuştur.

⁷⁶ Şahıs zamirinin çokluk 3. şahıstaki nominativusu.

Zamirin bu şahıs Kazan türkçesinde de aynı şekilde geçmektedir: *alar* (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 44); *alar* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 74) «onlar».

⁷⁷ Satır üstüne küçük harfler ile yazılmıştır.

⁷⁸ Birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile takılardırılmış nomenin accusativusu. Bk. not 45.

اوز ایل لارین terkininin karşılığı Kazan türkçesinde de mevcuttur ve *üz mutâvaat* zamiri, mülkiyet şahıs takısı ile takılardırılmış isimlerin başında, yarlıklarda olduğu gibi, Kazan türkçesinde de şahıs takısı almamaktadır: *üz öyümde* «kendi evimde» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 75).

⁷⁹ Saray yarlıklarında gerundium olarak geçen, bâzan da praesens imperfectumda bulunan bir faaliyeti ifâde eden bir nomen verbale. Formansı dört yarlığa göre -a, -e, -y ve -yü'dür: *الا* «alarak» I, 10; *کیشا* «karşılıklı olarak gelip» II, 17; *ایکسلیای* «eksil-meyerek» III, 6; *بولای* «olmayarak» IV, 15; *تیو* «diyerek» II, 18; *یوریو* «yürüyerek» I, 11.

Bu nomen verbale praesens imperfectumda bulunan bir faaliyetin ifâdesi veya gerundium olarak Kazan türkçesinde de mevcuttur. Formansın şekli consonanstan sonra yarı uzun -a, -e, vocalislerden sonra ise, -y'dir: *tap-* «bulmak»; *taba*; *ütir-* «öldürmek»

ütire; *aşa-* «yemek»: *aşay* ~ *aşty* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 83; Bálint, *agn. esr.*, III, s. 61).

Yarlıklar ile Kazan şivesi arasında bir fark varsa, o da yarlıklarda -yü şeklinin henüz mevcûd olmasıdır. Kazan türkçesinde artık mevcut olmayan bu şekil Orhun kitâbelerinden beri -a ve -ya şekli önünde kıymetini kaybetmeğe başlamış (Deny, *Gramm.*, § 1333 not 1), en eski Kıpçak dil yâdigârlarında da -a, -ya yanında ikinci hatıta kalmıştır. (C. Brockelmann, «*Ali's Qışa-i Jūsuf*», § 63).

⁸⁰ *بردی لار* terkinini Kazan türkçesinde -a, -e ekli nomen verbaleler ile faaliyetin katiyetini ifâde eden *bir-* fiili ile karşılaştırmış: *tiğüçl üz gulna görög birgen imiş* «terzi yolunda katiyetle yürüdü» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 83).

بردی لار terkinini Kurat (*AOY*, s. 12) *kacıp yürüyü bardılar* diye izah etmektedir.

⁸¹ Kazan türkçesinde: *birer, ikişer* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 73).

⁸² Dneper nehrinin mansabında bugünkü Ocakov 'un yerinde bulunan bir kalenin ve Dneper nehrinin eski türkçe adı. Bu isim altında, 18. satırdan da anlaşılacağı gibi, yarlıkta Dneper nehri kastedilmektedir.

⁸³ *بریشالی* ve Uluğ Muhammed yarlığının 14. satırında bulunann *بریشالی* emir-dilek tarzının çokluk 1. şahısdır. İlk bakışta gerundium gibi anlaşılacak olan bu şekillerin emir-dilek olduklarını metnin gelişinden başka, *بریشالی* kelimesini tâkip eden ve oratio rectaların sonuna konulan *تیب* (bk. not 84) de göstermektedir. «Kışlayalım» ve «karşılıklı olarak gidip-gelelim» mânasına gelen bu iki kelimedenden başka, emir-dilek tarzının bu şahıs yarlıklarda geçmemektedir.

Bu şekillere Kazan türkçesinde rastlanmadığı gibi, diğer türk şivelerinde de, bir istisnâ ile, ancak benzer analogialar zikredilebilir:

baralı emir çokluk 1. şahıs, oyratça (N. P. Dîrenkova, *Grammatika oyrot-skogo yazıka*, s. 160); *الایق* emir-dilek çokluk 1. şahıs (*at-Taḥfat*, nşr. Halasi Kun, 50 b, 10); *کالایک* emir-dilek çokluk 1. şahıs (*at-Taḥfat*, 72 a, 3); *ketelik, yatalık* emir çokluk 1. şahıs (Zs. Telegdi, *Eine türkische Grammatik in arabischer Sprache aus dem XV. Jhdt.*, KcsA, I. Ergänzungsband, 294); *baralık* emir çokluk 1. şahıs, Hive şivesi (Á. Vámbéry, *Cagataische Sprachstudien* s. 24 v.dd.); *baraylı* emir çokluk 1. şahıs, türkmence (Vámbéry, *agn. esr.*, s. 24 v. dd.).

⁸⁴ Uluğ Muhammed ve Ahmed yarlıklarında *ti-* fiilinin gerundium copulativum şekli, tâli cümlelerin esâs cümleye bağlanması için, bir nevi bağ olarak kullanılmıştır. Bağlama tâli cümlelerin sonuna *تیب* kelimesi getirilmiş oratio recta ile yapılır.

Kazan türkçesinde de *dip* gerundiumunun rolü *تیب* kelimesinin yarlıklardaki rolüne uymaktadır (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 155 v. d.).

Not 83 'te temâs ettiğimiz *بریشالی* şeklini daha açık şekilde aydınlatılabilmek için, Uluğ Muhammed yarlığında geçen *کوجوب کایب ترورز* *تیب کوجوب کایب ترورز* terkinine benzer bir terkinin Kazan türkçesinde de mevcûd olduğunu söyleyebiliriz. *بریشالی* gibi şekillerin emir-dilek çokluk 1. şahıs olacağını teyit eden bu terkipler asıl cümlede gayret, istek, dikkat, gaye ifâde edildiği ve asıl ve tâli cümlelerin müşterek subjectumu bir şahıs olduğu takdirde kullanılmaktadır. Bu türlü mürekkep cümlelerde, tâli cümle —sonunda oratio rectayı kapatan *dip-* ile— 1. şahısta bulunan bir dilek veya teşvik şekline konulacaktır: *adam ulı yağalğannarmı izleb tabayım dip kıld* «insan oğlu, kaybolanları arayıp bulayım diye geldi» (Bálint *agn. esr.*, III, s. 155—156).

⁸⁵ Geniş zaman. Uluğ Muhammed ve Mahmud yarlıklarında, bilhassa ata sözlerin- de kullanılan bir zamandır.

Saray yarlıklarında geniş zamanın paradigması şudur: birlik 3. şahıs كجار I, 15; çokluk 1. şahıs رورز I, 11; 2. şahıs يورسز I, 18.

-r ekli participiumdan şahıs takıların ilâvesi ile Kazan türkçesinde de mânası praesens instans, futurum instans, ata sözlerinde aoristos gnomikos ve bâzan praesens imperfectum olan bir verbum finitum meydana gelmektedir: *gasarmın, gasarsın, gasar, gasarbiz, gasarsız, gasarlar* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 85).

⁸⁶ Bk. not 62.

⁸⁷ 1y- fiilinin şart tarzındaki çokluk 1. şahıs. Saray yarlıklarında şart tarzının paradigması şudur: birlik 3. şahıs يوروشا I, 15; çokluk 1. şahıs تورساق II, 13; 2. şahıs بولسانكيز IV, 23.

Kazan türkçesinin şart tarzı yarlıkların şart tarzına benzemektedir (*kitsem, kitseñ, kitse, kitsek, kitsegiz, kitseler*; Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 79).

⁸⁸ Kıpçak sâhasında Ulah ismi *ulāk* şeklinde geçmektedir (bk. Aurel Decei, *Eflak; İslâm Ansiklopedisi*, IV, 178).

⁸⁹ aş- fiilinin (Grönbech: aş- «vorbeigehen») -r ekli gövdesinin gelecek şekli. Mânası «geçirmeyecek» olacaktır.

-r eki Kazan türkçesinde de mütaaddî fiillerden *factitif* ve lâzım fiillerden ise, mütaaddî fiiller meydana getirmektedir (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 84).

ایشورماغای fiilinin ғай işaretine gelince, yarlıklarda kalın fiillerde ғай, incelerde ise, işâretin ilâvesi ile, fiillerin gelecek zamanı veya nâdiren dilek tarzı yapılır.

Kazan türkçesinde -ğay, -gey, -kay, -key işâretinin ilâvesi ile yapılan şekil yalnız dilek tarzı olabilir. Fakat Kıpçak dil yâdigârlarında -ğay işâretinin gelecek zaman işâreti olarak kullanıldığını (Telégdi, *KCSA*, I, Ergänzungsband, 296; *at-Tuhfat*, nşr. Halasi Kun, 53 b, 9—11 ve tür. yer.), Rabgûzi, *Kıyas-ül-enbiya* 'da ise, gelecek zaman I- dilek tarzı işâreti olduğunu (J. Schinkewitsch, *MSOSW*, XXX, 37—38) dikkat nazarına alırsak, bu işâretin Kazan türkçesinde de gelecek zamanın işâreti olarak geçtiğini söyleyebiliriz.

⁹⁰ Bk. not 84.

⁹¹ Bk. not 118.

⁹² Bk. not 61.

⁹³ Radloff: *ničik* [Kazan] «wie, auf welche weise?»; *ničik bulup, ničikte bulsa* «wie dem auch sei».

⁹⁴ Radloff: *at* [bütün şiveler] 2. «Name, Ruf, Ruhm»; *yakşı at* [Alt., Tel.] «guter Ruf», *yaman at* «schlechter Ruf»; *atiñ çıkқан* [Kazan] «du bist berüchtigt geworden».

⁹⁵ *isenlik* «das Wohlsein, die Gesundheit» (Radloff: Kazan) kelimesinin *tükellik* (Radloff: *tügelik* [Çağ., Kar: L.] «die Vollkommenheit, Reinheit, Vervollkommenung, Vöführung») kelimesi ile yapılmış bir hendiadyoin. Ekle veya taki ile ancak ikinci kısmı genişletilmiş olan bu türlü hendiadyoinların eski türkçede de ancak ikinci kısmı genişletildiği gibi (Gabaïn, *Gramm.*, § 361) Kazan türkçesindeki durumun da bundan farksız olduğunu bilmekteyiz.

⁹⁶ اسان توکالينكى ... سزينك terkinde mülkiyet münâsebeti sâdece mülkiyet zamiri ile ifâde edilmiştir. Mülkiyet münâsebetinin bu tarzdaki ifâdesi hakkında yarlık-

larda bir çok örnekler vardır: سزينك اسان توکالينكى كوروب I, 17; سزينك سلامتلىقنى يزيم سلطان محمد قرينداشدين التامسين بار II, 18; ابتجاج سزينك ايسانليكنى كوب كورا III, 9—10.

Kazan türkçesinde de mülkiyet münâsebeti en çok bu şekilde ifâde edilmektedir: *minim ayakar ardı* «benim ayaklarım yoruldu», *minim at arğan* «atım yorgundur» (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 47); ayrıca krş. Grönbech, *Der türkische Sprachbau*, s. 117).

⁹⁷ Uluğ Muhammed yarlığının 13. ve 17. satırlarında bulunan عباد ismi ile دين takısı arasına küçük harflerle yazılmış kelime ركه diye okunmalıdır. Saray yarlıklarında kelime sonundaki ك 'lerin bahis mevzuu olan satırların ك 'inden daha basit oluşu ve bu ك 'lerin sonunda, 13. ve 17. satırlardaki ك 'lerde tesâdüf edilen halkanın yokluğu ركه kelimelerinin sonunda bir د 'nin varlığını göstermektedir.

Bunlara dayanarak, kontrol edememekle beraber, Ahmed 'in birinci yarlığının 7. satırında سيد محمد ismi yanında bulunan kelime de her hâlde ركه diye okunacaktır.

Okunuşu ركه olan bu kelimeyi ركةالله عليه gibi adlara, lâkaplara ilâve edilen bir duânın kısaltması olarak izah edebiliriz.

Kurat tarafından bu kelime ر (?) (UMY, s. 6.) ve رك (?) (AOY, s. 8) okunmuştur.

⁹⁸ Yarlık yıpranmış olması dolayısı ile bu kısım dil araştırmaları için sağlam bir zemin teşkil etmemektedir. Az çok okunabilen yerlerde belki bir imdi, bir عصر ve bir ایکا kelimesi geçmektedir. Bu kelimelerden başka iki ييل (?) kelimesi de vardır. Bu kelimeleri Kurat (UMY, s. 6; AOY, s. 8) ve يز diye okumuştur.

⁹⁹ Nâtamam bir cümlede bulunan ارسا terkinin bir haber tarzı olduğunu söylemeliyiz. Mahmud yarlığının 13. satırında geçen ارسا ve Ahmed 'in birinci yarlığının 7. satırında geçen ارسا کيلدى terkipleri de haber tarzlarıdır. Şekil bakımından şart, mâna bakımından haber tarzı olan bu terkipler Mehmed II. 'nin yarlığında da bir çok analogia vardır: *er-singgan viq(y)et-iğa kirtük iz-e* «Erzincan vilâyetine girince» (TM, VI, 298); *er-singgan köde-i-ni aşduk iz-e* «Erzincan geçidini aştık» (TM, VI, 299). Bu türlü terkipler Kırım yarlıklarında geçtiği gibi (V.V. Véliaminof-Zernof, *Matériaux pour servir à l'histoire du Khanat de Crimée*, s. 11), görmek, bakmak gibi fiillerle beraber eski osmanlıcada ve Anadolu ağızlarında bile rastlanmaktadır (Deny, *Gramm.*, § 1224). Bu terkiplerin haber mânaları Volga şivelerinde de mâlumdur.

Şart tarzından haber tarzının inkişafında ara merhaleyi şart ahvâlinin yerine geçen zaman ahvâli teşkil etmiştir; msl. ارسا هلاك بولدى «lorsqu'ayant trempé du pain dans ce qui restait, il le donna à un chien, celui-ci en creva» (Deny, *Gramm.*, § 1224).

¹⁰⁰ Radloff: *garı* [Kırım, Kazan] «die Hilfe, der Beistand».

¹⁰¹ *barışmak* «zu einander gehen» (Brockelmann) fiilinin enir tarzındaki çokluk 1. şahıs. Bk. not 83.

¹⁰² ارا kelimesinin zarf mânası henüz çok kuvvetli olduğu için, takısı da «arada» mânasını ifâde edebilmektedir: اراميزدا «aramızda» I, 14 (aramızda I, 16). Bk. not 66 ve Radloff (mad. ara 3. mna).

¹⁰³ Müşâreket fiili. Bk. not 48 ve *yit-* «gelangen, erreichen, einholen; reif werden; hinreichen, genug sein», *yitiş-* v. coop. (Bálint *agn. esr.*, II, s. 82—83).

¹⁰⁴ Bk. not 52, 48 ve 87.

¹⁰⁵ Kazan türkçesindeki *kiç-* fiilinin «(hin-) übergehen; -fahren, übersetzen (über-); verzeihen», *dönyeden kiç-* «hinscheiden (sterben)» (Bálint, *agn. esr.*, II, 55) mânaları ile karşılaştırmız.

¹⁰⁶ *buğ* «boy, uzunluk, vücut» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 336); *boy* «Körper» (Grönbech).

¹⁰⁷ Bk. not 94.

¹⁰⁸ Bu cümle terkibi bir şart ve bir soru cümlesi arasına sıkıştırılmış bir veya bir kaç atalar sözünden meydana gelmektedir: *كچار بوی قالور منكو ات قا* : ... يوروش سا : ... كيشا بارشا تورسا : يراقداغی ايشتوركا يوقداغی كوراركا : I, 15; *يخشی سی اول بولمايو* ... *كچار دنبادا دوست دوشبان اراستندا يخشی ات* : اول بولمايو II, 17—18.

كچار بوی قالور منكو ات «vücut gider, ebedî şöhret kalır» cümlesini Kurat «(her şey) geçer, bu (ise) ebediyet için kalır» diye tercüme etmiştir (AOY, s. 14).

¹⁰⁹ Bk. not 89 ve Bálint'in eserindeki *buğay* kelimesi (I, s. 5: *buğay digen buğ söz* «olabilir kelimesi pis bir kelimedir»).

بولمايو terkindeki *مو* kelimesine gelince, bunun Kazan türkçesinde *-mı, -mi* şekillerde devam ettiğini görüyoruz (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 88).

¹¹⁰ Diğer yarlıklarda da geçen (Hacı Girey yarlığı, 50. satır: *كچار Kurat*, AOY, s. 66; Mengli Girey yarlığı, 16. satır: *ارنه Abdulla hoğlu Hasan*, TM, IV, 103, 109) ve metne göre mânası «acabâ» olan *ارنه* kelimesinin Kazan türkçesindeki karşılığı *erne* diye kaydedilmiştir (Radloff: *erne* «in der That, wahrhaftig, das wäre gut», *erne kana* «idem»).

بولمايو veya *قورقارلار ارنا* (Hacı Girey yarlığı, 50. satır) terkiplerin kelime sırası hakkında bk. Radloff (*kana* [Kazan] 3. «in der That, wohl, was betrifft»; *min bu işni yaratam kana* «ich liebe in der That diese Beschäftigung»).

ارنه kelimesini Kurat (UMY, s. 6.; AOY, s. 13.), kazakça *arna-* fiili (Radloff: «bestimmen für Jemand») ile birleştirmiştir.

¹¹¹ Bk. not 102.

¹¹² Radloff: *kisek* [Kazan, Tob.] «das abgeschnittene Stück, das Stück, das Theil».

¹¹³ *kiter-* fiilinin (Radloff: Kazan «*fr* schaffen, entfernen») masdarıdır. Aynı tarzda şekillendirilmiş masdarlar Mahmud yarlığının 17. satırında da geçmektedir (*ايشتوركا* «işitmek», *كوراركا* «görmek»).

-r participium eki ve dativus takısı ile yapılmış bu masdarlar Kazan türkçesinde de mevcuttur: *urmanğa utın kiserge bardım* «ormana odun kesmeğe gittim», *minim niyetim kalağa barığa* «şehre gitmek niyetindeyim» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 85); *kuşarğa yinil, kılarğa çitin* «buyurmak kolaydır, yapmak güçtür» (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 147).

¹¹⁴ Bk. not 93.

¹¹⁵ Şart tarzı birâla müsaade ifâde etmektedir. Kazan şivesinde de bu türlü şartlara tesâdüf edilmektedir. Bálint (*agn. esr.*, III, s. 125) ve Pröhle (*NyK*, XXXVIII,

79)'ye göre, şart tarzının basit zamanı *-da -de, (-ta -te)* atıf bağı ile, zaman münâsebeti müteâkip fiil ile gösterilmek üzere müsaade veya itiraz ifâde etmektedir: *tırışak-ta bir balık-ta kirmedi* «gayret etmekle beraber, bir balık bile girmedir».

Bálint'in eserine göre, *kim* «kim» ve *niy* «ne» soru zamirlerinin böyle bir şart tarzı yanındaki mânaları «kim» ve «ne» yerine «her kim, her kim olursa, her ne, her ne olursa» ve «her kim ki, her ne ki» dir: *kim turı kilse şunu çakırğannar* «karşlarına kim çıktı ise, dâvet ettiler».

Bu türlü şart tarzı *niçik* zamiri yanında da görülmektedir: *niçik-te bulza* «wie dem auch sei» (Radloff).

بولسا kelimesini Kurat eserine (AOY, s. 8) almamıştır.

¹¹⁶ Radloff: *eyt-* [Kazan, Başk., Bar., Tura] «sprechen, sagen». Kurat bu kelimeyi *it-* «yapmak» fiili ile birleştirmiştir (AOY, s. 8).

¹¹⁷ Kazan türkçesinde *iste-* «istemek, temenni etmek» şeklinde geçen (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 339) fiilin emir tarzındaki birlik 2. şahsı. Yarlıklarda emir tarzı birlik 2. şahsında bir *-gin* (استيكن I, 16) veya *-gil* (قيتارغيل III, 11; قیلين III, 12) formansına dâimâ tesâdüf edilmektedir.

Bu formanslar Kıpçak dil yâdigârlarında çok geçmektedir (*at-Tuhfat*, nşr. Halasi Kun, 50 a, 11—12; 64 a, 11; 71 b, 13 ve 87 b, 5—6). *-gin, -ğin* şekilleri Kazan ağzlarında hâlâ yaşamaktadır (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 57; Zalyay, *Sovetskaya Et-nografiya*, 1946, 3, 89).

¹¹⁸ Bu formanslar Kıpçak terkinini türkçe *kurudan gitmek* «to go by land» (Red-house) terkinin ile destekleyebiliriz. Uluğ Muhammed yarlığında *سفيدن* şekli yanında *سفرلا* şekli de geçmektedir. Her iki şekil Kazan türkçesindeki ablativusun veya *bile, bilen* edâtının rolüne tamamiyle uymaktadır.

¹¹⁹ Bálint, *agn. esr.*, II, s. 77: *yarlı* «arm, armselig»; Grönbech: *yarlı miskin* *kişiler yakşı bitik bilmezler* «arme, unglückliche Menschen kennen die gute Schrift (die Bibel) nicht».

¹²⁰ Bálint, *agn. esr.*, II, s. 170: *miskin* «arm, bedauernswert».

¹²¹ Birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile genişletilmiş *tirlik* kelimesinin accusativusu. Kelimenin mânası için bk. *tirilik* «lebens; lebedigkeit, leben» (Bálint, *agn. esr.*, II, s. 112), *tirilik* «Leben» (Grönbech) ve *dirlik* 1. «a life; a mode, condition, circumstances of life»; 2. «one's means of livelihood, income; property» (Red-house).

¹²² Emir tarzının çokluk 3. şahsı. Yarlıklara göre emir tarzının paradigması şudur: birlik 2. şahıs قیلين IV, 12; 3. şahıs قیلسون IV, 16—çokluk 1. şahıs قیشلالی I, 11; 3. şahıs قیلسونلار I, 17; 3. şahıs قیلسون IV, 15 ve قیلسون IV, 15.

Kazan türkçesinde emir tarzının birlik ve çokluk 3. şahsı *alsın* ve *alsınlar* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 79) olmakla beraber, çokluk 3. şahıstaki *-lar, -ler* işaretinin Kazan türkçesindeki fiil paradigmalarında çok defa geçmediğini (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 56; Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 88), yâni قیلسون, قیلسون gibi, çokluk 3. şahıs şekillerinin de mevcûd olduğunu hemen ilâve etmeliyiz. Bk. bir de not 117 ve 83.

¹²³ Bk. not 95. *توكال ليكنی* kelimesinin *ك* takısının okunuşuna gelince, bu okunuşun doğru olduğunu *توكال ليكنی* kelimesinde *ك* 'ten sonra bir yılankavi çizginin mevcûdiyeti bât etmektedir. Fazla olarak, yarlıklarda kelime sonundaki *ك* 'lerin şekli,

توكالينكى kelimesinin sonundaki ك 'ten daha basittir. Uluğ Muhammed yarlığındaki ك 'ler hakkında bk. not 97.

¹²⁴ Bk. not 97.

¹²⁵ Krş. Grönbech : *bitik* «Schrift».

Kurat (AOY, s. 4), Kıpçak sâhasında ele geçmiş olan diploması vesikalarının *yarlık* ve *bitik* olmak üzere, iki kısma ayrıldıklarını söylemektedir : «Altın Ordu hanları tarafından Osmanlı-Türk pâdişahlarına gönderilen mektublar, yarlık değil, bitiktir. Yarlığın bir ferman mahiyetinde olması şarttır. «Yarlık»larda namenin bir yarlık olduğu sarahaten zikredilmektedir». Bu mütâlea Taymas tarafından da kabûl edilmiştir (TM, VII—VIII, 356).

Mamafih bu mütâlea doğru değildir; çünkü Osmanlı diplomaticasında bu vesikaların türlü-türlü isimlerle anıldığı ve vesikaların nev'inin isimlerinden çok, içlerindeki erkândan ve mevzûdan tesbit etmek mümkün olduğu (Fekete, *Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie*, s. XXXI) mâlumdur. Osmanlı diplomaticasında görülen bu tereddüdün Kıpçak kaçırlarında da mevcûd olduğu yarlıklardan anlaşılmaktadır. Nitekim Uluğ Muhammed'in, Mahmud'un ve Ahmed'in yarlıkları arasında nevi bakımından bir fark olmamakla beraber, bunlara bâzan بتيك (I, 18), bâzan نشانليغ برليغ (III, 12) denilmekte, bâzan da vesikanın ismi hiç zikredilmemektedir (II ve IV).

¹²⁶ Kurat bu kelimeleri سرېدى şeklinde yazmıştır (UMY, s. 7.; AOY, s. 8.)

¹²⁷ Kurat kelimesindeki ikinci ك e bu kelimedden sonra gelen كشي kelimesindeki ك'in keşifeleri tek bir çizgi ile gösterilmiştir. Burada bir ک ligaturasının bulunduğunu yine bu yarlığın 16. satırında geçen كيتارورکا kelimesinin aynı ligatura ile yapılan mukayesesi de göstermektedir. «Görmek için» mânasında olan كورارکا kelimesinin *morphologique* bünyesine gelince, bunun 113. notta tetkik ettiğimiz كيتارورکا'nın aynı olduğu söylenebilir. Bütün bunları dikkate aldıktan sonra كوز كورارکا terkinin pek muhtemel olarak «yakından görmek için» şeklinde çevirebiliriz.

Yarlığın bu, belki de en çetin terkinin Kurat başka tarzda halle çalışmıştır (UMY, s. 7: كوز كورازا; AOY, s. 7, 13, 35—36: çeşit çeşit okuyuşlar).

¹²⁸ *iy-* «envoyer» fiilinin (not 48) *factitif* eki ile genişletilmiş (not 89) şeklinin emir tarzındaki çokluk 2. şahsı. Tahmin edilen ıyariüz (ıyariüz) yerine geçen bu acâyip *سز ایبار* + *سز* nezâket şeklinin benzerlerine tesâdüf edemedik.

Kurat bu fiili *Ibar* (UMY, s. 7, 28: ایبار), *Ibar?* (AOY, s. 10, 34) diye, şahıs adı olarak okumuştur.

¹²⁹ *اوزونکوز بيلورسز* «nasıl kendiniz bilirsiniz» terkinin *ney* soru zamirini Kazan türkçesinin aynı şekildeki soru zamiri ile (Bálint, *agn. esr.*, III, s. 48—49; Pröhle *NyK*, XXXVIII, 75) karşılaştırabiliriz. Terkipte zarf olarak geçen soru zamirinin bu türlü kullanışı Anadolu türkçesindeki *ne* zamirinin buna benzer bir kullanışı (Deny, *Gramm.*, § 340) ile mukayese edilebilir.

اوزونگوز = Kazan türkçesinde: *üzügiüz* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 74).

¹³⁰ Hicri ve milâdî tarihin hesaplanması için bk. Kurat, AOY, s. 16.

¹³¹ Radloff : *orda* [Çağ., Âzerî, Tar.] 2. «das Zelt des Sultans».

¹³² Bk. not 82.

¹³³ *ir-* fiilinin *-ür* ekli nomen actionisi.

-r eki ile fiillerden Kazan türkçesinde de zamanı praesens instans veya *instans*, mânası ise, nomen actoris veya nomen actionis olan participiumlar yapılır: *aldar* «aldatmak», *aldar* «aldatıcı, aldatma»; *ül-* «ölmek», *üler* «ölen, ölme». Fakat bu şekli artık mevcut değildir. Kazan türkçesinde bu yerini *dur*, *dir* miştir (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 34—35).

¹³⁴ Mâlûm fiil tabanından, *-l* ekinin ilâvesi ile, Kazan türkçesinde de meşhûl fiil tabanları meydana getirilir: *yısal-* «yapmak, hazırlamak», *yısal-* (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 7—8).

¹³⁵ Tarih hakkında bk. Kurat, AOY, s. 16.

II.

MAHMUD YARLIĞI

Bulunduğu yer : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No. E. 10202. ¹³⁶

Gönderildiği şahıs: Mehmed II.

Yazıldığı tarih : 10 nisan 1456. ¹³⁷

Ölçüsü: 143 × 26,9 cm.; meşin tomar içine sarılmış; ¹³⁸ 21 satırdan ibârettir; satırlar arasındaki mesafe 5 cm. Kâğıdı: Uluğ Muhammed yarlığının kine benzemektedir; ¹³⁹ hatırımda kaldığına göre, filigranı yoktur; pürüzsüz durumda bulunan kâğıt dört parçadan ibâret olup, yekdeğine yapıştırılmıştır. Yazısı: Bir nevi divânî. Mürekkebi: Siyah.

Mührü: 9. satırın başında, 15—16. satırın başında, 21. satırın sonu altında olmak üzere yarlıkta üç nişan (mühür) bulunmaktadır; nişan kenarlarının uzunluğu 6×5,8 cm.; nişanın rengi bugünkü mavi mürekkebin rengine benzemektedir; nişanın içinde ve kenarında küffî hattı ile yazılmış iki ibâre bulunmaktadır:

1. السلطان محمود خان بن محمد خان بن تيمور خان خلد الله ملكه لا قال خيرتها ¹³⁹

2. بسم الله الرحمن الرحيم لا اله الا الله محمد رسول الله عاقبت خير

Fotografyası: Kurat, AOY, s. 167—170.

Yarlığın metni ve tercümesi

1	هو	Tanrı.
2	بالقوة الاحديه و بالمعزات الحمدية	Bir Tanrının kuvveti ile, Muhammed'in mîcizeleri

- 3 والروحانيه ¹⁴⁰ المدديه
- 4 (خلد الله) في المحمود (ملكه)
- 5 به
- 6 سرور سلاطين بنات رب العالمين سلطان اعظم محمد غازي غا ¹⁴¹
- 7 كوب كوب سلام تحيت ¹⁴² واصل بولغان- دين ¹⁴³ سونك ¹⁴⁴ اعلام قيلينور ¹⁴⁵ كم
- 8 زينك ¹⁴⁶ اوزاق ¹⁴⁷ خان بابالاريميز برلا غا (؟) سزينك ¹⁴⁸ بورونفي نخشي لارينكيزينك ¹⁴⁹
- 9 ايلجي كيلجىسى ¹⁵⁰ كيلش ¹⁵¹ بازركان ارغيشلارى يوروشوب ¹⁵¹
- 10 بولاك ¹⁵² سلام لارى يتشيب ¹⁵³ ايسانليك ¹⁵⁴ توكالليك لارين ¹⁵⁵ بيلشا ¹⁵⁶ اول دوستلوق قرينداشليق برلا
- 11 تىكرى تعالى رحمتينا ¹⁵⁷ بارمش لار ¹⁵⁸ شكر عنایت الهى كا ¹⁵⁹ بورونفي ¹⁶⁰ خان بابالاريميزينك اولوغ اورنونى ¹⁶¹ يرايقاب ¹⁶²
- 12 بركاندا ¹⁶³ اوزاغى ¹⁶⁴ نخشي لارينيز يوسو- نينجا ¹⁶⁵ ايلجي كيلجىلاريميز كيلشيب بازركان ارغيشلاريميز يوروشوب
- 13 ايسانليك توكالليكنى ¹⁶⁶ بيلشا تورساق ¹⁶⁷ بولناي مو ¹⁶⁸ تىكان ¹⁶⁹ اوچوردا ¹⁷⁰ كوب اراجيف ¹⁷¹ ايشلار بولدى ارسا ¹⁷² كيشيمز

ve semâvîlerin yardımı (bulunsun)

Mahmudiyyede. Tanrı mülkünü bâki etsin!

İki âlem Tanrısının inâyeti ile, sultanların başı olan en muazzam sultana, Mehmed Gâzî 'ye.

Çok-çok tahiyet selâmı vâsıl olduktan sonra bildirilir ki, bizim bir zamanki han babalarımız ile sizin evvelki iyilerinizin elçisi, tercümanı bir çok kere gelip-gidip, tüccar kervanları karşılıklı olarak bir çok kere yürüyüp, hediye ve selâmları karşılıklı olarak bir çok kere vâsıl olup, sağlık ve kusursuzluklarını karşılıklı olarak bilerek, bu dostluk ve kardeşlik üzere, Tanrı taâlâ rahmetine gitmişler. Şükür Tanrının inâyetine, evvelki han babalarımızın ulu yerini merhamet ederek, vermiş olduğunda "bir zamanki iyilerimizin âdeti üzere elçi, tercümanlarımız bir çok kere gidip-gelip, tüccar kervanlarımız karşılıklı olarak bir çok kere yürüyüp, sağlığı ve kusursuzluğu karşılıklı olarak öğrenip olursak olmaz mı?," denildiği sırada, bir çok huzursuzluk çıkmış, adamımızın

- 14 برا المغاني ¹⁷³ اول سبدين ايردى ¹⁷⁴ ايمدى برو و بارت ¹⁷⁵ نينك يارليقاوى ¹⁷⁶ برلا
- 15 بوكوندن ايلكارو كوب ¹⁷⁷ بورونفي نخشي لا- ريميزينك دوستلوق لارين ارتوروب ¹⁷⁸ اراميزدا
- 16 كوب نخشليق لارينيز ارتورا ¹⁷⁹ دوستلو- قيميزنى ايمدى دين ايلكارو زياده قيليب نخشى كشي لارينيز
- 17 كايشا بارشا تورسا يراقداغى ايشتوركا ¹⁸⁰ يفوقداغى ¹⁸¹ كوراركا ¹⁸² چكار ¹⁸³ دنيادا دوست دوشمان اراسندا
- 18 نخشى ات ¹⁸⁴ اول بولغايمو- سوزينك ¹⁸⁵ سلامتلىقنى ¹⁸⁶ ايتقاج ¹⁸⁷ سيزينك ايسانليكنى ¹⁸⁸ كوب كورا ¹⁸⁹
- 19 اغير سلام ¹⁹⁰ يىكيل بولاك ¹⁹¹ تيكورا ¹⁹² اوایلدين برو قديمى دعاچيميز حاجى احمد بشلنج ايلجى لارنى ¹⁹³
- 20 ايددوك ¹⁹⁴ تفوق ييل تاريخ سكين يوز يتشدا مبارك براة ايني نيك
- 21 يش ايسكيدا ¹⁹⁵ اوردوى معظم ازوغلى ¹⁹⁶ اوزان ¹⁹⁷ يقاسيندا ايردى سه شنبه ¹⁹⁸ كون بيلدى.

gidemediği o sebepten idi. Şimdi "bir ve var olan Tanrının merhameti ile bugünden sonra bir çok evvelki iyilerimizin dostluklarını arttırıp, aramızda çok iyiliklerimizi arttırarak, dostluğumuzu şimdiden sonra ziyâde edip, iyi adamlarımız karşılıklı olarak gelip-giderse — « uzakta olanları işitmek, yakında olanları görmek için », « iyi şöhret dost, düşman arasında geçer » (sözlerine göre) — olmaz mı? », diye bizim selâmetimizi söyledikten sonra, sizin sağlığını çok görerek ağır selâm ve taşınması mümkün hediye yetiştirir elçileri, öteden beri eski duacımız olan Hacı Ahmed idaresinde, gönderdik. Tavuk yılı, tarih sekiz yüz yetmişte, mübârek berât ayının ikinci nısfının beşinde. Ordu-ı muazzam Azuğlı-su yakasında idi. Salı günü yazıldı.

Yarlığın açıklanması

¹³⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu (İstanbul, 1938), I, s. 39. Yarlığın tarihi ve gönderenin ismi yanlış verilmiştir.

¹³⁷ Kurat, AOY, s. 45.

¹³⁸ Kurat (AOY, s. 37) 'a göre meşin tomarı yoktur ve kâğıdın cinsi Uluğ Muhammed yarlığının kâğıdından kötüdür.

¹³⁹ Kurat (AOY, s. 43) bu kelimeyi هلك diye okumuştur.

¹⁴⁰ Biberstein Kazimirski: روحاني «appartenant au monde immatériel, aux anges», روحانيون «êtres surnaturels (comme anges ou habitants du ciel)».

Kurat (AOY, s. 38) bu kelimeyi البرهانية olarak okumaktadır. Aynı yerde رحانية kelimesini tâkip eden مددیه kelimesi المكية şeklinde geçiyor.

¹⁴¹ Bk. not 40.

¹⁴² Zenker: *tehiyyet* «action de saluer, salutation, compliment, bénédiction; souhait, prière».

Kurat (AOY, s. 38) bu kelimeyi قلب diye okumuştur.

¹⁴³ -gan eki hakkında bk. not 65 ve -din takısı hakkında bk. not 39.

¹⁴⁴ Kazan türkçesinde suñ zarfı, «sonra» mânası ile, ablativus isteyen edât olarak da kullanılmaktadır (Pröhle, NyK, XXXVIII, 357). Bk. not 55.

¹⁴⁵ Mechûl geniş zaman.

Mâlûm fiil tabanından -n, -ın, -in eki ile Kazan türkçesinde de mutâvaat, durum, meçhûliyet ifâde eden fiil tabanları yapılırlar: *yû-* «yıkamak»: *yûwın-* «yılanmak»; *kür-* «görmek»: *kürin-* «görünmek»; *alda-* «aldamak»: *aldan-* «aldanmak, aldatılmak» (Pröhle, NyK, XXXVIII, 77). Bk. not 85.

¹⁴⁶ Bk. not 44.

¹⁴⁷ اوزاق kelimesi oza temelinden -kı adiectivum ekinin ilâvesi ile yapılmış bir gövdedir. Kelimenin Altay ve Televüt şivelerinde *ozoğt* «einstmalig» (Radloff) ve kumançada *ozav* «vorübergangen, vergangen» (Grönbech) şeklinde mevcut olduğu zikredilebilir.

ز üzerindeki noktanın yarlıkta konulmamış olduğunu (Kurat, AOY, s. 40. not 6), fakat Mahmud yarlığında bu yazılış tarzının, برينك yerine برينك (satır 8) ve بازركان yerine بارركان (satır 9) gibi şekillerden de anlaşılacağı vecihle, nâdir bir şey olmadığını söylemeliyiz.

-kı adiectivum ekinin Kazan türkçesindeki rolü hakkında bk. not 41.

¹⁴⁸ Bk. not 44.

¹⁴⁹ Bk. non 42.

¹⁵⁰ Bk. not 47.

¹⁵¹ Bk. not 48.

¹⁵² Bk. not 49.

¹⁵³ Bk. not 103.

¹⁵⁴ Bk. not 95.

¹⁵⁵ Bk. not 95 ve 45.

¹⁵⁶ Bk. not 79.

¹⁵⁷ Bk. not 60.

¹⁵⁸ Bk. not 54.

¹⁵⁹ Bk. not 40.

¹⁶⁰ Bk. not 41.

¹⁶¹ Birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile genişletilmiş ismin accusativusu. Bk. not 45.

¹⁶² Bk. not 63.

¹⁶³ Bk. not 65.

¹⁶⁴ Bk. not 147.

¹⁶⁵ Bk. not 57.

¹⁶⁶ Bk. not 64.

¹⁶⁷ Bk. not 87.

¹⁶⁸ Bk. not 89 ve 109.

¹⁶⁹ اولزاق kelimesi ile 13. satırın اولزاق kelimesine kadar devam eden bir oratio recta başlıyor. Buna benzer bir oratio recta 14—18. satırlarda da geçmektedir. Bu oratio rectalar Kazan türkçesinin oratio rectalarının sonunda bulunan ti - fiili ile sona ermektedir. Bk. not 84.

Yarlıktaki oratio rectaların sonunda bulunan ti- fiili bir kere تيو (bk. not 79), bir kere de تيكان şeklinde geçmektedir. تيكان gibi -gan (-gen) ekli nomen verbale Kazan türkçesinde adiectivum veya isim olarak kullanılan mâlûm veya meçhûl participium rolünü de ifâ etmektedir (bk. not 46). Participium terkiplerinde bu nomen verbale sıfat olarak kullanıldığı takdirde, tek veya iki taraflı türkçe participiumlara (Deny, Gramm., § 741—760; Schinkewitsch, MSOSW, XXX, 6—7) benzemekte ve mülkiyet şahıs takılarını almamak bakımından, bunlardan ayrılmaktadır. Şu halde bana kitap gönderdiğin zaman terkiibini Kazan türkçesinde sin miña kinege yibergen çaқта gibi bir terkiiple ifâde edebiliriz (krş. Bálint, ayn. esr., III, s. 135). Buna göre yarlığımızda geçen oratio recta + تيكان + اوجوردا ifâdeyi de oratio recta + denildiği sırada diye çevirmeliyiz.

Bu ifâdenin mânası T a y m a s tarafından da tesbit edilmekle beraber, sebebi izah edilmemiştir (TM, VII—VIII, 359).

¹⁷⁰ Radloff: uçur 1. [Çağ.] «die Zeit, Epoche», 2. [Kırım] «der Zufall, das Ereignis».

¹⁷¹ Zenker: اراجيف «agitation, excitation de troubles par des propos séditieux, bruits alarmants, rumeurs, vacarme».

Kurat (AOY, s. 38) bu kelimeyi ارطيق şeklinde okumaktadır.

¹⁷² Haber tarzıdır. Bk. not 99.

¹⁷³ Bálint, ayn. esr., I, s. 12: bara almak «gidebilmek», bara almamak «gidememek»; ul urmanğa bir kişi-de kire almağan diy «o ormana hiç kimse giremedi».

¹⁷⁴ Bk. not 61.

¹⁷⁵ ت harfının üstünde ve altında تمالی ve تكمیری kelimeleri bulunmaktadır.

¹⁷⁶ Pröhle, NyK, XXXVIII, 81: -ā, -ū eki ile, fiil tabanların sonunda bulunan

a, e ile au, eü vermek üzere, türkçede -ma, -me ekli nomen verbalelerin mânasına gelen nomen verbaleler yapılmaktadır: tap- « bulmak » tabû « bulma », kitme- « gitmemek » kitmeü « gitmeme ».

¹⁷⁷ Grönbech: köp « viel, sehr »; köp lın « viel Leiden ».

¹⁷⁸ Bálint, ayn. esr., II, s. 11: arttır-³ « vermehren, steigern, übertreiben ». Bk. not 89.

¹⁷⁹ Bk. not 178.

¹⁸⁰ Bk. not 113.

¹⁸¹ Grönbech: yavuh « nahe ». Locativus takısına ilâve edilen -ğı, -gı eki Kazan türkçesinde de « olan » mânasına gelmektedir: yirdegi « yerde olan, yerdeki » Pröhle, NyK, XXXVIII, 71).

¹⁸² Bk. not 180 ve 113.

¹⁸³ Türkçe geç- fiilinin « gelten » mânası ile (Radloff) karşılaştırınız. Bu kelimenin Kıpçak şivelerindeki mânası hakkında bk. not 105.

Kurat كچار kelimesini, dünya kelimesinin sıfatı (geçici dünyada ...) telâkki etmiştir. Bu izah geç- fiilinin Kıpçak şivelerindeki mânalarını göz önünde bulundurmuş, fakat ikinci ata sözünü praedicatumsuz bırakmıştır.

¹⁸⁴ Bk. not 108 ve 94.

¹⁸⁵ Bk. not 169 ve 79.

¹⁸⁶ Bk. not 96.

¹⁸⁷ Bálint, ayn. esr., III, s. 54: -kaç, -keç, -ğaç, -geç gerundium prioritatis ekidir: aş-ğaç « yedikten sonra », kit-keç « gittikten hemen sonra ». Kazan ve Başkurt şivelerinde tesâdüf ettiğimiz bu gerundium diğer Kıpçak şivelerince meçhûldür. Kırım dil yâdigârlarının bir kısmında bulunan şekiller Kazan türkçesinden veya çağataycadan alınmıştır (A. N. Samoylov, Opt kratkoy krimsko-tatarskoy grammatiki, s. 65).

¹⁸⁸ Bk. not 186 ve 96.

¹⁸⁹ Kurat كور كوزا kelimelerini Kurat (AOY, s. 38) diye okumaktadır.

¹⁹⁰ Radloff: ağır salam ile [Türkiye] « mit Werten Grüßen ».

¹⁹¹ Pavet de Courteille: يَكِيل بولاك « cadeau portatif ».

¹⁹² Grönbech: tegir-, tegirü- « gelangen lassen, führen; zuteil werden lassen »; Radloff: tegür- (Çağ., Türki يَكُور) « hinbringen, zukommen lassen, verleihen ». Bk. not 79.

¹⁹³ Hacı Ahmed başlıg elçiler gibi terkipler türk şivelerinde nâdir değildir. Timur Kutluğ yarlığının تومان اداكو باشليغ « başta tümen beyi Edige » terkiplerine bakınız (TM, III, 213). Radloff çağataycadan روبيل اوروغيدين ايليك مينك ابولوك افرام باشليغ « Die Nachkommen des Rubil fünzig tausend Familien unter der Führung des Efraim » şeklinde güzel bir misâl vermektedir.

Kurat (AOY, s. 38) bu terkiibi حاجي احمد اتليغ ايلچي لارنى şeklinde okumuştur.

¹⁹⁴ Bk. not 48.

¹⁹⁵ Tarih terkiplerinin sâbit olmadıkları hakkında رسول ارسال قليندی تاريخ : IV, 23—24 ; سكيز يوز سكران ايكي دا مبارك صفر آي نيك نصفيدا استكتاب قليندی ال نشان ليغ رليغ ريلدی تاريخ توقوز يوز يكرى تقوزده مبارك سمر اي نيك اون اوچونجي TM, II, 83) terkiplerini zikredebiliriz.

tâbiri « ikinci mısın beşinde » mânasına gelmektedir (Zap. vost. otd. imp. russ. arh. obşç., 1889, III, 16).

¹⁹⁶ Bu nehir adının en muhtemel okunuşu Azuğlı olsa gerek.

Kurat (AOY, s. 39) bu adı Ezoğlu, (Azığlı, İzoglu?) diye okumuştur.

¹⁹⁷ Azuğlı adı ile berâber bulunan اوزان kelimesinin mânası « nehir, dere, su » dur. Bu mâna için Gy. Németh'in Özön adlı küçük makalesinde (Magyar Nyelv, XXVII, 226—227) Kıpçak şivelerinden [Kazak, Kırgız, Karaim] verdiği mütaların aynı mânalarını ve Kazan türkçesindeki «die Niederung, das Thal» mânasında geçen üzen şeklini dikkate alınız.

Adı geçen makalenin mütalarına eski kıpçakçadan şunları da katabiliriz: özen «Fluss» (Tarcumân, nşr. M. Th. Houtsma, s. y); özen «tîge (d'unarbre) vallée (lit de rivière), baie, rivière» (Kitâb al-idrâk, nşr. A. Caferoğlu, s. ۱۲—۱۳); ezen «rivière» (Kitâb bulğat al-muşâk, nşr. A. Zajaczkowski, s. ۱۳); özen «rivière» (at-Tuhfat, nşr. Halasi Kun, 35 b).

Kurat yarlığın özen kelimesini tek başına da bir coğrafya adı olarak telâkki etmiş, İtil ve Yayık arasında akan «Kiçi Üzen» ve «Ulu Üzen» nehirlerinden birisiyle birleştirmiştir (AOY, s. 42). Bu fikri muhtemel saymadığımızdan başka, birleştirici değil diye verilen özen kelimesinin isbât değerinin Anadolu'da Küçük-su, Büyük-su gibi terkiplerde geçen su kelimesinden daha yüksek olmadığını da ilâve edelim,

¹⁹⁸ Pröhle, NyK, XXXVIII, 356: sişembe «sah».

III.

AHMED 'İN BİRİNCİ YARLIĞI

Bulunduğu yer : Topkapı Sarayı Müzesi Hazinesi, No. 5513. ¹⁹⁹

Gönderildiği şahıs : Mehmed II.

Yazıldığı tarih : 1465/1466.

Ölçüleri: 50×20 cm.; ²⁰⁰ meşin tomar olarak kullanabilen bir siyah meşine yapıştırılmış; ²⁰¹ 12 satırdan ibârettir; satırlar arasındaki mesâfe 2 cm. Kâğıdı: Cinsi tesbit edilemedi; ²⁰¹ pürüzsüzdür ve bir tek parçadan ibarettir. Yazısı: Bir nevî tâlik; eli Ahmed ikinci yarlığının eline benzemektedir. Mürekkebi: Siyah, bâzı kelimelerde yaldızlıdır.

Mührü: 10—11 satırın sonunda olmak üzere, yarlıkta bir nişan (mühür) bulunmaktadır; nişan kenarlarının uzunluğu 7.5×5.5 cm.; nişanın rengi mavi mürekkebin rengine benzemektedir; nişanın içinde ve kenarında küfi hattı ile yazılmış iki ibâre bulunmaktadır:

۱. السلطان احمد خان بن محمد خان بن تیمور خان

۲. بسم الله الرحمن الرحيم لا اله الا الله محمد رسول الله

Yarlığın kenarında, yaldızlı mürekkeple yazılmış bir başka nişan (tahiyyet) ²⁰² bulunmaktadır. Bu nişan: تَحِيَّتُ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ تَيْمُورْ خَانَ ibaresini.

vermekte ve altında siyah mürekkeple yarlığın tarihi (سنه ٨٨١) bulunmaktadır.

Fotoğrafyası: Temin edilemedi.

Yarlığın metni ve tercümesi

1	هو	Tanrı.
2	احمد دین	Ahmed'den
3	اداش ²³⁸ بیك كا سلام تیکاج ²¹⁴ سوز اول کیم	adaş beye selâm söyledikten sonra, söz odur ki,
4	اوایل دین پرو سیزینک ²³⁵ سلطان محمد قرینداش نینک	eskiden beri sizin, (yâni) kardeş sultan Mehmed'in
5	اتا ابوکالاری ²³⁶ برلا بزم انا ابوکالاریمیز اراسیندا دوستلوق بولوب ایلجی بویلا ²³⁷	ataları ve cedleri ile bizim atalarımız ve cedlerimiz arasında dostluk devam edip, elçi bu yıla kadar
6	ایکسیلمای ²⁰⁸ اغیر سلام یتکیل بولا کالاری ²⁰⁹ باریشور کیلیشور ایکان ²¹⁰ دورلار ²¹¹	eksilmeyerek, ağır selâmları, taşınması mümkün hediyeleri bir çok kere gidip-gelmişlerdir.
7	اول یوسونجا ²¹² بو ییل بزکا سید بر ²¹³ محمد کیلیدی ایرسا ²¹⁴ بز تقی سلطان محمد قرداشغا	O âdete göre, bize bu yıl Seyyid Muhammed—Tanrı bereketi üzerine olsun — geldi, biz de kardeş Sultan Mehmed'e
8	اغیر سلام یتکیل بولا کالاری ²¹⁵ سزکا تقی اوزوم خاصه	elçimizi ağır selâm ve taşınması mümkün olan hediye ile gönderdik, hem de size kendim öz
9	دعاجیم قی اغیر سلام یتکیل بولا کالاری ²¹⁶ اسحاق اتلیغ ²¹⁷ دعاجیم قی ییاردیم ²¹⁸ انینک اوجوق کیم بزم	duacımı, İshak adlı duacımı ağır selâm ve taşınması mümkün hediye ile gönderdim. Onun için çünkü bizim,
10	سلطان ²¹⁸ محمد قرینداش دین التامیز بار ²¹⁹ انی زینهار سیز ²²⁰ جهاد قلیب قرینداش	kardeş Sultan Mehmed'den, bir istirhamımız var. Onun hakkında tembih edilmeden çalışıp ve onu kardeşimin

11	نینک سمینکا ²²¹ تیکوروب یخشی خبر برلا اسحاق قی منکا ²²² تیز قیتارغیل ²²³ ارادا	kulağına yetiştirip, "iyi haberle İshak'ı bana çabuk geri gönder ve aramızdaki
12	دوستلوقغا جهاد قیلغیل تیب نشانلیغ یرلیغ ²²⁴ ایدیلدی.	dostluk hakkında çalış!,, diye nişanlı yarlık gönderildi.

Yarlığın açıklanması

¹⁹⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Kılavuzu I. fasikülünde (İstanbul 1938) geçmeyen bu yarlık 1938'de Topkapı Sarayı Müzesi Hazinesinin bir dairesinde duvara asılı olarak bulunuyordu.

²⁰⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Hazinesinin eski eşyâ kataloğunun kayıtlarına göre.

²⁰¹ Not 35'te verilen sebepler dolayısı ile.

²⁰² Osmanlı diplomáticasında *tuğra* isimlerinin biri olan *nişan* istilâhı (Fekete, *Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie*, s. XLIV) Saray yarlıklarındaki *nişan* ile karıştırılmamalıdır.

XV. asır Kıpçak kançılıyalarında *nişan* ismi vesikalar kenarında bulunan ve tahiyetten başka vesikayı gönderenin ismini de ihtivâ eden tahiyetlere (bk. Ahmed'in birinci yarlığı, satır 12) veya süslü bir tarzda hazırlanmış davetlere, invocatiolara (bk. Hacı Girey yarlığı; Kurat, *AOY*, s. 66.) verildi.

Yarlıklarda bulunan istampa mühürlerinin adı Saray veya Kurat tarafından tetkik edilen Kırım yarlıklarına verilmemekle beraber, Sâhib Girey'in Kazan'da çıkardığı al mühürlü yarlık «al nişanlı yarlık» diye tavsifinden (*TM*, II, 82—83) anlaşıldığı gibi Kıpçak kançılıyalarında bu mühürlerin ismi de *nişan*'di. Bunun için biz de yazımızda bu mühürleri, Kurat ile beraber, *nişan* ismi ile andık.

²⁰³ Radloff: *adaş* [Kazan] 1. «dönselben Namen habend, Namensvetter», 2. «Freund, Gefährte».

²⁰⁴ Bk. not 187.

²⁰⁵ Bk. not 44.

²⁰⁶ Grönbech: *öbüge* «Grossvater»; Radloff: *öböğö* [Tel.] «der Urahn Urvater» < moğul. *ebügen*.

²⁰⁷ yerine bir *یل* şeklini beklerdik. Fakat *یل* şeklinin şimdilik kontrol edilemeyen (bk. not. 35) bir istinsah hatâsından başka bir şey olmaması da mümkündür.

²⁰⁸ Gerundium continuitatisin menfi şekli. Bk. not 79.

²⁰⁹ Bk. not 190 ve 191.

²¹⁰ *کیلیشور* geniş zamandan naklî geçmişin şekilleridir, yâni Uluğ Muhammed yarlığında geçen (satır 5) *قورلار ارماش*'e benzer (bk. not 54) mürekkep zamanlardır.

Kazan türkçesinde *i-fiili* -*ğan*, -*gen*, -*kan*, -*ken* eki ile genişletildiği zaman «-dır, -dırar» mânâsında *verbum finitum* olarak kullanılmakta ve her hângi bir fiilin -*ğan* işaretli geçmiş ile beraber, *praeteritum perfectum indefinitum* mânâsında geçen bir mürekkep zaman meydana getirmektedir: *eytken iken* = *eytken imiş* «söylemiş imiş» (Pröhle, *NyK*, XXXVIII, 82—83).

Pröhle *iken* şeklinin yalnız -*ğan* ekli nomen verbalelerle yapılmış misallerini veriyor ve -*r* işaretli fiil şekilleri yanında *i*-fiilinin ancak *yğlar idim* « ağlarsam, ağlayacağım »; *yğlar imiş* « ağlamış, ağlamış » gibi şekillerinden bahsediyor (NyK, XXXVIII, 85). Fakat Pröhle'nin metinlerinden *iken*'in başka fiil şekilleri ile veya nomen verbalelerle *dubitatif* mürekkep zamanlar meydana getirdiği anlaşılmaktadır: *evvelgi bir kızı şinin yidi kızı bar iken* « bir zamanlar bir kişinin yedi kızı varmış » (s. 101); *andan suünüz içinden eyte imiş* : « heyleli kimsene ! törlö yaktan tozak korıp minim kibik aınranı tozakka töşöre iken ! » dıgen « sonra kendi kendine dedi : « hileli mahlûk ! her taraftan tuzak kurup, benim gibi aptal birisini tuzağa düşürmüş » (s. 103); . . . *lâkin evvel buyıñı ve inññi ülcep karamayınça karnıña sıyarmın-mı iken*? *diğip* . . . « lâkin evvelâ boyunu, enini ölçerek, acaba karnına sığar mıyım, görmeyince? » diyerek » (s. 106).

²¹¹ Çok husûsî bir şekil olup, önünde bulunan *ایکان* *باریشور* ve *کیلشور* *ایکان* terkipleri ile berâber bir naklî geçmiş (belki plusquamperfectum) meydana getirmiştir.

ایکان دورلار hakkında Kazan türkçesinden misâl verememekle berâber, çağataycada geçen bâzı fiil şekillerini bu mürekkep zamanla karşılaştırabiliriz: *شالدا اكرجه* *بورون شهرلار بار اكاندور* « au Nord, bien qu'il y eut anciennement des villes » (*Baber-Name*, Beveridge yazması, 1 b, 5); *زمان دستوری بیرلا اچکولارده قوشوقلارنى یخشی ایتور ایاکندود* « dans les festins, il excellait à chanter les chansons à boire (*kouchouk*), suivant la mode de ce temps » (*Baber-Name*, Beveridge yazması, 13 b, 7; bk. Deny, *Gramm.* § 1360).

دورلار şeklinin *tur*- fiilinin geniş zamandaki çokluk 3. şahsından başka bir şey olmadığını tahmin ediyoruz. Tahminimizi *tur*- fiilinin geniş zamanı Kıpçak ve Çağatay şivelerinde muhtelif nomen verbalelerle türlü-türlü mürekkep zamanları meydana getirebilir mülâhazası da desteklemektedir (*keliptirmen* : *Telegdi, KCsA, I. Ergänzungsband*, 296; *Schinkewitsch, MSOSW, XXX, 55—kötöp torormın* « bekliyorum », *tîrep torormın* « destekliyorum » : *Pröhle, NyK, XXXVIII, 108 — keledirmen* : *at-Tuhfat*, nşr. Halasi Kun, 53 var. ve tür. yer.; *Vámhéry, C'ag.*, s. 23 v. d.; *Schinkewitsch, MSOSW, XXX, 54*).

Kazan türkçesinde *tur*- fiilinin geniş zaman birlik 3. şahsından meydana gelmiş olan praedicatum takısı bugün -*dur*, -*dir* şeklinde geçmektedir (*Pröhle, NyK XXXVIII, 85*).

²¹² Bk. not 57.

²¹³ Okunuşu *رک* olsa gerek. Bk. not 97.

²¹⁴ Haber tarzıdır. Bk. not 99.

²¹⁵ *yiber*- (*Radloff: yiber*- [*Tobol, Çağ.*, *Türki*] 1. « schicken, senden ») fiilinin şühûdî geçmişi. Bk. not 61.

²¹⁶ Bk. not 193.

²¹⁷ Bk. not 215.

²¹⁸ *bizim sultan* terkibi hakkında tafsilât için bk. 96.

²¹⁹ « il ya » mânasındaki fiilin şekli Kazan türkçesinde de *bar* 'dır (*Pröhle, NyK, XXXVIII, 87*): *qaytқан malda bereket bar* « yeniden bulunmuş malda bereket vardır » (*NyK, XXXVIII, 98*).

²²⁰ Bu kelimeyi farsça *zihñr* « gare, attention » kelimesi ile birleştirdik. Abessivus takısına gelince, bunun Kazan türkçesinde de -*sız*, -*sız* şeklinde geçtiğini söyleyelim (*Pröhle, NyK, XXXVIII, 71*).

²²¹ Kelimenin okunuşu *samtñe* 'dır. Bk. not 60.

²²² Krş. Kazan türkçesinde *miñe* « bana » şekli (*Pröhle, NyK, XXXVIII, 74*).

²²³ Bk. not 117 ve 122.

²²⁴ *ıd*- fiili hakkında bk. not 48 ve -*l* eki hakkında bk. not 134.

IV.

AHMED 'İN İKİNCİ YARLIĞI

Bulunduğu yer : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No. E. 6464. ²²⁵

Gönderildiği şahıs: Mehmed II.

Yazıldığı tarih : mayıs-haziran 1477 ²²⁶

Ölçüsü: 68×21 cm.; ²²⁷ meşin tomar içine sarılmış; 24 satırdan ibârettir; satırlar arasındaki mesâfe 2 cm. Kâğıdı: Cinsi tesbit edilemedi; ²²⁸ pürüzsüzdür. Yazısı: Bir nevi tâlik; eli ve Ahmed 'in birinci yarlığındakine benzemektedir. Mürekkebi: Siyah, bâzı kelimelerde yaldızlıdır.

Mührü: Yoktur.

Yarlığın kenarında, 16—18. satırların başında yaldızlı mürekkep ile yazılmış bir başka nişan (*tahiyyet*) ²²⁹ bulunmaktadır. Bu nişan: *نحیت المحبت احمد ابن محمد ابن تیمور خان* ibâresini vermektedir.

Fotoğrafyası: Kurtoğlu, *Belleten*, II 5/6, XX. levha; Kurat, *AOY*, s. 171—172.

Yarlığın metni ve tercümesi

1	هو	Tanrı.
2	خداوندگار اعظم قرداشیم ²³⁰ سلطان محمد کامکار	En büyük hüdâvendgâr, kardeşim Sultan Mehmed kâmkâr.
3	بجناب استبصار ²³¹ اخ الاعز و الاكرم سلطان السلاطين العرب والمجمع مالک رقاب الامم	Zeki, çok izzetli ve pek kerim kardeş, arap ve acem sultanlarının sultanı, milletler rekabesinin mâlikî,
4	ظل الله في الارضين قهرمان الماء والطین ناصر عباد الله حافظ بلاد الله قاهر أعداء الله اعدل	Tanrının iki âlemdaki gölgesi, su ve yer kahramanı, Tanrı hizmetkârlarının koruyucusu,

Tanrı beldelerinin muhafızı,
Tanrı düşmanlarının kahre-
dicisi,

5 سلاطين الانس وألجان منيع²³¹ احسان المدلة
و الاحسان غياث الدنيا والدين

6 مربى العلماء و المستدين خلد الله ملكه
وسلطانه و جعل فوق الفرقدين مكانه و ايوانه

7 و²³² حق سبحانه و تعالى افتاب عظمت و
بختيارى و سايه سلطنت و كامكارى و²³² در
افاء الليل و²³² اطراف

8 النهار و از حضرت سبحانى و قوه برهاني
مزید عمر و دوام دولت و خلود عظمت و
حشمت تا دامن

9 قيامت تابنده و پابنده داراد ظل ظلال ابدأ
مبسوط باد بحرمه النبي و آله الاجاد

10 بعد از عرض محبة الاخوة و تبليغ تميم التحية
اعلام

11 اول ترور²³³ كيم رسول مرسل قراج بهاتور
كيدلى

12 سيزينك ساغ و سلامت ليشينكيزنى بزكا معلوم
قيلى هم اول اخبار
بلدان مفتوح فى تقى بزكا تميم قىلى

insanların ve canların sultan-
larının en âdili, kerem ve
adâlet kalelerinin yaklaşılmazı,
din ve dünya yardımcısı,

istidâtlıların ve âlimlerin ye-
tiştiricisi cenâbına. Tanrı
mülkünü ve saltanatını bâki
etsin, sarayını ve yerini Kü-
çük-ayr yıldızlarından da
yükseltsin.

Ve Tanrım—medhedilsin ve o
yücedir—bahtıyarlığın ve aza-
metin güneşi, başarıllık ve
saltanat gölgesi, hem gece sa-
atlerinde hem gündüz kısmında

—ayrıca hazret-i süphânî ve
kuvvet-i bürhâniden ömür ço-
ğalması ve devlet devâm et-
mesi ve azamet ve haşmet
ebediyeti —

kıyâmet gününe kadar par-
lak ve sâbit ola, gölgelerin
gölgesi üzerine dâimâ yayıl-
mış ola ! Peygamberin ve
şanlı haleflerin hürmeti ile.

Kardeşlik muhabbetini arz ve
tahiyyet tamam olduğunu
tebliğ ettikten sonra, ilâm

odur ki, gönderilmiş elçi Ka-
raç Bahadur geldi;

sizin sağlığınıza ve selâ-
metinizden bizi haberdar et-
ti, hem o fetholunmuş belde-

بز تقى بعد استماع الكلام بغایت و لا نهایت

13 شادكام اولدوق²³⁴ الحمد لله تعالى و حسن
استكمال

14 اموره²³⁵ سيزينك²³⁶ ووزينك²³⁶ آراميزدا
قرينداشلىق على طريق المحبة ظاهر بولدى
من بعد هذه الايام و دهرها²³⁷

15 من الاعوام ايكسوك²³⁸ بولماي²³⁹ اغير سلام
ينكيلى بولاك²⁴⁰ بولا ايلجى وكيلاجى لازيم²⁴¹
بارسون²⁴² كيلسون²⁴²

16 دوستلوق قرينداشلىقىمىز كوندن²⁴³
كونكا²⁴⁴ ترقى قىلسون²⁴⁵ تيب²⁴⁶ سيزكا
ايلجى ليككا

17 عزيز خواجه آتليغ²⁴⁷ قرينداشم اوغلون²⁴⁸
يارديم²⁴⁹ جينكىس خ نينك²⁵⁰ بر اوغلى
من²⁵²

18 بر اوغلى عزيز خواجه ترور²⁵³ ايمدى دين
سونك²⁵⁴ سيزينك بولا بريم آراميزدا
تسكىرى عنايى

19 بولا دوستلوق اول طريقه²⁵⁵ زياده بولماي²⁵⁶
كيم ان شاء الله تعالى²⁵⁷ سونكى²⁵⁸ زماندا²⁵⁹
دوست

20 دشمن اراسيندا بر آتى قىلماي²⁶⁰ تقى هر
طرفنا نه سيز عزم و سفر قىلسانكي²⁶¹ بز تقى
بو طرفدين

21 سزكا قوت قىلورغا²⁶² حاضرميز²⁶³ بعد
اختصار الكلام بو كوندن ايلكارو²⁶⁴ بوايش
كيم سيزينك

lerin haberlerini bize bildirdi.
Biz dahi sözlerini işittikten
sonra, fevkalâde ve sonsuz
sevindik. Yüce Tanrıya şü-
kürler; işinin sonunu güzel-
leştirsin !

Sizin ve bizim aramızda
kardeşlik muhabbet yolu üze-
rine zâhir oldu ve bu günler-
den sonra ve

yılların ebediyetine kadar ek-
silmeyerek, ağır selâm ve ta-
şınması mümkün hediye ile el-
çilerimiz, tercümanlarımız, var-
sın gelsin,

dostluğumuz, kardeşliğimiz
günden güne terakki etsin
diye, size elçiliğe

Aziz Hoca adlı kardeşimin
oğlunu gönderdim. Cengiz
Han 'ın bir oğlu benim ,

bir oğlu Aziz Hoca 'dır. Bun-
dan sonra sizinle bizim ara-
mızda Tanrı inâyeti

ile dostluk o şekilde ziyâde
ola ki, inşallah Taâlâ, sonra-
ki zamanda dost

düşman arasında bir şöhreti
kala ! Dahi her hângi bir ta-
rafa siz azm ve sefer kılsa-
nız, biz dahi bu taraftan

size takviye vermeğe hâzır-
ız. Sözü ihtisar ettikten son-
ra, "bugünden sonra her hân-
gi bir iş ki, sizin

²⁵⁶ Dilek tarzı birlik 3. şahıs. Bk. not 89.

²⁵⁷ Çok kısaltılmış olduğu için, kelimenin okunuş şekli kat'i değildir. Bu kelimeyi Kurt oğlu daki olarak okumaktadır (*Belleten*, II 5/6, 250).

²⁵⁸ Bk. not 41.

²⁵⁹ Bk. not 69.

²⁶⁰ Dilek tarzının ve gelecek-dileğin (futurum-optativusun) birlik 3. şahıs. Bk. not 89.

²⁶¹ Bk. not 87.

²⁶² Bk. not 113.

²⁶³ Praedicatum takısının çokluk 1. şahıs. Bk. bir de not 233.

²⁶⁴ قرينداش kelimesi belki قرينداش ليق yerine kullanılmıştır.

²⁶⁵ Birlik 3. şahıs mülkiyet şahıs takısı ile genişletilmiş nomen dativusu. Bk. not 60.

²⁶⁶ تعلق توتار terkiibini « alâkası var » diye tercüme etmeliyiz.

²⁶⁷ قیلورغا yerine olacak. Bk. not 262 ve 113.

²⁶⁸ Bk. not 87.

²⁶⁹ Praedicatum takısının çokluk 2. şahıs. Bk. not 233.

²⁷⁰ Bk. not. 40.

²⁷¹ bk. 145.

²⁷² Tarih terkipleri hakkında bk. not 195.

Saray yarlıklarının dili ile Kazan türkçesi arasındaki münâsebetleri gösterebilmek için, Kıpçak lehçeleri arasındaki münâsebetler meselesine dokunmak icâp etmektedir.

Kıpçak dil koluna mensûp şivelerin arasındaki yakınlık çoktan beri mâlûmdur. Kıpçak dil yâdigârlarının ve yeni Kıpçak şivelerine âit tasvirî gramer ve lûgatlerin tetkiki Kıpçak şiveleri kelime hazînesinin bir bütün teşkil ettiğini göstermektedir. Şiveler arasındaki ufak tefek farklar bazı Kıpçak şivelerinin kelime hazînesini daha iyi tanıdığımızı, bazıları hakkında ise, daha az mâlûmat sahibi bulunduğumuz atfedilebilir. Sonra yeni ve eski Kıpçak şivelerinin ses sistemi arasındaki ayrılıkların da son asırlarda yukû bulduklarını söyleyebiliriz. Bu sebeple balkarcadaki $y > c > z$ veya $\phi > ts$, kazakçadaki $\phi > s$, veya başkurtçadaki $\phi > s$ veya $s > h$ gibi ses hâdiselerine dil yâdigârlarında hemen hiç rastlanmamaktadır. Tıpkı bunun gibi, Volga zümresindeki vocalis kaymaları Kazan türkçesinden komşu dillere geçmiş olan unsurlardan anlaşıldığına göre, daha yeni bir devreye aittir. ²⁷³

²⁷³ Paasonen, *JSFOu*, XV 2, 12—19; Räsänen, *MSFOu*, L, 14—18, 91, 98; Wichmann, *MSFOu*, XXXVI, 48—49.

Yeni ve eski Kıpçak dil yâdigârlarının tetkikinden Kıpçak şiveleri arasında gramer şekillerinin yalnız bugünkü Kıpçak şivelerini değil, en eski dil yâdigârlarının mâlzemesini de birbirinden ayırt eden bazı husûsiyetler arzetmiş olduklarını tesbit etmek mümkündür.

Bu sebeple saray yarlıklarının dilini, kelime hazînesine istinâden, Kıpçak şivelerinden biri ile birleştirmek imkânsızdır. Zâten kelime hazînesine dayanılarak yapılan birleştirmeler, yarlıklardan daha zengin kelime hazînesine sâhip dil yâdigârlarında bile şüpheli neticeler vermektedir. ²⁷⁴

Saray yarlıklarının dilini ses *critère* 'leri ile de her hâangi bir Kıpçak şivesi ile birleştirmek mümkün değildir. Arap yazısı yarlıkların vocalismusu hakkında açık bir fikir vermediği için, bu *critère* ile yarlıkların dilini Volga zümresi ile birleştirmeye imkân yoktur. Consonantismus bakımından yarlıkların dili Kazan şivelerine benzemekle beraber, bu benzerliğe de büyük bir kıymet atfedilemez. Çünkü Kazan türkçesi consonantismus bakımından muhafazakârdır.

Bu durum karşısında biz mukayese usûlümüzde *syntactique critère* 'lere ehemmiyet verdik ve bunlara istinâden yarlıkların dilinin Kıpçak şiveleri arasındaki yerini tâyine çalıştık. Mukayesemizde tarihî, kavmî ve coğrafi sebeplerle yarlıklarımızın dilinin devamı olarak Kazan türkçesini ilk nâmzet saydık. Bununla beraber Saray şehrine daha yakın Kıpçak şivelerini de dikkat nazarına aldık ve yarlıklarda geçen gramer şekillerinin yalnız Kazan türkçesinde ve Ufa ağzında değil, ayrıca Başkurt, Kırım, Karaçay, Balkar, Noğay, Kumuk ve Kazak şivelerindeki karşılıklarını göz önünde bulundurduk. ²⁷⁵

İşte bu suretle, bu mukayesenin neticesi olarak, gramer şekilleri bakımından yarlıkların dili ile Kazan türkçesi arasındaki benzerlik-

²⁷⁴ Brockelmann, *Ali's Qışsa'tı Jūsuf*, s. 46—59; T. Halasi Kun, *KCsA*, III, 82; A. N. Samoylovich, *K istorii literaturnogo sredneaziatsko-turetskogo yazika* (*Mir-Ali-Şir. Sbornik k pyatisotletyu so dnya rojdeniya*), Leningrad, 1928, s. 1—23.

²⁷⁵ Mukayesemizde Kazan türkçesi zikredilen eserlerinden başka şu eserleri kullandık: Pröhle Vilmoş, *Başkir ngelvtan* (Başkurt grameri; *KSz*, IV, 194—214); ayn. mll., *Baskir szöjgyzék* (Başkurt lûgatçesi; *KSz*, V, 228—271); A. N. Samoylovich, *Opit kratkoy krimsko-tatarskoy grammatiki*, Petrograd, 1916; Wilhelm Pröhle, *Karatschaische Studien* (*KSz* X, 215—304); ayn. mll., *Karatschaisches Wörterverzeichnis* (*KSz* X, 83—150); ayn. mll., *Balkarische Studien* (*KSz* XV, 165—276); N. A. Baskakov, *Nogayskiy yazık i ego dialekti*, Moskva-Leningrad, 1940; N. K. Dmitriev, *Grammatika kumykskogo yazika*, Moskva-Leningrad, 1940; Németh Gyula, *Kumük es balkar ar szöjgyzék* (Kumuk ve Balkar lûgatçesi; *KSz*, XII, 91—153); P. M. Melioranskiy, *Kratkaya grammatika kazak-kirgizskogo yazika*, Petersburg, 1894—1898.

flerin²⁷⁶ en çok olduğu tesbit edilebilir. Yarlıklar ile Kazan türkçesi arasındaki bir-iki ayrılığı ise, beş asırda vukû bulmuş hâdiseler gibi telâkki etmek lâzımdır. ²⁷⁶

Bütün bunlardan sonra Saray yarlıklarının dilinin Kazan türkçesinin daha eski safhasından başka bir şey olmadığını ve böylece bu yarlıkların Kazan türkçesinin XV. asra âit dil yâdigârlarını teşkil ettiklerini söyleyebiliriz.

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No

ÇAĞATAY LÜGATLERİ HAKKINDA NOTLAR

Hasan Eren

J. Thúry 1904 'te Çağatay sâhası mahsûllerine âit mühim bir eser yazmış¹ ve burada Çağatay lûgatleri hakkında da toplu bilgi vermişti. Thúry 'nin verdiği bilgiye göre, ابو شقة başlıklı mârûf lûgat bu eserlerin en eskilerindendir. Çağatay dili tarihi için, her bakımdan, çok büyük kıymeti olan bu meşhur lûgat, ilk defa Peşte 'de 1862 'de, macarca olarak, neşredilmişti.² Bu basımdan sonra, *Abuşka* lûgati, V. V. Véliaminof-Zernof tarafından, fransızcaya çevrilmiş ve 1869 'da neşredilmiştir.³

Bu meşhur eser ile Thúry tarafından İstanbul 'da bulunan *Abuşka* lûgati arasında hiç bir münâsebet yoktur. *Abuşka* lûgati hakkında ufak bir yazı yazmış olan Thúry 'ye göre,⁴ bu eser Ali Şîr Nevâ'î 'nin ölümünden sonra yazılmıştır ve Çağatay dilinin en eski lûgatidir.

Bu eserlerden sonra, بدايع اللغت adlı çağatayca-farsça lûgati zikredebiliriz. Bu lûgat, Ali Şîr Nevâ'î 'nin eserlerinde geçen kelimeleri izah etmektedir. بدايع اللغت 'in Á. Vámbéry 'ye âit yazma nüshası 1715 'te yazılmıştır.

سنکلاغ adını taşıyan meşhur çağatayca-farsça lûgat, Çağatay dili tarihi için, çok kıymetli bir eserdir. سنکلاغ 'tan istifade eden bir takım lûgatçiler tarafından yapılan hulâsalardan, bu eserin çok zengin bir lûgat olduğu anlaşılmaktadır. Thúry, Muhammed Mehdî Han Asterâbâdî tarafından kaleme alınan bu eserin 1760 'a doğru yazılmış olacağını söylemektedir.

خلاصه عباسی başlıklı Çağatay lûgati, سنکلاغ 'a dayanmaktadır. A b â s adlı bir lûgatçi tarafından yazıldığı anlaşılan bu eserin Tahran

¹ A közép-ázsiai török nyelv ismertetése, Budapest, 1906. Türkçe tercümesi: Orta Asya türkçesi üzerine tetkikler (MTM, II, 207—233).

² Vámbéry Ármín, *Abuska. Csagatajtörök szögyűjtemény.* Török kéziratból fordította, előbeszéddel és jegyzetekkel kísért Budenz Jzsef. Pest, 1862.

³ V. V. Véliaminof-Zernof, *Dictionnaire Djagatai-turc*, Petersbourg, 1869.

⁴ Thúry József, *Az « Abuska Lugati » czimü csagataj szótár*, KSz, V, 2.

nüshasında, Vámbéry 'ye göre, mühim yanlışlar vardır. خلاصة عباسی 'nin Paris nüshasında da pek açık bir takım istinsah hataları göze çarpmaktadır; Tebriz fransız konsolosu Amédée Qerry 'nin Pavet de Courteille 'e gönderdiği nüshadan, her bakımdan, daha iyidir.

خلاصة عباسی gibi, 1825 'te Kalküte 'de neşredilen لغت ترکی başlıklı Çagatay lûgati de bir çok yanlışlarla doludur.

1855 'e doğru Tebriz 'de neşredilen —Hidâyet 'e âit— çagatayca-farsça lûgat, Pavet de Courteille 'in fikrine göre, yine سنگلاخ 'tan istifâde edilmek suretiyle vücûda getirilmiştir.

Nihâyet 1861 'de yazıldığı anlaşılan بهجت اللغات başlıklı Çagatay lûgati de سنگلاخ 'a dayanmaktadır. Bu eserin ilk nüshası, Thûry tarafından, İstanbul 'da bulunmuştu. ¹ Sonradan A. A. Romaskeviç, Feth Ali Kaçar tarafından yazılan bu kıymetli lûgatin yeni bir nüshasını Tahran 'da ele geçirmiştir. ² Thûry 'nin fikrine göre, bu eser Çagatay diline âit lûgatlerin en zenginlerindendir.

Bu lûgatlerden sonra, Şeyh Süleyman Efendi 'nin لغت چغتای (İstanbul, 1298) başlıklı meşhur eseri zikredilebilir. Son zamanlara kadar klâsik bir eser şöhretini muhafaza etmiş olan bu lûgat, sonradan I. Kúnos tarafından almancaya, kısaltılarak, tercüme olunmuştur. ³ Mamafih Şeyh Süleyman Efendi 'nin lûgatinden istifâdeyi kolaylaştırmak maksadı ile yapılan bu tercümede mühim yanlışlar olduğunu ve ihtiyatla kullanılması lâzım geldiğini söyleyelim.

Avrupa 'da da, müsteşrikler tarafından, çagataycaya âit türlü lûgatler vücûda getirilmiştir. Bunların en mârûfları Vámbéry, C'agataische Sprachstudien (Leipzig, 1867) ile Pavet de Courteille, Dictionnaire Turk-Oriental (Paris, 1870) 'dir. Çagataycaya âit lûgatler arasında J. Th. Zenker ⁴ ile L. Budagov 'un ⁵ eserleri ve en son olarak da W. W. Radloff 'un Opiť slovary tûrkskiĥ nareçij ⁶ adlı büyük lûgati zikredilebilir.

Çagatay lûgatleri hakkında verdiğimiz bu izahat, Çagatay dili

¹ Thûry Jozsef, A * Behdset-ül-Lugat * ezimű csagatáj szótár, Budapest, 1903.

² A. A. Romaskeviç, Novy çagataysko-persidskiy slovar (Mir-Ali-Şir, Leningrad, 1928, s. 83—99).

³ I. Kúnos, Sejx Sulejman Efendi's C'agataj-Osmanisches Wörterbuch, Budapest, 1902.

⁴ Jules Théodore Zenker, Dictionnaire Turc-Arabe-Persan, Leipzig, 1866—1876.

⁵ Lazar Budagov, Sravnitelny slovar turetsko-tatarskiĥ nareçij, Petersburg, 1869—1871.

⁶ I—IV, Petersburg, 1893—1911.

üzerinde eski zamanlardan beri çok uğraşılmış olduğunu göstermektedir. Fakat buna rağmen, bu zengin mâlzeme her bakımdan itimat ve güvene lâyık değildir. Çünkü bu lûgatler, ses ve mâna bakımından, bir çok yanlışlar ihtivâ etmektedir. Çagatay lûgatlerinin yazılı kaynaklara dayandıklarını yukarıda söylemiştik. Çagatay eserlerinde iyi okunamamış veya fena yazılmış bir takım yerler sık-sık göze çarpmaktadır. Çagatay kelime hazinesine âit eserlerin bu bakımdan tetkik ve tenkidi, türk dilcileri için, çok mühim bir mesele teşkil etmektedir. İşte bu yazımızda bu meseleye dokunmak istiyoruz. Yalnız tashih ve tenkidlerimize başlamadan evvel, şunu belirtmek lâzımdır ki, türk dili tarihi için çok mühim olan bu mesele ele alınmamış bir mevzû değildir. ¹ En son ve en mühim Çagatay lûgati olan Feth Ali Kaçar 'ın Behcet-ül-lûgat 'i hakkında yazdığı güzel bir eserde Thûry dahi Çagatay lûgatlerine âit bazı noktalara temas etmişti. Thûry 'nin pek haklı olarak söylediği gibi, Zenker, Budagov, Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi lûgatleri mühim yanlışlarla doludur. Bu sebeple, bu eserleri dâimâ büyük bir dikkatle kullanmak ve sağlam tanıklarla kontrol etmek zarûfîdir. Gy. Németh, vaktiyle Thûry hakkında verdiği bir konferansta, bu mesele üzerinde ehemmiyetle durmuş ² ve bu eserin bu bakımdan türk filolojisinin en mühim mahsûllerinden biri olduğunu söylemiştir.

Németh 'in bu fikrine iştirâk etmemek kabil değildir. Yalnız ne yazık ki, Thûry 'nin bu yazısı avrupalı dilcilerin gözüne çarpmamış

¹ J. Budenz, 1882 'de, Csag. baru *bör*? (Nyelotudományi Közlemények, XVII, 323—324) başlıklı küçük yazısında, çagatayca baru, paru kelimesi ile uğraşmış ve Vámbéry 'nin kelimeye yanlış mâna verdiğini ispat etmiştir. Budenz 'in fikrine göre, Abuska ve C'agataische Sprachstudien 'de bu kelimeyi «Haut, Hülle» diye târif etmekle, Vámbéry büyük bir hatâya düşmüştür. Vámbéry 'yi türkçe كورك kelimesi şaşırtmıştır. Çünkü Vámbéry bu kelimeyi kürk şeklinde okumuştur. Hâlbuki farsça «instrumentum palae simile, quo nivem amovent» (Vullers) mânasına gelen پار pârû kelimesinden de anlaşılabilceği gibi, çagatayca baru, paru kelimesi «kürek» mânasına gelmektedir. (Bu kelime hakkında bilgi edinmek için bk. J. Budenz, Egy kis vissszhang Vámbéry úr válaszára, Budapest, 1886, s. 26). Zenker, lûgatinde bu kelimeyi, Vámbéry 'den alarak, paru şeklinde kaydetmiş ve tıpkı Vámbéry 'de olduğu gibi, «Haut, Fell, Leder» diye târif etmiştir ki, yanlıştır. Pavet de Courteille 'de bu cihet daha doğru gösterilmiştir: «pelle; peau, enveloppe». Yalnız, Pavet de Courteille 'in bunu «pelle» ve «peau, enveloppe» diye izah etmesi yanlıştır. Doğrusu yalnız «pelle» olacaktır. Budenz 'in bu yazısını görmediği anlaşılan Kúnos, Şeyh Süleyman Efendi 'nin naklettiği paru kelimesini, yanlış olarak «Pelz [kürk]» diye izah etmiştir.

² Thûry József emlékezete, Budapest, 1934, s. 20-21.

ve türk dili tarihi araştırmalarına te'sir edememiştir. Bu durum karşısında, Radloff bile lûgatine eski Çağatay eserlerinden bir çok yanlış kelime ve şekiller nakletmiştir. Buna bir örnek olmak üzere, çağatayca لباشاқ *labasaq* «lien, ¹ entrave, règle» kelimesi zikredilebilir. Radloff, bu kelimeyi Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi lûgatinden almıştır. Tıpkı Radloff gibi, Zenker de aynı şekli Pavet de Courteille'den nakletmiştir. Yalnız, Zenker'de لباشاқ şeklinden başka bir لباشك şekli de vardır. Şeyh Süleyman Efendi'nin naklettiği لباشك «قاعدہ * اصول * ارتباط * انضباط» kelimesini Kúnos *lebasak* şeklinde okumuş ve «Regel, Band» olarak izah etmiştir. *Behcet-ül-lûgat* gibi sağlam bir esere dayanan Thüry, bu kelimenin لباشك «felsö ruha, kaftán [elbise, kaftan]» mânasına geldiğini ispat etmiştir. *Behcet-ül-lûgat* müellifi, *labasaq* kelimesinin Moğul dilinden alınmış olduğunu da söylemektedir ki, tamamiyle haklıdır. Çünkü *labasiğ* kelimesi eski moğulcada «un habit de cérémonie, sans collet» (Kovalevskiy) mânasına gelmektedir.

Pavet de Courteille ile Şeyh Süleyman Efendi'nin dayandığı eserde çağatayca *labasaq* kelimesi, yanlış olarak, ليد «lien, entrave, règle» olarak izah edilmiştir.

Tıpkı bunun gibi, bir takım Çağatay lûgatleri چيتوق kelimesine de şimdiye kadar hiç tesâdüf edilmeyen bir mâna vermektedirler. Radloff bu kelimeyi *çituk* şeklinde okumuş ve «qui fait mauvaise mine; poignée de l'épée de Djingis-khan; le diable» tarzında izah etmiştir. Aynı müellif bu kelimeyi, lûgatının başka bir yerinde, Şeyh Süleyman Efendi'den alarak *çituk* «der Schwertgrif des Tschingis-Chan» şeklinde göstermiştir. Radloff, çağatayca *çituk* kelimesini Zenker'in lûgatinden almış, fakat چيتوق şeklini, Zenker'e uyarak *çituk* diye okumakla yanılmıştır. Çünkü Radloff'un transkripsiyon sistemine göre, bu kelimeyi *çituk* tarzında okumak lâzımdır. Yukarıda gösterdiğimiz gibi, Radloff *çituk* maddesinde bu ciheti daha doğru tesbit etmiştir. Şeyh Süleyman Efendi چيتوق kelimesini şöyle izah ediyor: بد شكل * بي نمك * بد چهره * ترش رو آدم * طارغين دارغين.

Thüry, yukarıda zikredilen eserinde Zenker'in naklettiği kelime ile uğraşmış ve «poignée de l'épée de Gingis-khan; le diable» mânasının yanlış olduğunu ispat etmiştir. Yalnız macar âlimi Şeyh Süleyman Efendi'nin verdiği bilgiye dikkat etmemiştir.

¹ Radloff lûgatinde bu kelime, yanlış olarak, *lieu* şeklinde yazılmıştır.

Zenker, bu kelime hakkında, *Hulâsa-i Abbâsî*'nin verdiği bilgiyi ıktibastan başka bir şey yapmamıştır.¹

Bu eserde çağatayca چيتوق kelimesi hakkında şu izahat vardır: شخص ترش رو و مقبض چنگرخان بمقول شيطان است. Hâlbuki *Senglâh*'tan istifade etmiş olan *Behcet-ül-lûgat* müellifi چيتوق kelimesini مقبض ترش رو tarzında izah etmiştir. Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi gibi müelliflerin verdiği bilgi bu çözümü desteklemektedir. Fakat *Hulâsa-i Abbâsî*'de bundan sonra verilen izahat ayrı bir maddede teşkil etmektedir. *Behcet-ül-lûgat* müellifine göre, bu kelime چنگرخان değil, چتکر *çitker*'dir. *Çitker* kelimesinin «şeytan» mânasına geldiğini söyleyen müellif, bunun çağataycaya moğul dilinden geçtiğini ilâve ediyor. Eski ve yeni moğul dillerinde kullanılmakta olan *çidkür* «diable, démon, esprit malin» (Kovalevskiy) kelimesi bu kaydı desteklemektedir. *Hulâsa* müellifinin istifade ettiği eserin ifâdesini yanlış anladığı ve چتکر kelimesini, yanlış olarak, چنگر şeklinde gösterdiği, yukarıdaki izahatımızdan sonra, büyük bir güvenle ileri sürülebilir.

İşte görülüyor ki, çağatayca *çituk* kelimesinin «poignée de l'épée de Gingis-khan; le diable» mânası tamamiyle yanlıştır. Yeni Çağatay lûgatleri bu yanlışlığı birbirlerinden, tenkitsiz bir surette, nakletmişlerdir. Radloff, büyük lûgatinde, bu kelime hakkında Zenker ve Şeyh Süleyman Efendi'nin mâlûmatını ıktibastan başka bir şey yapmamıştır.

İşte *labasaq* ve *çituk* kelimeleri gibi, çağatayca *dabır* kelimesi de yanlıştır. Bu kelimeye ilk defa Zenker lûgatinde tesâdüf ediyoruz; çağatayca دب *debr* kelimesinin «genou [diz]» mânasına geldiğini söyleyen bu müellif, bunu *Lûgat-i-Türki*'den aldığını kaydediyor. Bundan başka, eski ve yeni diğer Çağatay lûgatlerinde de bu kelime hakkında bir takım mâlûmâta tesâdüf ediliyor. Budagov, bu kelimeyi *Lûgat-i-Türki*'den alarak, دب şeklinde kaydettiği gibi, Radloff lûgatinde de دب *dabır* «das Knie» şeklinde gösterilmiştir.

Thüry'nin pek haklı olarak söylediği gibi, Budagov'un naklettiği دب şekli yanlıştır; doğrusu دب *diz* olacaktır. Elimizdeki eserler دب şeklinin Çağatay sâhasında çok eski zamanlardan beri kullanıldığını açıkça göstermektedir. Bu cihet, macar âliminin ifâdesini tamamiyle ite'yet etmektedir. Thüry'nin bu iddiasını desteklemek için, türkler arasında bugün buna benzer bir kelimeye tesâdüf

¹ Zenker چيتوق maddesinde سنکلاخ'a dayanmaktadır. Fakat Zenker, سنکلاخ'tan değil, bu esere dayanan *Hulâsa-i Abbâsî*'nin Paris yazmasından istifade etmiştir.

edilmediği de söylenebilir. Radloff bu kelimeyi *dabir* şeklinde okumak istemekle, her bakımdan, yanılmıştır.

Eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde tesâdüf edilen türlü yanlışlıklar, yalnız lûgat kitaplarının hacmini genişletmekle kalmamış, ayrıca dilcileri yeni yanlışlara da düşürmüştür. Çünkü bazı avrupalı dilciler, Çağatay lûgatlerinde tesâdüf ettikleri bu çürük tanıkları çözmek istemişler ve türlü-türlü düşünceler ileri sürmüşlerdir. Bu bakımdan, bir örnek olarak, çağatayca *dabir* «das Knie» kelimesini zikredebiliriz. D. Pais, *Az urali és altaji tap «fogai» szócsalád* (Nyelvtudományi Közlemények, XLIX, 295 — 313) başlıklı yazısında, bu kelimeyi türkçe *tap*- sözü ile izah etmek istemiştir (bk. s. 304). Hâlbuki yukarıda gösterdiğimiz gibi, çağatayca *دڭر dabir* kelimesi *دڭر diz* (— *tiz*) sözünden gelmektedir. Aşağıda görüleceği vecihle, G. J. Ramstedt gibi büyük bir âlim bile ara-sıra bu türlü yanlışlara düşmüştür (bk. mad. *kumşum*). Hattâ yukarıda zikredilen eserinde Çağatay lûgatlerini iyice tetkik ve tenkit etmiş olan Thüry bile bir çok noktalarda yanılmıştır. Németh, Thüry hakkındaki konferansında, bu cihete dokunmuş ve Thüry'nin *Behcet-ül-lûgat*'ten nakletmiş olduğu çağatayca *آتيغ atig*, *آتيك atik* «medve; józan [ay; ayık]» kelimesini, doğru olarak, *آيغ ayig* şeklinde okumak icâp ettiğini söylemişti. Çünkü türkler arasında Thüry'nin kaydettiği *atig* kelimesine benzer bir söze şimdiye kadar tesâdüf edilmemiştir. Buna karşı elimizdeki dil yâdigârları *ayig* «ay» kelimesinin türkler arasında çok eski zamanlardan beri kullanıldığını açıkça göstermektedir. Tıpkı *ayig* gibi, *ayig* (— *ayik*) «ayık» da eski bir kelimedir.

Sonra, Thüry'nin *Behcet-ül-lûgat*'ten alarak, *umurun* şeklinde okuduğu *امورن «nadrág [pantalon]»* kelimesi de yanlıştır. *Behcet-ül-lûgat* sahibinin *امورن* şeklinde kaydettiği bu kelime, Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde *امودوق* olarak yazılmış ise de, bunun yanlış olduğunu kuvvetle tahmin ediyorum. Bu sebeple, bu kelimeyi *umuduk* şeklinde okuyan Kúnos, her bakımdan, yanılmıştır. *Behcet-ül-lûgat*'te *امورن* ve Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde *امودوق* şeklinde zikredilen bu söz, Pavet de Courteille lûgatinde *امودون* şeklinde yazılmış ve «caleçon, pantalon» diye târif olunmuştur. Ben, bu şeklin doğru olduğunu kuvvetle tahmin ediyorum. Çünkü çağatayca «pantalon» mânasına gelen bu kelime, moğullar arasında *ümüdün* «culotte, pantalon, chausses» (Kovalevskiy) şeklinde kullanılmıştır. Eskiden beri çağa-

taycaya da girmiş olan moğulca *ümüdün* kelimesinin, Çağatay sâhasında *امودون* şeklinde yazılarak, *ümüdün* okunduğunu sanıyorum. Bu sebeple, bu kelimeyi *امورن* şeklinde zikreden *Behcet-ül-lûgat* sahibi yanılmıştır. Daha eski bir eserden alındığı muhakkak olan bu şekil Thüry'yi de şaşırtmıştır. Yukarıda da söylediğimiz gibi, *Behcet-ül-lûgat*'e çok güvendiği anlaşılan Thüry, bu kelimeyi *umurun* diye okumuştur. Kelimeyi, yanlış olarak, *امودوق* şeklinde zikreden Şeyh Süleyman Efendi lûgatine dayanan ve *umuduk* şeklini kabul eden Kúnos, Şeyh Süleyman Efendi'nin verdiği bilgiyi iktibâstan başka bir şey yapmamıştır.

Tıpkı *umurun* kelimesi gibi, Thüry'yi çağatayca *كرفكه* kelimesi de yanılmıştır. *Behcet-ül-lûgat*'ten alarak, bu kelimeyi *كرفكه gerfeke* «zırh» diye okuyan Thüry, Pavet de Courteille lûgatinde bu kelimenin, yanlış olarak, *كرفكه cote de mailles qu'on appelle aussi «ساوت*» şeklinde kaydedildiğini söylemiştir. Pavet de Courteille'in naklettiği tanık gibi, Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde gördüğümüz *كرفكه* «زرد * ساوت * اهن پوش * چوشن» şekli de yanlıştır.¹ Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi'nin zikrettikleri *كرفكه* şeklinin yanlış olduğunu haklı olarak ileri süren Thüry, Zenker lûgatinde de bu kelimenin aynı şekilde yazıldığını görmemiştir. Pavet de Courteille lûgatinden istifade eden Zenker, bu şeklin nasıl okunacağını kat'i olarak kestirememiş ve kelimeyi yalnız arap harfleri ile - *t*² *كرفكه* şeklinde - yazmakla iktifâ etmiştir. Fakat bizim fikrimize göre, *Behcet-ül-lûgat*'e dayanarak, *كرفكه* şeklinin yanlış olduğunu öne süren Thüry'nin bunu *gerfeke* diye okuması yanlıştır. Bu kelimenin doğrusu *kerefke* olacaktır.

Bu fikrimizi isbat edecek en sağlam delil olarak, bu kelimenin türkler arasında hâlâ yaşadığını söyleyelim. Radloff'un ifâdesine göre, Kazaklar arasında *kereuke* kelimesi «der Panzer» mânasına geldiği gibi, Kırgızlar arasında da *kürökö* sözü «der Panzer» demektir. Bu sağlam tanıklar, çağatayca *كرفكه* kelimesinin *kerefke* şeklinde okunacağını açıktan-açığa göstermektedir, sanıyoruz. Thüry, bunu *gerfeke* yazmakla, tamâmiyle yanılmıştır.

¹ Şeyh Süleyman Efendi'nin verdiği şekli tenkitsiz bir surette iktibâs eden Kúnos, bu kelimeyi *kerekke* şeklinde yazmıştır!

² Zenker'in bu kelimeyi *t* (tire) diye göstermesi yanlış; doğrusu *to* (ture oriental) olacaktır.

Bundan başka, Thûry 'nin düzeltmeleri bile ara-sıra çürük ve hattâ yersizdir. Macar âlimi, *Behcet-ül-lûgat* hakkındaki kıymetli eserinde, çağatayca *اچیرغا* *acırga* kelimesinin mânasını düzeltmek istemiştir. Ona göre, bu kelime «aygır» mânasına gelmektedir. Çağatayca *اچیرغا* kelimesini Pavet ve Courteille «rave» diye izah etmiş, kelimenin çağataycaya moğulcadan geçtiğini söylemiştir. Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde bu kelimeyi şöyle izah ediyor: «اجریق * چیر * چل * بیان تورى». Radloff *اچیرغا* «wilde Rübe» kelimesini Şevh Süleyman Efendi 'den almıştır. Yalnız Radloff lûgatinde Şeyh Süleyman Efendi 'nin verdiği izahat yanlış olarak «بیان تورى * چل * چیرا * جریق» şeklinde yazılmıştır. Fakat Thûry 'nin iddiasına göre, *acırga* kelimesinin mânası «yaban turpu» değildir. Zira *Behcet-ül-lûgat* sâhibi *acırga* kelimesini «ز بود یعنی فعل» [mas animalis; bilhassa aygır] diye izah etmiş ve kelimenin moğulca olduğunu söylemiştir. Macar âlimi, *Behcet-ül-lûgat* sâhibinin ifâdesini desteklemek için, *acırga* kelimesinin Moğullar arasında «étalon» mânasında hâlâ kullanıldığını ilâve etmektedir. Thûry 'ye göre, lûgat müelliflerini *Hulâsa-i Abbâsî* şaşırtmıştır. Zira bu eserde *acırga* kelimesi «تُرپ» [«turp»] ve «فعل» [«turp»] tarzında târif olunmuştur ki, Thûry 'ye göre, yanlıştır. Nitekim bu kelime, *Behcet-ül-lûgat* müellifi tarafından, doğru olarak, «ز بود یعنی فعل» diye izah edilmiştir. Macar âliminin fikrine göre, çağatayca *acırga* kelimesinin mânasını başka türlü aydınlatmak imkânı yoktur.

Fakat Thûry 'nin bu iddiası, türkçe *acırga* «rave ou raifort sauvage; ar. فعل» (Barbier de Meynard, mad. آچیر) kelimesini izah etmemektedir. Barbier de Meynard bu kelimeyi Ahmed Vefik Paşa 'nın *Lehce-i Osmanî* 'sinden iktibâs etmiştir. Ahmed Vefik Paşa 'nın eserinde bir çok çağatay şekillerine tesâdüf olduğunu biliyoruz. Yalnız *acırga* kelimesi Şemseddin Sâmî tarafından da kaydedilmiştir. Sonra, Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* başlıklı eserde de buna benzer bir kelimeye tesâdüf olunmaktadır: *acurga* «yaban turpu». Bütün bu tanıklar, kelimenin «turp, yaban turpu» mânasına geldiğini kat'î surette ispât etmektedir. Fakat bu kelime hakkında kâfi bilgisi olmadığı ve Anadolu ağızlarında hâlâ kullanılmakta olan şekillerden habersiz kaldığı anlaşılan Thûry 'nin iddiası yanlıştır. Mamafih bu yeni tanıklar, moğulca «aygır» mânasına gelen *acırga* kelimesinin Çağatay sâhasında mevcut olmadığına bir delîl sayılamaz. Yalnız,

hemen tasrih edelim ki, bu kelimenin varlığı *acırga* «yaban turpu» sözünün Çağatay sâhasında kullanılmadığını ifâde edemez.

Çağatayca *acırga* kelimesi, üzerinde durmak istediğimiz meselenin zorlukları hakkında ufak bir fikir verebilecek mâhiyettedir. Thûry 'nin verdiği mühim izahât, onun yalnız dil tarihi bakımından değil, edebiyat ve kültür tarihi bakımlarından da ehemmiyeti olan bu meseleyi çok iyi kavradığını göstermektedir.

Eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde tesâdüf edilen bütün bu yanlışlıkların tesbiti, Çağatay lûgatlerinin yeni ve tam mânası ile ilmî bir basımını hazırlıyacaklar için faydalı olmakla berâber, bu yazının çerçevesine pek sığamaz. Ancak bu mühim mesele hakkında umûmî bir fikir verebilmek için, bâzı örnekler verelim:

I S I R

Çağatayca *ایسر* «ein Jagdvogel» kelimesini Vámbéry 'nin *C'agataische Sprachstudien* başlıklı eserinden alan Radloff, bu kelimeyi *isir* şeklinde okumuştur. Vámbéry lûgatinde bu kelime *ایسر* şeklinde gösterilmiştir. Buna karşı, Pavet de Courteille lûgatinde bu kelime *ایسیر* tarzında yazılarak, tıpkı Vámbéry ve Radloff 'ta olduğu gibi, «faucon» diye izah olunmaktadır. Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde de bu kelime *ایسیر* şeklinde kaydedilmiş ve «بروع شکار قوشیدر * باز» diye târif olunmuştur.

Benim fikrime göre, Vámbéry 'nin eserinde gördüğümüz *ایسر* şekli, yanlış bir şekil olacaktır. Çünkü türkler arasında bugün buna benzer bir kelime yaşamıyor. Bu sebeple bu kelimeyi, Vámbéry 'nin eserinden alarak, *isir* şeklinde kaydeden Radloff da yanılmıştır. Buna karşı, Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi 'nin kaydettikleri *ایسیر* şekli her bakımdan doğrudur. Bu kelime, *ispir* telâffuzu ile «bir avcı kuş adı» mânasına Anadolu'nun bir çok yerlerinde hâlâ kullanılmaktadır. Hâmit Zübeyr ve İshak Refet, *Anadilden derlemeler* 'de bu kelimeyi *ispir* «bir avcı kuş adı» şeklinde tesbit etmişlerdir. Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* başlıklı büyük eserde de bu kelime aynı şekilde yazılmış ve «bir çeşit av avlatılan çaylak, doğan» diye târif olunmuştur.

Ö N Z E L

Pavet de Courteille lûgatinde bir اوتزل kelimesine tesâdüf edilmektedir. Eski Çağatay lûgatlerinden iktibâs edilen bu söz « mensonge » mânâsına gelmektedir. Bu kelime Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde de اوتزل « يلان * كذب * دروغ » şeklinde yazılmıştır. Kelimenin başka şeklini bilmeyen Kúnos, bunu onzel diye okumuştur.

Mamafih bizim fikrimize göre, Şeyh Süleyman Efendi lûgatindeki اوتزل şeklini bu tarzda okumakla Kúnos büyük bir yanlışla düşmüştür. Çünkü Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi'nin naklettikleri اوتزل şekli yanlıştır. Bu kelimenin doğrusu اوترك ötrük olacaktır. Türkçe « mensonge » mânâsına gelen ötrük kelimesi, yeni Çağatay lûgatlerinde اوتروك, اوتروك şekillerinde kaydedilmiştir.

Ş İ Ş A L

Önzal kelimesi gibi, çağatayca شيشال « ein grosses Schaf » kelimesi de yanlıştır. Benim bildiğime göre, bu kelimeye yalnız Radloff lûgatinde tesâdüf edilmektedir. Kelimeyi şışal diye okuyan Radloff, bu kelimeyi Vámbéry'nin *C'agataische Sprachstudien* başlıklı eserinden aldığını ilâve etmiştir. Yalnız, Vámbéry meşhûr eserinde bu kelimeyi شيشاك şişek şeklinde göstermiştir. Bu şişek şeklini sartça « ein zweijähriges Schaf » mânâsına gelen şışak (Radloff), farsça « a sheep a year old » mânâsına gelen şışak (Steingass²) kelimeleri te'yit etmektedir. Şişek kelimesinin çok eski zamanlardan beri kullanıldığına dâir bu mühim tanıklara ilâveten, bu kelimenin şişek telâffuzu ile Anadolu'nun bir çok yerlerinde kullanıldığını da söyleyelim. Hâmit Zübeyr ve İshak Refet (*Anadilden derlemeler*) bu kelimenin bütün Anadolu'da « iki yaşına girmiş dişi koyun » mânâsında kullanıldığını tesbit ediyorlar. Türk Dil Kurumunun çıkarmış olduğu *Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* başlıklı eser, şişek kelimesinin Anadolu'da bugün ne mânâda kullanıldığını bize daha iyi izah etmektedir: şişek 1. « sütlü koyun »; 2. « 1—2 yaş arasında olan koyun »; 3. « burulmuş koç »; 4. « genç, kocamamış manda ».

Bütün bu kayıtlar, Vámbéry tarafından nakledilen şişek şeklinin doğru olduğunu açıkça göstermektedir. Bu شيشاك kelimesini شيشال şeklinde tesbit eden Radloff, bunu Vámbéry'ye istinâden böyle

yazdığını zikrediyor. Vámbéry'nin eserindeki شيشاك şeklini bu tarzda tesbit etmekle Radloff büyük bir hatâ yapmış, hele bu yanlış şekli Vámbéry'ye isnâd etmekle, ikinci bir yanlışla da düşmüştür.¹

Ç A P A

Radloff, çağatayca « der Schlitten » mânâsına gelen چا kelimesini çapa şeklinde okumuştur. Bu kelimeyi hiç bir tanıkla ve örnekle te'yit etmeyen Radloff, çapa şeklini kabûl etmekle büyük bir hatâyâ düşmüştür. Bu kelimenin چا çana şeklinde okunacağı, eski ve yeni türk şivelerinde hâlâ kullanılan çana sözü olacağı açıktır: çana [Tel., Kuğu, Tar., Kazan] « [Tel., Kuğu] der Schlittenlauf, die Schneeschuhe »; « [Tar., Kazan] der Schlitten » (Radloff) | çanak [Alt., Tel., Kuğu] « der Schlitten » (Radloff) | şaňğı [Kazak] « die Schneeschuhe » (Radloff) | şaňa [Şor] (Radloff) | şana [Şor, Soyut, Kazak] « [Şor] die Schneeschuhe »; [Kazak] der Schlitten » (Radloff) | şanç [Şor] « der Schlitten » (Radloff) | canğa [Baraba] « die Schneeschuhe » (Radloff) | cana [Küyerik] « der Schlittenlauf; die Schneeschuhe » (Radloff) | ç'ana [Karaçay] « Schlitten » (Pröhle, KSz, X, 97) | cana (c=ts) [Balkar]; çana [Kumuk] (Pröhle, KSz, X, 213).²

Radloff lûgatinde gördüğümüz çağatayca ساناق sanaq « der Schlitten » kelimesi de çana sözü ile bağılı gibi görünmektedir: ساناق * ساناق. Mamafih bu, şimdilik, sâdece bir farazyeden ibârettir.

¹ Radloff'un büyük lûgatinden istifâde eden L. Rásonyi, *Taksong (Magyar Nyelv)*, XXIII, 279) ve *Valacho-turcica* (Aus den Forschungsarbeiten d. Mitgl. d. Ung. Inst. und d. Coll. Hung. in Berlin, Berlin-Leipzig, 1927, 91) başlıklı yazılarında, şışal kelimesini şış + -l tarzında izah etmiştir. Yukarıda verdiğimiz izahât ve getirdiğimiz örnekler, Rásonyi'nin yanlışlığını pek açık gösteriyor. Tıpkı Rásonyi gibi, bu şışal şekli Zs. Bâtky'yi de şaşırtmıştır. Rásonyi'nin *Valacho-turcica* başlıklı eserine dayanan Bâtky, *Csicsó és társai (Népkök és Nyelvünk)*, VI, 190—195) başlıklı yazısında, macarca *Susol* adını çağatayca şışal kelimesi ile birleştirmiştir. Bu yersiz birleştirme hakkında bilgi edinmek için bk. H. Eren, *Susol (Magyar Nyelv)*, XLII, 57).

² J. Kalima, 1910'da çıkan *Alte Berührungen zwischen finnisch-ugrischen und slavischen Sprachen (Wörter und Sachen)*, II, 182—186) başlıklı yazısında, çana (— çanak) kelimesi hakkında oldukça bol ve mühim bilgi vermiştir. P. Schmidt, 1923'de çıkan *Etymologische Beiträge (JSFOa, XLII 3, 1—3)* başlıklı yazısında, türkçe çana sözünü zikretmekle beraber, Kalima'nın değerli yazısından habersiz kalmıştır.

K U M Ş U M

Radloff, çağatayca «der Schnabel» mânasına gelen قومشوم *kum-şum* kelimesini *Lûgat-i Türkî* 'den iktibâs etmiştir. Bu kelime Pavet de Courteille tarafından da nakledilmiş ve «bec d'un oiseau» şeklinde gösterilmiştir. Zenker, bu kelimeyi قومشوم, قومشوم, قومشوم şekillerinde kaydettiği gibi, Budagov da قومشوم *kum-şum* şeklinde tesbit etmiştir. Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde yalnız قومشوم şekline tesâdüf edilmektedir. Kúnos, Şeyh Süleyman Efendi 'nin lûgatindeki قومشوم şeklini *kumşum* tarzında okumuştur.

G. J. Ramstedt, *Kalmückisches Wörterbuch* (Helsinki, 1935) başlıklı güzel eserinde, bu *kumşum* kelimesini moğulca *qongsiyar* «le bout du nez; nez, bec» (Kovalevskiy) sözü ile birleştirmek istemiştir (bk. mad. *xoşsār*). Fakat benim tahminime göre, bu kelime hakkında bol ve sağlam bilgisi olmadığı anlaşılan Ramstedt 'in bu iddiası, yersizdir. Zira Budagov, Zenker, Pavet de Courteille, Şeyh Süleyman Efendi ve Radloff gibi müelliflerin *Lûgat-i Türkî* 'den veya ondan istifade etmiş türlü eski Çağatay lûgatlerinden alarak قومشوم, قومشوم, قومشوم şekillerinde yazdıkları bu kelime, türkçe «gaga» mânasına gelen *tumşuk* (— *tumçuq*) sözü ile bağlı bir şekil gibi görünmektedir. *Tumşuk* kelimesi Çağatay lûgatlerinde قومشوق şeklinde yazılmıştır. Mamafih bu قومشوق kelimesi قومشوم şeklinin son sesini izah etmemektedir. Bu ciheti aydınlatmak için *tumşuk* kelimesinin قومشوغ *tum-şuğ* şekline dayanabiliriz. Radloff tarafından kaydedilen bu yeni şekil, قومشوق > قومشوم değişimini tamâmiyle aydınlatmakta ve bizim fikrimizi her bakımdan te'yit etmektedir.

B A L İ N

Çağatayca «die Funken des Feuerstahls» kelimesini *Lûgat-i Türkî* 'den alan Radloff, bu kelimeyi *balin* diye okumuştur. Yalnız, bizim fikrimize göre, Radloff bu kelimeyi *Lûgat-i Türkî* 'den tenkitsiz bir surette nakletmekle, aldanmıştır. Çünkü şimdiye kadar yalnız *Lûgat-i Türkî* 'de gördüğümüz bu *balin* şekli tamâmiyle yanlıştır. Doğrusu *yalin* olacaktır. *Yalin* şekli Radloff lûgatinde kaydedildiği gibi, eski ve yeni diğer Çağatay lûgatlerinde de bu kelime hakkında bâzı mâlûmata tesâdüf ediliyor.

B A S T U N

Zenker «cousin, lit» diye izah ettiği çağatayca باستون *bastun* kelimesini *Lûgat-i Türkî* 'den iktibâs etmiştir. Aynı eserden istifade eden Budagov, lûgatinde, bu kelime hakkında *Lûgat-i Türkî* 'nin verdiği mâlûmatı tekrar etmiştir. Yine *Lûgat-i Türkî* 'ye dayanan Radloff, bu kelimeyi *bastun* «der Pfühl, das Kissen, das Bett» şeklinde okumuştur. Nihâyet çağatayca باستون «cousin, lit» kelimesi Pavet de Courteille lûgatinde de zikredilmiştir.

Budagov, lûgatinde bu kelimenin باسق, باسق ve باسق kelimelerinden geldiğini ileri sürmüş ise de, yanılmıştır. Çünkü bizim fikrimize göre, çağatayca *bastun* kelimesi, türkçe «yastık» mânasına gelen ياستوق *yastuq* kelimesi ile bağlı bir kelimedir ki, sonradan basit bir yanlışlık neticesinde ses bakımından değişmiş ve ayrı bir şekil almıştır. *Yastuq* kelimesine hemen bütün Çağatay lûgatlerinde rastlanmaktadır. ن > ق değişimi hakkında bk. mad. *banqan*.

B A Ğ A N

Zenker, çağatayca باغان *bağan* «der Elefant [fil]» kelimesini *Lûgat-i Türkî* 'den almıştır. Yine *Lûgat-i Türkî* 'den istifade eden Budagov, lûgatinde bu kelimeyi, aynı şekilde yazarak, tıpkı Zenker'de olduğu gibi, «fil» diye izah etmiştir.

Mamafih bizim fikrimize göre, çağatayca «fil» mânasına gelen bu kelime, şekil bakımından tashih ve izaha muhtacdır. Çünkü bizim bildiğimize göre, eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde bu kelime hakkında daha çok mâlûmata tesâdüf edilmediği gibi, türkler arasında da bugün buna benzer bir kelime yaşamıyor. Bizce, bu kelime türkçe «fil» mânasına gelen *yağan* sözü ile bağlıdır. Bu eski kelime türlü dil yâdigârlarında باغان *bağan* şeklinde kaydedildiği gibi, eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde de باغان şeklinde yazılmaktadır. Radloff, büyük lûgatinde bu kelimeyi, doğru olarak, *yağan* diye okumuştur. Sonra bizim tahminimize göre, Çağatayca «fil» mânasına gelen ييغانت *yigant* (Radloff) kelimesi de *yağan* ile bağlı bir kelimedir.¹ Çağatayca

¹ Çağatayca *yağan* kelimesi ile Radloff lûgatinde gördüğümüz çağatayca *yigant* «fil» kelimesi arasındaki derin mâna ve ses benzerliği göze çarpmamak kabil değildir. Lâkin lûgatinde *yigant* kelimesini zikrettiği ve باغان şeklini de doğru okuduğu hâlde, Radloff buna dikkat etmemiştir.

yağan kelimesi ile bağlı olarak, moğullar arasında da « fil » mânasına bir *cağan* (Kovalevskiy) sözü mevcûd olduğunu söyleyelim.

Bütün bu tanıklar, *Lûgat-i Türkî* 'deki باغان şeklini *bağan* diye kaydetmekle Zenker 'in ne kadar yanlış olduğunu açıkça gösteriyor. Bu yanlış şekil, aynı kaynağa dayanan Budagov 'u da şaşırtmıştır. Bizim zikrettiğimiz tanıklara göre, *Lûgat-i Türkî* 'de gördüğümüz باغان kelimesinin باغان diye düzeltileceği artık büyük bir güvenle öne sürülebilir.

B A Y Ğ A Ç

Zenker, *Lûgat-i Türkî* 'den naklettiği « درخت » باياغ kelimesini *bayğaç* okumuştur. *Lûgat-i Türkî* 'nin verdiği mâlûmattan istifâde eden Budagov, lûgatinde bu kelimeyi باياغ şeklinde kaydetmiştir. Yine aynı lûgate dayanan Radloff, باياغ kelimesini *bayğaç* tarzında tesbit etmiştir.

Zenker, lûgatının başka bir yerinde bu kelimeyi باياغ şeklinde göstermiştir. Bu yeni şekli *biğaç* tarzında okuyan Zenker, *bayğaç* ile *biğaç* arasındaki yakınlığa dikkat etmiş, fakat *bayğaç* > *biğaç* gelişimini ses bakımından, aydınlatmamıştır. Zenker 'in verdiği *biğaç* şeklini bilmeyen Radloff, *bayğaç* kelimesini bay + ağaç tarzında çözmek istemiştir. Fakat Radloff her bakımdan yanılmıştır. Çağatay *bayğaç* kelimesini bay + ağaç şeklinde çözmek imkânı yoktur. Çünkü bu kelime türkçe ağaç kelimesi ile bağlıdır!

Ağaç kelimesi türkler arasında ağaç, ağac, añaş, ığaç, yığaç . . . şekillerinde yaşamaktadır. Eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde bu kelime ığaç, ییغاج, ییغاج şekillerinde tesbit edilmiştir. İşte benim tahminime göre, çağatayca باياغ *bayğaç* kelimesi ığaç, ییغاج *biğaç* kelimesi de ییغاج *yığaç* şekillerinden gelmektedir¹.

B A N K A N, B A N K A K, B A Y K A K

Zenker, « Name einer Frucht (?) » diye izah ettiği çağatayca باقان *bankan* kelimesini *Lûgat-i Türkî* 'den almıştır. Yine aynı lûgate

¹ Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde bir باغ « ağaç » kelimesine tesâdüf olunmaktadır. Kûnos bu kelimeyi yanlış olarak, yığaç okumuştur. Hâlbuki Şeyh Süleyman Efendi tarafından örnek olarak gösterilen hikmette bu kelime ییغاج şeklinde yazılmıştır. Kûnos 'un yığaç okumak istediği ییغاج şekli basit bir tertip hatâsından başka bir şey değildir.

dayanan Budagov, bu kelimeyi باقان *bankak*, باقان *baykak* « greckiy orç » şekillerinde yazmıştır. Budagov, lûgatının birinci cildine ilâve ettiği düzeltmelerde bu kelimeyi باقان şeklinde göstermiş ve *Baburnâme* 'den aldığı باقان şeklinin باقان kelimesinden basit bir noktalama yanlışlığı sayesinde çıktığını söylemiştir. Pavet de Courteille باقان *bankak* « espèce de noix » kelimesini *Lûgat-i Türkî* 'den almıştır. Radloff, Budagov 'un lûgatinden istifâde ederek, باقان *baykak*, باقان *bankak* kelimelerini lûgatinde « die Wallnuss » diye izah etmiştir.

Budagov, lûgatinde *baykak* kelimesi ile *bankak* kelimesi arasındaki ses ve mâna benzerliğine dikkat etmiştir. Fakat lûgatine ilâve ettiği düzeltmelerde باقان ile باقان şekilleri hakkında verdiği mâlûmat, tashih ve izaha muhtacdır. Budagov 'dan istifâde eden Radloff, lûgatinde, *baykak*, *bankak* kelimeleri hakkında Budagov 'un verdiği mâlûmatı iktibâstan başka bir şey yapamamıştır.

Baykak, *bankak*, *bankan* şekillerinin çözümüne gelince, *baykak* (— *bankak*, *bankan*) kelimesi, öyle sanıyorum ki, türkçe « ceviz » mânasına gelen *yanğak* kelimesi ile bağlı bir kelimedir. *Yanğak* kelimesi hakkında Kâşgarlı Mahmud 'da küçük bir kayıt vardır. Buna göre, *yanğak* kelimesi « ceviz » mânasına gelir ki, aşağıdaki tanıklara uygun gelmektedir: بائناك *yañak* [Çağ.] « die Nuss, Kokusnuss » (Radloff) | Türki بائناك *yañ(g)ak* « walnut » (bk. Raquette, MSOS, XVII, 230 ve G. Jarring, *The contest of the fruits*, Lund, 1936) *yanğaq* [Özbek] (Yudahin) | بائناك *yanğak* [Sart] « greckiy oreh » (Nalivkin) | *yañak* [Kazak] (Katarinskiy). — *Yanğak* kelimesi moğullar arasında da kullanılmıştır. XIV. asrın ikinci yarısına âit *Hua-yi-yi-yü* başlıklı meşhûr Çin-Moğul lûgatinde bu kelime ci'ak şeklinde tesbit edilmiştir. Çok eski bir kelime olan bu *ci'ak* kelimesine bugün Monguorlar arasında tesâdüf edilmektedir. A. Mostaert ile A. de Smedt bu kelimenin Monguorlar arasında *CiaG* « ceviz » şeklinde kullanıldığını tesbit ediyorlar (*Le dialecte monguor parlé par les Mongols du Kansou occidental*, III partie. Pei-p'ing, 1933) ki, bu kelimenin halk arasında eski mânasını ve kıymetini muhafaza ettiğini göstermektedir (bk. L. Ligeti, *Ngelutudományi Közlemények*, XLVIII, 242).

Çağatayca *baykak* (*bankak*, *bankan*) kelimesini bir باقان * şeklinden izah edebiliriz. Bu şekil Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde tesbit edilmiştir: باقان * باقان. *baykak*, باقان

banka şekillerini aydınlatmakla kalmayarak, ayrıca *بانقان* *bankan* şeklini de çözmektedir.¹ Budagov lûgatinde gördüğümüz *بانقان* şeklini *بانقان* tarzında düzeltmek lâzımdır. Budagov'un *Baburnâme*'den aldığı *بانقان* şekli de yanlıştır. Doğrusu *بانقان* olacaktır.

B A Ğ R İ N

Çağatayca *باغرين* kelimesinin *bağrin* «peigne» mânasına geldiğini söyleyen Zenker, bu kelimeyi, *Lûgat-i Türkî*'den alarak, *bağrin* şeklinde kaydetmiştir. Pavet de Courteille lûgatinde bu kelime *باغرين* şeklinde yazılarak, tıpkı Zenker'de olduğu gibi, «peigne» diye târif olunmaktadır. Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde de bu kelime aynı şekilde kaydedilmiş ve «*طراق * شانه * موشط*» diye izah olunmuştur. Budagov lûgatinde de *باغرين* kelimesi «tarak» diye târif olunmuştur. Radloff, lûgatinde bu kelimeyi «*der Kamm*» diye izah ederek, *bağrin* şeklinde okumuştur.

Bizim fikrimize göre, *Lûgat-i Türkî*'de *باغرين* şeklinde gösterilen ve *شانه* diye târif olunan bu kelime, gerek mâna, gerek şekil bakımından, yanlıştır. Eski dil yâdigârlarında bu kelimeyi destekliyecek en ufak bir tanığa tesâdüf edilmediği gibi, yeni türk şivelerinde de buna benzer bir kelime yaşamıyor. Bu sebeple, bu kelimeyi *Lûgat-i Türkî*'den veya ondan istifade etmiş olan diğer eski Çağatay lûgatlerinden alarak, *باغرين* «tarak» şeklinde zikreden lûgat kitapları, aldanmışlardır.

Bahsettiğimiz lûgat kitaplarını farsça *شانه* kelimesi şaşırtmıştır. *Lûgat-i Türkî*'de gördüğümüz bu kelime «tarak» mânasına geldiği gibi, «*the shoulderblade [kürek kemiği]*» (Steingass²) mânasına da kullanılmaktadır. Bizim tahminimize göre, *Lûgat-i Türkî*'nin *شانه* kelimesi altındakasedettiği mâna «tarak» değil, «kürek kemiği» olmaktadır.²

¹ Bk. mad. *bastun*.

² Şeyh Süleyman Efendi'nin *باغرين* kelimesini «*طراق * شانه * موشط*» diye izah etmesi, kelimenin «kürek kemiği» mânasına gelmediğine bir delil olarak kullanılamaz. Çünkü *Lûgat-i Türkî*'de veya ondan istifade etmiş olan eski Çağatay lûgatlerinde bu kelime *شانه* diye târif olunmuştur. Fakat Şeyh Süleyman Efendi, bu kelimeyi hemen tamâmiyle ters anlayarak, kendi Çağatay lûgatinde: «*طراق * شانه*» demiştir ki, göstereceğimiz gibi yanlıştır.

Çünkü bütün Çağatay lûgatlerinde *باغرين* şeklinde yazılan bu kelime «kürek kemiği» mânasına gelen *yağrin* sözü ile sıkı-sıkıya bağlıdır.

Yağrin, bu mânası ile, Anadolu türkleri arasında da malûmdur. Türk Dil Kurumu'nun çıkarmış olduğu *Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* başlıklı kitapta bu kelime *yağrin* «sirt, arka, iki kürek arası», *yağrin* «sirt, arka», *yargin* «iki kürek arası, sirt» şekillerinde tesbit edilmiştir. *Anadilden Derlemeier*'de Anadolu'da «sirt, iki kürek kemiği arası» mânasında olarak *yağrin*, *yarn* şekillerinin varlığı dahi kaydedilmiştir ki, kelimenin Çağatay sâhasında ifade ettiği mânadan farksızdır. Bugünkü türkler arasında *yağrin* şeklinde hâlâ yaşayan bu kelime, eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde *باغرين* *yağrin* şeklinde kaydedilmiş ve doğru olarak «*das Schulterblatt [kürek kemiği]*» diye târif olunmuştur.¹

Bütün Çağatay lûgatlerinde *باغرين* şeklinde yazılarak, «tarak» diye izah olunan *bağrin* kelimesinin *yağrin* diye okunacağı ve «tarak» değil, «kürek kemiği» mânasına geldiği çok açıktır.²

D O L T U, D Ü L T Ü, D O L Ğ U, B U L T E

Çağatayca «sırtlan» mânasına gelen *دولتو* kelimesi, Vámbéry'nin *Çağataysche Sprachstudien* başlıklı eserinde *doltu* şeklinde yazılmıştır. Yalnız, Zenker, bu kelimeyi, eski Çağatay lûgatlerinden alarak, *دولتو*, *دلتو*, *دلتو* şekillerinde göstermiş, fakat kelimenin nasıl okunacağını iyi tâyin edemediği cihetle, yalnız arap harfleri ile yazmakla iktifa etmiştir. Budagov lûgatinde bu kelime *دلتو* şeklinde yazılarak, *dültü* okunmuştur. Véliaminof-Zernof, bu kelimeyi *Abuşka*'dan iktibâs ederek, *دلتو* şeklinde kaydetmiştir. Pavet de Courteille lûgatinde bu kelime *دولتو* şeklinde tesbit edilmiştir. Radloff lûgatinde ise, *doltu* şeklinde okunmuştur. Yalnız Radloff büyük lûga-

¹ Çağatayca *yağrin* kelimesi Zenker lûgatinde «*das Schulterblatt; der Kamm [kürek kemiği; tarak]*» diye izah edilmiş ise de, bunun yanlış olduğu açıktır.

² Pavet de Courteille çağatayca *دالو* *dalu* kelimesini «peigne; omoplate [tarak; kürek kemiği]» diye târif etmiştir. Fakat Pavet de Courteille burada yanlış ve istifade ettiği kaynağın ifâdesini yanlış anlamıştır. Çünkü *dalu* kelimesi «kürek kemiği» mânasına gelmektedir. Bu *dalu* (— *dalı*) sözü «*das Schulterblatt [kürek kemiği]*» mânasına bir çok türk boyları arasında hâlâ yaşadığı gibi, moğullar arasında da «*os de l'épaule, omoplate*» mânasında olarak, *dalu* (Kovalevskiy) şeklinde mevcuttur.

tinin başka bir yerinde bu kelimeyi, eski lûgatlerden istifâde ederek, *döltü* şeklinde yazmış ise de, *doltu* ile *döltü* şekilleri arasındaki derin mâna ve ses benzerliği gözüne çarpmamıştır. *Behcet-ül-lûgat* sâhibi, bu kelimeyi *döltü* şeklinde tesbit etmiştir. Thury, *Behcet-ül-lûgat* hakkındaki değerli eserinde bu kelimeyi *dolğu* şeklinde okumuştur. Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde bu kelime *döltü* şeklinde kaydedilmiştir. Yalnız bu kelime, bütün Çağatay lûgatlerinde «sırtlan» diye târif olunduğu hâlde Şeyh Süleyman Efendi bu kelimeye şimdiye kadar hiç tesâdüf edilmeyen başka bir mâna vermektedir: «کورچین و کفتاره شبیه بر حیوان اسمیدر». İddialarını hiç bir tanıkla ve örnekle te'yit etmeyen Şeyh Süleyman Efendi'nin bu izahâtı yanlışdır: Çağatay lûgatleri *döltü* kelimesinin کفتار mânasına geldiğini söylemektedirler. Lâkin farsça «sırtlan» mânasına gelen bu kelimeyi tanımadığı anlaşılan Şeyh Süleyman Efendi, کفتار kelimesini farsça کفر «güvercin» sözü ile karıştırarak, kendi lûgatinde: کورچین diye yazmış ve kurtar diyor ki, her bakımdan yanlıştır. Kelimenin «sırtlan» mânasını bilmeyen Kúnos, bu kelimeyi, yanlış olarak, «Name eines hyänenartigen Thieres» diye izah etmiştir.

Eski ve yeni Çağatay lûgatlerinde *döltü*, *döltü*, *döltü* şekillerinde yazılan ve «sırtlan» diye târif olunan bu kelime, çağataycaya moğulcadan girmiştir. Moğulca *deltü çinua* «loup à crinière» (Kovalevskiy) kelimesi «yeleli kurt, sırtlan» mânasına gelmektedir. ¹ Bu kelime, meşhur Leiden yazmasında *döltü* şeklinde kaydedildiği gibi, ² İbn Mühennâ lûgatinde de aynı şekilde yazılmıştır. Moğulca *deltü çinua* şeklinden anlaşıldığı gibi, Thury'nin *Behcet-ül-lûgat*'ten alarak, *dolğu* şeklinde okuduğu *döltü* kelimesi, tamâmiyle yanlıştır. Bu kelimenin *döltü* şeklinde yazılacağı ve *döltü* diye okunacağı büyük bir güvenle öne sürülebilir. *döltü* şeklini bilmeyen Budagov, *döltü* kelimesini, yanlış olarak, *döltü* diye okuduğu gibi, Radloff'un kabul ettiği *doltu*, *döltü* şekilleri de yanlıştır.

Benim fikrime göre, çağatayca «sırtlan» mânasına gelen *döltü* kelimesi de çağatayca *döltü* (دلتو، دلتو، دلتو) kelimesi ile sıkıya bağlıdır. Bu kelimeye iptidâ Zenker'in büyük lûgatinde

¹ P. Pelliot, *Bulletin of the School of Oriental Studies*, VI, 565—566.

² Leiden yazması hakkında bilgi edinmek için bk. Poppe, *Das mongolische Sprachmaterial einer Leidener Handschrift* (İzves. Akad. Nauk SSSR, 1927, 1009—1040, 1251—1274; 1928, 55—80).

tesâdüf ediyoruz. Kelimenin «die Hyäne (?)» mânasına geldiğini söyleyen Zenker, bu kelimeyi *döltü*, *döltü* şekillerinde göstermiştir. Yalnız Zenker, bu kelimenin nasıl okunması icâp ettiğini, kat'î olarak, kestiremediği cihetle, yalnız arap harfleri ile yazmakla iktifâ etmiştir. Pavet de Courteille lûgatinde de bu kelime *döltü*, *döltü* «hyène» şekillerinde kaydolunmuştur. Budagov lûgatinde de bu kelime, tıpkı Zenker ve Pavet de Courteille'de olduğu gibi, «sırtlan» diye târif olunarak, *döltü*, *döltü* şekillerinde yazılmıştır. Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde de bu kelime *döltü* şeklinde yazılmıştır. Yalnız, Şeyh Süleyman Efendi, *döltü* kelimesi hakkında eski lûgatlerde tesâdüf ettiği izahâtı yanlış anlayarak, bu kelimenin «سوز» *süz* sürüyor ki, yanlıştır. ¹ Thury'nin gösterdiği gibi, ² Şeyh Süleyman Efendi'yi farsça کفتار kelimesi şaşırtmıştır. Farsça «sırtlan» mânasına gelen کفتار kelimesini bilmediği anlaşılan Şeyh Süleyman Efendi, çağatayca *döltü* kelimesini, yanlış olarak, *döltü* şekline de şimdiye kadar hiç tesâdüf edilmeyen başka bir mâna vermiştir.

Pavet de Courteille, Budagov ve Zenker'in «sırtlan» diye târif ettikleri *döltü* (دلتو، دلتو، دلتو) kelimesi ile çağatayca *döltü* (دلتو، دلتو، دلتو) sözü arasındaki mâna ve ses benzerliği kolaylıkla göze çarpacak kadar büyüktür. Bu kelimenin bizim *döltü* sözü olacağı ve *döltü* diye okunacağı çok açıktır.

AĞIRAFU, AĞRAKU

Zenker'in *Lûgat-i Türkî*'den naklettiği اگرافو *agırafu* «épervier» kelimesi Pavet de Courteille lûgatinde اگرافو şeklinde yazılmıştır.

Yine *Lûgat-i Türkî*'ye dayanan Budagov, lûgatinde bu kelimeyi اگرافو tarzında göstermiştir. Benim tahminime göre, bu şekillerden biri basit bir noktalama yanlışlığı neticesinde doğmuş bir şekil olacaktır. Yalnız bu kelimenin nasıl okunması icâp ettiğini kat'î olarak kestirmek için, yeni ve sağlam tanıkların çıkmasını beklemeliyiz. Çünkü, bugünkü türk şivelerinde bu çözüme en ufak bir esas olabilecek hiç bir şey yoktur.

¹ Şeyh Süleyman Efendi'nin zikrettiği *döltü* şeklini *bulte* diye okuyan Kúnos, bu kelimeyi «Wort, Rede» tarzında târif etmiştir.

² A «Behdset ul-lugat» cz. *csagataj szótár*, s. 23—24.

YUKUM, YUFUM

Tıpkı bunun gibi, Zenker, Budagov, Şeyh Süleyman Efendi ve Radloff gibi müellifler tarafından nakledilmiş olan *yukum* «mou, doux, tendre» kelimesi de Pavet de Courteille'in Çagatay lûgatinde *یوقوم* şeklinde yazılmıştır. Radloff, lûgatinin başka bir yerinde bu kelimeyi, Pavet de Courteille'den alarak, *yufum* şeklinde kaydetmiş ise de, *یوقوم* ve *یوقوم* şekilleri arasındaki ses ve mâna benzerliği gözüne çarpmamıştır. Benim tahminime göre, bu şekillerden biri yanlıştır. Mamafih, eldeki tanıkların azlığı ve çürüklüğü, doğru şekli bulmak imkânını şimdilik ortadan kaldırmış gibidir.

LATUN, LANUN

Pavet de Courteille, Budagov ve Radloff'ta bir *لانون* *latun* «jarre» kelimesine tesâdüf olunmaktadır. Bu kelime Zenker tarafından da aynı şekilde yazılarak, tıpkı Pavet de Courteille, Budagov ve Radloff lûgatinde olduğu gibi, «jarre» diye târif olunmaktadır. Yalnız Zenker, lûgatinin başka bir yerinde bu kelimeyi *لانون* *lanun* «cruche, jarre» şeklinde göstermiştir ki, bizim fikrimize göre, bu şekillerden biri her hâlde yanlıştır. Mamafih bu kelime hakkındaki bilgilerin azlığı karşısında, yalnız eldeki tanıklara dayanarak, bu şekillerden hângisinin doğru olduğunu kestirmek imkânsız gibidir. Her hâlde bu husûsta yeni tanıkların çıkmasını beklemek zarûridir.

OBAN, OYAN, OBAZ

Eski ve yeni Çagatay lûgatlerinde «chameau, chameau mâle» diye târif olunan *اوبان* *oban* kelimesinin tarihi de karanlık bir meseledir. Zenker, Budagov, Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi tarafından zikredilen bu kelimeyi Vámbéry lûgatinde *اوبان* *oyan* şeklinde yazmıştır. Budagov, lûgatinin başka bir yerinde bu kelimeyi kaydetmiş ise de, *اوبان* ve *اوبان* şekilleri arasındaki ses ve mâna benzerliğine dikkat edememiştir. Bu şekil Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi tarafından da nakledilmiştir. Nihâyet Radloff bu kelimeyi, Vámbéry'den alarak, *oyan* şeklinde tesbit etmiştir. Radloff, lûgatinin başka bir ye-

rinde bir *اوباز* *obaz* kelimesi de zikretmektedir. Fakat bu kelimeye başka Çagatay lûgatlerinde rastlanmamaktadır. Buna rağmen, bizim *اوبان* (اوبان) kelimesi ile bu *اوباز* kelimesi arasında, ses ve mâna bakımından, büyük bir benzerlik göze çarpmaktadır.

Vámbéry, Budagov, Zenker, Pavet de Courteille, Şeyh Süleyman Efendi ve Radloff gibi müelliflerin bu kelimeleri türlü eski Çagatay lûgatlerinden aldıkları tabiidir. Ancak bu kelimenin nasıl okunması icâp ettiğini, henüz kat'i olarak kestiremiyorum. Çünkü, K. Menges'in *Die Wörter für «Kamel» und einige seiner Kreuzungsformen im Türkischen* (Ungar. Jahrb. XV, 517—528) başlıklı yazısından da anlaşılacağı gibi, türkler arasında bugün buna benzer bir kelime yaşamıyor. Sağlam vesikalara dayanacak bir tanık, bu meselenin çözümü için ilk anahtar olacaktır.

AÑGİT

İşte bunun gibi, çagatayca *انگیت* *añgit* kelimesi de, türk dili tarihçileri için, şimdilik karanlık bir bilmece teşkil etmektedir.

Radloff, lûgatinde *añgit* «rothe und weisse Schminke» şeklinde tesbit ettiği bu kelimeyi Şeyh Süleyman Efendi'den aldığını söylemektedir. Lâkin büyük âlim, bu şekli Şeyh Süleyman Efendi'ye isnâd etmekle yanılmıştır. Çünkü Şeyh Süleyman Efendi lûgatinde bu kelime *انگیت* şeklinde kaydedilmiştir. Pavet de Courteille lûgatinde de aynı şekilde yazılarak, tıpkı Şeyh Süleyman Efendi'de olduğu gibi, «fard» tarzında izah olunmaktadır. Bu şekli desteklemek için, Zenker'in verdiği *انگیت* ve *انگیت* «rouge» kelimelerini de zikredebiliriz.

Buna rağmen, Şeyh Süleyman Efendi, Pavet de Courteille ve Zenker gibi müelliflere dayanarak, bu *انگیت* şeklinin tamâmiyle doğru olduğunu ileri sürecektir değiliz. Çünkü Pavet de Courteille lûgatinde bu kelime *انگیت* «fard» şeklinde kaydolunmuştur. Şeyh Süleyman Efendi'nin lûgatinde de *انگیت* şekli muhâfaza olunmuştur. Şeyh Süleyman Efendi'nin verdiği bu kelimeyi Kúnos *elğēt* şeklinde okumak istemiştir. *Lûgat-i Türkî*'nin verdiği bilgiye dayanan Budagov, aynı kelimeyi *انگیش* şeklinde yazmıştır. *انگیش* şekli Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi tarafından da iktibâs edilmiştir. Şeyh Süleyman Efendi lûgatindeki kelimeyi Kúnos *engi* tarzında okumuştur. *Lûgat-i Türkî*

'de انڭيش şeklinde kaydedilen bu kelime, Zenker tarafından, *anğış* tarzında yazılmıştır («rouge»). Benim tahminime göre, Pavet de Courteille ve Şeyh Süleyman Efendi tarafından zikredilen اولك «rouge, fard» kelimesi de *anğit* kelimesinin yeni bir şekli olacaktır. Hattâ فكر «rouge, fard» (Pavet de Courteille, Zenker, Şeyh Süleyman Efendi) kelimesi bile *anğit* kelimesinin yeni bir şeklinden başka bir şey olamaz. Bundan dolayı Kunos'un bunu *fekir* şeklinde okumak istemesi, her bakımdan, esassızdır. Mamafih انڭت ve انڭش şekilleri arasındaki münâsebeti henüz kat'i olarak çözemediğimizi de söylemekten çekinmeyelim. Lâkin bizim için en mühim mesele, انڭت ~ انڭش birleştirmesinin çözümü değil, انڭش, انڭت, اولك gibi, ayrı-ayrı şekillere dayanarak, kelimenin ilk şeklini kat'i olarak kestirmektir. Aşağıda göstereceğimiz gibi, türlü coğrafi sâhalarındaki türkler arasında (meselâ özbekler ve türkmenler arasında, şarkî Türkistan'ındaki türkler arasında, Altay ve Sibirya türkleri arasında, Azerbaycan, Kafkasya, Kazan, Kırım, Anadolu ve Rumeli türkleri arasında) bugün buna benzer bir kelime yaşıyor. Bu kelimeyi kazakça *opa* «die Kreide, weisse Schminke» (Radloff) ~ şorca *oba* «die Kreide» kelimesi ile birleştirmek imkânsızdır. Çünkü, Pavet de Courteille lûgati gibi, diğer Çağatay lûgatlerinde de bu kelime, اوبه, اوبه «blanc de céruse dont se servent les femmes» şekillerinde kaydolunmuştur. *Opa* kelimesinden sonra, soyut şivesinde kullanılmakta olan *engiske* (Katanov) kelimesini zikredebiliriz. Mamafih bu küçük türk şivesinde moğulcadan geçmiş olan bu yeni kelimenin bizim انڭت kelimesi ile hiç bir münâsebeti olmadığı açıktır. ¹ Nihâyet türk şivelerinde انڭت kelimesi ile alâkalı olan bir kelime daha vardır. Kâşgarlı Mahmud'un *Divân*'ında انڭك *enlik* «rote Schminke» (Brockelmann) şeklinde tesbit edilmiş olan bu eski kelime, bugün türlü türk kolları arasında *enlik*, *enlik*, *inlek*, *inlek*, *innek*, *in'k*, *inek* (Radloff) şekillerinde «rothe Schminke» mânasına kullanılmaktadır. Bizim انڭت kelimesi ile bu kelime arasında, gerek mâna ve gerek ses bakımından, büyük bir yakınlık göze çarpmaktadır.

Yalnız çağatayca *anğit* kelimesi ile bağlı gibi görünen bu *enlik* kelimesi de انڭت, انڭت, انڭت . . . şekillerini tamâmiyle izah etmemektedir.

¹ *Engiske* kelimesi hakkında toplu bilgi edinmek için, bk. H. Eren. *Les éléments mongols des dialectes turcs de Sibérie*.

ANADOLU KARAMANLI AĞIZLARINA ÂİT ARAŞTIRMALAR I. PHONETICA

J. Eckmann

Karamanlı adı Anadolu'nun türkçe konuşan ortodoks hristiyanlarına verilen bir ad olup, ilk defa 1553—1555 yıllarında İstanbul ve Anadolu'da seyahat eden Hans Dernschwam'ın seyahatnâmesinde *Caramanos* (= accusativus) şeklinde geçmektedir. ¹ Bazı Karamanlı iskân yerlerine Suriye'de, Balkanlar'da, Besarabya'da hattâ Kırım'da tesâdüf edilmekle beraber, Karamanlıların esas kütlesi, türk-yunan ahâli mübâdelesine kadar, Anadolu'nun takriben Trabzon—Fırat—Toros—Silifke hattından garba düşen kısmında, bilhassa Kayseri, Nevşehir, Niğde, Konya bölgelerinde, Karadeniz'in sâhil mıntakasında, İstanbul'da ve başka yerlerde, dağınık olarak, oturmakta idi.

Karamanlıların menşei hakkında iki nazariye ileri sürülmüş bulunmaktadır: 1. Karamanlılar türkleşmiş rumlardır; 2. Selçuklular zamanında bizanslılar ile olan sıkı münâsebetler neticesinde, türklerin bir kısmı hristiyanlığı kabûl etmiştir ve Karamanlılar bunların torunları, yâni aslen türktürler. ² Bir çok husûslar bu ikinci nazariye lehine konuşmaktadır.

Karamanlılar yunan alfabesini kullanmış ve XVI. asrın başından itibaren, bu alfabe ile yazılı zengin bir türkçe edebiyat geliştirmişlerdir. Şimdiye kadar tetkik ve neşredilen bu gibi eserlerden, ³

¹ W. Heffening *Die türkische Transkriptionstexte des Bartholomaeus Georjevits aus den Jahren 1544—1548* (Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, Leipzig, 1941, s. 4)

² N. Dmitriev, *Materialy po osmanskoj dialektologii*. Fonetika «karamanickogo» yazık (ZKV, III, 1928, 425. v. dd.).

³ İstanbul patriği Gennadios Skholarios'un 1455—1456 sıralarında, Fâtih'in talebi üzerine, kaleme aldığı ve ilim âleminde «Gennadios'un itikatnâmesi» diye tanınan yunanca risâlenin Karaferye'li kadı Ahmed tarafından yapılmış ve Gennadios tarafından yunan harfleri ile yazılmış olan türkçe tercümesi karamanlica değil, osmanlıcadır. Bk. T. Halasi Kun, *Gennadios török hitvallása* (KCsA, I, Ergänzungsband, 1936, 139 — 247) Halasi Kun'un eseri hakkında bilgi edinmek için bk. Ragıp Özdem, *Gennadios'un itikatnâmesi* (Ülkü, X, 1938, 529—540).

Bunun gibi E. Rossi'nin *Caato turco del secolo XVI in caratteri greci* (Annali del R. Istituto Superiore Orientale di Napoli. N. S. I, 1940, 237—239) başlığı altında tetkik ve neşrettiği, XVI. asrın başına âit ve yunan harfleri ile yazılmış olan küçük türkçe türkü de, karamanlica değil, osmanlıcadır.

ilk olarak, örnekleri Blau tarafından neşredilen XVI.—XVII. asra âit Mariupol (Azak denizi kıyısında) metinleri gelmektedir.⁴ Bunlardan başka, XVII.—XVIII. asra âit henüz neşredilmemiş bir takım yazma metinler de vardır.⁵ Matbû eserlere gelince, bunlara XVIII. asrın başlarından itibaren raslanmaktadır. Khudaberdoglu-Theodotos, yunan harfli türkçe yayımlara âit makalesine, 1718—1860 arasında Amsterdam, İstanbul, Kayseri, İzmir, Venedik, Viyana, Atina, Leipzig, Bükreş ve Şire matbaalarında basılan yunan harfli türkçe eserlerin bir listesini ilâve etmiştir.⁶ 71 maddede 54 eseri ihtiva eden bu listeden ilk yunan harfli türkçe kitabın 1718 'de Amsterdam 'da çıkmış olduğunu öğreniyoruz. Bu kitap, B. I. isiminde bir papazın, Gülzar-i iman-i Mesihî adı ile, kaleme aldığı bir hristiyan ilm-i-hâlidir. Khudaberdoglu Theodotos 'un listesinde (kısaltması: Khud.) verilen kitaplar arasında en çok dinî eserler (ilm-i hâller, ibadet kitapları, Mukaddes kitap tercümeleri, hristiyan aziz ve şehidlerinin hayatını nakleden kitaplar v. b.), birer ilmi, felsefî, tıbbî, ticarî eser, bir inşa kitabı, bir türkçe-yunanca lûgat⁷ ve bir iki lâdinî eser⁸ vardır. 1860 'tan sonra çıkan karamanlıca kitapların kataloğu henüz yapılmamıştır.⁹ Müstakil

⁴ Ö. Blau, *Griechisch-türkische Sprachproben aus Mariupoler Handschriften* (ZDMG, XXVIII, 1874, 562 — 576). Blau 'nın tahmininden farklı olarak, bu metinler «Kırım türk halk ağzı» (s. 571) ile değil, Anadolu Karamanlı ağzlarından biri ile yazılmıştır. İmlâsı, s sesi için kullanılan husûsî işaretten sarfınazar, Anadolu Karamanlı imlâsının aynıdır.

⁵ Bu metinler hakkında Gy. Moravesik (*Egyptemes Philologiai Közlöny*, LV, 1931, 21) ve Heffening (*ayn. esr*, s. 10 v. dd.) bâzı mâlûmat vermektedir.

⁶ S. A. Khudaberdoglu-Theodotos, «*Η τουρχόφωνος Ἑλληνική φιλόλογία 1453 — 1924: Ἑπετηὴς τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*», VI (1930), 299—307. Müellif, 1718 ile 1860 arasında basılan kitapların kataloğunu tanzim ettiğini söylüyorsa da, hakikatte listesi 1857 'de sona ermektedir. Bu listeye E. Misaelides 'in tercüme ettiği Hazine-i âra-i mustakime-i Mesihie (İstanbul 1860) başlıklı eser ilâve edilmelidir.

⁷ Bu lûgat Z. Hagioreites 'in *Δεξιὸν τουρκικὸν καὶ γραικικὸν* (türkçe-yunanca lûgat) başlıklı eseridir. Bu eser ilk defa 1805 'te Venedik 'te basılmıştır (1817², 1819³; listede, bundan başka, daha üç defa basıldığı kaydedilmişse de, basılış tarihleri zerine birer ? işâreti konmuştur). Khudaberdoglu-Theodotos 'un listesine türkçe kısımları da yunan harfleri ile yazılı şu iki lûgat da ilâve edilmelidir: D. Alexandrides, *Δεξιὸν τουρκικο-γραικικὸν σύντομον* (türkçe-yunanca küçük lûgat), Viyana, 1812 (aynı müellifin aynı yerde ve aynı yılda çıkan *Γραμματικὴ γραικικο-τουρκικὴ* (yunanca-türkçe gramer) unvanlı eserinin ilâvesi) ve 1840 'ta Atina 'da basılan Logatname (J. Deny, *Grammaire*, s. XX).

⁸ Bunlar arasında, dünya edebiyat târihi bakımından çok mühim bir eser de vardır. Bu, III. asırda yaşamış olan yunan muharriri Heliodoros 'un Theagenes ile Kharikleia adlı romanının E. Misaelides tarafından yapılan ve 1851 'de İstanbul 'da neşredilen